

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

DS

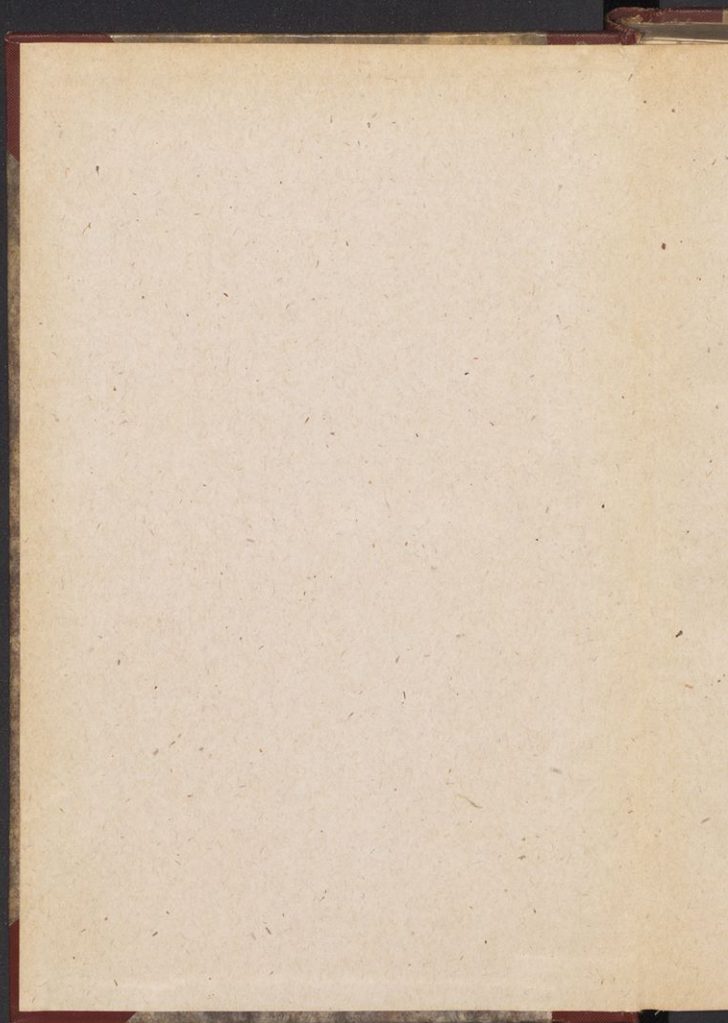
56 277 2

030056128

COBISS

REC:
OE
JE
AI

Kajin'ski slovar

Domače in tuje živali

v
podobah.

Slovenskej mladini v pouk in kratek čas

popisal

Fran Erjavec,

c. k. profesor.

Drugi zvezek.

P T I C E.

Na svetlo dala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

(Drugi natis.)

V Celovcu 1893.

Natisnila tiskarnica Družbe sv. Mohorja.

138

0300 56128

Z dovoljenjem visokočastitega krškega knezoškofijstva.

Uvod
Prve glave
Tretji del.

PTICE.

56277

Uvod.

I. Ptice človeške prijateljice.

Med vsemi živalimi, karkoli jih je stvarila božja roka ter jih podvrgla človeškemu gospostvu, so ptice človeku najljubše. Dobro vemo, da so nam mnoge druge živali pri hiši in pri gospodarstvu potrebniše; vemo, da bi nam brez njih bilo težko, skoro nemogoče živeti, ali vendar so nam ptice najbolj k srcu prirastle. Že od nekdaj je človek rad gledal in opazoval njihovo vedenje in poslušal njihovo petje. Vsacega, komur srce ni skozi in skozi popačeno, mora razveseliti, ako gleda ptico, kako vesela po vejah skaklja in svoje čute izliva v glasno pesem. Kako žalosten bi bil svet, kako dolgočasen, kako mrtev bi bil najlepši kraj, ko bi ga ne oživljale ptice s svojim petjem. Saj vemo, da lepo je le tam:

Kjer ptičice pojó
In rožice cvetó.

Slovenski narod je po svojej rahlej in blagej čudi zmerom nagibal k mirnemu poljedelstvu in pastirstvu, rad je opazoval naravo, zato se je pa tudi ž njo sprijaznil in ostal naraven. V posebnem čislu je imel ptice, one so že od nekdaj bile njegove ljubljenske. Prepričal se je, da ptice marsikaj popreje spoznajo in čutijo, nego on sam; oznanjevale so mu zlasti premembe vremena, in ni se mu čuditi, da je v starih časih skušal po njih izvedeti svojo prihodnost. Še sedaj — akoravno vraže pojemajo — deklica zvesto šteje, ko na pomlad prvi-krat začuje kukavico v zelenem bukovji. Nikar jej ne zamerimo tega nedolžnega veselja, saj pravi, da ne veruje ptici. Vraže naj se zatró, ljubezen do ptic naj pa ostane na veke.

Ker se je slovenski narod rad pečal s pticami, zato je tudi v njegovih pesnih tako živo, kakor v zelenem logu. Ptice se ž njim vesele in ž njim žalujejo. Zdi se mu, da ga ptica razume, in on si spet prizadeva, da bi razumel njeno petje. Zdi se mu, da ga sedaj tolaži v žalosti, sedaj ga spodbada na delo, a sedaj se spet šegavo posmehuje njegovemu trudu. Mnogo ptičje petje si je človek tudi prestavil v svoj govor.

Kedar na primer spomladi sliši peti škrjanca visoko nad seboj, dozdeva se mu, da ga kliče k delu govoreč: „Delaj, delaj, delaj, orji, orji, orji, sej, sej, vrzi, vrzi!“

Slovenski narod ima sto in sto svojih pesnij, v katerih nagovarja ptico, a ona mu odgovarja. Tako na primer v ljubeznivej pesmici:

„Poj, mi tiček, poj,
Ljubi tiček moj!“
„Kak' bom revček pel,
Skobec mi je ljubo vzela.“

„Poj mi tiček, poj,
Ljubi tiček moj!
Če boš pel vesel,
Skobca ti bom jaz ujel.“

Deklica ptici odkriva svoje skrivne misli, ki so se jej rodile v mladem srci; mladenič ptici izroča srčni pozdrav, naj ga nosi v daljni kraj. Nasproti pa drobna ptica tudi svari in uči neizkušeno deklico, in dekllica jej veruje, misleč:

I kaj, ko vse res bi bilo!
Ptič leta nad nami, on vidi ljudi,
Vé dobro, kako se po svetu godi.

Ubogega jetnika, ki za trdnim zidovjem v železji zdihuje, pride ptica na okence tolažit in kratkočasit. V nekež narodnej pesmi pride klicat slavnega kralja Matijaža, naj se pripravlja na vojsko, in pozneje mu prileti na bojišče oznanit, da naj domú hiti, ker so mu Turki uplenili kraljico Alenčico.

V vseh pesnih so ptice človeške prijateljice, ki mu zmerom samo dobro želé. Neka srbska narodna pesem pravi: Tri ptice so goro preletele, vsaka nosi neko znamenje, prva pšeničen klas, druga vinsko trtico, tretja pa zdravje in veselje. Prva je sedla v Banatsko polje, druga na Fruško goro, tretja se spušča med nas, da bomo zdravi in veseli.

Največ so se ptice prikupile s petjem. V sladko pesem izliva ptica vse svoje čute, kakor jih čuti njeno drobno srce; veselje in žalost, ljubezen in hrepenenje. Kakoršen je čut, taka je tudi pesem. Sedeč blizu gnezda, kjer mu zvesta družica vali, sedaj z donečim glasom oznanja svojo radost, sedaj spet v strahu tiho cvrči in toži za tovarišico, ktero mu je skobec odnesel. Ptičje petje tudi v človeku budi take čute, in ptičje hrepenenje se izliva v človeško srce. In ko so človeka objele skrbi in reve, toži ptici svoje bolečine in jo proseč nagovarja:

Zapoj mi ptičica glasno,
Zapoj mi pesem žalostno,
Ki bo mi v srce segala,
Občutkom se prilagala.

Ptice so torej v resnici človeške prijateljice.

II. Ptičje življenje.

Ptica živi veselo tja v en dan in ne praša, kaj bo jutri. Zato je ptica podoba dobrovoljnega in brezskrbnega življenja. „Živi kakor ptica pod nebom“ govorimo o človeku, ktereга ne tare nadloga, kateremu dan za dnevom uhaja brez vse skrbi. Tudi sveto pismo, ko nam priporoča, da se nikar preveč ne preusopihajmo za posvetno blago, nam stavi ptice v vzgled, govoreč: „Glejte ptice pod nebom, ne sejejo, ne žanjejo, in vendar jih preživi nebeški oče.“

Ptica zna pa tudi uživati življenje, kakor nobena druga žival. Njej najdaljši dan ni predolg, vedno si najde opravka, nikoli ne miruje. Zjutraj na vse zgodaj, ko se je komaj začelo jasni na vzhodu, že se probudi iz kratkega spanja in z drobno pesmico pozdravlja novi dan. Večji del dneva stikuje za hrano, eden je išče na polju, drugi v gozdu, neki ob vodi, neki v vodi, po zemlji, v grmovji, na drevji, pod mahom in listjem, med kamenjem in po zidovji. Letanja in skakljanja ni konca ne kraja. In če si tudi na poln želodec privošči malo počitka, ne traja dolgo. Začne si rediti in čistiti perje, potem gre spet na lov. Proti večeru zbirajo se navadno v družbo iskaje si ugodnega prenočišča, zaspé pa še le po dolgem cvrčanju in šepetanji. Tako jim hitro mine dan za dnevom.

Ptica je zračna žival, stvarjena, da na lahkih perutih plava po neizmernem prostoru. Dočim so sesavcem kosti debele in polne mozga, so ptičje kosti tanke in prazne. Tudi so v zvezi s pljuči in ptica jih more po vsečnosti z zrakom napolniti in ravno tako tudi vse druge oline v svojem truplu. More se torej narediti lažjo ali težjo, kakor se jej zdi. — Res je, da se morejo tudi nekatere druge živali, na primer: netopirji in žuželke vzdigniti v zrak, ali kako neukretno, kako omahljivo, rekel bi izgubljeno, je to njihovo letanje. Niti netopir niti metulj se ne more skušati, ne more viseti v zraku. Samo ptica leti, netopir pa prhuta.

Kdo še ni občudoval malega škrjančka, kako se v neprestanem žvrgolenji vije pod oblake? Kako lepo je gledati mogočnega orla, kedar se mirno plavajoč suče v velikih krogih, ali pa kakor črna pika visi v sinjej višavi. — Ali pa naša ljubezniva lastavica! Kakor strela hitro šviga okoli oglov, sedaj ob tleh, sedaj spet visoko okoli cerkvenega zvonika, požene se na desno, poigrava na levo, kakor lahka misel. Lastavica s prirezanimi peresi, z okrnjenimi krili, ni več prava lastavica, ampak je pokveka milovanja vredna.

Zarad letanja človek zavida pticam. Kdo izmed nas si ni že želel ptičjih perutnic? Koliko jih je že vzdihnilo: „Oh, da imam krila! letel bi sem, letel bi tja po željah svojega srca.“ Zató si je človek že od nekdaj ubijal in belil glavo, kako bi se s pticami vred mogel povzdigniti nad črno zemljo ter vzleteti v čisto ozračje. Ali doslej se mu ni posrečilo in se mu menda tudi nikdar ne bode.

Ako hočeš poznati ptico, moraš jo opazovati zunaj. Le tam jo moreš videti, kako veselo in brezskrbno skaklja, kako je urna, kako je živa. Z veje zleti na vejo, z drevesa na drevo, na zemljo, k potoku, v grmovje, pod nebo, pod nebom naprej, in to vse tako hitro, da je ne moreš dolgo imeti na očeh. Ptica je pa vesela samo v prostosti. Kakor jej uzameš svobodo, kakor jo zapreš v gajbo — naj bo še tako velika — vzel si jej pol življenja. Zató v slovenske narodnej pesmi odgovarja ptica gospé, ki jo vabi k sebi v grad, obetaje jej vsakoršnih slaščic:

Nečem, nečem mlada gospa k tebi,
Ti bi mene v beli grad zaprla.
Raj odletim si jaz v log zeleni,
Se nazobljem rumene pšeničke,
Se napijem lepe frišne vode,
No zapojem z moje drage volje.

III. Gnezditev in valitev.

Ko na pomlad oživi vsa narava, zbudi se tudi v ptičjem srci novo življenje, in ptiči, ki bodo sedaj kmalu leto stari, izbirajo si svoje družice. Pri tem vsak gleda, kako bi razveselil in kratkočasil izbrano tovarišico, kako bi si pridobil njeno srce. Nekterega je prav lepo gledati, kako snubi svojo nevesto. Pred izvoljeno ptico pleše in se vrti kakor vrtavka; drugi se jej hoče prikupiti z drznim letanjem in z umetnimi igrami po zraku; tretji pa skuša s sladkim petjem omečiti njeno srce. Ako ima samica več snubačev, skušajo se ti med seboj in večkrat se tudi hudo stepó, da perje okoli leti in dostikrat tudi kri teče. Boj je še le končan, kedar se zmagovalcu pridruži samica. Ta par živi potem do smrti skupaj v vernej zvestobi.

Sedaj si iščeta pripravnega mesta, kjer si bodeta delala gnezdo. Ko je mesto najdeno in za dobro in varno spoznano, znaša navadno samec za gnezdo potrebne stvari in zraven s petjem kratkočasi ali z letanjem in skakanjem razveseljuje samico, ki dela iz prinesene šare gnezdo. Pri nekterih pticah

je pa tudi narobe, da namreč samec gnezdo stavi, samica mu pa streže.

Vsaka ptica si dela gnezdo po svoje, bolj ali manj umetno. Gnezditev je ptici prirojena. Nagon, ktereга si ne vemo razjasniti, jo žene, da si stavi gnezdo, kakor ga je stavila njena mati in vse prednice njenega rodú. Ne smemo misliti, da bi jih stari pri tem delu poučevali, ker tačas, ko mladi gnezdijo, se stari že davno več za nje ne pečajo. Pri onih pticah, ki gnezdijo samo enkrat na leto, tudi ni mogoče, da bi mladi gledali, kako stari gnezdo znašajo. Takrat pa, ko so sami še v gnezdu bili, jim je bila v číslu sama jed, ne pa gnezdo.

Nektere ptice — sosebnó na mrzlem severu — ne delajo gnezda, ter svoja jajca znesó na zemljo ali pa celó na goli kamen. Druge si že izkopljejo malo jamico v zemlji, na pr.: prepelica, škrjanec, jerebica, nekte-re si pa kopljejo dolge luknje pod zemljo, na pr.: podkrivka, vodomec, legat. Navadno pa vendar stavijo gnezda v višave, nekte-re na strme, nepristopne pečine, druge na visoka drevesa, spet druge v dupla, v gosto grmovje, v trstovje, pod mlinski jez, sred močvirja ali pa tudi na vodo.

Ravno tako tudi stvari, iz katerih ptice gnezda delajo, niso pri vseh enake. Nektere nanesó samo malo suhljadi ali dračja, druge vzemó nekoliko vejic za podlogo ter je pokrijejo in nasteljejo z mehko travo, z mahom in ličjem ali s koreninicami. Ptica potem sede sred nanesene šare in vrteč se na okoli naredi kotanjo, s kljunom in, če je treba, tudi z nogama in s kriloma pa popravlja, gladi in spleta. Narejeno kotanjo nastelje potem z najmehkejšimi in najtoplejšimi stvarmi, kar jih more dobiti, namreč z dlako, z volno, s perjem. Da se vse te stvari dobro sprimejo, pomeša nektera ptica malo blata ali gnoja med snov, ali pa vsako stvarco popreje oslini, da se k drugim bolj prileže.

Táko je navadno ptičje gnezdo. Nekteri ptiči so pa v tem še posebni umetniki. Med našimi je znana lastavica, ki si zida gnezdo iz blata, ktero je s slino zmehčala in z vpletenimi dlakami in slamicami učvrstila. Neka druga našej lastavici sorodna ptica — imenuje se *salangana* — pa dela gnezdo iz same sline, ki se jej obilo cedi izpod jezika in se potem strdi v belkasto skorjo. Med evropskimi pticami dela najumetnejše gnezdo neka majhna senica — plašica imenovana. Ona namreč svoje gnezdo, ki je velikanskej hruški podobno, obeša na konec šibke vrbove vejice, ali pa tudi na trst. Spleteno je iz belkaste tanke volne, ktero ptica nabira

po semenskih vrbah in topolih. To voljno oslini ter jo potem tako splete in spolsti, da je skoro klobučini podobna. Vhod v gnezdo je zmerom na strani.

Še lepše stkana so gnezda mnogih afrikanskih ptičev, katerim so zategadelj tudi dali ime: tkalci. Njihovo gnezdo visi zmerom na dolgej vrvi, da kače in opice ne morejo tako lahko do mladih. To gnezdo delajo samci sami. Neki tkalci pa delajo tudi velika skupna gnezda. Okoli drevesnega debla naredé namreč široko strmo streho in pod njo si potem stavijo gnezdo do gnezda. Po sto ptičjih parov gnezdi časih pod tako skupno streho.

Ali vse te umetnike še prekosi šivec iz vzhodne Indije. On si namreč poišče pripraven list na koncu veje, ga prebode s kljunom ob krajéh, potem poišče kakovo vlakno ali trak ličja, ali pa si iz bombaža sprede nit in ž njo oba roba na listu sešije. Nit namreč pretika skozi narejene luknje, zvleče robova skupaj in si tako napravi tulec za gnezdo. Ako bi bil en sam list preozek, sešije dva lista skupaj.

Redke so ptice, ki si ne delajo nikakoršnega gnezda, torej tudi ne valé, temveč svoja jajca podmetajo drugim pticam, ki potem tudi morajo skrbeti za mlade. Med našimi pticami počenja to dobro znana kukavica.

Ko je gnezdo gotovo, začne samica vá-nje jajca nesti, navadno znese vsaki dan po eno. Nektera precej obsedi na gnezdu, nektera pa sedeva le po noči in popolnoma obsedi še le takrat, ko je polno število. V številu je tudi velika razlika, vendar se more reči, da največe ptice znesó najmanj, male in srednje pa največ jajec. Tako na pr. ima orel samo dve, senica in mali palček pa 10—14 jajec. Toda tudi tukaj ni pravega vodila, najmanjša ptičica kolibri znese tudi samo dve jajčici grahove velikosti, velikanski noj pa navadno po 10—12. Najrodovitniše so kure, race in gosí; posebno, ako jim človek znesena jajca sproti pobira.

Jajca so ali bela ali prstena ali pa zelenkasta, navadno tudi pikčasta ali pegasta; torej največ taka, da jih ni lahko opaziti. Navadno vali samica; le za oni čas, kar ga potrebuje, da se očisti in najé, nadomešča jo samec; pri nekterih se pa tudi redno vrstita, le noj vali sam. Samec valečej samici tudi donaša hrane in jej za kratek čas prepeva svoje najlepše pesmice. Čudno navado ima kljunorožec. On namreč zazida valečo samico v duplo, pusti jej samo majhno luknjo, skozi ktero jej podaja potrebno hrano in vodo.

V jajci se med valitvijo godé znamenite in čudovite premembe. V ravnokar znesenem jajci ni videti družega, nego beljak in rumenjaki. Človeku se zdi, da je mrtvo, ali je vendar živo. Treba mu je samo prave topline in pa zraka, ako ima to oboje, bode se v zaprtem prostoru razvila živalca — mlada ptica. Potrebno toplino dobiva od valeče matere, ktereje se je sedaj kri nekako vnela, da je mnogo toplejša nego navadno. Nekatere ptice si tudi po trebuhu oskubé perje, da z vročim truplom jajca bolje grejejo. Tudi jih vsak dan preobrača, da zrak pride do njih.

IV. Mladiči.

Kakor ptica obsedi na jajcih, takoj se začne v njih snovati novo življenje, in jajce je vsak dan nekoliko lažje. V kurjem jajci je moči že drugi dan zapaziti kapljice krvi, tretji dan se po njem razprezajo tanke žilice in majhno srce začne utripati. Peti dan moreš razločiti drob in debelo glavo, sedmi dan pa tudi že tanke koščice. Trinajsti dan se odločijo noge in kreljuti od trupla, petnajstega začne poganjati mah po truplu, živalca se jame gibati in odpirati kljunček, devetnajstega se že glasi, enindvajseti dan se pa z nožicama upira proti lupini in jo kljuje s kljunčkom; hišica se zdrobi in pišče se izvali v veliko veselje materi koklji.

Valitev ne traja pri vseh pticah enako dolgo, čim manjše je jajce, tem prej se mladič izvali. Naše male ptice pevke valé dva tedna, večje pa potrebujejo po tri tedne in tudi več. Kokoš na pr. vali 21, raca 25, gos 28, labud 42, noj pa blizu 50 dnij.

Ptica je vzgled dobre in skrbne matere. Sedaj jej ni nič družega v mislih, nego drobní otročiči. Njena prva skrb je spraviti iz gnezda jajčne lupine, katerih pa ne pomeče naravnost iz gnezda, temveč jih v kljunu nosi daleč proč, ker se boji, da jej zaroda ne bi izdale kakej požrešnej zveri. Po noči in ob grdem vremenu greje mladiče s svojim telesom, po dnevi pa od prvega svita do poznega mraka oba iščeta in donašata potrebno hrano, rada sebi odrečeta in voljno stradata, da se le malim krivica ne godi. V nevarnosti pogumno brani svoj zarod, neustrašeno se zakadi v sovražnika, naj si bode tudi večí ali močnejši od nje. Ako pa vidi, da je prešlaba, skuša z zvijačo neprijatelja odpraviti od gnezda. Valitev in odgojitev starks jako izdelá, časih je ni nič nego kost in koža.

Mladički v svojej prvej mladosti nimajo pri vseh pticah enake lastnosti. Nekteri so prav grdi, iz jajca se namreč prokljujejo goli in slepi, tudi so tako slabotni, da ne morejo niti stati na nogah, niti sami jesti. Druzega ne znajo nego čivkati in nenasitni kljun odpirati. Pri takih kilavih otrocih imata stara dva hude čase, po ves dan nimata miru, zmerom morata biti na lovu, da nasitita male vedno zevajoče požeruhe. Pri manjših pticah traja tri tedne, dokler se mladiči ne zgodé, to je: da jim naraste perje. Pri večih, na pr. pri orlu pa traja po več mesecev, predno morejo mladiči leteti. No tudi potem, ko sta mladino že izpeljala iz gnezda, morata stara dva še tako dolgo za nje skrbeti, dokler se ne naučé si sami hrane iskati. Vrabec, lastavica, orel, jastreb, sova, golob itd. so take ptice. Imenujemo jih goliče ali kilavce.

Vse drugače preživé nekatere druge ptice svoje otročje dneve. Te so že prinesle seboj na svet prav čedno in toplo mahasto suknjico, in komaj so se iz jajca izkobacale, že morejo hoditi, tekati ali pa tudi plavati in same jesti. Toda tudi tem je starka neizrečeno dobra mati, vodi je okoli, kliče k sebi. išče jim hrane, greje je pod svojimi kreljuti, svari je pred nevarnostjo in brani sovražnikom. Takim pticam pravimo mahovci ali kebčeki. Za primer nam je: kokoš, raca, gos, prepelica i. dr.

Mnoge ptice, posebno pa one, katerim valjenje in odgojevanje dolgo traja in mnogo truda zadaje, valé samo enkrat na leto. Druge pa valé po dvakrat ali pa še po večkrat, n. pr. kos, vrabec, zlasti pa golob.

V. Selitev.

Mrzel veter tebe žene,
Drobna ptičica od nas.
V. Orožen.

Ko v krajših jesenskih dneh podlesek poganja na poškošenih travnikih, ko mrzlejša juterna sapa piha po dolini, ko se list za listom trebi iz orumenelega drevja, začnó se ptice zbirati v večja krdela ter se pripravljati za odhod na dolgo pot. Takrat večkrat čujemo zvečer in po noči v zraku čudno vršenje in šumenje, čujemo izpod neba zategnjene brlzigajoče in pivkajoče glasove. To so čaplje, divje race, gosi in druge močvirnice, ki sedaj pred zimo hité z mrzlega severa proti toplemu jugu. Glasno čvrččé se zbirajo tačas lastavice po strehah, kakor za slovo obletujejo še enkrat vse

znane kraje; dolgopete štorcklje (štrki) posvetujejo se dan za dnevom na močvirnej senožeti; črne vrane in kavke imajo svoje kričeče zборе na visocem hrastu: krdelo divjih golobov pa nemirno leta iz gozda na polje, s polja v gozd. Nekega dne pa ni več videti krdel, čez gore in čez vode je odletelo v dežele, kjer sneg ne pokriva polja in gozda; v kraje, kjer vode ne zamrznejo.

Kaj žene te ptice od nas že o takem času, ko imajo še hrane dovolj, ko se jim še ni bati zime? Kakor pri gnezditvi, tako tudi gledé na selitev ne moremo dati boljšega odgovora, nego da jim je prirojen neki nagon za preseljevanje, da jih iz njihovih rojstnih krajev žene neka slutnja, da bode tu zima gospodovala, in da jim bode hrana pošla. Ta nagon se oznanja tudi pri zaprtih pticah, celó pri taci, ki so mlade iz gnezda vzete v gajbici dorastle. Ob selitvi tudi one nemirne prihajajo, nekako zbegane so in tudi po noči skačejo in frfetajo.

Ne dá se ustanoviti dan, kedaj se odpravi ta ali ona ptica. Eno leto nas zapusté nekoliko dnij popreje, drugo leto spet malo pozneje, kakor slutijo vreme. Zato tudi ljudje prorokujejo vreme po odhodu ptic. Ako odrinejo zgodaj v velikih tropih, in ako se na potu mnogo ne mudé, pomeni to hudo in zgodno zimo. Kedar se pa pozno odpravljajo ter se na potu obotavljajo, imelo bi to pomeniti lepo jesen in ugodno zimo. Med našimi selivkami nas navadno že pred veliko Gospojnico prva zapustí hudournica, kmalu za njo gre kukačica, kobilar, zelena vrana in srakoper. Okoli male Gospojnice se odpravlja slavec, prepelica, penica, muhovček, šmarnica, grlica, čigre in galebi. Proti sv. Mihelu se poslové škorci, lastavice, tresorepke ali pastiričice, cipe, škrijanci, drozgi in bobnarice, kmalu za njimi odrinejo taščice, pivke, samice od ščinkovca — samci gredó pozneje ali pa celó ostanejo — divji golobi (grivarji in duplarji), pribe, kljunači, liske, divje race, gosí in tudi

Hripavi

Žrjavi

Visoko kričé

Na južno hité.

Po vseh Svetih še zmirom letó skozi naše kraje severne ptice, n. pr.: njivske gosí, race, sljuke, črne vrane in kavke. Ves mesec listopad, časih še tje do božiča so naše nezamrznjene vode vse polne severnih gostov.

Nektere ptice leté po dnevi, druge po noči; prve navadno visoko, druge pa nizko. Nektere potujejo posamezne, druge na par, spet druge pa v večih ali manjših družbah,

ki potoma vedno naraščajo. Nekterim uidejo samice v posebnej družbi, samci gredó pa nekoliko dnij pozneje za njimi. Manjše ptice leté brez reda raztresene, večje pa, n. pr.: žrjavi, gosí, race itd. se rade postavijo v vrsto, največ v podobi klina ali črke V. Tako lažje režejo zrak in hitreje leté. Prvec največ trpí, zato se tudi izmenjavajo. Kakor se eden utruji, zaostane, in drugi se pomakne na njegovo mesto, utrujeni prvec se pa zadnji postavi v vrsto. Na potu tudi počivajo in si iščejo hrane, slabi letavci za premembo tudi dalje tekajo ali pa plavajo. Vse take ptice, ki vsako leto ob svojem času zapusté rojstni kraj ter potujejo vedno v isto mer v stanovite topleje kraje, od koder se o gotovem času spet povrnejo, vse take ptice imenujemo selivke ali potnice.

Vsako dete vé, da se vse naše ptice ne selijo, ampak da mnoge tudi po zimi pri nas ostanejo. Ostanejo pa vse one, ktere se ne bojé niti mraza niti snega, ktere si tudi v najhujej zimi vedó najti, ako tudi ne dovoljne, vsaj najpotrebnišo hrano. Take stalne ptice so pri nas: vrabec, strnad, ščinkovec, povodni kos, stržek, šoga, siva vrana, rušovec, divji petelin in tudi nekteri ponirki in potapljavci.

So pa še nektare ptice, kterih ne moremo prištevati niti selivkam niti stalnim. Te ptice se namreč samo umikajo prehodej zimi. Huje ko zima pritiska, dalje gredó; ako je pa zima ugodna, ostanejo v svojem kraju. Tak vlačugar je n. pr. kos. Po zimi se s hribov pomakne v doline, v hudej zimi gré vedno dalje, ali kakor malo popušča zima, je že spet v domačiji. Takí klateži ali skitalci so tudi: liščeki, popkarji, švrljuge (čopasti škrjanci), brlezi, detali, krokarji in orli.

Cilj ptičjega potovanja je različen. Mnoge zaostanejo že v južnej Evropi, namreč po Laškem, Španskem, Grškem, v Malej Aziji in po otocih; druge pa preleté Srednje morje in prezimujejo v deželah severne Afrike, zlasti v Egiptu; nektare pa kakor na primer: lastavica, pastiričica, kobilar, kukavica in še druge gredo tje v srednjo Afriko. Sila malih potnikov pogine potoma. Mnogo jih požró ž njimi vred potujoče ujede, še več jih opeša in popada v morje, najgrozovitiši sovražnik jim je pa človek. Na milijone potujočih drobnih ptičkov polovi človek v nastavljeni mreže in zanke in na limanice. Najhuje se jim godi na Laškem, kjer izza vsacega grma preži ná-nje lakomen Lah, ki podavi vse, kar perje nosi, naj ima še tako malo mesa. Baš na Laškem se polovi na koše naših najmilejših pevcev: penic, taščic, slavcev, kovačkov in drugih. Samo ob „Vélikem jezeru“ (Lago maggiore) v gornjej Italiji

jih na leto polové okoli 60.000 in v napoljskej dragi so v enem dnevi ujeli 100.000 prepelíc. Velika je sreča za vse potujoče ptice, da jih afrikanski narodi prijazno sprejmó v goste; ako bi tudi oni posnemali izobražene Evropejce, bilo bi že vseh davno konec. V tem bi se za petje in muziko vneti Lahi in tudi mi Slovenci mogli kaj učiti od črnih divjakov.

Akoravno ima toplo afrikansko podnebje za naše selivke obilno hrane, vendar nobena ondi ne ostane. Za nje so te dežele ipak le tujina, zato ondi tudi nobena ne poje, niti ne gnezdi. Ko se spomladi začne tajati sneg po naših holmih, govori jim neki notranji glas, da sije v njihovej domačiji spet toplejše solnce in s čudnim nagonom gnane vračajo se v svoj rojstni kraj. Vračajo se pa v obratnem redu. Katere so zadnje odhajale, vrnejo se prve, katere so se pa najzgodneje odselile, dohajajo zadnje. Kakor na jesen pri odhodu, tako tudi pomladi ljudje po dohodu ugibljejo vreme. Ako se namreč vračajo pozno in posamezne, in ako ne začnó takoj znašati gnezda, prorokujejo vremenski vedeži hladno pomlad. Časih se pa tudi ptice prevaré in pridejo prezgodaj. Tako na primer jih je leta 1865. neizrečeno mnogo poginilo v poznem snegu in mrazu.

Vračajoča se ptica poišče svoj rojstni kraj in z veselím petjem pozdravlja svoje gnezdo, v katerem se zopet prične novo življenje, novo trpljenje.

VI. Ptice naše dobrotnice.

Ptice pa niso samo naše ljubeznive prijateljice, ampak so tudi naše največe dobrotnice. Ako bi iz naših krajev hipoma zginile vse ptice, kmalu bi bilo drevje po gozdih in vrtil okleščeno in golo; senožeti in polja bi bila postrizena, in do zadnje bilke opustošena, in to vse brez kose in brez srpa. Temni roji vsakoršnega škodljivega mrčesa, kakor so na primer črvi, žužki, kebri, gosenice, metulji, molji, muhe, komarji, mravlje, ušice, kobilice, cvrčki in še druga taka drobna golazen djala bi v kratkem vse rastje v nič. Človeška moč omaga pred tacim, akoravno majhnim ali strahovitim sovražnikom, kateremu se mora naposled umakniti tudi človek, kar se je tu in tam že tudi v resnici dogodilo.

Ptiči neutrudno preganjajo vse te nadležne gomazni, ptiči skrbé, da se nikjer preveč ne zaplodé, oni so jim vedno za petami, oni jih vedó poiskati v njihovih najvarniših kotih in skriviščih. Ptičje bistro oko ne izgreši tudi najmanjšega črvička, ono zapazi ravno tako lahko zeleno gosenico na

zelenem listu, kakor drobna sivkasta jajca pod razpokano skorjo.

Kjer človek pusti ptice v miru, ondi se rade ustánijo, ondi rade gnezdiijo, in taki kraji ne trpé toliko od požrešne golazni. Le poglejmo vrt in polje samotnega hribovca, ki je svojim otrokom prepovedal loviti ptice in razdirati gnezda. Njegov kapus (zelje), repa in drugi poljski sadeži so zdávi in neobjedeni, sadno drevje se pa jeseni šibi pod težo obilnega sadja. Kako pusti in žalostni so pa pogosto vrtni in zelniki na ravnem polji, kjer je le malo ptičev po iztrebljenih preredkih gozdičih, in še tu jim zanikerna in malopridna mladina ne dá v miru gnezdit. Po golih obgrizenih vejah lazijo grde požrešne gosenice, na zelniku stojé pa kapušovi kocnji in kažejo mesto zeljnate glave sama gola rebra. Žalosten je navadno pogled v vrte večih vasij, trgov in mest, kjer leni postopači in sprijeni paglavci strežejo na vsako ptico, ki se oglasi v sosedstvu.

Da bi se prav natanko prepričali o koristi ptičev, in da bi potem tudi druge ljudi mogli o tem preveriti, opazovali so mnogi ptičji prijatelji take drobne ptice v njihovem dejanji in vedenji, zlasti takrat, ko so imele mladiče v gnezdu.

Bradley je opazoval vrabca, ki je pital mlade v gnezdu. Vsako uro je prinesel do 40 vsakoršnih gosenic, torej v dvanajstih urah 480, v enem tednu pa 3360. Ni mu torej zameriti, ako se jeseni časih nazoblje prosa, saj si ga je pošteno zaslužil. — Mogočnemu pruskemu kralju Frideriku Vélíkemu so se vrabci hudo zamerili, zato se jim je zagrozil, da bo dal vse pokončati. Zapovedal je vrabce loviti in streljati in za vsako vrabčevo glavo je plačal 6 vinarjev. Res so povsod planili na vrabce, davili so jih, da je bilo groza, in država je v nekih letih izplačala tisoče in tisoče goldinarjev za vjete vrabce. Ali kmalu so se pokazali škodljivi nasledki tega neopravičenega divjanja. Gosenice in drugi požrešni žužki so se tako zaplodili, da so požrli vse sadje in tudi listje. Kaj je bilo storiti? Kralj je spoznal, da ni pametno ravnal ter je preklical svojo zapoved. Pa kaj še! Drugod so morali za drag denar kupovati vrabce, ktere so potem spustili po opustošenih vrtnih. In tako je zaničevani in proganjeni vrabec spet prišel do prave veljave.

Ravno tako koristne so senice, ki posebno rade stikujejo za metuljevimi jajci. Grof Kazimir Vodicki piše: Leta 1848. so snedle gosenice listje na mojem drevju do dobrega tako, da je bilo popolnoma golo. Jeseni sem videl milijone s kosmato

odejo pokritih jajčic viseti po vejah in deblih. Mnogo delavcev sem najel, da bi jih obirali, pa kmalu sem sprevidel, da človeške roke ne morejo odpraviti te nadloge, in že sem mislil, da se mi bodo posušila najlepša drevesa. Ko je nastopila zima, prileteli so vsak dan celi tropi senic in šmarnic. Pomladi je delalo deset parov gnezda na vrtu, prihodnje leto je bilo že malo gosenic in leta 1850. so ti mali pernati vrtarji že tako očistili drevje, da je celo poletje ostalo lepo zeleno.

Neizrečeno mnogo mrčesa pokončajo tudi škorci. Škorec pozoblje vsako uro 10 slinastih polžkov brez hiše, ona ravno toliko, mladiči pa še več. Recimo, da škorec poletnega dne po 14 ur lovi hrano zá-se in za svojo družino, torej ne bode preveč, ako na vsak želodec štejem 150 slinarjev na dan.

Pri Grünheimu na Saskem je neki žužek na drevji delal strašno škodo. Lastnik je čez 1000 goldinarjev plačal delavcem, da bi škodljivca zatrli — ali vse ni nič pomagalo. Potem mu nekdo svetuje, da naj napravi hišice za škorce, in gospodar ga je poslušal. In glej! škorci so prišli, so se nastanili v lesenih hišicah, pregnali in ugonobili so žužka, in drevje si je spet opomoglo.

Ta ali oni bo morebiti zmajal glavo, rekoč: Bog vedi, ali je pa to tudi vse res, kar se tukaj piše o pticah. — Ako nočeš samo biti neveren Tomaž, temveč ako ti je do resnice, prepričaj se sam prav lahko o velikej koristi, ki jo imamo od ptičev. Eno uro ali kaj pazi na lastovice, ki gnezdiijo pod tvojim nadstreškom. Videl boš, da se od 4. ure zjutraj do 8. ure zvečer trudita oba, nasititi požrešne širokoustne paglavce, vsako uro je vsak vsaj 20krat pri gnezdu in vsakokrat prinese po 10—20 mušic in druge take drobnjave. Recimo, da jih prinese samo 10, to je na dan že 6400 mrčesjih glav. Sama zá-se pa gotovo potrebuje 600, torej pokonča ena rodovina v enem dnevi 7000, v enem mesecu 210.000, vse poletje vsaj 500.000 vsakoršnega mrčesa. Ako v enej vasi gnezdi 100 parov lastavic, pokončajo te v enem letu čez 50 milijonov sitnega in škodljivega drobiža.

Veliko in zdatno korist ima človek tudi od nekterih večih ptic, kakor n. pr.: od sove, kanje, postolke in drugih manjših ujed, ki so razen druge škodljive golazni napovedale sosebnopoljskim mišim hudo vojsko. Anglež White je opazoval navadno sovo in je videl, da je skoro vsako uro prinesla miš v gnezdo. Celó mali skovir je poletnega večera svojim mladim nalovil 11 mišij. Razen mišij zoblje tudi gosenice, in

Dr. Martin je v sovinem želodcu našel razen nekoliko mišij tudi 75 gosenic.

In kako povračuje budalast človek svojim dobrotnicam? Strelja jih ali iz neumne vraže ali pa iz prešerne objestnosti ter jih mrtve — sebi v največo sramoto — še celó pribija na paž ali na hlevna vrata.

Ali si je mogoče misliti več nehvaležnosti, več beda-stoče in več surovosti?

VII. Ne proganjajte ptičev!

Po vsem, kar smo doslej že slišali o koristnosti ptičev, ni jih treba pametnemu človeku še posebej priporočati in na srce polagati. Naj torej tukaj le na kratko omenim, kako si boš najhitreje te male delavce privabil v svoje vrte in gozde. Tvoje zemljišče naj bode pticam gostoljubno zavetje, kjer jih nihče ne sme vznemirjati in preganjati. Otrokom, zlasti pastirjem, ostro prepoveduj stikati za gnezdi, razdirati jih ali jemati iz njih jajca in mladiče. Tudi jeseni ne pusti loviti malih ptičkov, in nikoli ne daj streljati sov in kanj. Ako bodo takisto delali tudi tvoji sosedge, bodo se kmalu pokazali dobri nasledki tacega ravnanja.

Ako hočeš, da se ti ptiči popolnoma udomačijo, stori tudi ti njim časih kaj dobrega. Onim pticam, ki tudi po zimi pri nas ostanejo in dostikrat hudo stradajo, vrzi časih pest slabjšega zmesnega žita, krušnih drobtin ali kaj tacega. Videl boš, da se ti bode ta malenkost dobro izplačala, ptice ti bodo to prijaznost gotovo povrnil.

Pa še tudi drugače moreš privabiti jih v svoj vrt. Skrbi jim za priležna mesta, kjer morejo gnezditi, naredi jim hišice iz otljih vej ali pa iz deščic in pribij ali obesi jih v košate vrhove. Videl bodeš, kako vesele jih bodo ptice, in kako hitro se bodo v njih nastanile. Malim tičkom, kakor je n. pr. senica, so najbolj všeč hišice kaci 18 centimetrov (7 palcev) dolge in 7 centimetrov (3 palce) široke; okrogla luknja, skozi katero ptice ven in noter hodijo, naj bode nekaj čez 2 centimetra (palec) široka in pred njo napravi palico, da bodo na njej lahko sedele. Tudi je dobro hišico z mahom oviti. Škorci imajo radi večje, 50 do 60 centimetrov (poldrugi do dva črevlja) visoke hiše, in luknja mora biti nekaj čez 5 centim. (dva palca) široka. Na Nemškem bodeš v vsakem vrtu našel po nekoliko večjih in manjših takih hišic, zato je pa drevje ondi čisto in zdravo in vrt gospodarju donaša velik dobiček.

Znamenito je, da so zamorci, ktere radi z divjaki pitamo, posebni prijatelji pticam, da bi mogli biti v vzgled tudi mnogim tako imenovanim omikanim narodom. Baron Decken, ki je popotoval in živel med zamorci, piše o Džaga-zamorcih v vzhodnjem Afriki: Pri teh ljudeh je treba posebnega dovoljenja za ptičji lov, jastrebov pa nihče ne sme streljati, ker čistijo zemljo od smradne mrhe. Vse ptice varuje posebna postava, ptice se takaj spoštujejo kakor najboljši zavezniki in pomagači kmetovi.

Bržčas bomo tudi mi to skoro dobili, kar zamorci že davno imajo, namreč postavo, ki ustanavlja, ktere ptice se smejo loviti in kedaj in ktere se ne smejo nikdar. Potem bode pa vaša skrb, očetje, župani in srenjski odborniki, da ta postava ne bode samo na papirji.

Največ boste pa opravili vi iskreni prijatelji mladine, vi učitelji duhovni in svetni, vi boste najlažje dopovedali mladini, kako potrebne so nam ptice, vi boste znali v mehkih mladih srcih zbuditi ljubezen in milosrčnost do živalij sploh, do ptičev pa še posebno. Vém, da za to od mene ne potrebujete nauka, saj vam vaše srce samo pravi, kako morate govoriti, da v srcih udane vam mladine zanetite čutje usmiljenja.

Nočem torej nobenega poučevati, ali vendar naj se mi ne zameri, ako bodem tu povedal, kako je mene moja babica (stara mati) učila in v meni budila rahločutnost do ptičev.

Bil sem velik prijatelj ptičev in rad sem stikal za gnezdi. Neko pomlad najdem na vrtu med rogovilami stare jablane ščinkovčevo gnezdo in v njem pet že skoro godnih mladičev, katerih sem bil neizrečeno vesel. Stara dva sta me plaho obletavala in činkala sta prav žalostno, in jaz jih nisem utegnil poslušati. Vzel sem gnezdo z mladiči in v enej sapi hitim jih pokazat babici v hiši. Ali tu sem se opekel. Takoj sem jih moral nesti nazaj, zvečer pa, predno sem šel spat, pravila mi je babica to-le povest:

V starodavnosti, ktere nihče več ne pomni, zbral je neveren Turek silno vojsko v deželah, kjer solnce vzhaja, in se je zagrozil, da bode vse krščanske zemlje spravil pod se. Turška vojska je premagala vse cesarske in še druge armade, v eno mer se je valila naprej proti solnčnemu zahodu. Turška vojska je bila strah in trepet vsem kristijanom, kamor koli je prihrumela, skrunila je cerkve, požigala vasi in mesta in morila ljudi vse poprek. Pridrevili so se tudi v naše kraje in našo sv. Petra cerkev so oropali in zažgali. Jok in stok je šel pred njimi, jok in stok je sledil za njimi. Turek ni

imel usmiljenja, z eno roko je prijel kristjana za lase, govoreč mu: Brate, ne boj se! — z drugo mu je pa vrgel glavo proč. Kar ni poklal, zlasti dečke in deklice je povezal in odpeljal seboj v daljno Turčijo. Koliko solz se je prelilo, koliko ubogih starišev je ostalo brez otrok, in koliko sužnjih otročičev je zastoni zdihovalo po svojih stariših. Le misli si, ko bi spet hudi Turek prirohnil k nam in bi tebe vzel očetu, materi in meni, bi te z drugimi otroci pobral in peljal v deveto deželo, kjer žive duše ne poznaš. Kako hudo bi bilo tvojemu očetu in pa tvojej materi. kako hudo bi bilo tebi! — In vidiš, ti si ravno tako neusmiljen, kakor neverni Turek. Ti si uboge mladiče vzel skrbnim njihovim starišem, kateri imajo ž njimi največe veselje. Te nedolžne živalice, ktere je tudi ustvaril dobrotni nebeški oče in jim priskrbel živeža, da se veselé svojega življenja in Njemu hvalo pojó te živalice si ti hotel vzeti njihovemu očetu in njihovej materi, da bi bili v tvojih rokah storili žalostno smrt. Ali misliš, da bi bilo to všeč Bogu, ki ti je dal dobre stariše in mene, ki te učim, kaj je prav, kaj ni prav.

Tako mi je govorila babica, in meni so šle njene besede do srca. Neizrečeno me je veselilo, ko sem črez nekoliko dnij videl mladiče, ko so jih stari izpeljavali iz gnezda in glasno oznanjevali svoje veliko veselje nad njimi.

Na zemlji ga ni mesta, kjer ne bi prebivale ptice. Nahajajo se povsod, na snežnih planjavah ob ledenem morji ravno tako, kakor v najbolj vročih pokrajinah. Najviše gore, gole puščave, polje in gozd, reko in morje oživljajo ptice, vsak kraj, vsako podnebje ima svoje goste.

Do sedaj je znano okoli 8000 ptičjih vrst. in od teh jih samo kacih 600 živí v Evropi, ki je v tem najsiromašniša. Najbogatejša je Amerika, zatem Azija, onda Afrika in na posled Avstralija.

O pticah se more sploh reči, da živé dolgo. Naši mali ptički živé v gajbici zaprti po 12 let, ako se jim dobro streže. Zunaj pa čakajo tudi 15—20 let. Posebno dolgo živi papiga, labud, krokar (vran) in orel. Na Dunaji so imeli necega orla zaprtega 104 leta, in ravno ondi je leta 1809. poginil orel, ki je bil 80 let jetnik.

I. Domača perotnina ali živad.

1. Kura.

Ka vzhodu se še ni jelo jasiti in že se z gredi ali drevesa na dvorišči razlega glasen: kikeriki mladega petelina, in takoj mu z grčavim: kukuriku odgovarja sosedov stari peteh, temu se spet oglasi tretji in tako gre naprej po vsej vasi. Petelinov glas je prav enostaven in nima nič posebnega v sebi, ali vendar mora biti ljudem po godu, ker petelinu v nekterih krajih pravijo: p.e.v.e.c.

I. Petelin.

Petelinov jutranji glas z veseljem čuje zgodnji voznik in popotnik na cesti, ker mu naznanja zaželeni dan; neugodno pa doní na ušesa zaspanemu hlapcu, ki je pozno v noč kolo-

vratil po vasi, nevoljen se obrne v senu in mrmra nekaj nerazumnih besedij. Petelinovo petje dobro dá bolniku, ki vso noč ni mogel zatisniti očesa ter je že težko pričakoval belega dne, tolažeč se, da mu bo potem odleglo; pobožna ženica pa, kterej starost ne dá spati, potiplje o petelinovem klicu na steno in vzemši molek v roke začne prebirati jagode na njem.

Ko je napočil dan, zleti petelin z gredi na dvorišče, poravna zmršeno perje po sebi, ogleda se z bistrim očesom okoli sebe, stopi z eno nogo malo naprej, steplje s perotnicama, stegne vrat in krepko zakokorika iz jarnega grla. — Petelin je res lep ptič, mogočen in ošaben gospod. Le pogledj ga, kako gizdavo se vsede, kako moško prestavlja nogo, kakor bi bilo vse njegovo. Pa ima tudi res prav lepo in gosposko obleko. Rdeč, lepo nazobčan greben mu krasi glavo kakor plamena krona, in tudi rdeči viseči podbradek ni kar si bodi. Živo oko se sveti kakor bi se v njem iskre utrinjale. Svetlo perje, zlasti ono na vratu in v zavihanem repu mu se kaj lepo spreminja na solnci, posebno mu se pa pristojno vihate dve sabljasto zakrivljeni repni peresi, in da je vitez ves gotov, ima na piščali špičasto ostrogo.

Sedaj tudi kokoši zapusté svoja prenočišča, petelin jim gre naproti, je spodobno pozdravlja in takoj začne voditi po dvoru. Petelin ima vse svoje kokoši rad, ne bom rekel, da ne bi imel te ali one rajši od druge, ali vendar nobene ne zanemarja, vsem bi rad prav storil. Ako je našel kako zobanje, hitro skliče vse svoje pute skupaj, vsaka mora nekaj dobiti. kajti požrešnost in samogoltnost nista njegovi napaki, dasi tudi on ni brez njih.

Še predno se vežina vrata odpró, obhodil je petelin s svojo družbo dvor že devetkrat. Ko zaškripljejo vrata in se gospodinja prikaže na prag, steče se vsa kokošja drhal pred vežo, zvesto spremljajoč gospodinjo pri vsakej stopinji, ker dobro vedó, da bode kmalu stopila z žitnim peharom v roci pred nje. Kako hité pobirati zrnje, le petelinu se ne mudi tako zeló, ali vendar jezno kavsne po vrabcu, ki je iz podstrešja prifrčal med nje.

Ko je žito pozobano, gredó pit. Pijoča kura vzdigne glavo in pogleduje na nebo. Pod petelinovim vodstvom se potem sprehajajo po dvorišči in po vrtu, gredó tudi na cesto in k potoku, na travnik in na polje, vedno brskaje z nogami in pridno pobiraje semenska zrna, črve, žužke, majhne polžke in drugo golazen. Da jim želodec hrano rajši prokuha, zob-

ljejo tudi pesek, kokoši pa tudi jajčje lupine in apno, vmes smučejo tudi travo in druga zelišča. Sedaj se ta, sedaj spet ona kokoš loči od družbe in poišče svoje gnezdo na svislih, v hlevu ali na nahišji in znese jajce. Ta srečni dogodek obznani z glasnim kokodakanjem. O lepem vremenu se radi kopajo v suhej prhkeji zemlji, kar jim sosebno dobro dé ter jim neki tudi služi na zdravje, zlasti si s tem preganjajo sitne tekute (uši).

Ravno so vse zamaknjene v kopanje, konec hiše na zelniku sedi vsaka v svojej kotanji, steplje s krili in meče prst ná-se. Kar se za podom oglasi sosedov mladi petelin, ki se klati okoli, ker ga stari domači petelin odganja ter mu ne dá živeti v družbi. Petelin, ki se baš koplje sred svojih kokošij, je že nekolikokrat pognal pritepenca, huda jeza ga torej zgrabi danes, ko ga spet začuje v svojej oblastnji. Hitro stepe prah iz perja in razkačen hiti proti sovražniku, ki se — kakor je videti — danes ne bode dal tako iz lahka odpraviti. S stegnjenim vratom in na pol razprtimi kreljuti pričakuje pritepuh domačina, na katerem se je vzdignilo sleherno peresce. Jezen pridrvi domačin, z vso silo se zažene v klateža in ga vrže nazaj. Že je mislil, da je sovražnik premagan, ali ta si hitro spet opomore, in še predno se drugi prav zavé, ga puhne nazaj. Vname se hud boj, drug hoče družega izriniti, bijeta se s kreljuti, gazita in sujeta se s ostrogami. Časih zasopljena in utrujena prenehata, človek bi mislil, da je boja konec, ko se toliko huje spet spopadeta. Naposled se začneta s kljuni obdelovati, krona in obradek krvavita, in tudi iz vrata se cedi rdeča kri. Oba omahujeta, ali nobeden noče odjenjati. Sedaj je domačin ubral pravi trenutek, na vso moč vseka s kljunom tekmeča po glavi. Omamljen od strašnega udarca klecne v stran, stori dva tri korake nazaj, pobesi rep in glavo in beži domú, kar ga noge nesó. Bitka je odločena in končana. Zmagalec hiti za njim, mu potoma še založi par krepkih kavsov in ne odjenja, dokler se premagani in upehani sovražnik ne zavleče pod pod. Z žarečimi očmi se zmagalec ponosno vrne domú med svoje pute, zleti na voz in od ondod z glasnim kikeriki oznanjuje svojo zmago. Nekteri narodi v Indiji in Kini so zaljubljeni v take petelinje boje, in tudi omikani Angleži jih v tem posnemajo. Petelini se za take boje skrbno odgojujejo in vadijo, pred bojem jima privežejo železne špice na ostroge, da se toliko bolj razmesarita. Take zabave pa gotovo Angležem ne služijo v čast.

Petelin ima v živalskih basnih mnogo opraviti, zmerom se vede dostojno in si mnogo domišljava zaradi svoje modrosti in previdnosti, ali navadno ga vendar prevejani lisjak spelje na led. Povsod ga čislajo za dobrega čuvaja, zato so ga vojaki nekdanj jemali seboj na vojsko in na vojne ladije za stražo. Njegovo petje je presunilo sv. Petra tisti večer na dvoru vélicnega duhovnika, spomnil se je svojega greha ter se bridko zjokal. Zato še dandanes pobožnega opominja na pokoro, zategadelj ga tudi radi stavijo na cerkve vrh zvonika. Po petelinjem petji in po njegovem vedenji tudi prorokujejo vreme; neka narodna pesem pravi: „Petelinček belček, skoči na hlevček, jarica na gredi, da se lepo zvedri.“ Praznoverni in vražasti ljudje pa pripisujejo staremu petelinu — zlasti črnemu — še posebno čudne moči. V sedmem letu, ali kali, znese jajce, ki takoj zleze v zemljo, kjer se godi toliko časa, da se iz njega izvali strašen zmaj ali pozoj. Ta pošast prileze na zemljo in potem zleti po zraku, za letečim se pa podirajo hiše in drevje, skale in celó gore tako dolgo, da ga naposled podsujejo. — Ni mi treba dostavljati, da so to prazne čenče.

Kokoš je manjša od petelina in nima tako velicega grebena in obradka, niti tako lepega perja. Tudi druge njene zmožnosti so slabe. Pohlevna je in tiha, mirna in krotka, z vsem zadovoljna, prav kakor se ženski spodobi. Pametna ni ravno, da bi dejal, ali zato je pa neizrečeno dobra mati; rekel bi, vse njene zmožnosti so zajete v materinej ljubezni, in celó Kristus je s kokljo primerjal sebe in svojo neizmerno ljubezen do svojega naroda, rekoč: „Jeruzalem, Jeruzalem, ki moriš proroke in kamenuješ one, ki se k tebi pošiljajo; kolikokrat sem hotel zbrati otroke tvoje, kakor kokoš zbira piščance svoje pod peroti, in niste hoteli.“

In res je ni skoro tako ljubeznive in dobrodejne podobe, kakor je koklja s piščeti. Že vsako jajce, ktero znese, jo navdaja z neizmernim veseljem. Ona, ki je sicer tiha in pohlevna, takrat ne more molčati, z veseljem kokodajskom bi vsemu svetu rada naznanila svojo radost. In ko jej je človek pustil jajca v gnezdu, da sme valiti, sedi na njih noč in dan, zapusti jih le toliko da se najé in napije. Kaj pa še le po tem, ko se 21. dan mali kebčki začno valiti iz jajec. Kokljo s piščeti človek lahko zmerom gleda z veseljem. Sedaj kokoši skoro ni več poznati, vsa je spremenjena. Sedaj nima časa perja držati v redu, vsa zmršena hodi okoli svoje drobne čivkajoče družine, dela se široko, kolikor mogoče. Ves dan

kloče in vabi kebčke k sebi, hodi skrbno okoli njih, uči jih zobati, vsako zrno jim izlušči, vsako drobtinico jim izhrsa pred kljunček. Našopiri se kolikor mogoče, kliče jih pod se, vse pokrije s svojim truplom, vse odene s svojim perjem. Otročiči so časih malo razposajeni, nagajivo se zaganjajo vá-njo in jej kljujejo kožnati podbradek. drugi še predrzniši skačejo jej objestno celo na hrbet — ali ona vse to mirno trpi, saj je mati, in to so njeni otročiči.

Sicer plaha in boječa kokoš je sedaj hrabra in drzovita, zažene se v vsacega, ki bi jej hotel vzeti kacega otroka. Ne boji se tudi velicega psa, togotna se mu zaganja v glavo ter mu kljuje oči in nos. Ako zagleda skobca nad seboj v zraku, daje to s posebnim skrbečim glasom na znanje in poplašeni kebčki leté pod njo.

Milo in zraven tudi smešno je gledati kokljo, ktereje so podvrgli račja jajca. Svojim pastorčicam je ravno tako previdna in skrbna mati, ali kedar prvikrat pridejo do vode in male račice veselo capljaje poskačejo vá-njo, jo sprehaja strah in groza. Zbegana skače ob vodi sem ter tje, kloče in kliče, svari in vabi k sebi — ali zastonj, kajti račicam ploskanje in brodenje po vodi neizrečeno dobro dé. Sčasoma se koklja umiri, njej samej se dozdeva, da njeni otroci nekaj znajo, česar ona ni znala v svojej mladosti, niti se je pozneje temu priučila.

Kura je že od nekdanj domača ptica in je sedaj udomačena po vsej zemlji, Amerika jo je pa dobila še le od Evropejcev. Človek si jo je udomačil od neke azijske divje kokoši, bankiva imenovane, ki še sedaj divja živi v Indiji. Bankivska kura je podobna našej, samo da je pametnija in lepša, zlasti velja to za petelina. Divja bankivka ne znese več nego kacih 10 jajec, dočim naša domača dožene do 120 in še črez, ako se jej sproti jemljó iz gnezda. Mlade bankivke se sčasom privadijo človeka ter so v vsem podobne našim. Čudno je pa, da naša kura nikoli in nikjer ne podivjá, tudi ondi ne, kjer je hosta blizu, in kjer se človek ne peča toliko ž njo. Sem ter tje so celó poskušali domačo kokoš podivjati, ali ni se posrečilo.

Kakor smo videli pri četveronogih domačih živalih, sprevrgla se je tudi domača kokoš v mnoge vrste in pasme, ki se razlikujejo po velikosti, po perji, v nogah in v grebenu. Najlepše in najteže pasme so angleške, holandske in hamburske. Pri nas so najnavadnije: čopke, kosorepke, golice, sršice, pritlikavke i. dr. Od nekoliko let sem se je jako raz-

širila tudi tako imenovana kohinkinska kokoš, ki je znatno večja od naše navadne.

Kura koristi človeku z jajci in z mesom. Jajca so sama ob sebi mehko kuhana prav zdrava in tečna jed, še več se jih pa potrebuje za raznovrstna druga jedila. Kokoš nese 4—5 let, živi pa kaci 12 let. Stara kokoš dobí večí greben in ostroge na nogah, tudi začne posnemati petelinovo kukurikanje.

Petelin učaka 15—20 let, navadno se pa zakolje poprej, ker čim starši je, tem trje in pustejsje je meso. Mladi petelinčki se kopunijo, da imajo okusneje in prhkejsje meso.

Že stari Egipčani so imeli nalašč za to narejene peči, kjer so se iz kurjih jajec brez koklje valila piščeta. Enake peči so spet v navadi po večih mestih.

2. Golob.

Med domačo perotnino je golob človekov ljubljeneč. Po vsem širnem svetu ga čislajo in ljubijo, Mohamedancem je pa celó sveta ptica. V naših narodnih pesnih napominja se med vsemi pticami največ „golobček“ in „bela golobica“. Golob nam je podoba nežnosti, čistosti, nedolžnosti in ljubezni. V podobi goloba prikazal se je tudi sv. Duh pri krstu na reki Jordanu, v podobi goloba zleti tudi duša iz pravičnika. Golob je čista, živahna, občutljiva in previdna ptica. Med seboj se radi družijo in živé v lepem miru. Milo je pogledati goloba in golobico, kako zvesto držita skup, njihova ljubezen ni od danes do jutri, le smrt jo more razdružiti. In kako lepo ravna golob s svojo tovarišico, kako jej streže, kako skrbno teka in pleše okoli nje, kako se napihuje, kako se jej priklanja. Prijaznega gučanja in poljubovanja ni konca ni kraja. Golob je zares podoba zveste ljubezni.

Na vso moč je tudi privržen svojej hišici — golobnjaku, kjer mu starka mlade godi. V največej nevarnosti se ne umakne iz nje, pri požaru strahoma leta okoli hiše, nikakor se ne dá odvabiti. V vedno ožih in ožih krogih obletava golobnjak in naposled osmojen pade v ogenj. Ako ga človek vjetega odnese daleč proč in ga spet spusti v tujem kraju, takoj se vzdigne visoko v zrak, vrti se nekaj časa in potem kakor strela hitro leti proti domu. Zaradi te lastnosti pošiljali so že v starih časih po golobih pisma in poročila v daljne kraje, čez vode in čez gore. Za ta posel je najboljši tako imenovani turški golob, kteremu ravno zato tudi pravijo: pismo nos. Že stari Grki in Rimljani so jih za to

rabili. S pismonosom se tudi lahko prepričamo, kako hitro golob leti. Skušnje so pokazale, da v enej uri preleti nad 113 kilometrov (15 milj) daljave. Gotovo pa nobeden golob ni bil sprejet s takim veseljem, kakor tisti, ki je Noetu v barki prinesel zeleno oljkovo vejico.

Pegledimo si malo bliže to milo ptico. Kratek kljunček je malo zbočen in okoli nosnic in na korenu z mehko voskasto kožo obrasten. Na kratkih nogah ima štiri prste, trije so obrnjeni naprej, eden nazaj, zadnji pa stoji s prednjimi v istej višini. Gosto perje je trdo in se k truplu prilega. Golt se mu razširi v veliko gušo ali grbanec, kjer se hrana meči, preden gre v pravi želodec. Žolča nima.

Da si ima kratke noge, vendar hodi dosti dobro, gredoč pa kima z glavo. Njegovo lepo bistro oko sosebnost dobro vidi, in tudi sluh je izvrsten. Glas je grgljajoč; pravimo: da guče ali gruli.

Domači golob ima mlade večkrat v letu, vsaj trikrat, toda samo po dva. Največ vali sama golobica, le za nekoliko ur — navadno okoli

poldne vali namesto nje golob. Mladiči se izvale 16—18. dan in so kilavi, slepi in neukretni. Prve dni jih stari pitajo z neko sirasto kašo, ki se jim tačas dela v guši, pozneje pa dobodo zmehčanega zrnja. V štirih tednih so godni, popolnoma dorastejo pa konec prvega leta.

Goloba navadno štejejo med škodljive ptice, ker rad leta na polje v žita. Ne bom rekel, da o setvi ne pobere vmes tudi kako žitno zrno, ali večjidel se hrani s plevelovim (glotnim) semenom, zlasti s ptičjo grašico, znanim sitnim in škodljivim plevelom. Nekdo je ubil domačega goloba, ko je

2. Golob.

ravno s polja priletel in mu razparal želodec. Pa kaj je našel? — 3582 grašičinih zrn! Taisti je zračnil, da eden golob s svojim jednim mladičem pozoblje na leto 800.000 grašičinih zrn. Sedaj naj pa sodi vsak sam, ali je golob škodljiv ali ne.

Poljski golobi, to so oni, ki letajo na polje, niso nikdar tako krotki in domači kakor kure, včasih še celó zopet po-divjajo, in to ne samo na kmetih, temveč tudi po mestih, kjer nimajo gospodarja. Taki divjaki gnezdiijo po cerkvah, v podrtinah starih gradov itd.

Tudi goloba je človek udomačil že v najdavniših časih, sedaj je v neštevilnih pasmah in vrstah, katerih pa tukaj ne moremo opisovati, razširjen po vsej zemlji. Angleži se največ pečajo z golobarstvom.

Golobovina je jako nežna, prhka in okusna.

Vsem tem pasmam je prvi zarodnik: divji ali skalni golob. Divji golob je pepelastega perja, prek perotnic ima dva črna pasa, na hrbtu je bel, vrat se mu pa spreminja v zelenkasto in bagreno (škrlatasto). Očesa je rumenega, kljuna črnega, nog pa temno-višnjevih. Stanuje daleč po Evropi, na Škotskem in Norveškem ravno tako, kakor na Laškem in Grškem. Na jugu je stalna ptica, na severu se pa umakne zimi, leteč v topleje kraje. Divji golob prebiva v starem zidovji in pečevji, v luknjah in podzemeljskih podmolih, nikdar pa na drevji, in v tem se razlikuje od vseh drugih naših golobov. Na našem Krasu, ki je poln strmih pečin, jam in brezden, živi ta golob v mnogoštevilnih krdelih, zlasti pa v Primorji.

Divja golobica valí vsaj dvakrat na leto. Gnezdo je kup suhljadi, drača in slame, ki jo je on nanosil.

Skalni golob je neizrečeno plah in oprezen, nikomur ne upa; kmetu ali pastirju, ki se mu bliža golih rok, ravno tako malo, kakor lovcu s puško.

Razen tega divjega goloba, živé po naših lesovih še trije drugi golobi, med katerimi je največji grivar ali grivnjač. Ime je dobil od vratne grivne. Na vsakej strani vratú ima namreč belo polmesečasto liso; sicer je pepelast, le perotnice in rep so temnejši, in vrat se lepo spreminja na zelenkasto. Oko je jasno rumeno. Grivar živi po vseh naših lesovih, rajši vendar v jelovih, videti je pa redko, ker je ne-

znano plah, ter mu bister vid in tanek sluh kmalu človeka ovadi. Pozno v jesen se umakne zimi, na prvo pomlad je pa že tukaj, dostikrat se vrne prezgodaj in takrat jih v poznem snegu in mrazu mnogo pogine. Tako jih je pomladi 1865. leta na Hrvaškem velika množina pocapala od gladú in zime.

Grivnjač gnezdi v goščavah. Gnezdo je plitko in redko, brez vse umetnosti. Če ga je kdo motil ali spodil iz gnezda, kedar vali, popusti jajca ali pa tudi že izvaljene mladiče in noče več sedeti. Hrani se največ z jelovim in borovim semenom, vmes pa tudi z drugim zrajem, celó z želodom in z bukovico. Če tudi sem ter tje na polji pobere kako žitno zrno, zato se vendar ne more prištevati škodljivim, temveč koristnim pticam, ker po njivah požre mnogo plevskega semena.

Temu podoben je duplar, samo manjši je, nima grivne na vratu in ima rujavo okó. Akoravno ga je manj od poprejšnjega, živi vendar tudi ta po vseh naših gozdih. Gnezdo ima v kakem duplu in vali navadno trikrat na leto, ali vsakokrat v drugej luknji. Gnezdo se mu namreč tako zasmradi, da ni mogoče v njem zrediti drugi zarod; do leta se pa smrad posuši ali pa ga žužki pojedó, in potem je gnezdo zopet pripravno za valitev. Tudi duplar nas zapusti jeseni. Hrani se po njivah, na senožetih in v gozdu od vsakoršnega zrnja.

Naposled je še grlica. Grlica je med našimi golobi najmanjša, pa tudi najlepša in najljubezniviša. S tožečim, kruljajočim glasom se mora prikupiti vsakomur, in trdega srca mora biti lovec, ki strelja grlice. Perja je jako pisana. Na glavi in po bokih je modro-siva, pepelasto perje na perotnicah je rjavkasto zarobljeno, na vratu ima pa z vsake strani štiri črno žametaste belo obrobljene preke. Grlo in prsi so rujne kakor vino, oko je rjavkasto, noge pa rdeče.

Valí dva — ali trikrat na leto, jajec in mladih pa ne zapusti v nobenej nevarnosti. Na polji ne dela škode, koristi pa mnogo. Jeseni se zgodaj posloví od nas in pride pozno nazaj, navadno prve dni meseca malega travna.

Lahko jo je udomaćiti, hitro se privad človeku in ljudje jo radi držé po hišah, ker je v vsem svojem vedenji nežna in prijetna, posebno pa razveseljuje človeka s svojim sicer enostavnim ali milim in ugodnim glasom.

Sem ter tje po hišah vidimo še neko drugo krotko grlico rjavo-žoltega perja in črne — spodaj belo obrobljene — grivne ali ovratnika. Domá je iz Afrike, Arabije in Indije, k nam je donesena preko Laškega, zato jej tudi pravijo: laška grlica. Povsod se je ljudem priljubila z milim glasom, pogosto guče in kruklja, vmes se pa glasi, kakor bi se smejala, odtod je tudi dobila ime smejačica.

Ne bi bilo prav, da tukaj ne bi omenil nekega severo-amerikanskega goloba, ki se včasih iznenada prikaže v tako

3. Selec.

neizmernem številu, da se človeku, ki ni sam videl te prikazni, zdi neverjetno. Ta golob je večji od našega in se od drugih razlikuje z daljšim repom. Imenuje se selec, akoravno bi mu bolje pristojalo ime klatež, ker ni pravi selec in nima odločenega časa za potovanje. Ti golobje preletajo severno Ameriko, nastanijo se sedaj tu, sedaj tam v kakem velikem gozdu, kjer gnezdiijo: za hrano pa letajo daleč okoli, po 150 kilometrov in še dalje. V enem kraju ostanejo tako dolgo, dokler ima gozd in polje zá-nje kaj hrane. Ko so mirijametre in mirijametre na dolgo in široko vse pozobali in ugonobili, zginejo za leta in leta iz tacega opustošenega kraja ter si poiščejo drugo plodno okolico.

Audubon, ki sosebno dobro pozna ptice v severnej Ameriki po njihovih navadah in posebnostih, piše o njih: Ti golobi se preseljujejo le tačas, kedar hrane nimajo, in niso vezani na določen čas. Kedar se napravijo na pot, vzdignejo se v neizrečeno velikih množicah. Leta 1813. sem videl tak golobji vlak. Vse obnebje, kar ga je moglo oko premeriti, bilo je polno golobov, tako da je solnce potemnelo, kakor da bi mrknilo; golobjek je pa padal iz zraka, kakor sneg. Kaj lepo jih je bilo videti, in peró ne more te prikazni dostojno popisati. Ako je bil vlak v nevarnosti od kake strani, za-

gnali so se golobje v drugo stran s strašnim hrupom, kakor bi grmelo. Kot živa reka zigraval je vlak sedaj v levo, sedaj zopet v desno, včasih so se bližali zemlji, včasih so se zopet vzdigovali naravnost kvišku, da je bil vlak podoben velikan-skemu stebru. Skušal sem zračuniti po priliki, koliko golobov bi utegnilo biti v takem vlaku. Recimo, da je bil vlak samo pol ure širok, da je letel tri ure, in vzemimo na vsak štirijaški meter samo dva goloba, nam dá račun: 1 bilijon, 115 milijonov, 136 tisoč golobov.

Koder so leteli golobje, pričakovalo jih je ljudstvo z orožjem. Na bregovih reke Ohio, prek ktere so nizko leteli, je vse gomazelo od možakov in dečkov, ki so streljali v leteč oblak. Pobili so jih na cente; cel teden in še dalj je vse samo golobe jedlo.

Gozd, kjer golobje prenočujejo, popisuje isti A u d u b o n blizu tako-le: Večkrat sem prehodil tak gozd na „zelenej reki“, ki je nad 60 kilom. dolg in 7 kilom. širok. Ko sem ga videl prvič, izvolili so si ga golobje pred 14 dnevi za prenočišče. Prišel sem še za dne. Golobov je bilo prav malo videti, vse črno je bilo pa ljudij s konji in vozovi, s puškami in strelivom. Dva gospodarja sta pritirala 300 svinj, da bi jih pitala z golobjim mesom. Povsod si videl, kako čistijo in solé golobe, ki so v velikih kupih ležali okoli. Po vsem gozdu je skoro decimeter na debelo ležal golobjek kakor temna odeja. Mnoga drevesa so bila globoko v deblu prelomljena, debele odkrhnjene veje so pa vse križem ležale, kakor po najhujšem viharji. Solnce je že zatonilo, ali niti jednega goloba še ni bilo videti, ljudje so se pa že pripravili, kako jih bodo sprejeli: vseh oči so bile vprte na nebo. Mahoma se zasliši glas: Že gredó! Dasi so bili golobje še daleč, sem že čul vršenje, kakor pred nevihto. Sedaj so prihrumeli, in pobijanje se je pričelo. Na tisoče so jih ljudje pobili s kolmi, ali neprestano so drugi sedali na drevje. Vse polno je bilo golobov, na drevji so se držali v gostih gručah, kmalu so pokrili vse veje. Ljudje so zakurili ognje, ki so mrko razsvetljevali strašno morišče. Pod pticami so se lomile veje, in vsaka je pobila sto in sto ptičev, na spodnjih vejah sedečih. Nastal je strašen hrup in metež. Gromečega Boga ne bi bilo slišati. Polnoč je prišla, golobje so še zmirom dohajali v brezštevilih množinah. Vso noč ni bilo mirú, pol-drugo uro daleč se je razlegal vriš in krik. Še le proti jutru je malo potihnilo, pa še predno se je zdaniilo, jeli so golobje zopet odhajati, in pred solnčnim vzhodom že ni bilo

nobenega več. razun mrtvih in ranjenih. Sedaj so jeli tuliti in rjoveti volkovi, lisice, risi, medvedje in druge manje zveri, prišli so tudi orli in jastrebi, da bi ž njimi delili. Ljudje so pobirali mrtve in ranjene, metali so jih na kupe tako dolgo, da je vsak dosti imel. Potem so spustili svinje iz ograde, da so pobrale, kar je ostalo.

Še grje se mesari v gozdih, kjer golobje gnezdijo. Indijanci so teh gozdov zmirom veseli, ker brez velikega truda dobivajo živež za delj časa. V deželi Kentuki so pred nekoliko leti gnezdili golobje. Ko so mladiči dorastli, pa vendar ne tako, da bi bili mogli odleteti, prišli so bližnji prebivalci z vozovi, s posteljami in s kuhinjskim orodjem ter so se utaborili za delj časa. Šum in hrum po gozdih je bil tolik, da so se konji plašili. Ljudje pa so si morali na ušesa upiti, da so se razumeli. Po tleh vse križem so ležale veje, jajca in mladiči, ki so iz gnezd popadali; črede prešičev so se redile ž njimi; orli, jastrebi in kregulji so letali okoli in si mlade iz gnezd pobirali. Po drevju ni bilo družega nego golob pri golobu. Svrčanje perotnic se je čulo, kakor bi v daljavi grmelo, vmes se je pa čul polom dreves, jeli so namreč sekati drevesa, ki so bila najbolj z gnezdi obložena. Na enem drevesu so dobili po sto tolstih mladičev, ki niso mnogo manjši od starih.

Tak gozd si opomore še le čez mnogo let.

3. Raca.

Kakor pri kuri in pri golobu, tako tudi pri raci nihče ne pomni, niti je kje zapisano, kedaj jo je človek udomačil. Da se je pa to že zdavna zgodilo, sodil bi človek po tem, ker to udomačenje človeku gotovo ni prizadelo nikakoršnih težav.

Raca je plavačica. Trije prednji prsti so namreč zvezani s plavno pečico, zadnji prst je pa krnjast. Tako je noga podobna veslu ter je ustvarjena za plavanje in veslanje. Na suhem je pa raca težkonoga in počasna, kajti kratke in proti zadnjemu koncu pomaknjene noge ne morejo lahko nositi zaokroženega, težkega trupla. Zato se raca pri hoji ziblje sedaj na eno, sedaj na drugo stran; pravimo, da racá. Račji kljun je spredaj plošnat in tako širok, kakor zadaj; gornja čeljust je na robah nazobčana. Naša domača raca je večidel bela, nahajajo se pa tudi take, ki so divjeje sestri v perji popolnoma podobne. Glava in vrat se spreminjata, kakor

temno-zeleni žamet, pod belim ovratnikom so prsi kostanjaste, hrbet je sivkasto-rjavkast, perotnice pa sive. Najlepše se pa sveti sredi perotnic okno ali zrcalo, tako se namreč imenujejo ona plavkasta ali vijolčasta, kovinsko se leskeča peresa, ki so zgoraj in spodaj črno in belo obrobljena. Raca, ako je tudi bel, je poznati po peresih, ki se mu nad kratkim repom kvišku krivé.

4. Raca.

Raca ni tako nagizdana in ima prav ponižne in skromne barve. Glava in vrat sta prstena, sicer je pa rujava in s temnejšimi pegami in lisami poškropljena. Pri obeh so noge pomarančaste, oči črne, kljun pa rumeno-zelenkast.

Akoravno raca težko hodi, vendar je videti spretniša od gosi, tudi je bolj umna, opreznjša in živahnjša. Rade so v društvu med seboj, pa tudi z drugo perotnino na dvorišči

se rade družijo. Racak vabi z glasnim: vèk, vèk, one mu pa odgovarjajo: kva, kva, kva. Kedar so skupaj, neprestano prav jezično čebljajo med seboj, gledajo se, otoresajo z repki, čistijo si perje, ali pa si iz prijaznosti druga drugej brba po glavi. Da se jim perje v vodi ne premoči, mažejo si ga z neko mastjo, ki si jo s kljunom iztiskajo iz neke žleze nad repom. Rade stojé na jedneji nogi, speče pa vtikajo kljun med perje na plečih.

Ali njihov pravi živelj je vendar le voda, brez nje raca ne more biti srečna. Kako veselo pozdravljajo dež, kako živahno racajo po blatu, kako se čistijo in peró. zlasti take, ki nimajo priložnosti vsak čas priti do vode. V najmanjšej mlačici pod kapom se zna okopati, vidi se jej, kako dobro jej dé, ako s kljunom vrže nekoliko vode po sebi. Najbolje se pa počuti v vodi, kjer more plavati. Zna se tudi potapljati, akoravno ne baš posebno dobro, vsaj v globokej vodi ne; rep jej navadno gleda iz vode, kedar s kljunom brodi po blatu v plitkih vodah.

Kakor smo raco pohvalili zaradi njene čistote, moramo jej očitati njeno neizmerno požrešnost. Raca je veliko in nič ne izbira, v tem je podobna svinji in podgani. Z največjo slastjo prebrba najsmradnejše stvari, prežveka in preceďi najmastnejše blato. Zunaj vode trga travo, zoblje zrnje, stika na smetišči po kuhinjskih odpadkih in žre tudi mrhovino; po vodi pa pobira polže, črve, žabji krak, ribje ikre, sem ter tje si ujame tudi kako žabico ali ribico. Da pa želodec vso to sodrgo laže prekuha in prebavi, zoblje tudi pesek kakor kokoš.

Pomladi začne raca nesti in znese, ako se jej jajca sproti pobirajo, do 80 jajec. Račja jajca so za spoznanje debelejša od kurjih, tudi so, bi rekel, bolj osladnega okusa. Ona vali okoli 25 dnij. Mlade račice so prav lepe in prijetne živalice, kakor so se izlegle iz jajca in se jim je posušil mah, takoj tekajo in same jedó; prvi dan že spretno plavajo, skušajo tudi potapljati se in sploh zgodaj začnó same za se skrbeti.

Racak (racman) ne pomaga raci valiti, sploh se ne zmeni za zarod, kakor tudi petelin ne.

Náša domača raca izvira od divje race, ki se še sedaj pogosto nahaja po severnej Evropi, Aziji in Ameriki. Iz mrzlih severnih krajev se na zimo seli in prileti v velikih

jatah na naše vode. Če zima ni prehuda, prezimi tudi pri nas; kedar pa naše vode zamrznejo, gre dalje na jug, od koder se spomladi zopet povrne. Posamezni pari tudi pri nas zaostanejo in gnezdiijo sredi nepristopnega močvirja, v gostem trstji in ločji. Vrnivši se s pota razkropé se na pare in začno iskati ugodnega mesta za gnezditev; najbolj jim je vseč gost šaš in grmovje, včasih si pa izvoli raca tudi kako drevo, zlasti ako najde na njem kako staro zapuščeno gnezdo. Na kup listja, trave in šaša znese ona 10—16 jajec, izlegle mladiče pa takoj vodi v svoj živelj — v vodo. Račice, ki so se na drevji izvalile, pocepajo brez škode iz gnezda na tla in hité v vodo. Dokler mladina ni godna, skriva jo starka skrbno v najgostejšem ločji, kjer jih človek čuje med seboj čebljati, ali videti ni nobene, tudi pes je ne bode našel z lepa — tako se zna skriti mali spak. V resnej nevarnosti dá starka glasno znamenje, potem zbeží; drobna družina se potakne sem ter tje med vodne bilke in ostane skrita tako dolgo, da mine nevarnost in se jim zopet starka pridruži. Jeden sam njen glas mahoma zbere ves drobiž okoli nje. Mlade hitro rastó, v 6 tednih že morejo leteti, in potem se še le upajo na čisto vodo.

Ujete račice se v družbi domačih rac hitro privadijo človeka ter se v kratkem času popolnoma udomačijo.

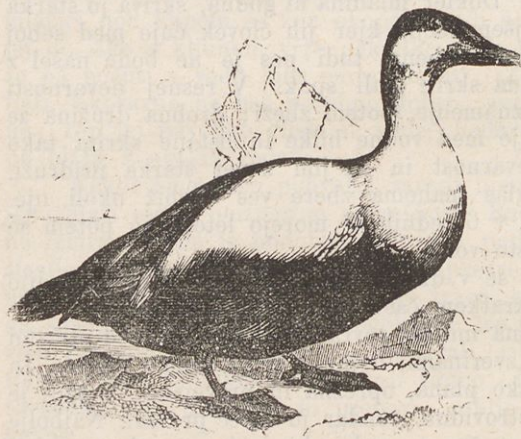
Divja raca ima mnogo sovražnikov v zraku med pticami in na zemlji med zverinami, najhujši je pa vendar človek. In če tudi je žival jako plaha, oprezna in prevejana, če tudi je tankoslušna in bistrovidna, vendar jo lovec prevvari. Najbolje je čakati na race zvečer v mraku, ko leté na svoja navadna prenočišča. Z velikim štropotom privrši jata in pada v vodo — takrat začno skriti lovci streljati, psi jim pa nosijo ubite race na suho. Mnoga ranjena pa tudi še zbeži ali pa se skrije, da je pes v temi ne najde. V gostej megli lové race tudi v mrežo. V Slavoniji in na Hrvaškem se vsako leto na ta način polovi na tisoče rac.

V društvu z divjo raco pridejo k nam jeseni tudi mnoge druge manjše divje race. Najnavadnije so: krehlja, reglja, žvižglja, dolgorepka, žlicarica in druge.

Tu in tam pri imovitejših hišah držé med kuretino še neko drugo raco, pižmarica ali turška raca imenovano, akoravno se jej ne prilega ni jedno ni drugo teh imen, ker niti po pižmu diši, niti je s Turškega domá. To raco smo

namreč dobili iz Brazilije, kjer je že zdavna sprejeta med domačo perotnino. Od naše je turška rasa večja, črnkasto perje se jej preliva posebno na plečih in na perotnicah v zelenkasto, gola lica so pa posuta z rdečimi in črnimi bradavicami. Med našo kuretnino vede se prav ošabno in zabavljivo, zmerom išče prepira, posebno z domačimi racami, in ker so te slabše, skube jih neusmiljeno, včasih tudi strašno razmesari.

Po vseh pokrajinah okoli severnega Ledenega morja — sosebnost na Islandiji in na Grenlandiji stanuje neka rasa, ki

5. Gaga.

tudi čez oči, po licih je pa zelenkasta. Ona je rjavkasta in črno lisasta.

Gaga je krotke čudi, človeku hitro zaupa, kakor vidi, da je ne preganja. Ves čas preživi na morji, dobro plava, še bolje pa roni (potaplja se) v velike globočine in more po 5 minut ostati pod vodo, kjer na dnu morja pobira polže, školjke in drugo drobnjavo. Le kedar je čas gnezdit, priraca s težkimi nogami par za parom na suho in začne znati gnezdo. Kakor so poprej na morji bile plahe in oprezne, tako krotke in zaupne so sedaj. Na Norveškem jim ljudje nastavljajo škrinje, delajo za nje skrivališča, jim nastiljajo slame, da gage tem rajše pri njih ostanejo. Ko ptice enkrat spoznajo, da jim človek ni sovražen, gnezdijo povsod okoli njegove hiše, silijo celó k njemu v hišo, v kuhinjo in celó v

je ljudem stanujočim v onih krajih velike vrednosti. In kar je večvredno, človek dobiva od nje dobiček brez vsega stroška, brez vsega dela. To je:

Gaga, ptica večja od našerace, ki ima v svojej postavi že nekaj gosjega. Temena, vrata in hrbta je belega, trebuha in repa pa črnega, črna proga jej gre

Ona je rjavkasta

peč, da so včasih res sitne in nadležne. Gnezdo si napravi iz vsakoršne šare, znotraj pa je nastelje z najmečjim, z najrahljim perjem — s puhom, katerega si sama sebi oskuba s trebuha. V to pernico znese 8 do 10 zelenkastih jajec in sedi na njih 25 dni. Samo enkrat na dan zleti z gnezda na eno uro ali kaj na morje si hrane iskat, tačas pa jajca skrbno pokrije s puhom. Kjer so človeka vajene, ne bežé pred njim iz gnezda, dadó se mu prijeti, in more jim vzeti nekoliko jajec. Ptica jih kmalu nadomesti z drugimi. Izvaljene gagice starka takoj vodi k morju, pameten gospodar jej pa tudi olajša to delo. Pobere namreč mladiče v košaro in je nese k vodi, starka pa okorno krivencá za njim. Za to, da je človek te ptice pustil na miru, je dobil plačilo v jajcih, in ko družina zapusti gnezdo, pobere iz njega puh, ga očisti in drago proda. Zraven si pa more biti v svesti, da bodo k letu spet prišle še v večjem številu.

Tako ravnaajo z gago v Norvegiji. Drugače je pa to na Izlandiji, Grenlandiji in na Špicbergih. Oni nespametni ljudje ne vidijo svoje koristi, celo leto streljajo in lové ptice zaradi mesa, jemljó jim jajca in puh o vsakej priliki; zato se gage umikajo od ondod, posebno na Špicbergih jako ginejo.

Iz 12 gnezd dobi človek pol kilograma puha (perja), ki je na mestu vreden 6 tolarjev. Pol kilograma napolni veliko pernico.

Popolnoma udomačiti pa gage ni mogoče, ker ne more živeti brez morja, niti jej more človek dati takove hrane, kakoršne ona potrebuje.

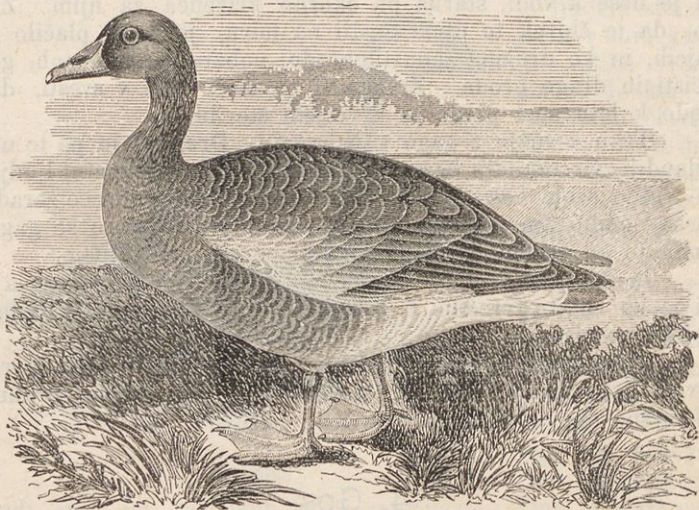
4. Gos.

Gagaj, gagaj gos!
Dedek hodi bos,
Baba ga sezula,
Sama se obula.

Tako oponašajo slovenski otroci žlobudravo gos. To pa njo malo briga, kaj poredni paglavci o njej pojó; saj je vendar le imenitna ptica, in ko bi bila le kolikaj častilakomna, nosila bi se po vsej pravici ošabno in gizdavo, kakor pav, ali pa še bolj. Že to jej daje veljavo, da svet že tako dolgo oskrbuje s pisalnimi peresi; z onim orodjem, s katerim so se bili mnogi hudi — če tudi nekrvavi — boji, s katerim se je napisalo toliko dobrega, plemenitega, pravičnega, resničnega in poučnega, za vse človeštvo koristnega. — Da se ni zme-

rom pisala resnica in pravica, da se nahaja v pismih dosti slabega, krivičnega in lažnivega, tega, goska nisi ti kriva!

V novejšem času je res tvoja slava malo otemnela, od kar jeklena, in Bog si ga vedi kakošna še peresa vedno bolj izpodrivajo tvoja. — Ali nič se ne boj! Tvoja slava nikdar ne povene, dokler se bode še kakšen človek ukvarjal z zgodovino, dokler se bode mladina na šolskih klopeh učila imenitnih dogodbe vsega sveta. Med tolikimi slavnimi junaki omenjalo se bode tudi tvoje ime, omenjale se bodo gosi kapitolske. Pod vojvodom Brenom so prirohneli divji Gali v Rim, razdejali mesto in se pripravljali napasti tudi

6. Gos.

trdni grad „kapitol“ na strmej skali. V viharnej temnej noči so hoteli prelezti zidove in nenadoma pasti v grad. Psi, ki bi morali po svojej dolžnosti čuvati in stražiti, bili so z jedjo podkupljeni, vojaške straže so pa spale. Že so mislili Gali, da je „kapitol“ njihov, kar se v odločnem trenutku oglasi neka gos, od glasnega giganja in gaganja se prebudé straže, vse skoči na noge — „kapitol“ je bil rešen, gos se je pa proslavila za vse veke.

Hvaležni Rimljani so za spomin tega dogodka v „kapitol“ postavili srebrno gos, in vsako leto so obhajali obletnico z velikim sprevedom, kterege je vodila neka gos. Ne-

koliko psov so pa na ta dan obesili na bezgovo drevo, ker njihovi predniki one noči niso storili svoje dolžnosti.

To je kratka povest, kedaj in kako je gos imenitna postala. Nobena zgodovina nam pa ni zapisala, kedaj je človek začel gos privajati sebi, vzemši jo med domačo svojo živad. Po vsem sodeč, moralo se je to že zgoditi v davnem veku. Udomačil si jo je pa od sive gosi, ki še sedaj divja živi po severnej Evropi in Aziji. Seznanimo se najprej s to divjo sivko.

Divja gos je za spoznanje manjša od domače, dolga je skoro nad 9 decim., z razprostrtimi perotnicami pa meri nad 15 decim. Perja je sivkastega, zgoraj temnejšega, po trebuhu jasnejšega; kljun je pomarančast, plavne noge so pa rdečkaste. Kljun je dolg kakor glava, na korenu je viši nego širok, spredaj stisnjen, na gornjej čeljusti zobat, kakor žaga. Stara gos tehta do 5 kilogramov.

Zgodaj jeseni potuje ta gos skozi naše kraje, kjer se potoma tudi pomudi nekoliko časa. Navadno leté v manjših družbah, in sicer ali druga za drugo v ravnej vrsti, ali pa v podobi trikota, na jednej strani odprtega. Spomladi se pa zgodaj zopet vrača na svoja navadna stanišča, kjer se razkropé paroma in takoj začno misliti na gnezditev. Gos gnezdi sredi velikega močvirja v najskrivniših in najnepristopniših grezéh. Sem ter tam še sedaj valé divje gosi tudi v naših krajih, ali vsako leto jih je manj, ker se povsod močvirja osušajo. Na „ljubljskem mahu“ je bila nekdanj navadna ptica sedaj so ga pa bržčas zapustile.

Gos precej po prihodu nanaša ločja in trave za gnezdo, gosak jo pa spremlja kakor straža, in tudi pozneje, ko vali, ne gre nikdar daleč od nje. Sploh je z gosko zeló prijazen, ves čas življenja jej je zvest tovariš.

S trebuha si ona oskube najmečji puh, ž njim obloži znotraj gnezdo in tudi pokriva jajca, kedar se na kratek čas vzdigne z gnezda. Mlajša gos znese 6—8, starejša pa tudi 12 in še več jajec. Konec meseca sušca že sedí na njih in valí 4 tedne. Mlade goščice vodita stara dva že drugi dan na vodo, gos plava naprej, za njo mlade, gosak pa zadnji, vedno oziraje se na vse strani; kakor mu kaj ni všeč, se oglasi, in mladiči se skrijejo med vodni šaš. V nevarnosti jih oba pogumno branita, posebno pa ona. Proti neprijatelju steguje vrat, sika in puha, pa tudi grize in bije s perotnicami. Po ves dan se pasejo na vodi, zvečer gredó pa spat v gnezdo. Ko so mlade dorastle, se pasó več na suhem,

nego na vodi; stari se sedaj brijejo, to je, menjajo perje. Takrat ne morejo leteti, zato se skrivajo v goščavo. Vsa rodovina pa ostane skupaj do prihodnje pomladi, skupaj tudi potujejo, in še le ko se vrnejo, jih zapodita stara od sebe. Mlade začno valiti v drugem letu.

Divja gos je jako tankočutna, razumna in previdna ptica. Lovca takoj prepozna in razloči od mirnega kmeta ali pastirja. Ujete mlade — in celó stare, se dosti hitro sprijaznijo s človekom, dasi tudi se še v drugem in tretjem zarodu divjost popolnoma ne zataji; posebno jeseni, ko potujejo divje so jako nemirne in zbegane. To velja tudi za take, ki so se pod domačo gosjo izvalile iz jajec divje gosi. Jeseni se morajo zapreti, sicer pobegnejo. Taki beguni se včasih še povrnejo k svojemu gospodarju; včasih pa tudi ne, in če se tudi vrnejo, ostanejo zmerom plahe in rade daleč okoli letajo. Nasproti temu se pa včasih tudi divje gosi, zlasti gosaki, pomešajo med domače na paši in gredo ž njimi celó do vasi, ali dalje ne.

Najyečji in najnevarnejši gosji neprijatelji so orli in ljudje. Človek preži ná-nje zaradi mesa in perja, toda težko jih je zalesti. Najbolje stori, ako jih čaka zvečer, ko se zbirajo na stanovitih prenočiščih.

O domačej gosi nimamo nič posebnega povedati. Malo več je je v mesu nego divje, in perje se jej je večjidel pobelilo, dasi tudi sive domače gosi niso redke. Kar se pa tiče njenih zmožnostij, moramo reči, da so se jej v sužnosti zmanjšale, ravno tako kakor ovci. Ni sicer topa in bedasta, kakor se navadno misli, ali vendar je nekako izgubljena, težka in počasna, v stiski si ne vé pomagati. Ako jej otrok nagaja s šibo, se ne vé kam deti, ziblje se sem ter tje, gaga in steguje vrat, steplje s perotnicami ali vzdigniti in odleteti jej dela težave.

Gos hodi z vzdignjenim vratom mnogo bolje od race, plava pa počasnejše, po plitkih vodah roni (potaplja se) kakor raca. Najlepše na njej je vitek vrat, ki se zvija kakor kača, sedaj ga ima na hrbtu, sedaj v perotnicah, kmalu zopet pod trebuhom. Gos dobro leti, ako se je vzdignila z velikim štropotom od tal.

Gosi so rade bolj same zá-se, na dvorišči se drže v stran in se ne pajdašijo rade z drugo kuretnino. Na paši začno včasih na vse grlo kričati, z razprostrtimi perotnicami mahajoč vihrajo po zemlji in — ako je voda blizu — zakadé se va-njo s strašnim šumom, da se voda praši.

Gos je malokedaj tiha, posebno v društvu ne. Zmerom si imajo dosti povedati, polglasnega čebljanja ni konca ni kraja, kakor pravi narodna pesem :

Tri pure, tri race,
Tri bele gosí,
So skupaj čebljale
Tri cele noči.

Ljudje, ki imajo čas in voljo poslušati brbljave gosí, so tudi uganili, kaj se med seboj menijo. Mlade libe, ki gredó odzad, se neki hvalijo: „Me smo lepe mlade, me smo lepe mlade!“ Starim šugam spredaj to ni všeč, zavidne jim odgovarjajo: „Tudi me smo bile mlade, tudi me smo bile mlade!“ Gosak pa, ki stopa pred njim, steguje vrat in kriči: „Pa že zdavna, pa že zdavna!“ — Razkačene gosí sičejo, zlasti gosaki.

Gosí jedó vsakovrstno rastlinsko hrano, zobljejo žito in zrnje, mulijo travo in drugo sočno zelenjavo, sosebno rade hlatajo salato. Predno se zakolje, jo navadno pitajo z močnatimi osvalki ali pa s koruzo in jo zapró v tesen prostor, da se poprej udebeli. Take gosí dobodo posebno velika jetra, ki se čislajo za sosebno slaščico.

Domača gos znese 20—24 jajec, in nese 8—10 let, navadno jo pa zakoljejo poprej, ker sicer je meso pretrdo in prežilavo.

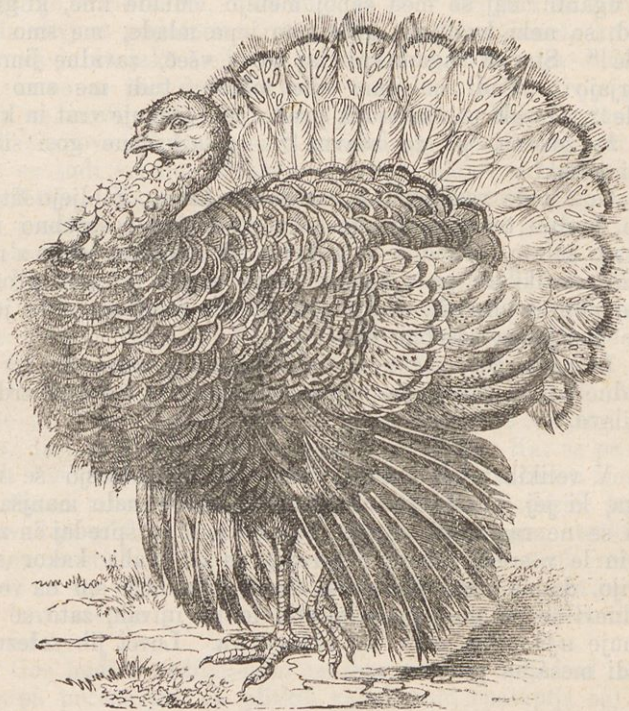
V velikih jatah potuje jeseni za divjo gosjo še neka druga, ki jej je zeló podobna, ali je skoro malo manjša. V perji se ne razlikuje od sive, samo kljun je spredaj in zadaj črn in le v sredi rumen. Oprezna je in plaha kakor siva; pravijo, da na paši razpostavi straže. Po noči spi na vodah, po dnevi se pa pase po senožetih in po njivah, zato se tudi imenuje njivska gos ali ligarica. Lovci jih zalezujejo zaradi mesá in peres.

5. Puran.

Jojmine, jojmine! kako smo pa mogočni! — ali je res taka sila, da se tako repenči? Tak je, da ga človek komaj pozna. Kaj ga je neki razkačilo, da se tako togoti, tolikanj napihuje. — Aha! zdaj pa že vidimo! Dekla je svoj rdeči dežnik razpela in dala sušit na solnce. Rdeči dežnik ga bôde v oči, zavoljo njega je skrčil vrat, našopiril rep, spustil kreljuti in obesil rdeči capetelj prek nosa; zaradi te

malenkosti mu kri sili v glavo, nasršilo se mu je perje po vsem životu; nedolžni rdeči dežnik je kriv, da se tako mastito nosi, da srdito piha in s perotnicami brusi po tleh. Gotovo si misli, da je Bog si ga vedi kako lep in imeniten, ali pa še celó misli, da se ga kdo boji; spaku se gotovo ne dozdeva, da je neizrečeno smešen.

Pa tudi, če se mirno drži, je čuden ptič; videti mu je, da je tujec na našem dvorišči. Velik je kakor gos, pa še

7. Puran.

tudi večji, toda stoji na visokih krepkih nogah. Na golej glavi in na vratu ima ohlapno bradavičasto kožo, ki mu na podbradku zgubana mahadrá. Iznad kljuna mu visi mesnat capetelj, ki se mu v togoti za malo ped prek kljuna obesi. Koža je višnjeva, bradavice pa rdeče, kedar se huduje, zarudi mu tudi koža. Perja je navadno temnega, na solnci kovinsko se na zeleno ali rdečkasto prelivajočega. Naha-

jajo se pa tudi purani z umazano rjavim in izprano osivelim perjem, ali pa so tudi popolnoma beli. Pure so malo manjše ter imajo navadno pohlevnišo obleko brez leska. Puranu raste na prsih iz neke bradavice čop dolgih ščetinastih peres, pura ima tudi to bradavico, toda brez ščetin. Njegov glas je neprijetno in jezno kavdranje, pura pa zmerom toži: kam, kam, kam; pravimo, da kamká.

Puran je neumen bahač, godrnjav in jeznorit trapec. Najmanjša stvar, na pr. oster pogled, zlasti pa rdeča barva ga tako razdraži, da tudi v človeka skoči. Jezi ga, ako čuje človeka žvižgati, na vsak žvižg srdito zakavdra, kar je posebno smešno slišati, ako jih je mnogo skupaj. Pure se tudi jezne napihujejo in šopirijo, ali ne tako hudo kakor puran. Zraven je pa zeló bedast in strašljiv, boji se vsake neznane stvari, naj si je še tako nedolžna.

Puran dobro hodi in hitro beži z na pol razpetimi kreljutmi, leti pa slabo — in to v največej sili. Spat pa hodi rad na višavo.

Iz vsega, kar je bilo o njem povedanega, vidimo, da puran v svojem ponašanji nima nič mičnega, in človek bi ga gotovo ne držal med domačo kuretnino, da ni veljaven in imeniten v nekej drugej stvari. Med vso perutnino ima namreč najokusniše in najprhkejšo meso, in, kar je še več vredno, mnogo mesa, kajti dobro izpitan puran tehta do 10 kilogramov. Hraniti ga ni težko, ker mu je vsaka piča všeč; najraje pa morebiti vendar zoblje koruzo.

Pura znese pomladi 20—30 jajec in vali 28 dnij. Mladi purčki so jako kočljivi in občutljivi, mraz in mokrota jim škoduje v prvej mladosti, da jih mnogo pogine. Ko malo odrastó, so bolj trdni, radi se pasejo po travnikih in po polji, kjer zraven trave in zrnja pobirajo tudi malo golazen. Kjer jih je mnogo, morajo imeti pastirja, da jih odvráča od žita, da ga ne pohodijo. V drugem letu popolnoma dorastejo. Ako so pure bile po zimi na toplem, in ako so imele dosti jesti, začnó nesti zgodaj, spravijo prvi zarod na noge, in potem valé v velikem srpanu v drugič.

Jesen in po zimi so purani najbolji za jed. Kakor gosi, pitajo tudi purane s koruzo, z močnatimi osvalki in z orehi, ki se pa morajo malo potolči, da se lupina razpoka. Začne se z jednim orehom, ki se mu dá poleg druge piče, in vsak dan se mu jeden primakne do petnajstega dne, ko dobi petnajst orehov; potem gre spet nazaj do jednega oreha.

Puran je sedaj po vsej južnej in srednjej Evropi navadna domača ptica. V mrzlotnih krajih se vendar reja ne spleča, ker jih, kakor je bilo povedano, mnogo pogine. Na Slovenskem jih imajo največ na Štajerskem in na Dolenjskem, na Gorenjskem in na Notranjskem pa ne, ravno zavoljo ostrejšega zraku. Posebno dobro se redi na Hrvaškem, kjer se pasó na stotine skupaj, in jeseni jih v velikih jatah tirajo v Zagreb in dalje na Kranjsko in Štajersko. Po zimi je na Hrvaškem puran najnavadniša pečenka, zlasti na božič maloktera hiša opravi brez purana.

Puran je ameriška ptica. Ko so Španjolci prišli v Ameriko, našli so to ptico ondi že udomačeno ter so jo seboj prinesli v Evropo. Leta 1524. je prišel puran na Angleško, potem na Francosko in za nekoliko let tudi na Nemško in tako dalje. Še leta 1560. so morali biti redki, ker je mesto Amiens svojemu kralju Karolu IX. kot veliko redkost podarilo 12 puranov, in na ženitvi (na piru) tega kralja je pečen puran veljal za najboljšo jed.

Divji puran še sedaj živi po srednjih deželah severne Amerike, posebno v velikih gozdih ob reki Misisipi, Misuri in Ohio. Toda naš puran je proti divjemu svojemu bratu le senca. Ne samo, da je divji mnogo večji — dobodo se namreč purani po 20 kilogramov težki — nego je tudi lepši. Na njem se vsako pero leskeče in blišči v najlepših barvah, po vsej pravici se sme šteti med najlepše ptice. Spomladi se pari in tačas se šundravo kavdranje razlega daleč po gozdih. Med seboj se tudi bijejo in sicer tako srdito, da ne odnehata, preden ni eden mrtev. Ko so sparjeni, loči se pura od njega in si poišče skrit kotichek za gnezdo, ker sicer bi jej presilen puran jajca poteptal. Kedar gre iz gnezda, jajca vselej z listjem skrbno pokrije, da jih ne bi spazilo bistro oko zvite vrane, ki bi jih sicer izpila. Svojih 12 do 20 purčkov vodi ona sama in jih celó skriva pred njim, ki bi jim utegnil celó kaj žalega storiti. Jeseni so mladiči že toliko odrastli, da začno posnemati stare v napihovanji in kavdranji. Takrat se združijo v velika društva in potujejo peš po gozdih, pobirajoč semena, padajoča z dreves. Prišedši do kake večje reke se dolgo obotavljajo in premišljajo, ali bi bilo varno leteti prek vode. Glasno kavdraje si delajo srce, spravijo se na najvišja drevesa, od koder na vodnikovo znamenje zleti vsa jata. Starim in močnim to ne dela nikakoršne težave, naj si bode reka tudi pol ure široka, preleté jo srečno; slabejši mladiči pa dostikrat utrujeni po-

cepajo v vodo, iz ktere pa večidel izplavajo. Na pozno jesen in po zimi, ko v gozdu ni piče, se divjaki včasih tudi pomešajo med krotke domače purane, zlasti po samotnih seliščih, kar je ljudem prav všeč, ker se po njih pleme zboljša.

Indijani ravno tako, kakor evropejski naselniki strastno lové divje purane zaradi okusnega mesa. Indijani pravijo, da je pečen puran „jed modrijanov“. Purane zalezujejo v gozdu ali pa je na potovanji pričakajo pri kakej reki. Tu jih je najlažje streljati, ker purani srečno preletevši kako reko veselja ne vedó, kaj bi počeli in pozabijo paziti na svojo varnost. Še več jih pa polové tako-le: V gozdu naredé lovci iz hlodov in brun 2 metra dolgo in ravno toliko široko hišico ter jo pokrijejo z vejami. Hišica ima samo na jedne strani luknjo baš toliko, da se more star puran skoz njo zmuzniti. Pred vrata in po hišici pa nasipljejo koruze. Purani pridejo, najdejo koruzo in zagledavši obilno koruzo v hišici zmuzajo se vá-njo drug za drugim. Ko je vse pozobano, šli bi radi ven, ali bedaki ne morejo več najti luknje, zbegani tekajo sem ter tje, vtikajo glave med bruna in skušajo prevleči se skoz nje — ali ne gre, vsi so ujeti.

Samo ob sebi se razumeje, da po takem ravnanju mora biti puranov zmerom manj, posebno ker tudi vedno bolj sekajo in krčijo gozde in se žival mora umikati novim naselnikom. Razen človeka prežé ná-nje tudi mnoge roparske ptice, zlasti sove, in tudi ris jim je vedno za petami.

6. Pegat.

Ne toliko zaradi dobička, kolikor zaradi lepote držé tudi pri nas tu in tam — navadno pri boljših hišah — pegata med drugo kuretnino. Pegat je kokošje velikosti, gladko sivo plavkasto perje posuto je z belimi večjimi in manjimi pegami, kakor z biseri, zato mu tudi biserka pravijo. Po vratu ima malo perja, na golej plavkastej glavi se vzdiguje rdečkast mesnat greben, od kljuna mu pa ob straneh visi ravno tak mesnat podbradek. Perotnice so kratke, pobešen rep je pa ves pokrit s podaljšanim perjem nad trtico, zato se človeku skoro zdi, da nima repa, da je kebast, in vsa ptica se nam zato vidi lepo zaokrožena. On na nogah nima ostroge.

Pegatka znese na skrivnem mestu na spomlad okoli 20 jajec in vali 20 dnij. Sploh pa pri nas pegatka ne vali rada, ali pa se skuja in zapusti gnezdo z jajci. Zato navadno

njena jajca podvržejo kokoši ali puri. Stari, še več pa mladi so jako občutljivi proti mrazu, seosebno jim prsti lahko zmrznejo in odpadejo. Mladi pegati so neki dobri kakor fazani, od starih pa meso ni ravno prida. Pegat neprijetno raglja in škriplje. Živi pri nas okoli 10—12 let.

Zapadna Afrika je domovina te lepe kure. Ondi se v večjih družbah pod vodstvom starega izkušenega pegata pase po hostah. Na tleh so jako urne, leté pa slabo in nizko. Po noči se spravijo na najvišja drevesa. Udomačijo se jako hitro.

Že stari sladkosnedi Rimljani so poznavali in jedli to ptico, in tudi na Grškem je bila nekdam prav navadna. Potem se je bilo nekako pozabilo ná-njo, in še le v 14. stoletji so jo spet pripeljali seboj brodniki, ki so se vračali iz vzhodne Indije. Sedaj je znana po vsej Evropi, zgodaj so jo prenesli tudi v srednjo Ameriko in na antilske otoke, kjer jej je podnebje in vse bilo tako po godu, da je ondi popolnoma podivjala, in da jo sedaj na vso moč zatirajo, ker jim na polji veliko škodo dela.

Divje pegate lové povsod v Afriki in sedaj tudi v Ameriki. Na otoku Jamajka jim potresajo v rumu namočeno zrnje, pegati zobljejo in se tako upijanijo, da jih potem lahko z roko lové.

7. Pav.

Indija! Kedar koli nam ta beseda zazveni na ušesa, nehoté si mislimo zemljo lepo, rodovitno in bogato; zemljo blagoslovljeno, kjer natora dá človeku brez velikega truda vse. česar potrebuje. Indija ima zlata in srebro, ima drago kamenje in najdragocenejše dišave; pravijo, da je v Indiji stal raj naših prvih roditeljev (starišev). Kakor dandanes v Kalifornijo in Avstralijo vró ljudje, ki bi radi čez noč obogetati, tako so nekdam vsakovrstni pustolovci drli v Indijo sreče iskat. In marsikteri jo je tudi našel; od onod so se vračali bogataši — glasoviti „zlati stričeki“, od onod so v Evropo dohajale bogate dediščine, da je včasih svet strmél.

Ta krasna zemlja je razen koristne nam kokoši tudi dala našo najlepšo domačo ptico, iz Indije smo dobili pava.

Pav je gizdalin med kurami, iz njegovega prekrasnega perja odseva indijsko zlato in drago kamenje.

Na glavi nosi pernato krono, drobna glava, vitek vrat, in prsi so temno plave kakor indika in se prelivajo na zlato

zelenkasto, peresa na hrbtu so podobna leskečemu zlatemu oklepu, kreljuti so bele, počrez črno progaste. Najlepši je pa rep, na katerem se peresa skladoma pokrivajo, zadnja so blizu meter in še več dolga, na belih tulih stojé na obeh straneh posamezna temnozelena peresca, na širokem konci se pa blišči prekrasno oko v mavričinih barvah. Najlepše ga je videti, kedar zavzdigne rep in peresa razprostre v pisano kolo.

8. Pav.

Pav je naša največja kura, ker brez repa meri 1 meter, ali vendar se nosi prav lepo, ker stoji na visokih nogah. Iznad zadnjega prsta ima ostrogo, kakor petelin.

Kakor je sploh navadno pri kurah, ima tudi pavica siromašno in neznatno perje. Po grlu in na prsih je bela, sicer je pa zamazano rjavkasta.

Pav je neizrečeno nečimerna žival. Kakor bi vedel, da je najlepši, rad prikazuje svojo lepoto, in človek bi po nje-

govem vedenji rekel, da mu je všeč, ako se mu čudimo in ga hvalimo.

Proti drugej kuretnini se ošabno vede in ne mara za njihovo družbo, najprej se še sprijazni s pegatom; purana ne trpi in rad začne boj z njim. No ako je več puranov na dvorišči, gre pavu slabo, ker se vsi purani spuntajo zoper njega, celó pure gredó ná-nj, kavsajo in skubejo ošabnega gizdavca in ga poženo v beg. — Pri zobanji tudi odganja druge in jih ne pusti blizu, dokler ni on sit.

Pav je vse poletje zunaj, pri nas se je celó tako utrdil, da mu tudi zima ne škodi, bolje se vendar počuti, ako je po zimi na toplem. Rad zleti na višave, na streho ali na kak zid in od ondod neprijetno kriči, nekako po mačje.

Spomladi pavica zgrebe v kakem skitem kotu nekoliko šare skupaj in znese 8—12 jajec in sedi potem cel mesec. Navadno pa ne izvali vseh jajec, sploh je v tem poslu nemarna in nestanovitna, večkrat zanemari jajca in celó pavčike lahkomi selno zapusti, zlasti ako je človek hodil gledat za njo ali jo motil pri valjenji. Zato tudi pavja jajca dadó kokoši ali puri valit, in mačeha bolje skrbi za pavčike, nego njihova mati. Do tretjega leta so pavčki skoro vsi jednaki, potem še le začne pavom rasti lepo perje. Pav učaka 25 let, ali pavica prej preneha nesti in pod starost tudi dobi včasih pavovo perje, ravno tako, kakor je bilo povedano o kokoši.

Tu in tam se vidijo tudi popolnoma beli pavi.

Pavova domovina je torej vzhodna Indija v Aziji, kjer se še sedaj nahaja divji po gostih lesovih, navadno po 30 do 40 glav skupaj. Williamson je pa v jednej uri videl celó 1500 pavov, da so ves gozd pokrili z bliščečim perjem, ki se je v vzhajajočem solnci še mnogo lepše lesketalo. Po istih gozdih tudi prebivajo tigri, in po kričanju in vedenji pavov sodi izkušen lovec, kod se plazi krvoločna mačka. Poplašen pav teče en čas po tleh, potem se še le vzdigne ne previsoko in odleti ne daleč. Hrani se z zrnjem in z golaznijo, pravijo, da celó kače pobija, če tudi jih ne žre. To je morebiti tudi pripomoglo, da je pav Indom sveta ptica, da jih okoli svojih templov redé v velikem številu.

Ne vé se prav za gotovo, kedaj je prišel pav v Evropo. V svetem pismu se bere, da so Salamonovi brodniki iz zemlje Ofir svojemu kralju med drugimi lepimi stvarmi tudi pripe-ljali žive pave. Vojaki Aleksandra Velikega so ga pa bržčas prinesli v Evropo in sicer na Grško, od koder je šel potem po vsej Evropi in pozneje tudi v Ameriko.

Pri nas imajo ljudje pava le zaradi lepote, drugod pa mlade tudi jedó, ki so neki prav dobri; stari imajo pa trdo in žilavo meso. Stari Rimljani so čislali mlade pave, na mizo sladkosnednih cesarjev Vitelija in Heliogabala so se nosile polne sklede pavovih jezikov in možgan. Tudi pozneje je pri velikih gostijah prišel na mizo pečen pav, če tudi samo za oči; v Londonu je ta navada še sedaj pri posameznih mestnega glavarja.

V Indiji in po bližnjih otokih živé še drugi pavi, mnogo lepši od našega.

8. Fazan.

Temu ali onemu mojih spoštovanih bralcev bo morebiti fazan popolnoma neznana ptica. Marsikteri se bode morebiti čudil, da uvrstujem med domačo perotnino tega neznanca, ktereга ni videti niti na župnijskem dvorišči niti v gradu, kjer se vendar sprehaja mogočni pav in zala pegatka. Temu, komur pečeni fazani še niso po grlu polzeli, ki ga morda tukaj prvič vidi v podobi pred seboj, bodi povedano, da sem ga moral vzeti med domačo kuretnino, ker ga je človek že v davnih časih iz Azije prinesel in ukrotil; akoravno se ne dá tajiti, da je ta ptica pri nas dosti redka, in da tudi ni tako domača, kakor je na pr. kokoš, raca ali gos.

Na prvi pogled bode vsak po bogatej opravi fazana spoznal za gizdavega Azijca. Velikosti je petelinove, samo da je šibkejši in daljši, sam sabljasto vkrivljeni rep je čez pol metra dolg. Perje po glavi in po vratu je zeleno z zlatim bliščem, po truplu se pa preliva na rdeče, plavo in zeleno ter je poprskano z belimi in črnimi pegami; repna peresa so črnopasasta in kostanjevo obrobljena. Na licih je gol, na nogah ima ostroge.

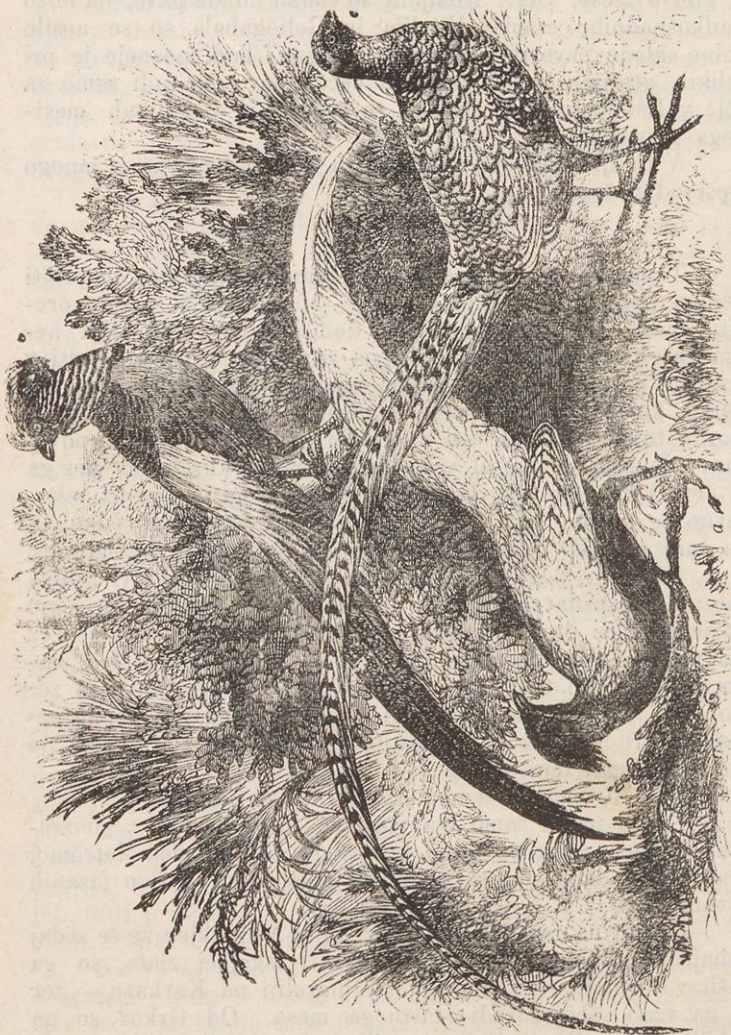
Ona je manjša, temno-rjava in sivo-pisana.

Fazan pa ni samo lep, temveč je tudi dober, neizrečeno dober. Njegovo meso je najbolj čislano med letečino, pravemu sladkosnedu se skomine delajo, ko sliši o fazanih govoriti.

Domovina fazanova je v prednji Aziji, kjer se še sedaj nahaja popolnoma divji. Stari Grki, iskajoči zlata, so ga našli v Kolhidi — v današnji Mingreliji na Kavkazu — ter so ga vzeli seboj zaradi lastnega mesa. Od Grkov so ga dobili laskrni Rimljani in po njih se je razširil dalje po srednji Evropi. Fazane redé po zagrajenih ali z vodo obkoljenih logih in dobravah, v tako imenovanih fazanjakih. Po letu

Živali v podobah. II.

so zunaj, po zimi se pa umaknejo v hišo nalašč za-nje postavljeno, kamor se jim tudi potresa potrebna hrana. Naj-

9. a) srebrni, b) zlati, c) navadni fazan.

veči fazanjaki so na Angleškem, Holandskem in Francoskem, mnogo fazanov redé tudi na Češkem, Ogerskem in v dolnjej Avstriji, sosebno na donavskih otokih. Tudi pri nas so jih

nekdaj držale večje grajščine, ali sedaj ko so prišle ob svojo nekdanjo veljavo, opustile so večidel tudi drage fazane; posebno, ko je leta 1848. mnogo te plemenite živali zdrgnilo po neplemenitih kmetovskih goltancih. Na Kranjskem mi je znana turnska, na Štajerskem pa brežka grajščina, ki ste se do nedavna ukvarjali s fazani, sedaj ste pa to opustili, vendar se še sedaj v savskih vrbinah nahajajo podivjani fazani in se tudi plodé.

Najbolj ugajajo fazanom goščave, kjer gosto grmovje in trnje, praprot in robidovje spodrašča gozd, zraven mora biti dosti vode, in tudi bližnja polja in senožeti so jim všeč. Ondi tiho smukajo od grma do grma, iskajoč zrnja, jagod, žužkov in črvov. Zvečer zleté na drevesa. Nekdaj so fazane kadili z gorečo slamo, kafro, smolo in s koprom; češ, da se bolje držé svojih fazanjakov, kar pa gotovo nima nič v sebi.

Fazan se ne druží rad, tudi z drugimi fazani ne, najraje je sam zá-se. Tiho se plazi po gošči, pred človekom se skriva; tudi v bogatem fazanjaku ne bodeš z lepa videl fazana. Ako sta dva skupaj zaprta se takoj skavsata, zato mora človek vsaj tri skupaj zapreti, potem so mirni. Fazan je neizrečeno neumna žival. V nevarnosti nikdar ne vé, kaj bi storil, ne vé, kam bi se dejal. Včasih ves zbežan teka sem ter tje, ali pa počene in se stisne; pravijo celó, da v strahu pred sovražnikom skrije glavo, in potem misli, da ga sovražnik ne vidi. O povodnji se vodi ne umakne, debelo in bebasto gleda, kako voda narašča in mirno čaka, da ga odnese, ali pa še sam sili v vodo, namesto da bi šel iz vode na suho. Vsaka najmanjša stvar ga ustraši, ako kobilica skoči v travi pred njim, ves strepeče in boji se neki celó polža, ki leze proti njemu.

Spomladi znese ona v plitko jamico 8—12 zelenkastosivih jajec in sedi na njih 25 dnij. Po nekterih fazanjakih pusté fazanke same valiti, drugod jim pa pobirajo jajca in je nasadé puram po 20 in še več. Mladiči si kmalu opomorejo, starka jih skrbno vodi in zbira pod kreljuti in mladina ostane do zime pri materi. Mladički so jako občutljivi in mnogo jih pogine. On se za nje prav nič ne zmeni.

Fazani imajo vse polno sovražnikov. Od lisice in kune do podlasice in podgane, od kragulja do srake in vrane, vse preži na nje, vsem diši pečenka lepega bedaka, ktereга vsaka žival lahko prekane.

Fazan ima v Aziji še nekoliko sorodnikov, s kterimi se pa nikakor ne more meriti glede na žive barve in sijajno perje. Znana sta posebno dva, ki se tudi vidita na naši podobi zraven navadnega; se vé, da črna podoba ne more posnemati bliščeče sijajnosti in leskotnih barv. Oba sta doma iz Kine, od koder sta že pred več stoletji prenesena v Evropo. kjer se tako dobro počutita, da brez velikega obotavljanja valita oba.

Srebrni fazan je med vsemi največji. Zdolaj je temno-črnega, na plavo se spreminjajočega perja, ravno tak je tudi na glavi čop iz tankega razčehanega perja; zgoraj je pa od tilnika počensši srebrnasto-bel z valovitimi poprečnimi črnimi črticami. Ona je rjavkasta, sivo izprana, po trebuhu črno pasasta. Meso je okusno, kakor od navadnega.

Cvet vseh fazanov je pa zlati fazan. Glavo mu krasi zlata perjanica (čop), spodaj se žari kakor ogenj, na plečih je zlato-zelen, na hrbtu in na trtici rumen, od tilnika se mu pa spušča živo-rumen ovratnik s črnimi prevozami, kakor kratek plašček. Manjši je od navadnega. Ona je črna z rjavimi progami, po rjavem hrbtu in repu belo pegasta.

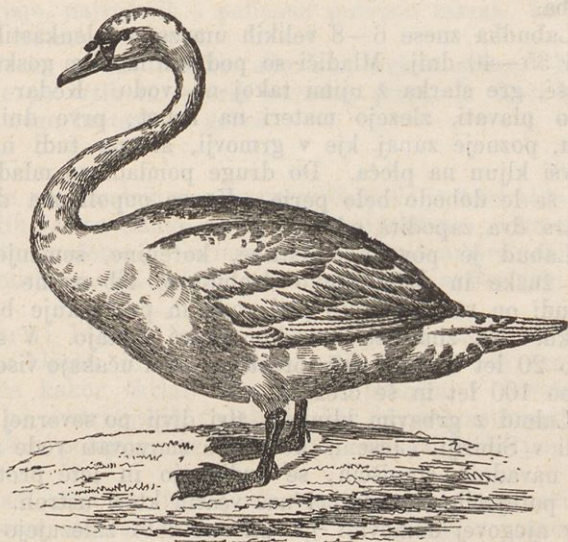
9. Labud.

Tudi labuda prištevamo k domačej perutnini, in ž njim končamo prvi razdelek. Akoravno človeku ne daje nikakoršne hasni, vzeli smo ga vendar v ta razdelek, in to zato, ker je tudi njega človek udomačil in ga vzel na skrb, če tudi zgolj za svoje razveseljevanje. Že od nekdaj se je labud prikupil človeku, že od nekdaj so ga v pesnih slavili vsi narodi ter ga vpletali v svoje pripovedke in basni.

Labud je lepa, smemo reči najlepša povodna ptica, akoravno se ne more ponašati z živo pisanim perjem, kakor mnoge druge. Na labudu se ravno učimo, da ni samo ono lepo, kar se blišči in vpije v živih barvah. Labud je lep v svojej ponižnej belej obleki, na njem nam je vseč prijetna postava, posebno pa dostojno držanje in ljubeznivo vedenje. Ribnjak v zelenem gaju je mrtev in prazen, ako se po njem ne vozi par labudov z mehko vkrivljenimi vratovi in z na pol privzdignjenimi perutimi. Ko se tako veličanstveno prevaža po mirnem jezeru, podoben je ladiji z razpetimi jadri, ali pa belej povodnej roži, kakor pravi pesnik:

Po jezeru mirno se voziš labud!
Lepó se, mehkó se vrat ti kroži;
Ko dih ti večerni razpenja perut,
Podoben si belej povodnej roži.

Labud je lep le na vodi, in kakor bi se tega zavedel, ne gre rad na suho in tudi zleti le v največej sili. Na suhem se ziblje kakor raca, ker so črne plavne noge daleč od zadej vrastene ter ne morejo lahko nositi težkega trupla. Na dolgem gibkem vratu se ziblje lepa glava s pametnimi črnimi očmi. Rdečkast kljun je dolg kolikor glava, ves jednako širok, a na korenu sedi črna grba, zato mu tudi grbec pravijo. Po dolgem meri blizu poldrugi meter, počrez z razprostrtimi kreljutimi pa nad dva metra, težak je pa do 13 kilogramov. Ako mora zleteti z vode, stegne vrat, ploska s

10. Labud.

perotnicama in vihra tako streljaj daleč po vodi, predno se toliko razmaha, da se more vzdigniti v zrak; potem pa leti dobro in jako visoko.

Na ribnjaku v vrtu je labud gospod. Ne meša se rad med drugo prosto drhal, najraje je par sam zá-se, in celó drugih labudov ne trpi blizu sebe. Tudi posamezen se ne bode pridružil gossem ali racam, rajši samotari. Včasih je tudi zeló hudomušen, srdito napada druge ptice, ki mu niso všeč, in če se kaj ustavljajo, jih tudi ubije; ako ga je kaj posebno razkačilo, jezno piha in siče, zaganja se tudi v otroke in jih bije s kreljutimi.

Sparjena dva labuda se nikoli več ne razdružita, le smrt enega ali drugega more razvezati zvestobo. Vedno sta skupaj, v nevarnosti brani drug drugega, ovijata si vrat okoli vrata, božata se in poljubujeta. On jej tudi pomaga znašati šaro za gnezdo, celó med valjenjem sedi zraven nje na gnezdu, da se preveč ne dolgočasi.

Gnezdo dela ona rada na kakem otoku, ali v ločji, ali pa tudi na vodi. Zneseno je iz suhljadi, trstja, trave in druge šare, znotraj je pa obloženo z najmečjim perjem (puhom). Kedar gnezdo plava na vodi, nanosita tolik kup, da drži oba.

Labudka znese 6—8 velikih umazano-zelenkastih jajec in vali 35—40 dnij. Mladiči so podobni mladim goskam; ko se osušé, gre starka ž njimi takoj na vodo. Kedar se naveličajo plavati, zlezejo materi na hrbet; prve dni spé v gnezdu, pozneje zunaj kje v grmovji, ali pa tudi na vodi, položivši kljun na pleča. Do druge pomladi so mladiči sivi, potem še le dobodo belo perje. Ko so popolnoma dorastli, jih stara dva zapodita od sebe.

Labud je povodne rastline, korenine, semenje, črve, polže, žužke in drugo tako drobnjavo, rib pa ne. Kakor raca tudi on vtikuje kljun pod vodo in prežvekuje blato po ribnjaku. Na zimo se navadno zapró v stajo. V sužnosti živi po 20 let in tudi več, prosti pa neki čakajo visoko starost, po 100 let in še črez.

Labud z grbavim kljunom živi divji po severnej Evropi in tudi v Sibiriji. Jeseni, ko začno zmrzovati vode na njihovih navadnih staniščih, se vzdignejo in leté proti jugu. Izmed potujočih se tudi pri nas včasih kateri ustreli. Na severu v njegovej domovini ga pa vse leto zalezujejo zaradi mesa in perja. Koža z vrata in s prsij, ki ima nežno žametasto perje, stroji se in nosi kakor krzno.

Divjega grbca ni težko ukrotiti, posebno mladi se hitro sprijaznijo s človekom, poznajo gospodarja ali tistega, ki jih hrani ter ga pozdravljajo s perutimi mahaje.

V severnej Evropi, kakor tudi v severnej Aziji in Ameriki živi še neki drug labud, pevec imenovan. Od grbca se razlikuje, da je zajetnišega trupla, krajšega in nekoliko debelejšega vratú, in da na kljunu nima grbe.

Pevec vratú ne zvija kakor grbec, temveč ga drži naravnost po konci. Nekaj posebnega je njegov glas. Sicer

ne poje, kakor bi kdo morebiti sodil po njegovem imenu, ampak se glasi z mogočnim glasom, ktereга je posebno iz daljave prijetno slišati; človeku se dozdeva, kakor bi čul dalnji glas zvona ali kakor da bi kdo pihal v trobento. Rad se glasi, zlasti v zraku.

Z grbcem se grdo gledata, ako pridejo grbci med pevce, kmalu se stepó in večidel so pevci huji in poženó grbce.

V zimi tudi pevec potuje, potujoč poseda tudi po naših vodah, leti pa tje v Afriko, kjer jih Arabci lové na trnke ali odice, kakor pri nas ribe. V njegovej domovini ga tudi preganjajo, največ jih s palicami pobijejo takrat, ko se brijejo in ne morejo leteti.

Pevec se ravno tako udomači. kakor grbec. Na Ruskem je po vrtih in jezerih navadna ptica, in Rusi ga bolj čislajo nego mutastega grbca.

Že pri sesalcih smo se prepričali, da je Avstralija zemlja čudovitih, nenavadnih prikaznij v živalstvu, večkrat ravno nasprotna našemu. To nam tudi potrjuje avstralijski labud. Mi si mislimo, da labud mora biti bel, avstralijski je pa — črn.

Črni labud je ves podoben grbcu, samo da je brez grbe na kljunu, in da je razen belih perotij ves črn. Oko je rdeče kakor škrlat. Ta labud prebiva v brezštevilih tropih po avstralijskih vodah, in ker dá vsakomur priti blizu, ga strašno pobijajo, in bati se je, da ga bodo popolnoma zatrli.

Naši kraji mu tudi prav dobro ugajajo, udomačil se je popolnoma, da vali vsako leto. Videti jih je v vsakem zverinjaku.

Črnovrati labud živi v južnej Ameriki. Manjši je od naših ter je razen črnega vratú ves lepó bel. Na kljunu ima krvavo grbo, noge so pa rdečkaste.

Bržčas se bode tudi ta dal pri nas udomačiti.

II. Naše poljske in gozdne ptice.

10. Vrabec.

Vovsod me poznajo, da tiček sem zvit“, bi vrabec lahko z „godcem“ pel. ko bi le revče znalo kaj prida peti. Znan je res povsod in povsod živi le blizu človeškega domovanja, če tudi človek ravno ne mara zá-nj. V tem je siromak podoben nadležnej miši, ki tudi spremlja človeka po vsem svetu; kakor miš, tako tudi vrabca človek na vso moč odganja kakor škodljivega tatú. Pozneje se bode že pokazalo, če ga človek sodi po pravici ali ne, če morebiti ne dela krivice zaničevanemu „lačenbergerju“. Vrabec je lahkoživec. Danes z betom, jutri s psom. Najbolj mu godijo kraji, kjer na dobrem obdelanem polji strn obilno rodi. Za temne gozde in za visoke hribe ne mara, tam se je treba preveč truditi za vsakdanji kruhek.

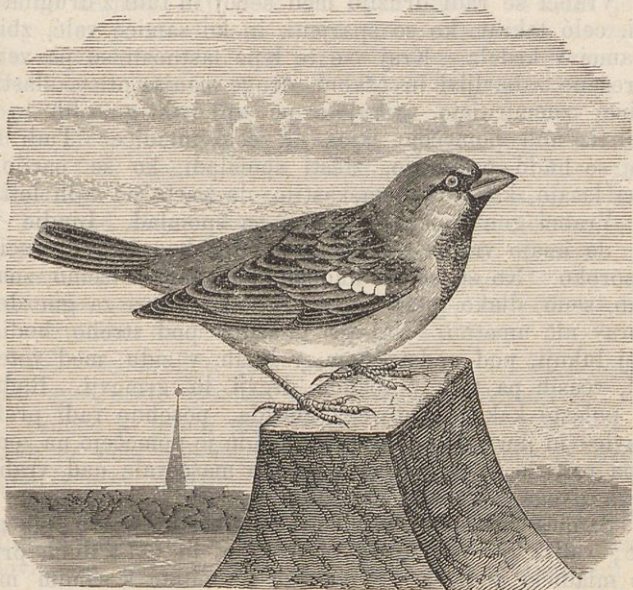
Akoravno je vrabec že stoletja ven in ven v človekovej družbi, akoravno je, rekel bi, navezan na človeka, vendar se ni mogel z njim popolnoma sprijazniti, vrabec ni izgubil svoje prostosti (svobode), kakor so jo izgubile mnoge druge ptice. Vrabec je zmerom plah in obziren, človeku nikdar prav ne upa, zmerom ga ima v očéh. Ako se le pripogneš, da bi pobral kamen, ali če s palico nameriš ná-nj, hitro se bode pobral in odnesel. Tudi tam, kjer vé in čuti, da se mu ni bati človeka, mu zato ni nič bolj privržen, le bolj nesramen in drzovit je; ali tako daleč se nikdar ne spozabi, da bi pustil svojo varnost v nemar. — Vrabec ni nikjer krotek in domač.

Vrabec je tako dobro znan, da ga ne bi bilo treba opisovati. Ali da prekanjeni zmikavt ne bode rekel, da mu krivico delamo, ali da ga morebiti zaničujemo zaradi preproste ponošene obleke, naj se zgodi na kratko.

Sivo plavkasto teme je ob stranéh kostanjevo, oplečje rjavo s črnimi progami, prek kratkih perotnic ima bel pas, po trebuhu je sivkast, na grlu pa črn. Po letu črn, po zimi rožen kljun je kratek in čvrst, na nizkih nogah ima kratke prste s kratkimi zakrivljenimi krempeljci.

Ona je po glavi sivo-rjavkasta, na grlu bela, po hrbtu in trebuhu jasnejša od njega. Tudi mladiči so njej podobni.

Vrabcec torej ni, da bi dejal, lepa ptica, tudi v svojem vedenji je precej okoren. Po zemlji drobno skaklja in je še dosti uren, ne leti pa posebno dobro. Rad se koplje v vodi, tudi se valja po prahu, po prsti in po snegu. Glasú nima ugodnega, ali vendar redkokedaj molči. Živ, živ, živ; ček, ček, ček so njegovi navadni glasovi; kedar ga pa kaj prestraši, zleti z glasnim: trrrr. Najbolj zgovorni so po letu in

11. Vrabcec.

jeseni, ko je povsodi dosti zobanja, takrat se neki bahajo: „Žito imam pa žaklja nimam, žito imam, pa žaklja nimam.“ Po zimi pa, ko na hudem mrazu medli in zanohtane krem-peljce pod zmršeni kožušček privzdiguje, žalostno čivka in baje tako-le toži: „Žakelj imam, žita nimam, siten, siten, šlek, šlek, črn, črn.“

Vrabcec je jako previden in pameten. Pred človekom mora biti vedno na oprezi in tudi sicer ima dosti sovraž-nikov. In ravno to mu je vse zmožnosti izbistrilo, da je pretkan in prežgan kakor maloktera druga ptica. Starejši

ko je, bolj je zvit, ker ga skušnje izučé. Zato je jako težko ujeti starega vrabca. Vsako mu neznano stvar ogleduje sumljivo od strani, povsod sluti človeško zvijačo in lokavost. Toda kmalu razloči pravo nevarnost od namišljene; nekoliko dni se bode morebiti ogibal s slamo natlačenega moža, ki mu ga je človek za strah postavil na sredi prosa. Ali kmalu spozna, na čem je, predrzno seda na razcapani strah, objestno skače po njem in puli slamo ž njega, kakor bi hotel zasmehovati človeka in njegova strašila.

Vrabci se radi družijo med seboj in tudi z drugimi ptičami, celó takrat, ko so sparjeni, in ko samice valé, zbirajo se samci v krdela. Kraj vse te lepe lastnosti so pa vendar neizrečeno zabavljivi in ošabni, druge manjše ptice, zlasti lastavice vznemirujejo, stikujejo po njihovih gnezdih in jim včasih iz njih pomečejo jajca ali celó mladiče. Tudi med seboj se hudo prepirajo, zlasti spomladi, ko se pariyo, se samci lasajo, kavsajo in mekastijo, da perje od njih leti.

Vrabci gnezdijo jako zgodaj na spomlad. Ljudje pravijo, da imajo vrabci na Balantovo zaroko, na Vincencijevo pa poroko. Ko so se po hudem boji sparili, začno znašati slamo, seno, dlako, perje in druge take stvari za gnezdo, ki ni prav nič umetno. Najrajši gnezdijo pod streho, bodi si v kakej luknji, pod nadstrešjem, v linah, v zidu, med veternicami, včasih pa tudi v gostem drevju in grmovji. Radi se tudi polasté kakega gotovega gnezda, posebno radi preženó lastavice in jim celó pomoré mladiče in je pomečejo na zemljo. Ni pa res, da bi se potem lastavice maščevale nad vrabcem ter ga živega v gnezdu zazidale.

Samica znese 5—8 blede-zelenkastih, rjavo-pikčastih jajec; valita pa oba, drug za drugim, in v 14 dneh pričivkajo mladički iz jajec. S početka jih pitata s samim mrčesom, največ z gesenicami, katerih jim vsak dan prineseta do 500. Ako pomislimo, da vrabci na leto po trikrat valé, lahko si zračunimo, koliko škodljive golazni nam po vrtéh in po polji pokončajo. Zato jim pa jeseni tudi ne smemo preskopo gledati na kljun in jim očitati in naštevati vsako zrno, ki ga pozobljejo. Gotovo škoda ni večja od koristi in spredaj smo že povedali, kako je pruski kralj Friderik Véliki osramočen moral odjenjati od preganjanja vrabcev in jih celó drago plačevati. Največ pa za korist vrabcev govori to, da so jih preselili v Ameriko in v najnovejšem času tudi v Avstralijo nalašč zato, da bi ondi ljudem trebili sadno drevje od požrešnih gosenic. Ko sta stara dva srečno odgojila drugi

in tretji zarod, potem se mlado in staro druží v velika krdela; veselo letajo po polji, pri nas posebno po prosu, sprevajajo se po grmovji in po sečih, zvečer se pa glasno žlobudraje in čeketaje zbirajo na visokih drevesih ali pa, zlasti po mestih, na cerkvah in visokih poslopjih, kjer prenočujejo. Nikjer pa še nisem videl toliko vrabcev skupaj, kakor na Dunaji, ko se zvečer zbirajo na vseučilišči (univerzi).

Ali za tolsto jesenijo pride mršava zima. Velika krdela se razkropé in se spet približajo ljudskim stanovanjem, ker tu se še najprej kaj dobi za lačen kljun. Včasih je res hudó; sneg je na debelo pokríl vso zemljo, vode so zamrznjene, ostra burja jim više perje, in nožice jim drvené. Ali tudi v hudem času si vé drzen vrabec bolje pomagati, nego mnoge druge ptice. Pod kozolcem in pod podom prebrba prah in pleve in najde še kakošno zrnce, okoli skednja in svislij se tudi utegne dobiti kaka drobnjav, tudi kuretnini se dá izmakniti marsikako zrno in tudi na hlapca je treba paziti, ko pred hlevom konjem zobanje nareja. In če vsi obroči popokajo, na cesti in poti se v konjskih odpadkih najde hrane za največo silo. Toliko da se le preživi. Zvečer se je pa treba zariti v slamo ali seno, ali pa se pod streho in celó v dimniku najde varen in gorek koticék.

Tako se prebije tudi najhujša zima — in potem pa vendar spet pride spomlad in ž njo novo življenje.

Vrabec je jeseni prav dober in okusen. V gajbici ujet človeku ne dela nobenega veselja, vedno je plah in divji. Z drugimi ž njim zaprtimi pticami grdo ravná.

Vrabec je razprostranjen daleč po svetu, severna in srednja Evropa, Azija in tudi severna Amerika je njegova domovina, in sedaj je tudi že v Ameriki in v Avstraliji naseljen. Po južnej Evropi in po drugih vročih deželah ga zamenjujejo drugi, našemu jako podobni sorodniki.

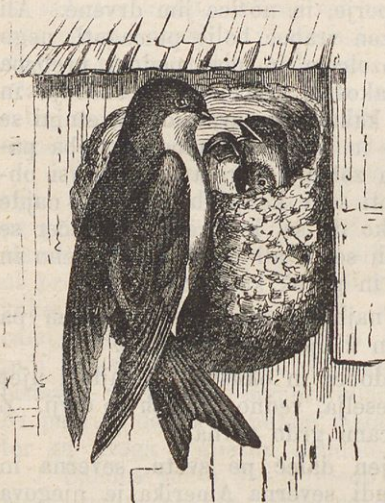
Poljski vrabec je za spoznanje manjši od domačega, kteremu je tudi sicer podoben, akoravno ga ni težko razločiti od onega. Po glavi je rdeče-rjavkast, na grlu črn, po belih licih črno lisast in črez perotnice ima dva bela pasca. Nje po perji ni moči razločiti od njega.

Najraji se drži na polji, po mejah in po grmovji, samo po zimi pride bliže k hišam, kjer lože najde potrebno hrano. Gnezdi najrajši v duplu starih dreves.

V svojih lastnostih in v ponašanji je podoben domačemu, samo da je urniši in spretniši, in da ni tako bistroumen in zvit. Ni ga težko ujeti na limanice, največ se jih pa jeseni z drugimi ptiči vred polovi na gumnih.

11. Lastavica.

Bodi nam presrečno pozdravljena, ljubezniva ptica, ki nam vsako leto prineseš zaželeno pomlad in ž njo prijetno zelenje in cvetje. Kakor nobena druga ptica prikupila si se ti človeku, tebe povsod radi imajo, povsod te željno pričakujejo in veselo pozdravljajo kot staro hišno prijateljico in z otožnim srcem te vidijo jeseni spet odhajati. Ti smeš kjerkoli hočeš pripeti svoje gnezdo, iz revne lesene kože kakor iz bogate gosposke palače ti kličejo: Da si dobro došla in srečo prinesla!

12. Lastavica.

Pri nas lastovico še posebno čislamo kakor božjo ljubljenco. Legenda nam pripoveduje, da je letala okoli križa in s perotnico mahaje hladila trpečega Izveličarja in ga s petjem tolažila; zato pa sme med sv. mašo na oltarji sedeti. Narod ima vero, da z lastavico v hišo prihaja sreča in

zdravje, da v tako hišo strela ne udari; od koder pa lastavica pobegne, ondukaj se vseli ubožnost in nesreča. Zato Bog varuj! preganjati lastavico ali jej celó razdirati gnezdo.

Lastavica je drobna ptica dolzih perotnic, kakor stvarjena za letanje. Kljunček je kratek in plošnjat, na konci malo prikrivljen. Perotnice so dolge, vrezane kakor kosa, rep je pa škarjast. Šibke nožice niso stvarjene za hojo, zato se tudi redko kedaj spusti na zemljo, k večemu takrat, kedar pobira blato za gnezdo.

Lastavica je izvrstna letavka, človek jo komaj more slediti z očmi. Hitro kakor misel švigne po mestnih ulicah,

zigrava v desno, zakrene v levo; sedaj leti nizko ob tléh, sedaj se vznaša visoko nad cerkev, sedaj se spet spušča nad vodo. Kakor bi trenil, se zasukne in obrne ter se izgubi izpred naših očij, in takoj spet prileti od druge strani. Lastavica si leteč lovi hrano po zraku, leteč pita iz gnezda izpeljane mladiče, leteč pije, leteč se koplje v vodi in potaplja.

Iz daljnega pota vrnivša se lastavica zmerom poišče svoje staro gnezdo, ga očisti, popravi in z nova nastelje, ako se ga med tem ni vrabec polastil in vá nje slame nanosil. Ker se rokovnjač ne umakne z lepa, mora si zidati novo gnezdo, ravno tako tudi vsi na novo sparjeni lanski mladiči. Lastavica na cesti ali ob potoku pobira blato s kljunom in ga odnese tje, kjer misli zidati gnezdo. S krempeljici se drži in z repom podpré, s kljunom pa polaga grudico na grudico in je oslini, da se bolje sprimejo. Da je gnezdo trdneje, vplete med blatne drobce tudi kako bilko, dlako ali pero. Ko ima gnezdo toliko podlage, da drži ptico, sede vá-nje, zavihnje rep ob zidu in dela dalje. Lastavica zida samo zjutraj; morebiti zato, da se delo sproti suši ali pa ker nima več potrebne slinje. V najugodnejšem vremenu ga ne dozida pred osmimi dnevi.

Meseca vélicege travna znese samica 4—6 belih, sivo ali rjavo pikčastih jajčic, ktera izvalí v 12 dnéh, ako je lepo vreme, da more samec zá-se in za-njo naloviti potrebne hrane; ako si mora pa ona sama hoditi živeža lovit, potem se valitev zakasni za nekoliko dnij.

Mladiči so grdi, širokozijali neteki, ki vedno čivkajo in lačne kljune odpirajo, da stara dva komaj moreta toliko živeža donášati. Zraven tega mlade in stare zajeda velika množica vsakoršnega krvopijočega mrčesa, zlasti stenice. V treh tednih se mladiči zgodijo in izpeljejo; zvečer se pa povračajo v gnezdo s starimi vred, ki jih morajo tudi še potem nekoliko časa pitati, predno se naučé sami zá-se skrbeti.

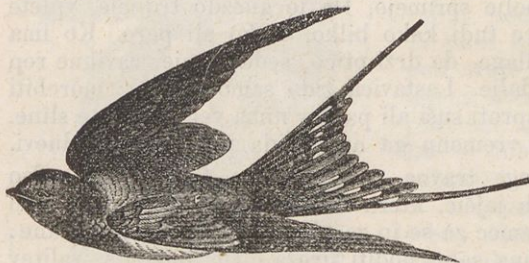
Ko je prvi zarod odrastel, valé stari še enkrat. Ko so tudi drugi rod na noge spravili, potem se začne zbirati staro in mlado kakor v posvet, nekoliko dnij v večih tropih nemirno letajo okoli, kakor bi hoteli mlade izuriti v letanji in je privaditi na dolgo potovanje. Neke noči naposled zginejo.

Zgodnja zima in pomanjkanje hrane jih pa časih tudi prisili na pot, še predno so mogli drugi rod odgojiti, tako da zapuščeni mladiči lakote poginejo. Zgodi se pa tudi, da se stari zakasné, in da jih zima prehití. Taki se zarijejo in poskrijejo v dupla in v podzemeljske luknje, kjer otrpnejo

in tako prezimijo. Večkrat so že našli take otrple lastavice, ki so v topli izbi spet oživele.

Lastavica ima, če tudi ne močen, vendar prav ugoden in mil glas. Zlasti takrat, kedar samica vali, samec tako zadovoljno in zgovorno žubori, da ga je veselje poslušati. Zjutraj se še ni jelo daniti, in že sedi na strešnem žlebu ter žvrgoli in drobi neutrudoma svojo juterno pesmico.

Lastavica človeku ne stori niti najmanjše škode, pokonča pa neizrečeno mnogo nadležnega in škodljivega mrčesa, vsakoršnih muh in mušic, komarjev in žužkov, metuljev in pajkov. Ni pa res, da lovi tudi čebele, še celó ogiblje se jih, ker se boji njihovega strupenega želca. In vendar tudi nedolžno lastavico preganjajo po nekterih krajih. Sosebno Lahi jih jeseni, ko so na potu, na vse prtege lové in brez usmiljenja davijo.

13. Domača lastavica.

Pri nas stanujete dve lastavici, namreč domača ali kmetska in hišna ali mestna lastavica.

Domača lastavica je zgoraj svetlo-črna, spodaj umazano-bela, na čelu in na grlu pa rjava.

Repna peresa so razen srednjih dveh belo pikasta. Ta lastavica gnezdi, ako je le mogoče, kje pod streho; navadno po vežah, v stajah, kuhinjah in celó v dimnikih. Spomladi pride prva nazaj in jeseni gré zadnja od nas, navadno okoli sv. Mihela.

Hišna ali mestna lastavica je nekoliko manjša od prejšnje ter je zgoraj plavkasto-črna, spodaj pa vsa bela. Na repu nima belih pik.

Gnezdi zmerom zunaj na hišah, pod nadstrešjem, nad okni, okoli stebrov in pomolov in sicer najrajša v velikej družbi; časih je gnezdo nad gnezdodom.

Hišna lastavica nima tako ugodnega glasu in tudi ne leta tako dobro, kakor domača, akoravno se vzdiguje jako visoko pod oblake. Proti zimi je bolj občutljiva, zato jeseni odhaja pred domačo in spomladi se pozneje vrača.

Tretja ptica tega rodú je:

Podgrivka ali bregulja, ki je najmanjša naša lastavica. Po glavi in po hrbtu je sivo-rjavkasta, po trebuhu pa bela. Rep je mnogo krajši nego od domače lastavice in ni tako škarjasto zarezan. Leti hitro kakor strela; ne poje, temuč samo cvrči; navadno je v velikej družbi, posamezni pari so redki.

Podgrivka gnezdi pri vodah na strmih in visokih bregovih, sosebnó ondi, kjer je prhka, glinasta ali laporjasta zemlja. Tam si izkoplje blizu 1—2 metra dolge luknje, kamor si v zadnji konec nanese toplo in mehko gnezdo. Človek se mora čuditi majhnej ptičici, ko vidi, kako urno in spretno koplje s slabim kljunom in z nežnimi krempljci. Večkrat sem pri Savi gledal to ptico, kako je dolbla blizu 2 metra dolge cevi. V treh dnéh je prišla že tako globoko, da nisem z roko mogel seči do konca. Kjer jim je kraj vseč, naredé luknjo pri luknji, da je breg rešetú podoben.

Podgrivka nas jeseni zapusti še pred hišno lastavico, navadno okoli Vélike Gospojnice in spomladi se jako pozno povrne.

Že davno je bilo znano, da Kinezi jedó gnezda neke lastavice; ali o ptici, ki dela ta gnezda, se do najnovejšega časa ni nič pravega vedelo.

Salangana, tako namreč se imenuje ta ptica, podobna je po velikosti in po perji našej podgrivki ter gnezdi v velikih družbah na strmih morskih bregovih, sosebnó pod skalami, ki visé nad morje in po luknjah in podmolih, ktere je pluskajoče morje izvotlilo. Okoli njihóvih gnezd se neprestano pené morski valovi, lastavice pa rojijo okoli izlizane pečine kakor čebele okoli uljnaka in pobirajo hrano po razburkanem morji.

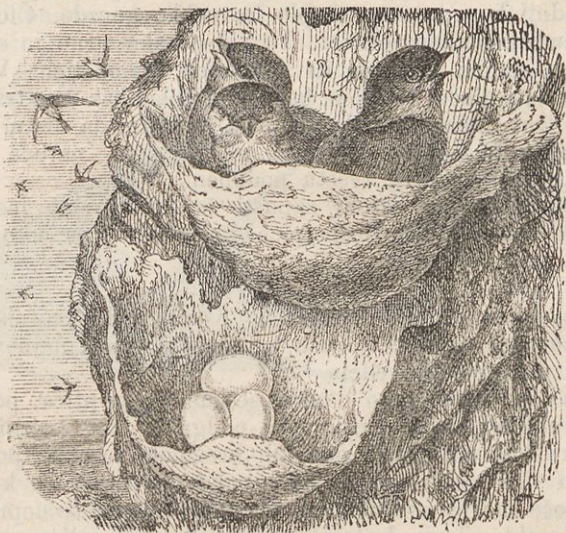
Kedar je treba delati gnezdo, cedi se ptici iz dveh žlez pod jezikom neka klejasta (limasta) slina v nitkastih svalkih, iz kterih ptica malo po malo naredi belkasto, skoro prozorno plitko skledico, v ktero potem brez daljne podlage znese 2 do 3 jajca.

Ta gnezda Kinezi kakor neko posebno slaščico drago plačujejo. Poprek se je preračunilo, da na leto pojedó 1 milijon gnezd, za ktera plačajo do 3 milijone goldinarjev.

Gnezda pobirajo ljudje, ki so že od mladih nog se privadili temu dosti nevarnemu poslu. Na dolgej vrvi spusté možje enega tovariša v globočino, v enej roki ima dolgo

palico z železno kljuko, v drugej pa gorečo bakljo, ako so namreč gnezda v temnem podmolu. Železno kljuko zapiči v kako razpoko in se tako pritegne do stene, s ktere potem z nožem odloči gnezdo za gnezdom, dokler ne napolni koša na hrbtu. Ako mu se zvrtil v glavi, ali ako omahne in spusti vrv — je izgubljen.

Gnezda pobirajo trikrat na leto in še le četrtnokrat dadó pticam mir, da morejo valiti. Pobrana gnezda se očistijo, posuše in potem razpošiljajo. Čim bolj bela in čistejša so gnezda, tem draža so.

14. Salangana.

Razun že omenjenih pravih lastavic prebiva pri nas tudi: hudournik. Ves je podoben lastavici, toda je malo veči ter ima posebno dolge sabljaste perotnice. Črnkast je, samo grlo je belo. Na prekratkih nožicah ima vse štiri prste naprej obrnjene; po zemlji ne more hoditi, s krempeljci se pa obeša in oprijemlje po zidovih in pečinah.

Hudournik sicer leteč ne poigrava v zraku tako lepo kakor lastavica, ali je ipak urniši od nje, pravijo, da v enej uri preleti 106 kilometrov. Pri nas ga vidimo pogosto v velikih tropih z neprestanim krikom obletavati stolpe in visoka stara zidovja, v mestih leta kričeč tudi po ulicah. Kakor

sploh lastavice tudi hudournik pred dežjem in pred nevihto leta nizko ob tleh, češ, da naznanja nevihto ali hudo uro — odtod je tudi dobil ime — prav za prav pa le zato, ker mušice in drug leteč drobiž, ktereга te ptice po zraku love, pred dežjem popada na zemljo ter se poskrije, in ptice so potem primorane si hrane iskati po tleh.

Hudournik gnezdi v razvalinah, po turnih in cerkvah, kjer pa teh ni, tudi v pečevji. Tu nanese v kako luknjo ali razpoko vsakoršne lahke šare, jo dobro oslini, da se zlepi in strdi, in potem znese ona 2 ali 3 bela jajca. Ona vali, on jej pa hrane prinaša. Mladiče, ki prav počasi rastó, pitata oba. Za dobra gnezdišča se pred valitvijo hudo tepó med seboj, časih tudi eden ali drugi hudo ranjen ali celó mrtev cepne na zemljo.

Večkrat pa tudi vrabca ali škorca siloma poženo iz prijetnega gnezda.

Hudournik jeseni prvi od nas odhaja, navadno še v največej vročini, kmalu po sv. Jakobu, spomladi je pa spet med zadnjimi, ki se vračajo iz Afrike.

Pri nas se zá-nj nihče ne zmeni na

Laškem pa tudi njemu ne prizanesó,

posebno mladiče radi iz gnezda pobirajo. Pri nas na planinah živi tudi malo večí planinski hudournik.

Ker že govorimo o lastavicah, naj omenimo tudi našo ponočno podhujko. Ta ptica je kosove velikosti; kratke šibke nožice, majhen kljunček, široko zijalo in posebno dolge perotnice jo izdajajo za lastavico: njena debela glava z velikimi izbuljenimi očmi in mehko obilno perje nas pa opominjajo na sovo. Po temno-sivem perji je črno in rjavo pegasta in lisasta, na perotnici ima 3 bele lise in tudi širok rep je ob straneh bel.

Podhujka stanuje v gozdu po lazih in krčevinah; ker svetloba ne dé dobro njenim ponočnim očem, predremlje dan

Živali v podobah. II.

15. Hudournik.

v temnej goščavi pod kacim grmom ali pa tudi počene po dolzem na vejo košatega drevesa. Ako jo kdo moti, se stisne in puha, kakor sova. Kakor hitro pa mrak nastane, zleti na lov; lahko in urno kakor lastavica, in tiho kakor sova se poganja po zraku hlataje po nočnih metuljih, po hroščih (kebrih), govnobrbcih in veščah. Prileti tudi v vas, celó v mesto, in obletava smetišča in hleve, kjer navadno najde največ hrane. Ko je želodec poln, miruje in prebavlja, proti jutru je pa spet na lovu. Ogenj na polji ali v gozdu jih privabi, zvedavo ga obletujejo in si ogledujejo ljudi, dokler jih kaka sova ne prepodi.

16. Podhujka.

Podhujka ne dela gnezda, svoji dve zamazano-beli jajčici znese na tla med reso, travo in mah. Pri valitvi samec zmenjeva samico.

Na jesen se preseli v Afriko, od koder se vrne z drugimi poznimi lastavicami.

Malo je tako pridnih in človeku koristnih ptičev, kakor je podhujka, in vendar so neumni in praznovorni ljudje o njej izmislili prav neslane pravljice.

Med drugimi namišljenimi napakami jej

tudi očitajo, da po noči pride v hlev ovce in koze sesat, zato jej v nekterih krajih tudi pravijo: kozomolza.

12. Ščinkovec ali zeba.

Ščinkovec je v rodu z vrbcem, tudi je njegove velikosti in postave, samo da je lepše opravljen. Glava je plavo-sivkasta, prsi so rujne (rdečkaste kakor vino), hrbet rjav, trebuh bel; čelo, belo-obrobjeni rep in dvakrat belo-pasaste perotnice so črne. Samici perje nagiblje bolj na sivkasto.

Ščinkovec prebiva povsod pri nas po gozdih in vrtih ter nas razveseljuje s svojim prijetnim in močnim glasom. S tem se je človeku prikupil, da ga ima rad zraven sebe v hiši, tem raji, ker se od človeka nauči tudi druge pesmi peti. Take učence še mlade jemljó iz gnezda, predno so od staršev slišali ščinkovsko pesem, in jim potem eno in isto pesem tako dolgo žvižgajo, da jo znajo hitro in brez napake ponavljati. Taki izurjeni pevci se za drage denarje prodajajo. Toda tudi zunaj ne pojó vsi ščinkovci enako lepo, v nekterem kraju so mnogo zgovorniši in pojó odrezano, drugod se pa pačijo in pesem po nepotrebnem brusijo. Izvedeni ptičarji po tem dobro razločujejo več vrst in jim nadevajo posebna imena. Najimenitniši je ropočev, ki je pa precej redek. Okoli Ljubljane ga ni, prvi te vrste se nahajajo pri Višnji gori. Enkrat se je bil eden tudi oglasil pri Igu, in takoj so bili vsi krakovski ptičarji na nogah ter so hiteli proti Igu. Ali so ga dobili ali ne, tega ne vem povedati. Razen imenitnega ropočva razlikujejo krakovski veččaki tudi še: griču, vídru, cekív, kocév in še druge.

Poprej — morebiti še sedaj kje — so imeli neusmiljeni ptičarji grozovito navado, da so ščinkovca najprej zaprli v temo in mu potem, ko se je v temi navadil jesti, z razbeljenim železom iztaknili oči. In to samo zato, da jim oslepljen revček tudi po noči poje, ker ne loči dneva od noči. Taki suroveži pač zaslužijo najostrejšo kazen za to hudobijo.

V mehkih zimah ostanejo ščinkovci pri nas, združijo se z vrabci in strnadi v večje jate in letajo okoli hiš, skednjev in svislij. Na gumnih jih jeseni pučarji mnogo polové, kar pa ni prav, ker ti drobni pevci človeku niso škodljivi, temveč koristni. Ščinklje so menda za zimo bolj občutljive, ker se z mrazom umaknejo v toplejše kraje, v hudej zimi gredo tudi samci za njimi, ali na pomlad se kacih 14 dni prej povrnejo nego samice.

Čink, čink! se sedaj povsod razlega ščinkovčev glas, ki s težkim srcem pričakuje svoje ščinklje. Lanski mladiči si sedaj poiščejo svoje družice, kar se pa ne zgodi brez hudega boja med samci. Sporazumljen par drži zvesto skup — do smrti. Med tem ko ona znaša in dela gnezdo, spremlja jo on povsod, in pozneje, ko sedi ona na jajcih, kratkočasi jo s petjem, blizu nje na vejici sedeč. Čin, čin, čin, čin gri griču, ček! se takrat z visocega drevesa razlega po logu in po vrtu. Valečo družico pita on iz svojega grbanca, ako mora ona za kratek čas zapustiti gnezdo, sede on vâ-nje,

da se jajčica ne bi prehladila. In ko pride srečen trenutek, da se začno mladički gibati in lezti iz jajec, mu ona podaja lupine, a on jih odnaša daleč proč, da podlasica ali druga kaka zverka ne bi zasledila mlade družine.

Ščinkovka dela prav lepo in umetno gnezdo. Postavi ga najrajša med kake rogovile ne previsoko v vrhu, pa tudi ne prenizko. Gnezdo je lepo zaokroženo, zgoraj ože, znotraj

17. Ščinkovec.

širje; zunaj je obloženo z lišajem ali mahom, kakoršen raste po tem drevesu; znotraj je pa preoblečeno s pajčevino, z gosencjo prejo, s perjem in dlakami. Tu noter znese 5—6 pikčastih jajčic ter jih izvali v 12 dneh. Mladiče pitata in prehranita s samim mrčesom, z gosenicami in drugimi mrgolinci.

Ko so prvi mladiči izpeljani, takoj stara dva delata priprave za drugo zalego. Črez nekoliko dnij že prične ona

znašati drugo gnezdo, ki pa ni tako skrbno in umetno izdelano kakor prvo. Drugi zarod je zmerom za dve ali tri glavice slabejši.

Nikavec ali pinoža je podobna našemu ščinkovcu, samo da je lepše pisana; ima namreč perotnice, rep, hrbet in glavo črno, pleča, grlo in prsi so rujne (rdeče kakor vino), po trebuhu je bela, po bokih pa črno pikasta.

Nikavec gnezdi daleč na severu, jeseni ga pa zima v tropih prižene v naše kraje, kjer se pridruži vrabcem, strnadom in ščinkovcem. Ptičarji jih na gumnih mnogo polové in podavijo.

Nikavec nima tako prijetne pesmi, kakor njegov bratranec.

Pod Triglavom in po drugih planinah blizu večnega snega oživlja puste meline in groblje planinski ščinkovec, ki je malo večji od našega in ima bela pleča in bel rep. Kjer jim ljudje niso sovražni, ondi so prav krotki in brez strahu prihajajo k hišam in gnezdiijo pod strehami in po vežah.

S ščinkovcem v najbližem rodu so mnogi drobni, povsod dobro znani ptički. Nekteri med njimi so naši pravi domači in gnezdiijo pri nas, drugi pa le na zimo pridejo k nam v goste iz severne svoje domačije, iz ktere jih prežene mraz in lakota. Ker so vsi več ali manj ugodni pevci, in ker se tudi sicer prav uljudno vedejo, zato jih ima človek rad zraven sebe v stanovanji, da ga s svojim veselim vedenjem in s petjem razveseljujejo in kratkočasijo.

Njihovega življenja ne bomo natanko opisovali, ker se v vsem vjemajo s ščinkovcem, morali bi torej že znane stvari ponavljati.

Pred vsemi prvega omenimo lepega liščeka ali štigleca, ki ima med vsemi ptiči ščinkovskega rodu najzalšo, uprav svatovsko obleko. Čelo in grlo je rdeče kot škerlat, teme in tilnik črn in svetel ko žamet, hrbet je rjavkast, trebuh belkast, rumeno-pasaste perotnice in rep je črn, na koncu belo zarobljen. Samico je težko ločiti od njega, toliko se vendar razloči, da je na glavi manj rdeča.

Lišček je pri nas navadna in jako priljubljena ptica. Umetno spleteno gnezdo postavlja rad na visoka drevesa po

vrteh, ob cestah in po logih, za gozd ne mara toliko. Gnezdi, valí in odgaja mladiče, kakor ščinkovec. To lastnost pa ima, da mladiče iz gnezda vzete, v gajbo zaprte in na drevo obešene tako dolgo pita in hrani, dokler se ne naučé sami jesti. Ščinkovec tega ne stori.

Jeseni in po zimi letajo liščeki v večih jatah po vrtilih in dobravah od vasi do vasi. Prehranijo se s ščetičjem, osatnim in repinčevim semenom.

V gajbici je lišček prav prijeten pevec, poje skoro celo leto in se nauči tudi majhnih mojstrij, n. pr. vodo vlačiti itd.

18. Lišček.

Drugi tudi povsod dobro znan pevec in sicer najmanjši tega rodú je čižek, tudi cizek ali olšica imenovan. Zgoraj je zelenkast, spodaj rumen, teme, perotnice in rep je črn, vnanja repna in srednja kreljutna peresa so na korenu rumena.

Čížek prebiva v hribih po jelovji. Gnezdo pripne na šibko vejo vrh najvišje smreke in ga zna tako skriti, da ga človek prav težko najde, ako je tudi poprej videl, kam samica znaša lišaj in mah. Zato pastirji in drevarji sploh mislijo, da je čižkovo gnezdo nevidno. Ssnegom se čižki prepodé v nižavo

in stikajo najrajši po jelšah za semenom. Pajdašijo se tudi z drugimi ptički in pridejo ž njimi pod kozolce in pred svisli.

Ujet se kmalu sprijazni s človekom in ga razvedruje z neutrudnim čvrgolenjem. Hitro se nauči vsakoršnih malih mojstrij; ako se mnogo ž njim pečaš, postane tako krotek in domač, da pride sam nazaj v svojo hišico, ako ga tudi spustiš na vrt.

Lakomni ptičarji tudi za drobnega čižka nimajo milosti.

Čížkove velikosti, in tudi drugače jako podoben mu je: griljec ali grilček. Rumenkasto-zeleno perje je po dolzem črno lisasto in progasto, na čelu, trebuhu in nad trtico lepo rumeno in tudi prek sivkastih perotnic gresta dva rumenkasta pasca. Samica je po trebuhu bledeja.

S tankih koreninic spretno spleteno gnezdo napravi med gostimi vejami, na vrtu najrajši na hruški. Tako je zna skriti, da je težko zapaziš.

Po zimi gre na Laško.

Kakor lisca in čížka tudi griljca ljudje radi imajo po hišah. Poje prav prijetno skoro celo leto.

Tudi repnik ali konopljenka je ljubezniv ptiček iz ščinkovčeve rodovine, povsod priljubljen zaradi lepega petja. Pa je tudi lep, zlasti spomladi, ko se opravi v svatovsko obleko. Glava in prsi se mu rdeče kakor bi bil krvav, po hrbtu je rjast, na trtici in po trebuhu bel, po bokih jasno rjavkast. Zaprtemu repniku rdeča barva pobledí. Samica je bolj ponižna, rdečica na njenej glavi in na prsih se je spremenila v navadno rjavico.

Repnik je družan ptiček, skoro zmerom jih bodeš videl spreletavati se v večej ali manjšej jati. Jeseni, ko so odgajili mladiče druge ali celó tretje zalege, združijo se z vrabci, ščinkovci, in drugimi sorodniki ter pridejo do ljudskih stanovanj hrane iskat. Zobljejo vsakoršno semenje, posebno oljnato, kakor na primer ogerščico, konopljo, mak, zraven pa tudi travno in plevelno seme po strniščih.

Gnezdi po grmičih, mejah in sečih, no gnezdo ni tako umetno izdelano, kakor ščinkovčevo ali liščekovo. Samica znese 5 rdeče-pikčastih jajčic, ktera sama vali, samec jo pita in jej prepeva blizu gnezda. Mladiče, negodne iz gnezda pobrane in v gajbico zaprte, pitata stara dva, ako jim jih človek obesi kam blizu gnezda.

Repnik poje jako ugodno skoro celo leto, nauči se tudi posnemati druge ptice, na pr. ščinkovca, lisca in celó slavca. Po naših kmetskih hišah je repnik najnavadniši ptič. Dečki po cele dni radi prezebajo v snegu, samo da vjemó repnika, dostikrat pa samo ščinkovca — na nos.

Vsako jesen — časih v prav velikih jatah — pride od severa k nam neki ptič, ki je v velikosti in v perji repniku podoben. To je namreč: Brezovček, tudi zvrzek ali

konopljičica imenovan. Od repnika se razlikuje, da je samec na glavi in na prsih še lepše rdeč in tudi na trtici rdečkast, na grlu je črn, in prek temnih perotnic mu gresta dva jasnejša pasa. Samica ni rdeča.

Prebiva po velicih brezovih gozdih v severnej Evropi, od koder na zimo prileti k nam, sosebnost v takih letih, ko ni obrodilo brezovo seme, ki jim je poglavitna hrana. Pri nas se v družbi s čizki najraje drži po brezovji in jelšovji.

Da-si nima tako prijetnega pevskega grla, kakor repnik, vendar ga ljudje radi držé v gajbah, kjer se hitro sprijazni s človekom in postane jako krotek.

Po gumnih jih ptičarji mnogo podavijo.

13. Strnad.

Že je bilo rečeno, da vrabec ne mara za gozdna selišča in gorske vasi, rajši se drži polja, kjer se brez velikega truda dobro živi. Ali gorski kraji zato niso mrtvi in zapuščeni, oživljajo jih drugi ptički, posebno lepi strnadi ondi nado-meščajo drznega lahkoživca.

Strnad in vrabec sta si v rodu, če tudi ne v najbližem. Strnad je skoro malo večji in v truplu zajetniši, najbolj ga pa razlikuje kljun. Strnadov kljun je v korenu debel kakor vrabčev, ali spredaj je od strani stisnjen, gornja oža čeljust se ujema v dolnjo širjo, na nebcu pa ima rožen zobec, da laže lušči jedro iz semena. Na glavi, po prsih in po trebuhu je živo rumen, zgoraj pa rjav, črno progast in lisast. Samica in mladiči niso tako lepi, perje je več ali manj sivkasto, nego zamazano.

Strnad je dobrovoljen, ne posebno boječ ptič. Leti prav dobro, rad seda v vrh drevesa ali na osamljeno vejo in odondod drobí svojo ne sosebnost umetno, ali vendar dosti prijetno pesmico. Kedar po letu ječmen zori, baje poje tako: „Čuj, čuj, čuj, ti kaj ječmen diši.“ Ako mu poredni pastir vzame mlade, pa žalostno toži: „Pod hribcem, nad hribcem, jih ni, jih ni.“ Še pozno jeseni, ko:

— drevje po gozdu rumeni,
Peró za peresom na zemljo pada;
Iz redkega grma se pesem glasi,
Otožna pesem samca strnada.

Prebiva povsod v hostah, kjer si v nizkeji goščavi ali pa tudi na tleh napravi iz trave priprosto gnezdo. Vá-nje znesne strnadka navadno po štiri belkasta, rjavo poprskana jajca,

samec pa njo zmenjava pri valjenji. Kakor drugi ptički te vrste, tudi strnad vali dvakrat na leto. Do jeseni se prehrani večjidel s črvički in žužki, tudi mlade pita s tako hrano, pozneje gre pa tudi na polje, posebno rad v ovsišče.

Sneg ga prižene s hribov v nižave, kjer se pridruži drugim pticam, zlasti brinovkam, sicer pa z vrabci in s ščinkovci oprezuje okoli skednjev in kozolcev. Ptičarji posebno ná-nj strežejo, ker je prav okusnega mesa. Ujetega kmet tudi rad spusti po hiši, ali velicega veselja človek ne more imeti z njim, ker vse ponesnaži in se tudi sam zamaže. Radi se mu tudi skrotovičijo prsti na nogah, ker premeze vse kote ter se mu pajčevina, lasje in dlaka oplete okoli krakov in krempeljcev in mu zategadelj noge obole.

Razen rumenega strnada stanujejo pri nas še nekteri drugi:

Veliki strnad, ki je večji od rumenega, prebiva na polji, kjer na kacam drevesu ves dan precvrči; glas mu pa ni nič kaj prijeten. V blagih zimah tudi on ostane pri nas, v hudih pa poišče toplejše kraje. Perje mu je sivkasto s črnimi lisami in progami.

Mali strnad ali vizbec je manjši od rumenega. Rjavo-rdečkasto perje mu je zgoraj črno progasta, čez perotnice segata dva bela pasca, rep je pa črn razen dveh zunanjih na pol belih peres. Vizbec živi po hribih; glasi se: Ci, ci, ci, ci.

Trstni strnad ali trstni vrabec imenovan je vrabčeve velikosti in postave in ima tudi skoro vrabčevo perje, samo da je glava, grlo in rep črn. Prebiva povsod okoli vod, po trstji in ločji. Na jesen se seli.

Vrtni strnad ali hortolan je malo večji od rumenega ter ima pepelasto, na zeleno se prelivajočo glavo in rumeno grlo. Pri nas se nahaja na Notranjskem po vrtilih in vinogradih. Med vsemi strnadi se najbolj udebeli in ima najokusniše meso. Že stari Rimljani so jih pitali v posebnih tičnikih in še dandanes se med vsemi malimi pticami najdraže plačujejo, zlasti na Laškem in Francoskem, v Rimu ga bogata gospoda plačuje po goldinarji. Na otoku jih s kropom poparijo, očistijo, jim glavo in noge odrežejo, je z dišavami vred polagajo v sodčke in z jesihom zalivajo. Tako jih prodajajo po širokem svetu.

Naposled je še beli strnad ali ostroglež, zato tako imenovan, ker ima na zadnjem prstu dolg krempelj podoben

ostrogi. Bel je le po hrbtu, na repu in konec perotnic je črn. Kakor planinski ščinkovec, prebiva tudi ostroglež po najvišjih planinah, blizu golih snežnikov. Jeseni se napravijo na pot in se mude tudi pri nas po nižavah nekoliko časa. Glas jim je prijetno čvrgolenje.

14. Taščica.

Med vsemi pticami, ki nam s svojimi pesnimi oživljajo les in log, si ti, ljuba taščica, meni najmilejša, med vsemi si mi največ k srcu prirastla. Ne bodem tajil, da je slavec in še marsikteri drugi ptiček večji umetnik, ali kraj vsega vendar ostaneš moja ljubljenska. Prikupila si se mi menda posebno zato, ker si bila moja prva ptičica, ker sem eno

19. Taščica.

celo zimo opazoval tvoje živahno vedenje in ti dan za dnevom potresal krušne in mesne drobtinice. Tudi pozneje se z nobeno ptico nisva tako dobro sporazumela, kakor s tebo, in okoli tebe se mi vrtí dokaj mladostnih spominov. Okoli vseh Svetnikov, ko je prvič mrzel jesenski veter popihaval, našel sem te necega dne v veži. Ko si me spazila, smuknila si pod staro omaro, jaz sem pa hitro vežna vrata zaprl, izbine duri pa na stežaj odprl. Kmalu si prhnila izpod omare, cincala si v hišo ter si z veselim glasom pozdravila mojo babico (staro mater), ki je pri peči za kolovratom sedela. Od tega dne se je med nama snovalo prijateljstvo. Verno sem te povsod spremljal z očmi, ko si po kotih polovila zadnje osamele muhe; vsaki dan sem ti vodo premenil in ti stregel, karkoli sem mogel. Še sedaj te vidim živo pred seboj, kako si na uri čepeč drobila tiho pesmico; zdi se mi, kakor bi se vse to bilo godilo lani, dasiravno so od tistega časa pretekla leta in leta in se je ljuba babica že zdavna preselila v večnost. — Zunaj je melo s snegom, mi trije smo pa v tihej izbi sedeli pri toplej peči. Babica je odmaknila kolovrat od sebe, jaz sem na nizkem stolčku sedel in zvesto poslušal vesele in žalostne povesti iz babi-

činih ust. Ako mi je kaka besedica ušla, tega si ti kriva, ljuba taščica, ki si zraven naju na kolovratu sedeč z rjavim očescem zdaj babico zdaj mene po strani zvedavo pogledovala. Zjutraj si me pa na mojem vzglavji čvrgoleč iz spanja budila. — Tako smo preživeli dolgo zimo. In ko je prišla vigred (pomlad), odprl sem ti okno s težkim srcem, ti pa si zletela v vrt na bezgov grm. Še sedaj te vidim, kako je takrat radost in morebiti tudi hvaležnost vzkipela v tebi, kako je začvrgolelo iz drobnih rdečih prslic.

Taščica je pa tudi res brhka in živa ptica. Zgoraj je sivkasto-zelena, spodaj belkasta, na čelu, na grlu in na prsih pa rumeno-rdečkasta. Njen tanek in raven, samo na koncu malo prikrivljen kljun nam spričuje, da se taščica živi s črvički, pajki in vsakovrstnimi mehкими žužki, jeseni pa tudi rada kavsne v kako sočno jagodo po grmovji.

Taščica je ljubezniva, vesela in zgovorna ptičica, milo cvrčaje hitro smuče od grma do grma. Človeka se ne boji, še prav prijazno se ozira ná-nj, kakor bi vedela, da se nima ničesar bati. Med seboj se radi dražijo in kavsajo, toda so na drugi strani spet prav usmiljene in dobrosrčne. Brehm pripoveduje o dveh zaprtih samcih, da sta se zmerom pulila za hrano, videti je bilo, da drug drugemu ne privošči grizleja. Zgodi se pa, da si eden ulomi nogo, in kakor bi odrezal, neha vsako sovraštvo med njima. Zdrava taščica je skrbela za bolnico, prinašala jej je hrano in jo pred njo devala. Ko je noga ozdravela, ste tudi dalje živeli v najlepšem miru. — Drugi spet so opazovali, da je mehkosrčna taščica vzela v skrb zapuščene ptičke, pitala jih in stregla sirotam, kakor svojim lastnim otrokom.

Taščica prebiva po vsej Evropi, povsod v grmovji in goščavi, zlasti blizu virov in potokov. Gnezda ne dela nikoli visoko od tal, najrajša na tleh med razkrečenimi koreninami ali pa v otlini kacega gnilega parobka. Spleteno je iz mehkih travnih bilk in tankih koreninic, zunaj je pokrito z listjem in mahovjem, znotraj je pa pretkano s perjem in z dlakami. Konec malega travna že znese samica 5—7 tanko-lupinastih rjavo-pikčastih jajčic. V valjenji zmenjava samec samico in v 14 dneh se mladiči izvale. Mladina raste hitro, in kmalu potem, ko more ona sama zá-se skrbeti, delajo stari priprave za drugo zalego. Pod jesen mladiči slečejo otroško obleko in dobodo pisano suknjico, kakoršno imajo stari.

Že meseca velikega srpana se v mladičih vzbudi nagon za potovanje, iz lesov se pripode v trte in na polje skrivaje

se po mejah in sečih; pozneje se jim pridružijo še stari z drugimi mladiči. Ko pa nastopa zima, izgubljajo se počasi proti Laškemu, kjer že preži ná-nje laskrni Lah. Pomladi se taščice med prvimi pticami spet vračajo in pozdravljajo z veselimi petjem stara gnezdišča. Pozni mrazovi in snegovi jih časih hudo stiskajo, takrat rade pricincajo do pohoštcev, kjer se laže stakne kaj za lačen kljunček.

Povsod po naših vrtih, zlasti po hribih, stanuje še neka druga dobro poznana gostolevka, to je: šmarnica, tudi ilovščica in lipek imenovana. Od taščice je tanjša in daljša ter ima črno glavo, sivkast hrbet in prsi, belkast trebuh in rjavo-rdečkast rep.

Šmarnica ni tako priljudna kakor taščica, ali vendar se rada drži hiš, bodi si v mestu, v vasi ali pri samotnem selišči; najrajša poseda po strehah in odondod se zgodaj zjutraj in pozno na večer razlega miloglasna njena pesmica. Gnezdi kje na hiši, po hribih pa tudi v skalovji. V družbi s taščicami prezimi v južnej Evropi, od koder se k nam povrne kmalu za taščico.

Ravno tako pogosto se po naših krajih nahaja šmarnici podoben in njej soroden: pogorelček, sicer zvan tudi črnelka in rdečerepka. Na čelu in po grlu je črn, na temenu in sred trebuha bel, rep, prsi in boki so rdečkasti, hrbet pa sivkast.

Tudi pogorelček prebiva rad blizu hiš, toda se drži drevja po vrtu in po gozdu. Gnezdo ima večidel v duplu, časih pa tudi po skalnih razpokah. Zaradi prijetnega petja ga drže tudi po hišah.

Manj znana je pri nas lepa plava taščica s plavimi, spodaj črno-zarobljenimi prsimi, sred katerih se sveti rdeča lisa.

Ta zala ptica pri nas menda nikjer ne gnezdi, vidimo jo le jeseni ali pomladi, kedar potuje. V svojem gibanju in vedenju je podobna taščici, samo da se še bolj tál drži. V gajbici zaprta se sprijazni kmalu s človekom, kakor naša taščica.

Iz taščinega ceha prebivajo pri nas po gorskih senožetih in po pašnikih še tri ptice, namreč: Nemirna rjava repalj-šica, ki hitro skaklja po tleh in potresa z repom; zatem

črnoglavi prusnik, ki je najmanjši med njimi in prebiva med razsednim skalovjem in po grobljah. Naposled je beloritka ali belorepka belega čela, trebuha, repa in bele trtice, prek oči jej drži črna lisa in tudi perotnice in gornji dve repni peresi ste črni, prsi so pa rumenkaste. Rada seda na kakov kamen ali na kol in preži na žužke, ki lazijo pod njo. — Vsi trije pojo cmakaje in potresajo z glasom. Na zimo se selijo od nas.

15. Kalin ali popkar.

Na kalinu se prav očitno vidi, kako se slabe naravne zmožnosti in zanemarjeni talenti z neutrudeno marljivostjo in neprestanimi vajami dadó izuriti in izbrisati. Ono petje, kar se ga kalin od matere in očeta nauči, ni ravno veliko prida. Svojo kratko pesmico tako okorno škriplje in brusi, da človeka skoro ušesa bole; ako pa mlad kalin pride pravemu mojstru v roke, izuri se v pevca, da ga je veselje poslušati. Naučeno pesmico odžvižga s tako ugodnim, mehkim, čistim in zvenečim glasom, da se ga človek ne more z lepa naslušati. To se ve, da vsi kalini nimajo enacega talenta; eden se uči lahko in hitro, drugemu pa gre težko v glavo; ta izpoje vso pesem od konca do kraja, kakor se spodobi, oni pa vmes šušmari ali pa začne kaj družega peti, kakor mu baš šine v glavo; nekteri se nauči dve tudi tri popevke, nekteri pa še to eno z velikim trudom naučeno hitro spet pozabi.

Kalina, ktere ga hočeš izuriti v dobrega pevca, moraš že kakor negodnega mladiča vzeti iz gnezda ter ga skrbno pitati. Kakor začne sam jesti, moraš ga odločiti od drugih ptičev. Najbolje storiš, ako ga obesiš v kak mračen kot, da ne gleda ven v zelenje, ker sicer je pri nauku raztresen; tudi ne sme slišati drugih ptic, sploh nikakoršnega glasú, ker sicer bode posnemal te glasove in bode pačil svojo pesem; sred popevke bode začeketal kakor vrabec ali pa bode po petelinovo zakokorikal. Največ je pa na tem ležeče, da zna mojster sam lepo in čisto žvižgati, in da mu prežvižga pesem nekolikokrat na dan, vselej brez presledka. Kalin kmalu začne posnemati, s početka nekako tiho in boječe, s časom pa čedalje pogumniše in glasnejše in nazadnje prekosi mojstra.

Po nekterih krajih na Nemškem se ljudje posebno radi ukvarjajo z odrejo in s šolanjem kalinov, ktere potem izučene drago prodajajo daleč po svetu, celó v Ameriko. Najdraži

so taki, ki pojo zmerom, kedarkoli jim človek zapové; cenijo jih po 15 do 20 gld. in tudi po več. — Brehm pripoveduje o nekem kalinu, ki je bil sosebn dobro izšolan. Kedar je gospodar hotel, da poje, ustavil se je pred njegovo gajbico, ga je poklical po imenu ter se mu trikrat priklonil, kar je ptiča neznano veselilo. Po tretjem priklonu je začel žvižgati pesmico, ktero je zmerom do konca brez vse napake neizrečeno milo izpeljal. Ko ga je potem gospodar pohvalil, veselja ni vedel, kaj bi počel. Poslušal je pa tudi vsacega drugega moškega, ako ga je lepo prosil in se mu spodobno priklonil. Čudno je bilo pri tem ptiču to, da ženske ni ubogal,

20. Kalin ali popkar.

nobenej se ni dal preprositi, ako si je tudi gospodarjevo kapo na glavo dela.

Kalin je vrabčeve velikosti, dasiravno je zaradi rahlega zmršene perja videti večji. Samec je jako lep ptič, zlasti po zimi je lepo videti na snegu ali vrh golega drevesa družbo rdečih kalinov. Samec je zgoraj pepelast, spodaj pa rdeč kakor cinober, na glavi ima črno kapico, tudi rep

in perotnice so črne; samica je spodaj siva, mladiči pa nimajo kapice. Kalinov kljun je kratek, debel in trd, torej ves sposoben luščiti jedra iz semenskih zrn.

Kalin je tih in miren ptič. Kedar ne vali, je rad v družbi med svojimi. Človekovih zvijač ne pozna, zato ga ima svet za neumnega bedaka, ker se dá lahko ujeti; da pa v resnici ni bedast, vidi se od tod, da se nauči ponavljati težke popevke in se sploh prav ljubeznivo vede.

Pri nas prebiva kalin po gorskih lesovih, najrajši v jelovji. Ondukaj tudi gnezdi v kakej košatej mladej smreki, še rajši pa na širokej veji starega drevesa. Iz suhljadi si napravi podlago in potem ná-njo postavi svoje rahlo gnezdo, spleteno iz vitkih koreninic in lišajev, znotraj pa z dlakami obloženo. Ona sama sedi na 4 ali 5 okroglastih, tankolupinastih, črno-marogastih jajčicah, on jej pa skrbi za hrano.

Mladiče pitata oba, s prva z žužki, pozneje pa iz guše z razmočenim semenjem.

Ko na zimo zapade sneg po gorah, nima več hrane in takrat pride v večej družbi v niže hoste, v vrte in v grmovje na polji, kjer so veje golega drevja obložene z jagodami, iz katerih prav spretno lušči semenje. V sili tu in tam tudi odtrga kak brst ali popek, škoda pa ni tako velika, kakor so jo nekteri razvpili. Odtod je pa dobil ime popkar in brstnik.

Po lokah in dobravah nahaja se pri nas pogosto zelenec z močnim debelim kljunom, ki je pa daljši od kalinovega. Ves je več ali manj zelen, po trebuhu rumenkast, le perotnice so pepelaste in rep je črn. Gnezdi po drevji med rogovilami in vali po trikrat na leto. Jeseni se v jatah klati okoli z drugimi pticami ščinkovskega rodu, mnogo jih pa ptičarji polove na gumnih. S petjem se ravno ne more ponašati, ali vendar ga tu in tam drže po hišah.

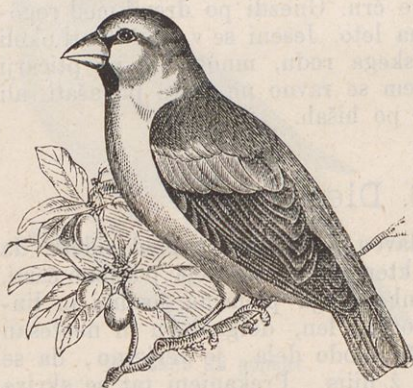
16. Dlesk.

Zatrepanemu debeloglavcu je na prvi pogled videti, da spada v ščinkovsko pleme, kateremu pa ne dela posebne časti. Dočim so drugi ptiči ščinkovskega plemena živahni in ljubeznivi pevci, je dlesk okoren, len, dolgočasen in neotesan paglavec, in ker zraven še škodo dela, je verjetno, da se človek ne more sprijazniti z njim. Prekanjeni tat se skriva v gostej krošnji ali v košatem grmu, človek ga zmerom prej čuti in sliši, kako tare trdo drevesno semenje, predno ga more ugledati. Poplašen nerad zleti in kmalu se spet skrije kam v goščo, ker je težek in nespreten letavec. Najraje hodi na črešnjo, kedar plod dozoreva, in sicer zmerom na eno in isto drevo, dokler ni popolnoma obrano. Izobešene klepetce in strahove kmalu prepozna in tudi vpitje in ploskanje ga ne moti v škodljivem poslu. Poprej ne odjenjajo, dokler ne streliš med nje in jih nekoliko iz družbe mrtvih z drevesa ne pocepa. Črešenj pa ne zoblje, temuč izlušči samo koščico, jo stare z močnim kljunom, pozoblje jederce, meso in lupine pa meče proč. Razen tega škoduje tudi na konoplji, na lanu, kapusu itd., celó mladega graha ne pusti na miru, zato ga pa tudi imajo na rovašu vrtnarji in gospodarji ter ga na vse kriplje preganjajo.

Dlesk je največi in najdebelejši med svojimi sorodniki. Posebno telebastega ga dela nespodobno debel, kratek in kopičast kljun, v katerem ima neizmerno veliko moč. Ako te popade za prst, bode se ti dolgo poznalo; gabrico, bukenco, češnjeve in tudi češpljeve koščice pa hrusta, da ga je veslje gledati.

Sicer ne bi bil napačen ptič, obleko vsaj ima dosti čedno. Na glavi in na hrbtu je jasno rjavkast, po trebuhu kostanjast, na tilniku ima sivo pečico, na grlu in na perotnicah je pa črn kakor žamet. Kljun je rožene barve. Na samici so vse barve nekako blede in izprane.

Dlesk stanuje po letu v listnatih gozdih, kjer tudi gnezdi in odgojuje mladiče. Po drugej valitvi se pa mlado in staro

21. Dlesk.

priklati na polje in v vrte ter se tje do zime potepa od kraja do kraja, potem se pomakne dalje v južno Evropo, kjer se mu ni bati ni mraza ni lakote.

Gnezdo dela kakor druge ščinkovke skrivno in spretno, najrajši konec šibkih vej. Dleščica znese 3—5 precej debelih, rjavo lisastih in žilastih jajec, na katerih večidel sama sedi, le okoli poldneva jo na nekoliko časa zamenj samec. Mladiče

pitata oba jako skrbno; tudi še potem, ko so že godni izleteti, jih ne zapustita, dokler se jim ne utrdi kljun.

V petji je dlesk mojster skaza, in tudi sicer človek nima veselja ž njim, ako ga zapre v gajbo; zabavljiv je in svadljiv, posebno majhni ptiči nimajo nikdar miru pred njim.

17. Slavec.

Slavec je pevec nad vse pevce. Noben jezik nima besedij, s katerimi bi se milina in ljubkost njegovega glasu mogla dostojno opisati. Vsi narodje so ga že od nekdanj kakor pevskega mojstra čislali in ni ga morebiti pesnika, kateri ne bi

bil opeval njegove slave. Vsakoga, komur srce ni popolnoma okamenelo, mora slavčevo petje navdajati s sladkimi čuti.

Ali si kedaj poslušal slavca v mehkej noči tople pomladi? Ali te niso spreletali nežni čuti, ali se ti ni širilo srce, ali se te ni polastilo neko hrepenenje, ko so ti na uho bile srce topeče melodije. Kako globoko iz drobnih prsij mu kipé vroče pesmi, kako silno vró skozi tanko grlo, človek se boji, da bi pevcu ne počilo srce. — In pa kakošen glas, kakošne spremembe! Sedaj mu iz polnega grla doni sladka prikupljiva pesem, sedaj spet milo prosi in tiho gostolí. Kakor na tankejši nitki se mu stresejo zategnjeni glasovi, kmalu se pa krepé in naraščajo ter se prevržejo v vriskajočo radost. Kaj tacega se dá le poslušati, ne pa opisati. Slavčevo pesem so sicer napisali z mrtvimi črkami, ali za njim je še nihče ni zapel.

Slavni natoroznanec Bechstein je slavčevo petje razdelil v sledeče zloge in besede:

Tiuu, tiuu, tiuu, tiuu

Špe tiu tokua,

Tio, tio, tio, tio

Kuutiu, kuutiu, kuutiu, kuutiu,

Tskuo, tskuo, tskuo, tskuo

Tsü, tsü, tsü, tsü, tsü, tsü, tsü, tsü, tsü, tsü

Kuoror tiu. Tskuo pipitskuisi

Tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tsirrhading!

Tsisi si tosi si si si si si si si

Tsorre tsorre tsorre tsorrebi

Tsatn, tsatn, tsatn, tsatn, tsatn, tsatn, tsatn, tsatn, tsi

Dlo dlo dlo dlo dlo dlo dlo dlo

Kuioo trrrrrrrret

Lu lu lu li li li li li li li

Kuio didl li lulyli

Ha guur, guur, kui kuio!

Kuio, kuui kuui kuui kui kui kui kui

Ghi, ghi, ghi,

Gholl gholl gholl gholl ghia hudndoi.

Kui kui horr ha dia dia dillhi!

Hec, hec,

Tuarrho hostehoi

Kuia kuia kuia kuia kuia kuia kuia kuiati;

Kui kui kui io io io io io io io io

Lu lyle lolo didi io kuia

Higuai guai guay guai guai guai guai guai kuior tsio tsiopi.

In ta imeniten in toliko češčen pevec oblečen je v prav navadno, priprosto obleko. Zgoraj je rjavkasto-siv, spodaj pa jasno-sivkast, rep je pa rjast. Velik je kakor vrabec, samo da je tanjši, in da ima v svojem držanji nekaj plemenitega; samica je za spoznanje manjša, sicer mu vsa podobna.

Živali v podobah. II.

Slavec živi po vsej Evropi tje do sredi Švedije in Norvegije, po srednji Aziji in tudi v severni Afriki. Glasoviti pevec prebiva povsod po hostah in po grmovji, v gajih in logih, posebno tam, kjer potoki šumljajo skozi goščavo. Jaz še nikjer nisem videl in slišal toliko slavcev, kakor v zagrebški okolici, zlasti v prekrasnem Maksimiru, kjer se ti lepega jutra v toplem mladoletji skoro iz vsacega grma razlega njegova zaljubljena pesem.

Slavec se hrani s črvički, mehkiimi žužki in mrgolinci, kar nam tudi spričuje tanek kljunček. Kakor skoro vse ptice te vrste, zapusti nas tudi slavec v hladnej jeseni, na pomlad se pa spet povrne navadno v drugi polovici meseca malega

22. Slavec.

travna. Svoje domačiji ostane zmerom zvest, leto na leto stanuje v tej istej okolici, gnezdi v istem grmu. Slavci potujejo po noči in sicer posamezni. Samec pride nekoliko dnij poprej in takoj začne peti, glasí se posebno po noči, bržčas zato, da ga čuje v zraku potujoča samica, katero pozdravlja z neopisljivim ve-

seljem in čarobnim petjem. Sedaj poje najlepše in skoro vso noč neprenehoma, zlasti ako ima soseda, ki se ž njim skuša v petji.

Gnezdo si naredi ali na tleh ali pa malo od tal v gostem grmu, ali med mladike, ki so pognale iz kacega parobka. Gnezdo je precej globoko, spleteno iz vitkih koreninic in travnih bilk, zunaj je pa pokrito z listjem in mahovjem. Na mehko posteljico znese ona 4–6 sivo-zelenkastih, temnomarogastih jajčic, ktera ona sama izvali. Samec ugaja in streže valečej samici, kakor le more. Nikoli ne gre daleč od nje, sladko upanje na zaželeni zarod ga navdaja in to čutje izliva v čudno lepo pesem, ki človeku srce potresa. Poje pa

sedaj samo po dnevi, v noči utihne. Kakor so pa mladiči izvaljeni, kar se navadno zgodi okoli kresa, popolnoma umolkne in skrb za mlade prevzame ga vsega. Mladiči se kmalu izkobacajo iz gnezda, no stari jih še tudi zunaj gnezda dolgo pitajo. Kakor so mladiči odrasli, takoj skladajo in poskušajo peti, ali prava pevška žila se jim uname še le prihodnjo pomlad.

Slavec vali samo enkrat na leto. Kakor so mladiči odgojeni, to je okoli sv. Jakoba, se stari brijejo (skubejo); tačas so bolehní in slabi, tiho se potikujejo po goščavah čakaje, da jim novo perje ponaraste. Okoli male Maše (male Gospojnice) se poslové od nas.

Slavca ljudje radi imajo po hišah, toda težko ga je za dolgo časa vzdržati živega. Starši slavec, ki je bil že sparjen, navadno hitro pogine in tudi mlad je jako občutljiv in zahteva dobro postrežbo. Kakor vidiš, da ti medli in boleha, spusti ga. Pri dobrej postrežbi so pa slavci že po 8 let živeli v gajbah, toda moraš mu vsaki dan premeniti vodo in mu dati nekoliko mravljinčnih bub (ali jajec) ali pa móčnih črvov. Ujet slavec poje skoro sedem mesecev.

Tu in tam se tudi pri nas nahaja veliki slavec, ki je malemu ves podoben, ali je večí. Poje mnogo glasnejše, toda počasniše, kakor presekano. Tudi tega drže po gajbah. Posebno po noči se rad glasi.

Razen slavca oživljajo naše vrte in hoste še mnogi drugi majhni in živahni pevci, ki se pa, se vé da, glede petja ne morejo meriti s slavcem, kteremu so sicer v postavi in v vedenji zelo podobni.

Med te spada naš kovaček.

Kovaček je eden izmed naših najmanjših ptičev. Po hrbtu in po glavi je sivo-zelenkast, na grlu, na prsih in po trebuhu rumenkast, nad očesom ima pa sivo progo. Ta pritlikavec stanuje po vrbinah in v grmovji ob vodah. Človeka se ne boji in mu dá prav blizu sebe priti, po grmih hitro smuče sem ter tam, glaséč se ž glasnim fit, fit. Pomladi, ko se vrne s pota, samec prijetno poje svojo otožno pesmico v tem, ko si samica napravlja umetno gnezdo na tleh. Najprej si izkoplje jamico, nad njo si potem iz listja, mahú in trave splete okroglo, krušnej peči podobno gnezdo, ki je znotraj

nastlano z mehkim perjem. Vhod v gnezdo je zmerom na strani. Samica znese 5—7 jajčic, samec pa vsak dan zameni za nekoliko časa valečo samico, ki tako čvrsto sedi, da zleti še le, ko jo hočeš z roko prijeti. Kovaček vali dvakrat na leto. Ujet postane hitro domač.

Vrtnik je oblečen kakor kovaček, samo da je večji in tršatiji. Prebiva rad blizu ljudij, najrajši v vrtih, kjer je obilno sadonosnega drevja. Da-si ga vedno čuješ, vendar ga bodeš težko ugledal, ker se skriva v najgostejših krošnjah. Čudno je to, da nekteri vrtnik poje prav izvrstno, skoro kakor slavec, nekteri je pa mojster skaza, da je sramota. Kakor vse ptice te vrste, hrani se tudi vrtnik z gosenicami in z žužki, je torej prav koristen; samo to napako ima, da tudi čebele loví, kar drugi pevčki ne delajo.

Vrtnikovo gnezdo je podobno mošnji ter je spleteno iz vseh mogočih stvari. Obesi ga v kak gost grm ali pa med rogovile na košatem drevesu, zmerom pa na tako mesto, da ga je težko najti. Ona znese 4—6 podolgovatih rdečkastih in črno-pikčastih jajčic, ktera tudi samec pomaga valiti. Vrtnik vali samo enkrat na leto.

Pomladi pride še le konec malega travna in jeseni nas zopet zgodaj zapusti. V hiši ga je težko dolgo vzdržati, jako je občutljiv, in ako nima najboljše postrežbe, kmalu pogine.

18. Penica.

Govoreč o ljubeznivih in ugodnih pevcih ne smemo pozabiti penice. Pri nas živi več ptičic tega rodu, vse so si med sabo jako podobne, vse so majhne in drobne pevke neuglednega sivkastega perja. Penice so živahne, miroljubne in mile ptice; kjer čutijo, da jih človek ne preganja, so prav domače, sicer pa oprezne in nezaupne. Po tankem, malo skrivljenem kljunu je videti, da se hranijo z gosenicami in drugimi mehkiimi mrgolinci, samo jeseni sladkajo na mehkih sočnih jagodah, na zimo se pa preselijo v toplejše kraje.

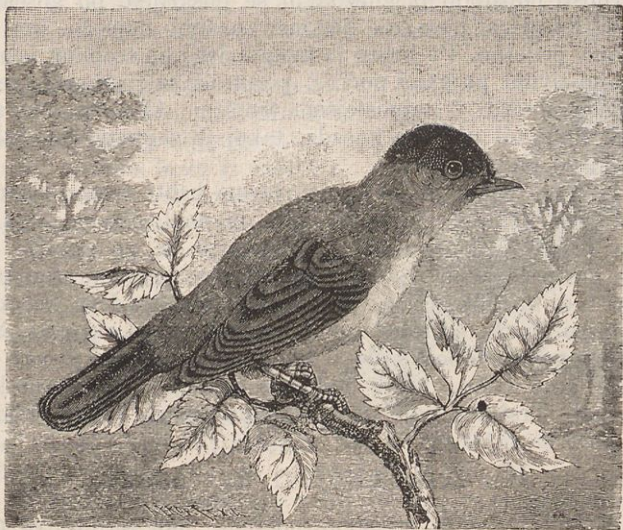
Penice stanujejo povsod po goščavah, po trniščih in sečih, posebno jim godijo vodnati kraji. Tu stiskujejo in iščejo hrane po drevji in v grmovji, na tla pa ne sedajo rade. Leteč plahutajo s perotnicami; videti je, da se kmalu utrudijo, ker nikdar ne lete daleč, najrajše iz grma v grm.

Penica gnezdi rada nizko pri tleh. Gnezdo je lepo, da-si tudi ni posebno umetno spleteno iz bilk in mahu. Začeto gnezdo rada zapusti in drugod začne delati drugo, časih tudi tretje gnezdo. Na mehko posteljico v kotanji znese 4—6 pikčastih jajčic, iz katerih se v 14 dneh izvale mladiči. Ti so kmalu godni in nemirni ter zgodaj silijo iz gnezda. Ko je prvi zarod odgojen, valé stari v drugo.

Ujete penice se v gajbi kmalu privadijo človeku in se dadó vzdržati več let. Vse nam ugajajo z lepim petjem.

Med našimi penicami so najbolj znane:

1. Črnoglavka, ki je po hrbtu zelenkasto-siva, spodaj jasno-sivkasta, na trebuhu in grlu bela; na glavi ima samec

23. Črnoglavka.

črno, samica in mladi pa rjavo kapico. Ta priljubljena ptica razveseljuje nas z nepreglasnim ali ugodnim gostolenjem, mnogi jo stavijo na prvo mesto za slavcem, nekterim je pa še celó všečniša.

Črnoglavka prebiva po hostah in trniščih, najrajša pa v sečih po vrtih in gajih. Sredi meseca malega travna prideta oba s pota nazaj in poiščeta grm, kjer sta lani gnezдила; mladiči pa znašajo novo gnezdo, ne visoko od tal v kacem gostem grmu. Samec prvi začne znašati in delati, še le pod zadnje mu tudi ona pomaga. Valeča samica je v jajca tako

zaljubljena, da ne zbeži z lepa iz gnezda, večkrat se ti dá z roko prijeti.

2. Vrtna penica je v velikosti in v perji podobna črnoglavki, samo da nima kapice na glavi. Samec prav lepo poje tje do kresa skoro po ves dan, samo o poldne, ko zamenj samico na gnezdu, preneha. Gnezdo je v naglici zvrhovačeno in tako redko, da komaj jajca drži, da skozi ne zdrknejo.

V gajbi zaprta je že čakala 15 let.

3. Brojica je majnša od vrtnice, kterej je sicer v perji podobna. Tudi ta penica gnezdi po vrtilih. Ako prideš preblizu njenemu gnezdu, strahú ne ve, kaj bi počela; kakor pijana se vrže iz gnezda in odprši po tleh. Tudi mladiči pri nevarnosti popadajo iz gnezda in se poskrijejo po goščavi.

4. Pisana penica je med našimi največa ter poje posebno prijetno. Po hrbtu je temno-siva, po trebuhu jasnejša s temno-sivimi progami počrez, perotnice so rjavkaste, rep pa pepelast. Gnezdi v najgostejšem trnišču. Ako čuti, da se je človek dotaknil njenega gnezda, takoj je zapusti, celó takrat, ko ima že jajca v njem.

5. Trstnica je po jasno rjavem hrbtu temno-rjavo pegasta, po trebuhu rjavkasto-bela in nad očesom ima jasnejšo progo. Živi povsod po močvirjih in po grezéh, kjer raste gosto ločje in trstovje, po katerem prav spretno pleza. Da-si tudi ni redka ptica, jo je vendar težko videti, ker kakor miš hitro smučé sem ter tje in se zná dobro skrivati. Svoje globoko gnezdo obesi 4 do 6 centimetrov od tal visoko med tri ali štiri trste, ktere oplete s tankimi bilkami in koreninami. Trstnica poje dosti ugodno, skoro kakor vrtnik.

19. Krivokljun ali blask.

Krivokljun je v mnogem pogledu jako zanimljiva ptica. V svojem vedenji in po telesnej postavi nas opominja na papige, zraven pa ima še druge posebnosti, zaradi katerih ga je človek rad opazoval ter se ukvarjal z njim; legenda ga pa uvršča med posvečene ptice. Ko je namreč Izveličar visel na križu v strašnih bolečinah, skušal je krivokljun izpukniti železne žreblje. Pri tem delu se je ves okrvavil ter si skrivil kljun, zato pa ima tudi od Boga to prednost, da vali sred največe zime, ko debel sneg pokriva hribe in doline.

Pogledimo si bolj na tanko to čudovito ptico. Života je krepkega in gostega kakor na pr. dlesk, s katerim je tudi enake velikosti. Največ nam pa pada v oči kljun, od ktereга

je dobil ime. To orodje je namreč pri njem debelo in visoko, gornja kljukasta čeljust si je navskriž z doljnjo, ki je mimo gornje navzgor zakrivljena in sicer brez stalnega pravila, pri nekterih na desno, pri drugih na levo. Odrasli samec je lepo rdeč, kakor cinober, le rep in perotnice so črno-sive. Mladi samci so zelenkasto-rumeni, samice pa sive.

Krivokljun prebiva samo v smrečji in borovji; v listnatih gozdih se nikjer ne naseli. Čudno je pri njem to, da nima, kakor druge ptice, stanovitega domovanja. Kakor deseti brat se klati okoli po svetu, sedaj se pokaže v nekem kraju, ako mu je všeč, ostane ondi nekoliko časa, gnezdi in odgoji mladice, potem pa spet zgine in večkrat preidejo leta in leta, predno se zopet pokaže. Toliko se vendar more reči, da jih je proti severu čedalje več, in da v naše kraje prihaja sosebno takrat, kedar smrekovo seme obilnije obrodi. Hrani se namreč s smrekovim semenom, katero s svojim skrivljenim kljunom jako urno in spretno lušči iz češarkov ali storžev. Iz smreke si odtrga storž in ga navadno odnese na eno in isto vejo, ki se mu zdi za luščenje pripravna, potem vtakne kljun pod trdo lusko, jo privzdigne in razcepi, z jezikom pa izvleče seme izpod nje. Pod takim drevesom se s časom napravi cel kup popolnoma ali le na pol izluščenih storžev.

24. Krivokljun ali blask.

Krivokljun je zmerom v večji družbi; če se tudi po dnevi razkrope po gozdu, zvečer se gotovo zberó na stanovitem prenočišču. Tudi med valitvijo ostanejo pari blizu skupaj. Ako je enega zadelo smrtno zrno iz lovčeve puške, vsa družba žalostna gleda za njim ter ga vabi k sebi, njegov par pa na toliko pozabi na svojo varnost, da se celó usede na isto vejo, s ktere se je nesrečni tovariš prekucnil na zemljo. To lastnost tudi porabi ptičar, obesi namreč na drevo gajbo z vabcem, kateri, čutéč svoje proste tovariše, začne vabiti; na njegov glas prileti drug za drugim in mnogi obsedi na razstavljenih limanicah. Lepo je gledati krivokljune, kako se zvirajo in plezajo po najvišjih vrhah oprijemaje se s kljunom kakor papige. Zmerom so na drevju, samo pit gredó na

zemljo. Za druge ptice se malo zmenijo, tudi človeka se ne plašijo; boječi in oprezni so le ondukaj, kjer čutijo, da jih zalezujejo.

Glas mu je še dosti prijeten, njegova pesmica je sicer kratka in proti koncu malo zmešana, ali pri vsem tem je mnogim ljudem mila. zato ga radi drže v gajbah, kjer poje skoro vse leto. S človekom se hitro tako sprijazni, kakor maloktera druga ptica.

Kakor nima stalnega domovja, tako tudi nima določenega časa za valitev. Njemu je vse eno, bodi si največa zima, ali sredi leta v največji vročini. V njegovih prsih večkrat že cvete vesela pomlad, ko ostra burja okoli njega otresa ivje z drevesa. Samica postavi gnezdo med rogovile ali na debelo vejo, toda zmerom tako, da ga veja nad njim brani snega. Ona pridno znaša suhljad, reso in lišaj, plete in nastilja spretno in neutrudno, samec se pa v vrhu vrti od veselja pijan ter jo s petjem kratkočasi.

Ona znese 3 ali 4 sivkasta, rjavkasto ali krvavo lisasta jajca, iz katerih se ne premakne, ker jej on donaša potrebne hrane. Mlade pitata najprej z omeščanim, potem s trdim semenom; toda še dolgo za tem, ko že godni letajo s starimi vred, jih morajo ti pitati, dokler se jim kljun ne ukrivi in ne utrdi, kakor je treba.

Veliki krivokljun je za poltretji centimeter daljši in razmerno debelejši, sicer pa podoben malemu. Drži se po borovih gozdih.

20. Palček ali stržek.

Drobnega palčka vsak otrok pozna; vse ga rado ima. Pa je res vesel in kratkočasen ptiček, v najhujšem mrazu, v največji sili dobra volja palčka ne zapusti. Sred snega in leda, ko vrabci in strnadi mraza trepečejo in lačni čivkajo, se v palčku že vzbuja upanje na prihodnjo pomlad in to upanje mu navdihuje najmilejše pesmice. Že meseca prosinca in svečana bodeš v jutro zgodaj čul njegovo pesmico, ki je tako ljubezniva, da ti mora omečiti srce. Moraš se čuditi, od kod ta majhna stvarca zmore tako močan glas, ki te skoraj na kanarčevo petje opominja.

Kdo bi mislil, da so tudi tega pritlikavčka nekdam obhajale ošabne in slavohlepne misli? In vendar je res! Le poslušajte! Ptiči so hoteli imeti kralja in so sklenili, da tisti naj bode njihov kralj, ki bode vzletel v največo višavo. Vsi

ptiči se vzdignejo in tudi palček je mislil, da ne sme zaostati. Ali reva je dobro vedelo, da se v letanji ne more meriti z drugimi, zato je poskusilo z zvijačo priti do največe časti. Moj palček, ne bodi len, smukne pod letečega štrka (štorkljo) ter se skrije med perje, česar pa štrk še zapazil ni. Ptiči leté in leté, vse više in više, ali s časom opeša drug za drugim in na zadnje se samo še orel in štrk zibljeta v zraku. Naposled jame tudi štrk pešati — zdajci mu stržek izleti izpod perja in se drzne z orlom meriti. In glej! orel res omahuje, stržek ga je premagal in hoče biti kralj. Toda ptiči zvedevši za njegovo goljufijo hoteli so ga ubiti in bi ga tudi bili, da se jim ni o pravem času zmuznil in skril v mišjo luknjo. V njegovo sramoto so mu pa nadali ime: kraljiček, kakor ga tudi pri nas sem ter tje imenujejo.

Palček je med našimi najmanjšimi ptički, samo eden je še manjši od njega. Oblečen je v priprosto rjavo suk-njico, ki je ozalšana s temnejšimi poprečnimi progami; kratke perot-nice so belo pikčaste; rjast repek je drzno navzgor privihan.

Kljunček je šilast in malo prikrivljen. Sa-mica je nekoliko ble-dejšega perja.

25. Palček ali stržek.

Stržek prebiva povsod po ravnem in v hribih, posebno ondi, kjer skoz grmovje kak potoček šumlja. Letí slabo, nikdar daleč, najrajši se plazi po goščavah; k večemu, ako ob tleh zleti iz grma v grm; na visoka drevesa ne sede. Na tleh ni nikdar pri miru, vedno cinca sem ter tam, potresa z repkom in priklanja glavo. Tudi tiho ni rad, ven in ven žvrglja in gostoli.

Za mesto, kamor bode postavil gnezdo, ni izbirčen, toliko pa vendar gleda, da je kolikor mogoče skrito. Napravi si ga ali v grmu, ali pod korenino starega drevesa ali v luknji, bodisi na tleh ali v zidu; všeč mu je tudi kup ali skladnica drv, v hribih ga pa rad skrije v slamnato streho; bržčas mu Gorenjci zategadelj pravijo strešik. Gnezdo je za malega paglavčka velikansko, podobno okroglej kapi, vhod ima na

strani ali pa tudi zgoraj. Od zunaj je iz mahú, trave ali listja prav umetno spleteno in pretkano, znotraj pa z mehkim perjem nastlano. Čudno je pri palčku to, da začne samec zgodaj na pomlad delati gnezdo, ktereга pa ne dodela, temveč ga popusti na pol izdelanega in začne spet novo znašati, večkrat se loti tudi tretjega in še le tačas, ko si je samica izbrala njej povoljno mesto, je obema v resnici mar za gnezdo.

Majhna palčica znese 8—10, časih še tudi več rdečepikčastih jajčic, iz katerih se 13. dan izvalé majčikne stvarce — mladi palčki. Stara jim strežeta na vso moč, ves dan sta na lovu, da nasitita toliko lačne družine, ki se nenavadno dolgo godi in prav nerada zapusti toplo gnezdo. Mladiči se tudi zunaj gnezda še dolgo drže skupaj v skrivnem grmovji, kamor jih še nekoliko časa roditelja hodita pitat. Ko je prvi zarod sam sebi prepuščen, valita stara dva drugikrat.

Med mnogimi našimi pticami, ki se hranijo z žužki in mrgolinci, nam palček edini tudi v zimi zvest ostane. Takrat se primakne bliže k človeku, pride v vrt, na dvorišče, v skedenj in pricinca celó v vežo. Kakor miš stakne vse luknje, premete vse kote, išoč pod listjem, v razpokah in okoli zidu muhe, pajke in drugo tako sodrgo. Človeka se ne boji, objestno smuče pred njim sem ter tam, skoči drzno na kako vejico in človeka zvedavo pogleduje, s kratka: vede se prav srborito ali zraven spet tako pristrčno, da mu moraš biti dober.

21. Kraljiček.

Kraljiček je naš najmanjši ptiček, imenujejo ga zato tudi evropejski kolibri. Pri nas ljudje dostikrat ne vedó razlikovati ga od palčka in mešajo tudi imena. Po mojih mislih zasluži ptiček, ktereга ravno sedaj mislim opisati, pred palčkom ime: kraljiček. To ime mu pristoji že zaradi tega, ker ima na glavi rumeno čopasto kapico, ki se na solncu blišči kakor zlata kronica.

Tudi sicer je na prvi pogled lahko razločiti kraljička od palčka. Kraljiček namreč ima zgoraj rumeno-zelenkasto, spodaj pa jasno sivo sukunjico. Rumena kronica, ktero more ptiček po volji privzdigniti, je ob straneh črno zarobljena. Preko učesa mu gre črna, nad očesom pa siva proga. Kljunček je tenak in raven, nosnici ste s ščetinastim perjem zakriti in tudi okoli ust ima ščetinaste brke. Nožice so tanke, precej visoke; krempeljci so ostri in zakrivljeni. Glasi se s tankim zi-zi-zi.

Kraljiček je nemiren kakor živo srebro; okretno in gibčno smuka med vejami, obeša se ná-nje, kakor senica ter se objestno podi s svojci od drevesa do drevesa.

Kraljiček prebiva v gorah, po smrečji in jelovji. Hrani se z vsakovrstnimi žužki, vmes pa zoblje tudi semenska zrna. Jeseni se v družbi s senicami priklati v nižave in obiskuje tudi naše vrte, kjer prav pridno obira metuljeva jajca in drugo mrčesovo zalego. Tako je krotak, da zmerom misliš, zdaj, zdaj se ti dá z roko prijeti. Ostrejša zima ga požene dalje v južne kraje.

Gnezdi najrajši v košatih smrekah ali jelkah. Gnezdo naredi samica sama; podobno je palčekovemu, samo da je manjše. Za podlago spne z mahovjem in gosencjo prejo več vejic skupaj, ali pa ga pripne med rogovile. Znotraj je kotanja obložena z mehkiimi dlakami, največ s srnjimi.

Kraljiček vali dvakrat na leto; prvikrat meseca velikega travna, drugikrat pa malega srpana. Prvič znese 8—10, drugikrat 6—9 drobnih, tanko-lupinastih jajčic.

Ujetega kraljička je na dalj časa jako težavno vzdržati pri življenji, navadno kmalu pogine, zlasti ako je sam.

26. Kraljiček.

22. Pastirica ali pliska.

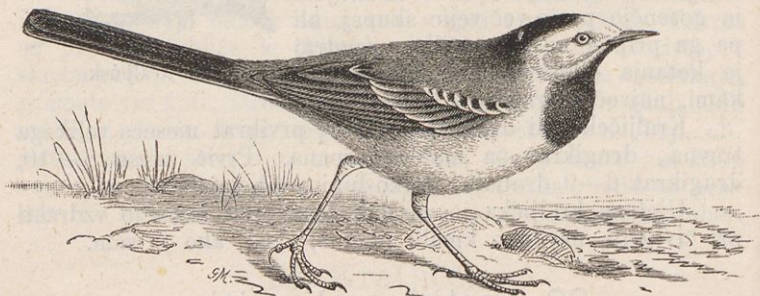
Kmalu potem, ko sv. Matija led razbija, zaslišimo na prekopnjah kraj potoka, po ozarah in tratah glasni „civi, civi“, in ko pogledamo za glasom, zapazimo staro ljubeznivo znanko, kako urno teka sem ter tje, vsak čas potresaje z dolgim repom. To je pastirica ali pliska.

Ta naša prijateljica je prav prijetna in zala ptičica. Na temenu, grlu in na prsih je črna, na hrbtu pepelasta, po trebuhu in na licih bela; temne perotnice so dvakrat belo pasaste; kakor truplo dolgi rep je črn, ob straneh belo zarobljen, ž njim ptica vedno otresa, zato jej tudi tresorepka ali vrtorepka pravijo. Kljun ima tenak in raven, precej visoke noge imajo na zadnjem prstu dolg tenak kremplj.

Pastirica je razposajena, nepokojna in srborita ptica. Kedar baš po tleh pobira mrgoliuce, stopa res premišljeno vedno kimaje z glavico, toda navadno hitro teka in otrepa nepre-

stano z dolgim tankim repom. Tudi zna dobro leteti, ako-
ravno navadno ne leti niti visoko niti daleč v enem dušku.
Leteč se poganja v vijugastej črti, kmalu se vzdiguje, kmalu
spet pada. Med seboj so rade v družbi, tudi človeka in pa-
sočo se žival imajo rade, ali z drugimi pticami se ne dru-
žijo, še celó odganjajo jih. Ako zagledajo kako ujedo (ro-
parsko ptico), zbirajo se v velikej jati okoli nje ter jo s
strašnim vriščem srdito preganjajo. Med seboj se pa rade
igrajo, objestno si nagajajo, za šalo se lové in podé.

Pastirica prebiva rada blizu ljudskih selišč, po travnikih
in pašnikih, zlasti pa ima rada potočne struge. Kjer ni vode,
ni življenja za pastirico. Veselo jo je gledati, kako teka ob
vodi hlastaje sem ter tje po vodnem mrčesu, večkrat brede
tudi po plitčinah, sede na kamen sred vode, tiho pocvrči, pa
kmalu spet zleti kakor strela, da jo komaj slediš s pogledom,

27. Pastirica ali pliska.

in ko si jo spet dobil na oči, se je že izkopala in sedaj si
čisti in redi perje po sebi. Ljudje je pri nas ne preganjajo;
celó poredni pastir, ki ne pusti z lepa ptice pri miru, pa-
stirici ne stori nič žalega, še dobro se mu zdi, ako tekajo
okoli njegove črede. Zato so pa tudi prav krotke, hodijo za
orjočem kmetom in zobljejo za plugom vsakoršni mrčes; kjer
pa čutijo, da jim je človek sovražen, so jako oprezne in ne
dadó lahko k sebi.

Pastirica gnezdi ob potoku pod kako korenino ali pod
grivo, tudi v otlih vrbah, v grobljah in celó v slamnatih
strehah. Gnezdo ni posebno umetno, znošeno je iz koreninic,
bilk, mahu in dlake. Spomladi znese ona 6—8, drugikrat v
letu pa nekoliko manj plavkastih, črno-pikčastih jajčic, ktera
ona sama izvali. Mladiči, za ktere oba prav marljivo skrbita,
hitro rastó in so kmalu sami svoji.

Pomladne povodnji jim večkrat zatope prvo zalego.

Meseca vinotoka zbira se staro in mlado iz cele okolice pred odhodom v veče jate, kakor lastavice.

Po hribovskih jarkih in ob gorskih potocih prebiva pri nas: rumena pastirica ali pliska, ki je velika kakor siva, samo da ima še malo daljši rep. Zgoraj je pepelasta, na grlu črna, na prsih in po trebuhu pa rumena kakor žveplo.

Rumena pliska ostane večidel tudi po zimi pri nas in pride s hribov tudi v nižave k nezamrznjenim vodam. Po postavi in tudi v vedenji je vsa podobna svojej sivej sestričini. Kedar sedi na jajcih, je tako krotka, da jo moreš z roko prijeti.

23. Škrjanec ali škrlec.*

Tople pomladi se vse veseli, vse je težko pričakuje; kmet ravno tako kakor gospod, mlad pastir nič manj nego stara bolehnica. Solnce tačas tako prijazno in dobrodejno sijee na zemljo, po polji piha gorka sapa, okoli nas vse zeleni in cvete, visoko nad nami pa žvrgoli škrjanček. Človek si skoro ne more misliti lepega pomladnega dneva brez škrjančevega petja, brez njega bila bi naša polja mrtva in dolgočasna. Škrjanec nam prvi naznanja zaželeno vigred, še pred pastirico ga slutnja prižene nazaj iz vedno zelene laške dežele. Večkrat še pri nas brije mrzel veter po polji, dostikrat pozni sneg spet pokrije zgodnje rumene trobentice, to vse pa škrjančka ne more zmotiti, tiho žedi v razoru pod kako gručo in potrpežljivo čaka, da solnce predere oblake in razkadi mrzlotne megle. Takrat mu od radosti vzkipi drobno srce, žvrgoleč se vzdigne v razjasnjeni zrak, zvrtil se v nebesne višave in od ondod vriskaje napoveduje, da se bliža mladoleetje.

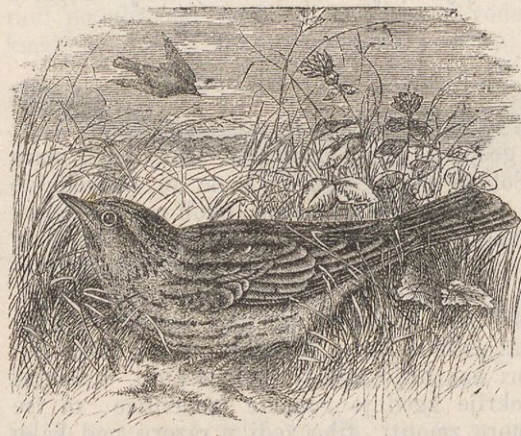
Škrjanec poje samo po dnevi, toda o lepem vremenu skoro ves božji dan. O prvem solncu vzdigne se iz razora, pevajoč se dviga više in više, sedaj se vznáša naravnost kvišku, sedaj se spet o ovinkih vije v sinjo višavo, kakor črna pikica visi v zraku, naposled ga zgreši oko — in iz te vrtoglave višave neprestano vrišči, žvrglja in drobi svojo nedolžno — rekel bi — pobožno pesem. Pevajoč se tudi spušča počasi

* Na Koroškem: goliber.

na zemljo, potem odreže pesem in kakor kamen pade na njivo, kjer mu verna družica mlade godí.

Škrjančeva pesem ni tako umetna kakor slavčeva, ne stresa nam srca tako, kakor slavčevo otožno hrepenenje, ali zato nas navdaja s čisto nedolžno radostjo in zadovoljnostjo. Škrjanec vzveličuje v svojej pesmici lepo natoro, on poje v slavo stvarnikovo.

Škrjanec stanuje po vsej Evropi in v večem delu Azije; v Ameriki ga ni bilo, pozneje so ga pa tudi tjekaj naselili. Povsod prebiva samo na polji, kjer se njiva njive drži, za gozd in hosto ne mara; po vsej pravici mu toraj pravimo: poljski škrjanec. Po zemlji teka prav urno, postavi se

28. Škrjanec ali škrlec.

rad na kako vzvišeno mesto, na kamen ali na krmino, redko kedaj pa v grm ali na drevo. Pomladise hrani večidel z mrgolinci, s kterimi tudi pitamla diče, jeseni pa zoblje tudi vsakoršno zrnje, posebno rad ina proso.

V obleki je škrjanec nekoliko podoben vrabcu, v truplu je pa večí in zajetniši. Po

hrbtu je prsteno rjavkast, spodaj pa zamazano belkast, povsod zamoklo rjavo progast in pegast, rep je pa ob straneh belo obrobljen. Kljun je valjast, na konci špičast; nosnice so s perjem zakrite; na zadnjem prstu ima dolg raven krempeljc kakor ostrogo.

Škrjanec gnezdi dvakrat na leto in sicer na zemlji. Gnezdo je prav zanikerno narejeno, izkoplje si namreč jamico ter jo površno nastelje z mehкими stvarmi. Sredi meseca sušca je ona že znesla 5 sivkastih jajčic, ktera ona sama v 14 dneh zvali. Mladiči zgodaj silijo iz gnezda, v nevarnosti se pa hitro poskrijejo po luknjah in razpokah, da jih skoro ni moči najti.

Škrjanci prezimujejo na Laškem, Španskem, Grškem in po otocih. Jeseni se pred odhodom zberó v velike jate in letajo s polja v polje, ali to letanje je zá-nje velika nesreča. na milijone se jih namreč polovi v velike mreže, zlasti na Nemškem. Nekdo je seštel, da jih meseca vinotoka v samem Lipskem mestu do pol milijona prinesó na trg. — Razen človeka imajo še dosti drugih sovražnikov, posebno jih preganjajo sokoliči. Ko škrjanček zapazi tega roparja, je ves zbehan, ne vé kam bi se dejal in v tej stiski tudi pribeži k človeku.

V gajbi je prav krotek in prijeten ptiček, ki tudi v sužnosti človeka razveseljuje z ugodnim petjem.

Po gorskih senožetih, krčevinah in pustinah živi:

Gorski škrjanec, ki je manjši od poljskega, sicer mu je pa ves podoben. Rad seda na drevo in ondi poje ravno tako kakor v zraku leteč; glasi se tudi po noči. Po pustih hribih je najugodniši pevec, zato ga ljudje radi lové in v gajbice zapirajo, toda navadno začne hirati in kmalu pogine. Se ve da mu gajba, bodi si še tolika, ne more nadomestovati neizmerne prostora, kterega je imel zunaj.

Gorski škrjanec gnezdi na tleh v travi ali med reso in praprotjo. Jeseni se seli, na potu pa marsikterega zagrne ptičarjeva mreža.

Švrljuga ali čopasti škrjanec je velik kakor poljski, samo da je še debelejši, ima na glavi špičasto čopo in črnkast, rjasto zarobljen rep.

Prebiva po grmovji blizu vasi in selišč. Ostane tudi po zimi pri nas, brba po cestnem blatu in pride v družbi vrabcev, ščinkovcev in strnadov tudi v mesta, kjer najrajši oprezuje okoli žitnic in po žitnih trgih. — Poje precej lepo, toda bolj žalostno in otožno nego poljski škrjanec.

V južnej Evropi, zlasti na Grškem, Španskem in Laškem živi tako imenovani:

Laški škrjanec ali kalandra, ki se včasih tudi zgubi v naše primorje. Veči je od poljskega in ima na vsakej strani na vratu črno liso. V petji prekosi vse škrjance, ker ne poje samo svoje prelepe pesmi, temveč posnema tudi vsako drugo ptico, naj se jej pravi tako ali tako, naj se glasi grdo

ali lepo. Škoda je le to, da ga skoro ne moreš v hiši imeti zraven sebe, ker ima tako močan in preleteč glas, da te bodo ušesa bolela.

24. Pevka.

Pod vzglavjem naših snežnikov, na zadnjih pustih, s kamenjem posejanih ledinah, kjer se med skalovjem divja koza pase, kamor le planšar ali pa lovec zaide, prebiva v družbi planinskega ščinkovca in belega strnada vesela in prijazna ptičica, kterež že ime spričuje, da med našimi gostolevkami ni zadnja.

Pevka je škrjančeve velikosti in mu je tudi sicer podobna, med drugim ima tudi na zadnjem prstu precej velik zakrivljen krempelc. Zgoraj je pepelasta in z zamoklo rjavimi lisami pisana, belo grlo je rjavo pegasto, na bokih je rjasta, na zatemnelih perotnicah pa dvakrat belo pasasta. Kljun je s strani stisnjen skoro kakor strnadov, kraki in prsti so pa trščati in krepki.

Pevka v malih družbah poseda po tleh ali po skalovji in s svojim nepreglasnim ali jako ugodnim petjem oživlja te divje puščave. Med seboj in z drugimi pticami živé v miru, tudi pastirja se ne bojé, brez strahu tekajo okoli njega in krog njegove črede.

Po letu se hrani največ z žužki, za katerimi pridno stikuje po razpokah in pod kamenjem. Iz maha, trave in dlake lepo izdelano, globoko gnezdo postavi kam med skalovje ali v dragomastikov grm ali pa celó pod nadstrešje planšarjeve borne kočé.

Samica znese po pet plavkastih jajec in vali dvakrat na leto.

O prvem snegu umakne se niže v doline, obišče selišče samotnega gorjanca, brba okoli skednjev, senikov in stogov pobiraje izmed mrve in izmed plev travno semenje. Kakor pa na pomlad jame kopneti sneg na njenih staniščih, pomakne se zopet v gore.

Ujeta in v gajbo zaprta privadi se hitro človeka ter ga razvedruje z ljubkim pevanjem.

25. Senica

ali kakor jej sem ter tje pravijo: je senica pri nas res pomenja jesen. Res da ga skoro ni loga in večega vrta, zlasti v hribih, kjer ne bi senice videli tudi po letu, ali prvi je-

senski dnevi jih v obilnih jatah pripodé z gozdov v nižave; tem klatežem se potem še pridružijo brezštevilni severni gosti, ki se hočejo tudi pri nas preživiti po zimi ali se vsaj dalje časa pomuditi ter se okrepčati za daljni pot. Kako živi so o tem času naši vrti, logi in dobrave, na vsakem drevesu jih vidiš plezati, od vseh stranij se razlega njihova pesem. Na Štajerskem otroci, slišavši senico peti, posnemajo njeno pesem ter jo dražijo pojoč:

Fuj, fuj, cicifuj!
 Kljun si muj! *
 Ter dobiš
 Več ko miš.

Ona jim pa po svoje nagajivo odgovarja in jim svetuje:

Cepi mal, cepi mal!
 Da te zlodej ne bo jemal!

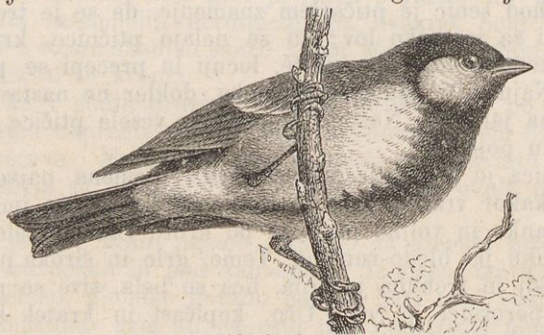
Prihod senic je ptičarjem znamenje, da se je treba pripravljati za jesensko lov; tu se delajo ptičnice, krpajo se mreže, tam se limanice masté, locnji in precepi se pripravljajo. Najmanjši paglavec ne neha, dokler ne nastavi senici kletko na jablano. Neštete množice te vesele ptičice se tačas polové in pojedó.

Senica je med pticami seniškega plemena največa, na priliko kakor vrabec, zato jo tudi veliko senico imenujejo. Njeno tanko in voljno perje je po hrbtu rumeno-zelenkasto, po trebuhu pa blede-rumeno. Teme, grlo in široka proga po sredi prsij in trebuha je črna, lica so bela, sive so pa belopasaste perotnice in rep. Črn, kopičast in kratek kljun je malo stisnjen, nosnice so pa s ščetinastimi peresci zakrite; prsti na kratkih nogah so močni s kaveljčastimi kremplji za plezanje in oprijemanje. Samica je bledejša in ima po prsih ožjo črno progo. Glasi se: čivink, čivink.

Senica je neizrečeno nepokojna, razposajena in srborita ptica. Daleč ne leti rada, tudi na tla ne seda, jako spretno pa pleza in skače po drevji, obeša se vznak na veje, prebrska vsako brazdo po razpokanej skorji in teše s kljunom kakor brglez ali pa detal. Zraven je drzna in zvita, iz rjava očesca jej gleda zgol šegavost in hudomušnost, svojo preveliko radovednost in zvedavost pa dostikrat plača z življenjem; kedar je pa izkusila nevarnost, je jako previdna in nezaupna. Največa njena napaka je pa ta, da drugih manjših ptic — celó svojih sester — ne pusti na miru, zlasti ž njo zaprta ptica je v smrtnej nevarnosti pred njo. Zavratno jo

* Muj namesto: umij.

napade, zasadi jej svoje ostre kremplje v prsi in jo tako dolgo bije s kljunom po glavi, da je mrtva; potem pa z največo slastjo požre možgane iz probite črepine. Zato jo človek nikdar ne sme k drugim pticam zapreti, ako noče, da mu jih grdoba po vrsti ne pobije. Njene velike požrešnosti jej pa nečemo očitati, ker ravno s tem je človeku najbolj koristna. Pozoblje namreč neizrečeno mnogo škodljivega mrčesa po drevju, zlasti tačas, ko mora zraven sebe tudi za mladiče skrbeti, zaradi tega smo jo že v uvodu pohvalili. Grajati jo moramo le zategadelj, ker nam pokončuje pridne čebelice. Pozno jeseni, ko žival ne hodi več iz panja, prileti hudodelnica pred žrelo, trka in trka s kljunom ob panj tako dolgo, da kaka čebelica jezno pride pogledat, kdo jih vznemiruje — ali komaj se pokaže, že jo pograbi senica in odleti z njo na bližnje drevo. Razen žužkov in mrgolincev je pa tudi

29. Senica.

vsakoršno semenje — posebno rada bučne peške, jagode in tudi mesa ne zametuje.

Senica vali dvakrat na leto. Gnezdo iz mahu, perja, volne in dlake spleteno, skrije najrajša v kako duplo; če pa tega ni, naseli se tudi v kako zapuščeno veveričino ali vranino gnezdo. Ona znese 8—14 rumenkastih rdeče-pikčastih jajčic, valita pa oba in pitata obilni zarod.

Ujeta senica je v izbi kmalu domača, brez strahu smuče okoli ljudij in se tako privadi, da je iz roke.

Razun velike senice prebiva pri nas še več ptičkov tega plemena. Vsi so živahni, veseli in koristni; naj jih omenimo ob kratkem.

Plavček je manjši od senice in ima prav žive barve. Na hrbtu je zelenkast; na glavi, okoli vratu, na perotnicah

in po repu je plavkast; trebuh je rumen, na perotnicah pa ima bel pas.

Plavec stanuje po listnatih hostah in po vrtilih; v svojem ponašanju je ves podoben senici, ravno tako tudi gnezdi v duplu ter znese 8—10 jajec. Hrani se s samimi žužki in ušicami, za semenje ne mara. Glasi se: cit-cit.

Menišček je oblečen v sivo-rjavkasto suknjico, ima črno glavo in zamazano belo-rdečkast trebuh, na licih in na tilniku je pa bel.

Prebiva v jelovji; gnezdi v gnilih parobkih ali v luknjah na tléh ter znese po 8 rjavo-pikčastih jajec. Jeseni jih mnogo polové z drugimi senicami vred.

Čopka je zgoraj mišje barve, po trebuhu je belkasta; grlo, ovratnik in proga prek očesa je črna, lica pa so bela. Veča je od plavčka — z meniščekom ene velikosti —; od vseh sorodnic jo pa razlikuje čopasta kapica na glavi.

Čopka stanuje v jelovih in borovih lesovih, nikdar v listnatih hostah. Hrani se z gosenicami in jajci škodljivih metuljev, kakoršnih je obilo po jelovji. Gnezdo ima v duplu.

Pezdečivka ali musa je velikosti plavčkove, sicer pa podobna meniščeku. Perja je rdečkasto-sivega, le glava in grlo je črno, lica pa so bela.

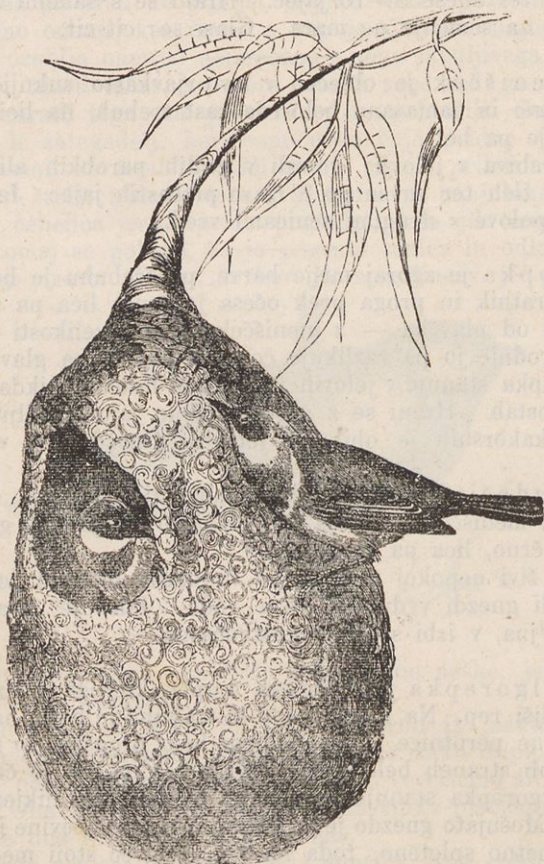
Ta živi nepokoj prebiva po vodnatih lokah in dobravah, kjer tudi gnezdi v duplih blizu vode. Jako je živahna in dobrovoljna, v izbi sosebnost kratkočasna.

Dolgorepka je drobnega trupla, katerega se drži dvakrat daljši rep. Na glavi, vratu in trebuhu je bela, na plečih črna, črne perotnice so po dolgem belo progaste in tudi črn rep je ob straneh belo lisast. Kratek kljunček je črn.

Dolgorepka stanuje povsod po hostah, ali nikjer pogostoma. Mošnjato gnezdo je iz lišajev, perja, pajčevine in dlake prav umetno spleteno, toda ne visi, temveč stoji med rogovilami; vrata so na strani. Ta prijetna ptica ni tako svadljiva, kakor so druge senice. Hrani se zgolj z žužki in gosenicami.

Bezga vka je skoro toliko, kakor velika senica. Perja je zgoraj rjasto-rdečega, spodaj blede-rožastega, glava je pelasta in grlo belo. Samec ima črno pernasto brado (brke). Kljun je lep rumen.

Prebiva sem ter tam po trstovji, ali poredkoma. Mošnjasto, za tako ptičico jako veliko gnezdo obesi v trstovje, splete ga pa iz vsakoršne šare. Živi ob mravljincih, jeseni in po zimi pa zoblje trstovo seme.

30. Plašica ali remec.

Naposled je še glasovita umetnica:

Plašica ali remec je plavčeve velikosti. Zgoraj je sivo-rjasta, spodaj belkasta, po glavi in na tilniku pepelasta, na prsih rožasta; prek očesa sega široka črna proga; črnikasti rep in perotnice so belo obrobljene.

Prebiva po vrbinah in močvirjih vzhodne in južne Evrope, pride pa tudi k nam in včasih tudi gnezdi. Okoli Postojine in Idrije so že našli njeno gnezdo. Podobno je podolgastej mošnji, blizu 16 centimetrov visokej in nad 10 centimetrov širokej, ki je kakor z motvozom privezana na trst ali na konec vrbove vejice, nad vodo viseče. Stkano je iz bele volne semenskih vrh, vmes je pa vpletena kaka bilka, ali vlakno od ličja ali pa dlaka; vhod na strani je pri dodelanem gnezdu grlu podoben. Gnezdo delata oba, navadno volno oslinita, zrahljata ter jo potem tako sesvalkata in spolstita, da je skoro klobučini podobna. V gnezdo, dostikrat še predno je popolnoma dodelano, znese ženka 6 belih jajec.

Po zimi nas zapusti.

26. Kos.

Slovenec ima kosa rad, v njegovih očeh ima veljavo pred mnogo drugo ptico; še o človeku pravi: to ti je kos! ako hoče zaznamovati tanko pretkanega in zvitega človeka. Tudi narodna pesem se rada ukvarja s kosom, zlasti ga nagovarja, naj bi plesal. Bog si ga vedi zakaj se baš od njega kaj takega pričakuje, saj ni da bi dejal, da je za ples kaj bolj pripraven kakor kaka druga ptica. Sicer je resnica, da se med petjem zadovoljno ziblje in k pesmi povdarja z repom, kakor bi si takt dajal — ali to še ni ples. Imenitno je pa tudi to, da on nikdar ne pravi, da ne zna; brani se le češ da je bos. Na Štajerskem otroci pojó o njem:

Pleši, pleši črni kos!

Kak bom plesal, ker sem bos.

Kam pa si črevlje dejal?

Starej babi sem je dal.

Kaj pa ti je za-nje dala?

Debelomastnega prašička.

Kos je do 26 centimetrov dolga ptica, rep sam je nad 10 centimetrov dolg. Ves je črn, samo kljun in kolobarček okoli očes je rumen; ona je temno-rjava, na prsih pegasta. Valjast in na koncu malo vkrivljen kljun je krajši od glave.

Kos skozi vse leto ostane pri nas; prebiva povsod po hostah in gajih, sosebno tam, kjer so blizu vinogradi, kjer jeseni rad sladka. Uren je in okreten, hitro skače po tleh in smuče skozi goščavo. Radoveden je, ako pa ugleda kaj nenavadnega, se prestraši, spusti perotnice; zleti le, ako ga kdo spodi, in to nizko ob tleh do bližnje hoste. Med seboj

se vabijo z glasom: dak-dak, kedar ga pa kaj splaši, zakriči: bik-bik in zleti.

Kos jé vse, kar sploh gre v slast pticam. Po letu pobira črve in mrgolince pod listjem in mahom; jeseni se hrani s sladkim in sočnim sadjem, najrajši zoblje grozdje po vinogradih; po zimi je pa vsaka jagoda dobra.

Zgodaj na pomlad že začne kos misliti na valitev. Večkrat se že meseca svečana, ko sneg še pokriva gozd in polje, razlega iz hoste njegova snubaška pesem. Njegov glas je poln, jasen in krepak, melodija pa bolj nagiblje na otožno. Gnezda ne dela nikdar visoko od tal, dostikrat pa tudi na sama tla, v kakem jarku pod grivo, pod kako korenino ali pa na parobek. Gnezdo je stkano iz suhe trave, listja, koreninic in mahu; da se pa ta šara bolje sprime, primeša

31. Kos.

vmes tudi ilovnate zemlje, včasih je pa ilovice več nego druge snovi. On njej samo pomaga pri donšanji, gnezdo pa dela ona sama.

O lepem vremenu najdemo že sredi sušča v gnezdu pet plavkastozelenih in sivo pegastih jajec. V tem, ko ona vali, prepeva jej on, kakor najbolje vé in zna, samo okoli pol dneva jo on zameni za

nekoliko časa. Ako se kaka lakomna zverka pritihotapi do gnezda, dela se stara, kakor bi bila hroma; težavno krivenca iz gnezda in šepa dalje ter tako zvabi zver za seboj in jo premoti, da potem gnezdo zgreši. — Kosovka vali 16 dnij; na leto ima dva zaroda.

Kos je čislan pevec, nauči se tudi druge pesmi. Ako ga hočeš izuriti, moraš še mladega vzeti iz gnezda in ga takoj vzeti v šolo, ko začne sam jesti. Obesiti ga moraš v tiho, mračno izbo ter mu s početka samo pod večer, pozneje tudi v jutro in opoldne enkrat žvižgati pesem, ktere ga hočeš naučiti. Kos te bode pazljivo poslušal in bode kmalu peti poskušal, s prva boječe in tiho, potem pa čedalje pogumniše in popolniše. Nauk pa traje tako dolgo, dokler vse pesmi ne

ponovi brez napake. Dobrega pevca si bodeš tudi odgojil, ako ga obesiš k dobremu slavčku.

V gajbi živi kos po 10 in še več let.

Kosovo meso je sosebnó okusno in slastno, zlasti onega, ki je bil jeseni v vinogradu. Ptičarji jih na tisoče polové v locnje in na gumnih.

27. Drozdi.

Kos ima med našimi pticami precej obilno rodbino; v rodu je namreč z vsemi drozdi, ki so si med seboj jako podobni. Vsi so po priliki kosove velikosti, jeden malo večji, drugi nekoliko manjši; vsi imajo valjast in raven, samo na koncu malo ukrivljen kljun in gornja čeljust je pred špico plitko zarezana. Od kosa se razlikujejo, da niso črni, in da imajo bolj pisano — če tudi pohlevno, navadno sivo-rjavkasto perje, na širokih prsih so vsi grahasti.

Drozdi hitro skakljaje pobirajo po tleh žužke in črve, jeseni in po zimi se pa največ hranijo z vsakovrstnimi jagodami. Nekteri stanujejo in gnezdijo pri nas, drugi pa prebivajo dalje na severu, od koder nas jeseni obiščejo v velikih jatah; huji mraz in večji sneg jih pa z našimi domačimi vred požene proti toplejšemu jugu. Naši gnezdijo v ugodnih letinah po dvakrat, severni pa samo enkrat. Vsi imajo več ali manj ugoden glas, nekteri med njimi se pa po vsej pravici prištevajo najimenitnejšim pevskim mojstrom. Še bolj čislani so pa drozdi zaradi svojega okusnega mesa, že stari Rimljani — znani sladkosnedi — so jim zategadelj slavo peli.

Pri nas nahajamo te-le drozde:

Carar ali drskač je največji tega plemena. Zgoraj je siv, spodaj belkast, na prsih in po trebuhu grahast, rep in perotnice so temno-sive.

Carar gnezdi pri nas v gozdih, najrajši v smrečji in jelovji. Jeseni pridejo v nižave in tu se jim pridružijo severni gosti. Ta čas se hranijo največ z rumenkastimi omelinimi jagodami, iz katerih tudi ptičarji kuhajo lepek ali klej za limanice. Omela raste kakor majhen košat grm po drugih drevesih, in carar sam razploduje to zajedavko; kar je namreč mesa na jagodi, to mu želodec prebavi in prekuha, semenska zrna pa gredó cela od njega in ta zatrosi na druga drevesa.

Cararjev se vsako jesen in zimo na milijone polovi v locnje (zanke) in podavi na gumnih.

Drozeg ali cikovt je manjši od cararja, kteremu je v perji podoben, samo da je zgoraj bolj zelenkasto-siv in spodaj redkejše pegast.

Cikovt je med drozdi najslavnejši pevec, pravijo mu celó gozdni slavec. Glas njegov je čist in močen, pesem ima lepo melodijo, polna je ugodnih spremenov, pravimo, da dranda ali drenda. Zato ga lové in zapirajo v gajbe; toda v izbi se slabo počuti ter ima tudi premočan glas; zunaj na prostem zraku se pa v velikej gajbi držé prav dobro in živé leta in leta. Med seboj se vabijo: cik-cik in odtod je menda ime cikovt.

Drozeg prav prijetno oživlja naše logove in lesove. Gnezdo si napravi v grmovji ali pa na nizkih vejah; za podlago si nanese suhljadi, na njo postavi okroglo, iz mahú, trave in koreninic spleteno gnezdo, čigar kotanjo je z zgriženim in oslinjenim preperelim lesom, pomešanim s kravjekom ali ilovčasto zemljo, lepo obložil in izgladil. Zato se mu tudi gnezdo včasih po noči sveti.

Jeseni ga posebno mika grozdje po vinogradih, kjer dostikrat veliko škodo napravi. Človek se pa odškoduje z okusnim njegovim mesom.

32. Brinovka.

Brinovka, tudi smolnica, branjug in borovnjak imenovana, je za spoznanje manjša od cararja.

Glava, tilnik in trtica je pepelasta, hrbet kostanjast, rep in perotnice črnikaste, prsa rjasta, trebuh bel s temnimi pegami in lisami posut. Kedar vabi, se glasi: čak-čak-čak.

Brinovka prebiva in gnezdi v severnej Evropi po velikih ondotnih brezovih lesovih. Jeseni pride v naše kraje, kjer najrajša zoblje brinove jagode, od kterih njeno

meso dobi sosebno prijeten okus. Ptičarji in lovci posebno strežejo na brinovke, stari Rimljani so jih pa pitali v velikih ptičnikih.

Drozej ali beli drozd je velik kakor cikovt. Perje je zgoraj zelenkasto-rjavo, na vratu rumenkasto, na prsih in po trebuhu belo, na bokih jasno rjasto in pegasto.

Živi in gnezdi kakor brinovka na severu ter prihaja v njenej družbi pod jesen k nam; posebno všeč so mu vinski kraji, in ker je jako požrešen, naredi več škode nego cikovt. Samo ob sebi se razume, da imajo ptičarji tudi njega na rovašu. Ugodno poje, vabi pa s tihim: ci-ci.

Komatar je skoro malo večji od kosa, temno-črnkasto perje je sivkasto obrobljeno, na prsih ima pa širok polume-sečast belkast pas, kakor bi nosil komat.

Živi pri nas samo po gorah in planinah ter gnezdi med nizkim ruševjem, jeseni pa pride v doline. Posebno rad zoblje borovnice (črne jagode), tako da od njih včasih dobi plavkasto meso in rdečkaste kosti. Poje prav prijetno, če tudi ne posebno čisto; vabi s hripavim: tek-tek.

Na jesenskem potu se jih mnogo polovi in pojé.

K drozdom se navadno tudi uvršča kameni kos ali kameničar in plavi drozeg, da si tudi nas opominjata v svojih lastnostih, zlasti v ponašanji skoro bolj na prusnike.

Kameni kos je manjši od cikovta, ima glavo, vrat in tilnik pepelast, pleča črnkasta, belo trtico, zamolklo rjave perotnice in rdečkast trebuh in rep. Samica je zgoraj zagorelo rjavkasta, spodaj rjasta z rjavimi in belimi valovitimi prekami. Kljun je črn.

Kameni kos stanuje pri nas na notranjem Kranjskem in v Primorji, povsod v apnenem skalovji. V svojem ponašanji je ljubezniva, vesela, kakor živo srebro nemirna ptica; urno teka po tleh pobiraje mrgolince in črvičke, skaklja po kamenji, rad sede na kakovo čer, prijetno zažgoli, se nekolikokrat šegavo prikloni in odleti na drug kamen. Za gnezdo si nanosi vsakovrstno šaro v kako luknjo pod skalo ali pa v skalo, včasih prav blizo sela. Sploh gnezda posebno ne skriva, le toliko pazi, da ga voda ne zalije. Ona znese 4—6 plavkastih ali zelenkastih jajčič.

Kameni kos poje sosebno ugodno in čisto, kakor bi žvižgal na srebrno piščal. Hitro se nauči drugih pesnij in posnema skoro vsako ptico, na pr.: ščinkovca, kosa, penico, slavca, tudi prepelico in celó petelina. Zaprt se kmalu ukroti, pozna gospodarja ter ga vselej pozdravlja z veselim petjem. Poje pa skoro vse leto, tudi po noči pri luči. Kamenega kosa drago plačujejo. O binkoštih (na duhovo), ko domači in tujci hodijo občudovat naše glasovite postojinske jame, prinašajo dečarci s Krasa to ptico, ktero prav lahko spečajo.

Plavi drozeg je malo veči od kamenega kosa; ves je sivo-plavkast; njegovo perje pa nagiblje na rjavkasto, tudi je po trebuhu temno-prekast.

Prava domovina tej ptici je skalnata južna Evropa, zlasti otoki Srednjega morja; tudi v Dalmaciji ni ravno redka. V našem Primorju se pa le redkoma sem ter tam nahaja kak par. Povsod prebiva v pustem skalovju in gnezdi v strmih pečinah, v južnej Evropi tudi na turnih in v starih visokih zidovih. To ptico ne veseli nikakoršna družba, ne mara niti za človeka, niti za kako drugo ptico ali žival, najrajša se sama potika po kakej samoti, zato jej tudi velé: puščavec. Samica znese 4 plavkasta jajca.

Plavi drozeg je že od nekdaj čislan pevec, toda težko ga je dobiti. Zato se pa tudi drago plačujejo; marsikteremu ljubitelju se ne zdi preveč zá-nj plačati 20—50 goldinarjev. Nauči se tudi druge popevke, poje skoro vse leto, pri luči tudi po noči. Iz gnezda vzetega mladiča ni težko ohraniti, hitro postane domač in živi v gajbi po 10 let.

28. Povodni kos.

Dragi bralec! ako si kedaj hodil po gorskih krajih, prišel si gotovo v kako stisnjeno dolino ali v ozek jarek, kjer je komaj prostora za šumeči potok in za kolovoz ali pa še celó le za ozko stezo. Ako si zašel kedaj v tak kraj, gotovo si pogosto pogledoval s pota pod se, kjer se v strugi med vrbami in jelšami peneča voda hitro podi v nižave; gledal si, kako se bistri val ubija od kamena do kamena, in morebiti so se te celó lotile otožne misli. — Hipoma se ti pa izvedri lice, nehoté ustaviš korake — in jaz bi skoro vedel zakaj. Bržčas si opazil ptico, ki je blizu tebe sedla na kamen v vodi, otrepá z zadnjico in s kratkim repom in tebe

popotnika zvedavo po strani pogleduje. — To je bil povodni kos, katerega tudi sedaj tukaj v podobi vidiš pred seboj.

Povodni kos je precej manjši od črnega pravega kosa, širokega in zajetnega ga le dela gosto in nepromočno mastno

33. Povodni kos.

perje, kakor ga imajo samo povodne ptice. Njegova suknjica je sicer ponižna ali vendar čedna in pristojna. Na glavi in na tilniku je prstene barve, grlo in vrat ima bel, prsi zamolklo rjaste, po ostalem truplu je sivo-črnkast. Črne nožice so precej visoke; perotnice so kratke, še krajši je pa

rep; kljun je raven in šilast, nosnice na njem mu pa zapira kožnata luska.

Ta prijazna ptica je vezana na bistre, tekoče vode, ki v največej vročini ne presahnejo, niti v zimi popolnoma ne zamrznejo. Pri nas prebiva torej povsod ob gorskih potocih, slapovih in studencih in ostane tudi po zimi pri nas. Vsak par ima svoj določen okraj, kakor gre dalje, takoj ga zavrne sosed nazaj. Z drugimi pticami se ne druží. Povodni kos je živ nepokoj. Hitro teka ob vodi, sede na kamen sredi vode, potrese z repkom, skoči v plitko vodico, koplje se z največjo slastjo in meče z glavico bistro tekočino po sebi. Sedaj je zabredel dalje v vodo, že mu je do vratu — sedaj se je pa zagrnil val nad njim. Ali njemu je ravno to všeč; po tleh vodnega korita teka hitro sedaj z vodo, sedaj proti vodi, ko pa nima več sape, sprhne iz vode in pozoblje, kar si je bil vlovil. Ali to traja le kratek trenutek, komaj si je dobro oddahnil, že se zopet drzno zapraši pod slap, kjer voda najhuje kipi in šumi, ter plava z razprtimi kreljutimi pod vodo. Voda je njegov živelj, tu je on doma, tu razkazuje svoje umetnosti. Ob vodi se rodi, ob vodi uživa in trpi, ob vodi tudi pogine. Ako ga kaj splaši in prežene z njegovega mesta, hitro odleti, toda nikdar daleč, kmalu ga bodeš spet videl sedečega na njegovem navadnem kamenu. V vodo se skriva pred sovražniki, leteč kakor kamen pade vá-njo in beži pod vodo dalje. V vodi in ob vodi tudi pobira vodne žužke, črve in drugi mrčes. Dogodilo se je že, da je hlastnil za črvičem na trneku (odici), in da ga je osupel ribič mesto postrvi iz vode potegnil.

Povodni kos ima sicer tih ali drugače prav ugoden glas in poje celó v zimi. Človek se mu mora čuditi, ko sredi najhuje zime začuje iz mrtvega jarka dobrodejno milo pesmico in vidi pevca, ki pred njim pljusne v studene valove.

Gnezdi po luknjah kraj vode, pod mostovi, v mlinskih jezovih, posebno rad pod kakim slapom, tako da mora skozi vodo letati v gnezdo in iz gnezda; našli so pa njegovo gnezdo tudi že v korcu starega mlinskega kolesa. Gnezdo je znošeno iz mahu, trave in listja, zgoraj je navadno pokrito. O polovici malega travna že začne samica nesti ter znese po 4 do 6 belih jajec, ali redko kedaj se iz vseh mladiči izvalé. Mladi zarod gre kmalu iz gnezda ter se zgodaj začne vaditi v vsakovrstnih plavarskih umetnostih.

Lahko si je misliti, da takemu veseljaku ne godi tesna gajbica; in res vsak pri najboljšji postrežbi kmalu pogine.

29. Vuga ali kobilar.

Velika gospoda je rada kasna. Potem je tudi kobilar velik gospod, kajti on se med najzadnjimi pticami vrača spet v naše kraje. Belo cvetje se že trebi z jablan in hrušek, druge ptice že davno valé, nektare pa že mladino pitajo, ko nam glasni: siv kobil! naznanja prihod plemenitega ptiča; in sadje še ni jelo zoreti, že se spet pripravlja na odhod. Samo kake tri mesece živi pri nas, tri četrti leta pa drugod možuje. Človek bi po tem skoro sodil, da kobilar ni naš pravi ptič, da k nam pride le v goste. Ali kraj vsega tega je kobilar vendar naš pravi domači ptič, kajti ptič je ondi

doma, kjer ima gnezdo, kjer svojo mladino odgaja — in to dela kobilar pri nas, ne pa na tujem. To mu pa pritrdimo, da nas po svojem lepem zlatem perji opominja na gizdave ptice toplejših krajev.

Vuga je kosove velikosti in je sploh drozdom podobna, samo da ima močnejši kljun in krajše noge. Vsa je lepo zlato-rumena, samo dolge perotnice, sredina repa in proga

prek rdečega očesa je črna. Malo manjša in tanjša samica je bolj ponižno oblečena, zgoraj je rumeno-zelenkasta, spodaj bledejša s črnimi progami. Glasi se: siv kobil! zato mu na Kranjskem tudi kobilar pravijo.

Vuga prebiva po nižavah v logih in vrtih, v gore ne gre; nikjer se pa ne nahaja pogostoma, največ je videti posamezne pare. Jako je plaha, skrbno se skriva po najgostejših krošnjah, pogosto jo čuješ kričati ali ugledal je ne bodeš tako lahko. Leti prav dobro, na zemljo ne seda rada. Jako je nemirna in svadljiva, med seboj in tudi z drugimi ptiči se neprenehoma prepirajo in kavsajo. Zjutraj in proti večeru poje samec v vrhu sedeč dosti prijetno, skoro kakor carar.

34. Vuga ali kobilar.

Pastirji se ž njim mnogo ukvarjajo; ko ga zaslišijo, ga dražijo in nagovarjajo, posnemajoč njegovo popevko:

Stric motóvilo,
Si videl mojo kobiló?
Tam na gomili
So jo gonili.

Nasproti se pa tudi on šali s pastirji; ko so na paši živino zgubili in je jokaje se iščejo, se jim neki tako-le spakuje:

A aj — Jurij! kaj si zgubil — kobil? Nisi vidil, ki je bil, a aj, na oni njivi je bil in ga nisi vidil; a aj, cik crknil ti je kobil, ga ne boš več dobil.

Vuga obira gosenice in zoblje žužke, po letu pa rada sladka na sočnem sadji, posebno na jagodah, malinah, najrajša pa na črešnjah. Mošnjasto gnezdo obesi konec šibke veje v rogovilo. Iz ličja, volne in gosenčje preje si najprej naredi košaro, v katero potem še le postavi pravo gnezdo iz trave, mahu in dlake. Pri košari jej on pomaga, posteljo si pa ona sama znaša; pozneje tudi večidel sama vali 5 belih temno-pikčastih jajec, samo okoli poldne jo on zameni za toliko časa, da si ona najde potrebnega živeža. Gnezdo in mladiče stara dva branita tako srčno, da se jima moraš čuditi. Ko so se mladiči izurili v letanji, to je, prve dni velikega srpana, zginejo vuge iz naših krajev in gredó tje v srednjo Afriko.

Za izbo vuga ni.

30. Srakoper.

Srakoper je malo večí od vrabca. Po hrbtu je rdečkasto-rjav — zato mu tudi rjavi srakoper pravijo — na belih prsih blede-rdečkasto nadahnjen, po glavi in na trtici pepelast. Perotnice so črnikaste, rep je po sredi črn, ob stranéh pa bel, proga prek očesa je pri samcu črna, pri samici in pri mladičih pa rjava. Črn kljun je na koncu kljukasto zakrivljen ter ima na gornjej čeljusti majhen zobec. Samica je spodaj jasno-rumenkasta z rjavimi valovitimi prekami.

Srakoper je torej prav zal ptič, ali pod to pristojno obleko se skriva hudobna in krvoželna roparska čud. Z viška kacega grma pazi njegovo bistro oko na vse, kar se okoli njega godi. Kakor spazi kako živalico, katero si upa obvladati, vrže se togotno ná-njo, jo ubije in odnese na svoj grm.

Tako pokonča mnogo hroščev, cvrčkov, kobilic, kačjih pastirjev in druge take sodrge. No to bi bilo vse prav, proti temu ne bi nobeden pameten človek kaj ugovarjal, tudi žabe. kuščarje in poljske miši bi mu vsak od srca privoščil, ko bi spak le male ptičke, nam priljubljene in koristne pevce pustil na miru. Pa ne! Kjer srakoper po svojej volji sme gospodariti, kmalu pobije in prežene vse manjše ptice. Vsako ptico, bodi si manjša od njega, ali pa njegove velikosti, da, včasih še celó večjo od sebe, zavratno napade, jo zgrabi, bije s kljunom ter jo trapi in mikasti tako dolgo, da jo umori. Vsako ubito žival, naj si bo žaba ali kuščar, hrošč ali ptica nabode v svojem grmu na kakov

trn, potem jo oskubi in po malem pojé, zmerom pa začne pri možganih, ki mu baje gredó najbolj v slast. Tak grm je včasih popolnoma mesnici podoben. Vsakdo hode previdel, da človek tacega drzovitega tolovaja ne more in ne sme trpeti v svojem sosedstvu.

Lenz piše o svojih izkušnjah o srakoperjita^{ko}-le: V velikem s tr-

njevo mejo ograjenem vrtu sem nekoliko let ustrelil vsakega srakoperja, ki se je hotel ondi nastaniti. Koristni ptički so potem v miru lahko gnezdili v škrinjicah, ktere sem jim nalašč za to pribil po drevji, ter so s pridom gonobili mrčes, in dobil sem obilno najlepšega sadja. V drugem ravno takem vrtu sem pa pustil gospodariti srakoperje. In glej, vsi ptiči, tudi tisti, ki so gnezdili po škrinjicah, zapustili so vrt, gosenice so vsa drevesa do golega objedle in iz vrta nisem dobil ni jabelka. V še večem sosedovem vrtu sem v nekem kotu pustil srakoperje na miru in sem jim dal gnezditi v trnjevem grmu, drugod po vrtu sem pa razdril vsako gnezdo

35. Srakoper.

in tudi postrelil stare. Nasledki so se kmalu pokazali, drevje v onem kotu so oklestile gosence, ostalo je brez sadu, drugod po vrtu so pa drevesa dobro obrodila.

Srakoper prebiva pri nas povsod v hostah blizu senožeti in pašnikov, posebno mu godi gosto grmovje in trnje.

Gnezdi v najgostejšem trnjevem grmu nizko pri tleh. Precej veliko gnezdo znošeno je iz mahu, suhe trave in volne. Samica znese po 6 sivo-pegastih jajec, vali sama in sedi tako čvrsto, da se dá dostikrat na gnezdu ujeti, mladiče brani stara dva jako pogumno in drzovito.

Srakoperjev glas ni nič posebnega, dere se: ke ke ke k! ali hudoba zna posnemati druge pevce, na pr.: lisca, penico, palčka, prepelico in tudi slavca, toda navadno zmeša popevke vseh teh ptičev v dosti ugodno pesem. Zato ga sem ter tja ljudje tudi držé v gajbah, to se vé, da se ne sme pustiti med druge ptiče, tudi mora dobivati mesa.

Selec je in gre zgodaj — navadno kmalu po velikej Maši (vel. Gospojnici), pride pa še le meseca majnika nazaj.

Rjoglavi srakoper je zagorelo-rjavkast, skoro črnkast, na glavi in tilniku je rjast, po trebuhu rumenkasto-bel, trtica in pleča so bela. Velik je kakor navadni srakoper, kteremu je tudi v ponašanji in navadah podoben, samo da ni tak grozovit tolovaj.

Nahaja se sem ter tje, ali nikjer baš pogostoma. Spomladi se vrne poprej, jeseni nas pa zapusti pozneje od navadnega. V petji tudi on posnema druge ptice.

Veliki srakoper je največji v tem plemenu, dolg je namreč nad 26 centim. Zgoraj je pepelast, spodaj bel, črne perotnice so enkrat belo lisaste, enkrat pa belo pasaste, črni rep je ob straneh bel. Prebiva po hostah in tudi po vrtilih ter ostane tudi po zimi pri nas. Med vsemi srakoperji je ta najgrozovitejši krvnik. V vrhu kakega drevesa sedeč preži na svoj plen, namreč na vsakovrstne žužke, še več na manjše ptice. Po zimi se pomeša med vrabce in strnade, skače ž njimi ter se dela nedolžnega, ali krvoločno oko strelja sem ter tje, in ko si je izbral ptiča, vrže se ná-nj, ga pograbi s kljunom, pritisne na zemljo, stopi ná-nj ter ga obdelava s kljunom tako dolgo, da mrtev obleži. Potem ga odnese in natakne na trn. Loti se tudi v locenj (zanko ali žimo) ujete

brinovke in celó jerebice. Z vsemi ptiči živi v sovraštvu, manjše ubija, večje pa, zlasti sokoliče, vrane in srake preganja z velikim krikom. Po vsej pravici je torej zapisan med tiste ptiče, ktere sme vsak ob vsakem času loviti in streljati. Pred človekom je jako oprezen in nezaupen, ne dá mu blizu priti, le jeseni ga je na gumno lahko ujeti.

Ujet srakoper se kmalu privadi sužnosti, pozna in pozdravlja svojega gospodarja in tudi poje za silo. Nekdaj so ga lovci celó privajali za lov na prepelice in škrijance.

Gnezdi ravno tako, kakor naš navadni mali.

Črnočeli srakoper je za kakih 5 centimetrov krajši od velicega, od ktereга se še posebno v tem razlikuje, da ima črno čelo. Sicer je tudi on zgoraj pepelast, spodaj bel, na prsih rožasto-rdeče nadahnjjen; perotnice in sredina repa je črna.

Črnočelec je med srakoperji najlepši, najmirniši in najdobročudniši. Hrani se skoro s samimi žužki, metulji, kobilicami in kačjimi pastirji. Zaradi prijetnega petja ga imajo radi v gajbi, vendar ga ni varno zapreti k drugim pticam. Gnezdi na košatem drevesu, valita oba. Selec je.

31. Muharji ali muhovci.

Muharji so majhni, krotki ljubeznivi in jako koristni ptički, ker se hranijo s samimi žužki, muhami in enakim letečim mrčesom. Vsi so zleknjenega trupla, kratkega vratú in precej debele glave. Njihov kljun je kratek in čvrst, na koncu malo prikrivljen in pred gornjo špico plitko zarezan; perotnice so dolge, rep prisekan, nožice pa kratke in slabe. Okoli ust imajo nekoliko ščetinastega perja.

Muhovci prebivajo povsod po hostah, logih in vrtih. Na osuhlejši veji sedeč potresa z repom in pazljivo preži na žuželke mimo njega leteče. Kakor je živalico dobil na oko, spusti se za njo, ne neha da jo ujame in hlopne s kljunom po njej, da se sliši cmok. Potem spet zadovoljno sede na svojo vejo. Za silo, zlasti v grdem vremenu, je tudi jagode. Na tleh je jako nespreten, zato pa tudi skoro nikdar ne seda na zemljo. S svojim petjem se ne morejo ponašati, zato menda navadno molčé; samo spomladi tudi muhovčku zakipi veselje v drobnem srcu, tedaj mora svojo radost oznanjati s tiho žgolečo priprosto pesmico.

Muharji valé samo enkrat na leto in gnezdiijo ali v duplu, ali pa med rogovilami blizu debla. Gnezdo je precej zanikrno napravljeno, le za toplo in mehko posteljico je dobro skrbljeno. Na njo položi ona 4—5 plavkastih jajčic, ktera tudi samec pomaga valiti. Stari se z godnimi mladiči klatijo okoli do konca velikega srpana, potem pa pobegnejo daleč v srednjo Afriko.

Veliki muhar je velik kakor taščica; zgoraj je temnosiv, spodaj zamazano bel z rjastimi lisami na prsih. Glasi se: či — či.

Pri nas je ta muhar najnavadniši. Meseca majnika pride v vrte, nastani se pa tudi sredi vasi ali celó v mestu. Gnezdi kjerkoli, sedaj na nizkem drevju, sedaj pod nadstreškom ali pa v kakovej luknji. Zmerom ga bodeš videl sedeti na tem istem mestu, ako poleti za kako muho, kmalu se spet povrne nazaj. Kedar pri slabem vremenu žužki ne letajo, obira jih leteč tudi z zidu kakor lastavica. V hiši ti bode hitro pokončal vse muhe. Naumann piše o tem muharji: Malopriden 'dečarec je ujel starko muharico na gnezdu s štirimi komaj na pol godnimi mladiči ter je vse skup odnesel v izbo. Starka je preiskala vsa okna, ko je pa videla, da nikjer ne more uiti, udala se je v svojo usodo in je takoj začela loviti muhe in pitala mlade ž njimi. Lovila je tako pridno, da je v kratkem vse polovila. Da bi mu starka s svojo družino ne poginila od lakote, nesel je dečarec vse skup k sosedu; tudi tukaj so bile muhe kmalu ugnane. Sedaj jih je prenesel drugemu sosedu, hitro je tudi njegova izba bila čista. Lačna družina se je spet dalje preselila in tako je šla po vasi od hiše do hiše. Prišla je tudi k meni in jaz sem iz hvaležnosti vsej družini dal svobodo. Mladi so pri obilnej hrani hitro rasli in so kmalu znali muhe sami loviti.

Črnoglavi muhar je nekoliko manjši od velicega; zgoraj je črn, zdolaj bel; belo je tudi čelo in lisa na perotnicah. Samice in mladiči so sivkasti. Glasi se: pit — pit. Črnoglavček je živahen in priljuden ptiček, človeka se nič ne boji. Ob lepem vremenu pridno hlasta po muhah, ob deževji pa žalosten sedi in lakoto trpi.

Gnezdo si najrajši napravi v duplu. V izbi človeka razveseljuje s precej ugodnim petjem, še bolj se pa prikupi z veselim vedenjem. S časom postane tako krotak, da iz roke jé.

Belovrati muhar je v velikosti in v postavi ves podoben črnoglavcu. Tudi on je zgoraj črn, spodaj bel; tudi on ima belo čelo in na perotnicah belo liso; razlikuje se le v tem, da ima bel ovratnik. Glasi se: ci-ci.

Belovrati muhovec je pri nas precej redek.

32. Cipa.

V postavi in v prstenem perji so cipe zeló škrjancem podobne, tudi imajo na zadnjem prstu dolg ostrogast krempeljc; v drugih lastnostih pa bolj na pevke nagibljejo. Vse so šibkega trupla in tankih precej visokih krakov; prek perotnic imajo dva bela pasca in nad očesom jasno progo. Kljun je raven in tenak, torej šilast ter ima pred špico plitko škrbo.

Cipe živé večidel po mokrih senožetih in po močvirnih gozdih, nekatere pa tudi po suhih in pustih ledinah. Najrajše se drže na tleh, na drevje ne sedajo rade. Po zemlji hitro skakljajo in pobirajo žužke, mrgolince, mušice, komarje, pajke, črve in drugo takošno drobnjav. Cipe tudi dobro leté, rade se dvigajo v zrak in viseče v zraku pojó kakor škrjanci.

Vse cipe gnezdiijo na zemlji. Gnezdo je zanikrno iz suhih bilk, koreninic in vresja spleteno, znotraj pa ima mehko pernatost ali volnato posteljo. Večidel valé dvakrat na leto.

Vabijo se med seboj z glasom: cip, cip, odtod so tudi dobile ime. Cipe so priljubljene pevke; žvrgolé prav ugodno s tresočim glasom. Na jesen se selijo.

Velika cipa je škrjančeve velikosti. Zgoraj je namazano-sivo ali rjavo-zelenkasta in po dolgem zamoklo lisasta, po grlu, na prsih in po trebuhu jasno rjasta in črno lisasta. Kljun je črn, noge sivo-rdečkaste. Samica je manjša.

Velika cipa prebiva po naših gozdih, zlasti po lazi in krčevinah. Gnezdi v travi ali v vresji ali pa pod kacam grmom; ona sedi prav čvrsto na 4 ali 5 razno-pikčastih in pegastih jajcih. Mladiči zgodaj silijo iz gnezda, še predno morejo leteti. Med letom pari samujejo, jeseni se pa družijo v večje jate in konec velikega srpana se pomaknejo v nižave, kjer jih že čakajo ptičarji. Sosebno okoli Ljubljane polové Krakovčani mnogo teh cip, toda lov na veliko cipo traja samo kakih 14 dnij.

Velika cipa je med vsemi cipami najboljša pevka. Glas jej je krepak in čist, pesem prijetna ušesom in polna spremenov. Ljudje jo zato pogosto držé v gajbah; lahko jo je na dalj časa vzdržati, tudi postane kmalu krotka.

Mala cipa je nekoliko manjša od prejšnje. V perji jej je vsa podobna, le da je na grlu in po trebuhu jasnejša, samo na prsih pegasta. Kljun je siv.

Mala cipa prebiva v severnih krajih Evrope in Azije po močvirjih in mókrih senožetih, po lokah in dobravah. Jeseni okoli sv. Mihela pridejo k nam v brezštevilih jatah in naši ptičarji jih na cente polové; posebno na ljubljanskem močvirji (na mahu) jih Krakovčani na tisoče in tisoče podavijo; takrat vsa Ljubljana cipe jé. Še huje jih sprejmó na južnem Francoskem, le malo jih srečno dospe do zaželenega cilja — v Egipt.

Gnezdi na tleh v kakej grivi ali v bičji. Ona znese dvakrat na leto 6 sivkastih rjavo-marogastih jajec, ktera oba valita. Mladiči še negodni uhajajo iz gnezda in se potikajo po travi in dračji.

Mala cipa ima prav ugoden glas, kakor srebrna piščal, spomladi poje skoro ves dan, med petjem se kakor poljski škrjanec vije v višave. Prijatelji ptičev tudi njo radi držé v gajbah.

Vodna cipa je za poltretji centimeter večja od velike, sicer jej je v perji popolnoma podobna, samo da ni po grlu in po prsih, temveč le po bokih temno-pegasta. Zaduji krempelje je sosebnó dolg in vkrivljen.

Ta cipa prebiva samo na visokih planinah, kjer se je gozd skrčil v pritlikavo grmovje. Najrajša se drži po gorskih mečavah in grezéh ali pa po hladnih jarkih, kjer med kamenjem snežnica curlja. Gnezdi med kamenjem ali pa med razkrečenimi koreninami v gostem ruševji. Jajca so skoro vrabčevim podobna. Pozen sneg večkrat pomori mladiče in prisili stare, da valé v drugo. Jeseni pride v dolino in gre dalje na Laško; ker pa ne potuje v večih jatah, zató je ta cipa manj znana.

Vodna cipa poje zibajoč se v zraku ali ne tako prijetno, kakor velika cipa.

Poljska cipa je velika kakor povodna. Zgoraj je sivkasto-rumeno in temno-lisasta, spodaj pa umazano-bela, po grlu temno-progasta.

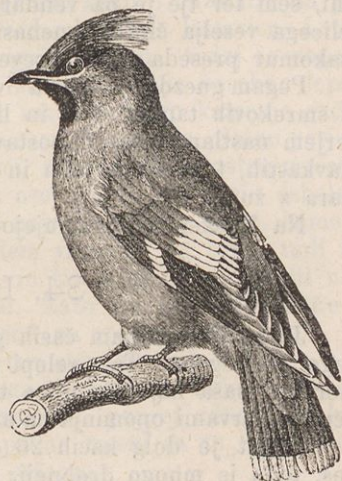
Prebiva po pustih ledinah, po grižah in peščenih pašnikih. Po tleh teka jako hitro, rada sede na kakov kamen in potriplje z repom kakor pastirica, v zraku se pa vrti kakor škrjanec.

33. Pegam.

V hudih snežnatih zimah dobimo časih z mrzlega severa prav lepega, ali jako požrešnega in bedastega gosta. Pravimo mu pegam. Velik je kakor dlesk in je tudi ravno tako trščatega in zajetnega trupla. Rdečkasto-sivo, na trebuhu bledejšje perje je rahlo in mehko kakor svila. Grlo in proga nad očesom je črna, kosasto vrezane črne perotnice so rumeno-lisaste in belo obrobljene, kratek rep je pa na koncu rumeno zarobljen. Še posebno ga pa krasé škrlataste, kakor iz pečatnega voska narejene luske, katerih ima 5—9 na zadnjih letavnih peresih; lepo mu tudi pristoji pernata kučma, ktero more po volji privzdigniti in spet nazaj položiti. Kratek kljun stisnjen je od zgoraj, gornja plitko škrbasta čeljust je malo daljša in širja od spodnje.

Njegova domovina je hladna severna Evropa in Amerika, od koder ga po zimi debel sneg požene proti jugu. V taci zimah pride tudi k nam v večih družbah.

Pegam je jako len, neumen in požrešen ptič. Na dan požre gotovo toliko, kolikor je težek. Zunaj zoblje vsakoršne jagode, posebno jarebikove in brinove. V gajbi pa žre vse, kar mu daš. Kruh, sadje, zelenjava, krompir, korenje, vse mu gre v slast, samo žužkov ne mara. Po zimi od leta 1867. na 1868. pokazali so se pegami v večih jatah okoli Zagreba. Enega sem imel dalj časa v gajbi zaprtega. Kmalu se je ukrotil, ali spaku ni bilo družega v mislih, nego žrtje. Ves dan je pred koritcem sedel in žrl. Polno koritce je kmalu izpraznil in hrana je šla na pol prebavljena od njega. Ako ni hitro spet videl polnega koritca pred seboj, začel je jesti

36. Pegam.

svoje govno. Njegove gajbe skoro ni mogoče čiste zdržati, človek bi moral vedno pri njem stati in sproti čistiti. Tudi pil je mnogo in rad se je kopal. Tiho je cvrčal, časih je pa dlesknal s kljunom. V toplej izbi se ne počuti dobro, moraš ga držati na hladnem, sicer ti kmalu pogine.

Neumnega požeruha ni težko ujeti. Ako si mu nastavil kacic jagod, pa je tvoj; brezskrbno gre v zanko, ako tudi vidi ujetega brata trepetati zraven sebe. Največ jih ptičarji polové na gumnih. Komaj je ptičar, zagrnivši jato, žival polovil in podavil ter zopet mrežo nastavil, že prileté spet na nevarno mesto vsi, ki so prvikrat srečno pete odnesli.

V sužnosti pri nas pegam navadno pogine v letnej vročini, sem ter tje je pa vendar tudi živel že po več let. No velicega veselja človek z nenasitnim požeruhom ne more imeti, vsakomur preseda zaradi prevelike nesnage.

Pegam gnezdi po letu na Švedskem, Norveškem in Ruskem. Iz smrekovih tankih vejic in lišajev spleteno in z bilkami in perjem nastlano gnezdo postavi na smreko. Ona znese 5—7 plavkastih, temno-pikčastih in pegastih jajčic. Mladiče pitata stara z žužki.

Na Ruskem ga imenujejo: sviristelj.

34. Legat.

Južna Evropa nam časih pošlje še mnogo lepšega gosta, nego je pegam. Ta prelepi gost se imenuje legat, ki je morebiti naša najlepša ptica ter nas s svojimi živimi in različnimi barvami opominja na afrikanske ali amerikanske ptice.

Legat je dolg kacic 26 centimetrov, po priliki kakor kos, toda je mnogo drobnejši; po vsej svojej postavi, še več pa v svojem vedenji je podoben lepo pisanej lastavici. Legat ima belo čelo, zeleno teme, kostanjev hrbet in zlata pleča; zlato grlo je črno obrobljeno in črna progla mu sega tudi črez jasno-rdeče oko. Po prsih in po trebuhu se spreminja iz plavkastega v zeleno; dolge in špičaste perotnice so zelenkasto-plave, na koncu črnikaste, ravno taki ste tudi dve srednji podaljšani peresi v plavkasto-zelenem repu. Na kratkih in slabih nožicah so trije prednji prsti do sredine med seboj zrasli. Črni, špičasti, malo vkrivljeni kljun je daljši od glave.

Legat prebiva navadno v velicih krdelih po vseh deželah okoli Srednjega morja, torej na Laškem, Španskem, Grškem, Turškem, južnem Ruskem in potem tudi po vsej srednjaj

Aziji. Nahajajo se tudi na Ogerskem in v dolnjej Slavoniji (v Sremu), mimogredé se tudi skoro vsako leto pokažejo okoli Zagreba. Tudi na Slovensko se časih zaleté iz južne Evrope, zlasti z Laškega, toda med stalne naše domače ptice ga vendar ne moremo šteti, ker pri nas menda nikjer ne gnezdi. Leta 1811. — če se ne motim — so prišli legati v mnogoštevilnih jatah v naše kraje, tako namreč spričuje v ljubljanskem muzeji hranjena podoba, na kateri je ta ptica naslikana.

Legat je izvrsten letalec, skoro kakor lastavica. Pri lepem vremenu leta neprenehoma, na drevo sede le toliko, da si malo počije, ali pa pri grdem vremenu. Na zemljo se spusti le takrat, kedar je zagledal kakovo žuželko, da jo pobere; rad pa leta nizko nad vodami, kakor lastavica. Leta hitro kakor strela, sedaj se dviguje kvišku, sedaj se zopet spušča in objestno poigrava po zraku, kar je posebno lepo videti, kedar se ves roj kakor razsuto drago kamenje suče po lepem dnevi in na solncu razkazuje prelepo pisano perje.

Leteč legat neprestano kriči, loveč si vsakovrsten mrčes, na pr.: mušice, kačje pastirje, ose, čmrle, sršene in čebele, ki so mu posebno po godu. Zato najraje obletuje kraje, kamor se hodijo čebele past, pri grdem vremenu pa pride tudi k uljaku, kjer strašno gospodari, in ko bi ga človek pustil na miru, bil bi uljnak hitro prazen. Zato mu tudi pravijo čebelar. Čebelarji ga imajo povsod na rovašu.

Čudno je pri njem to, da mu strupeno želo čebelino ali sršenovo nič ne škodi. Vse druge ptice se ga bojé, in če si tudi ulové čebelo ali oso, jej zmerom poprej odtrgajo želo, predno jo pojedó. Legat se pa ne zmeni za to, tebi nič, meni nič pogoltne tudi hudega sršena.

Legat gnezdi kakor naša podgrivka na strmih peščenih ali glinastih bregovih, kjer si s kljunom in s slabimi nožicami izkoplje 10—16 centimetrov dolgo luknjo, ki se konča v prostornišo kotanjo. Vá-njo znese samica 6 ali 7 belih jajec na goli pesek brez vse mehke podlage. Na pol godni mladiči se radi soločijo v luknjah, kakor hitro je pa kaj poplaši, zbežé ritensko nazaj v kotanjo in tudi iz gnezda po brani mladiči zmerom ritensko tekajo. Ako je le mogoče, gnezdijo v velikih družbah, kakor naša podgrivka.

Jeseni gre iz Evrope daleč v Afriko.

Kakor lastavice, tudi legata ni moči v sužnosti živega vzdržati. Na otoku Kandiji jih dečki zarad lepega perja lové na trneke ali odice. Zakrivljeno bucko, ktero ima na dolgej

niti privezano, vtakne v živega cvrčka ter ga spusti v zrak. Kakor legat zapazi živalco, hlastne po njej in se tako ujame na bucko.

35. Vodomec.

Povsod pri naših vodah prebiva v mnogem obziru prav zanimiv ptič vodomec. Gotovo je ni pri nas reke, ga ni potoka niti v gorah niti na ravnem brez vodomca. No pri vsem tem ga vendar ljudje sploh malo poznajo. Dostikrat sem videl ljudi, ki so se čudili njegovej lepoti, videč ga naslikanega v kacih

37. Vodomec.

spodobno dolg in krepak, kakor bi si ga bil vodomec od žolne izposodil; človeku se zdi, da bi za takim kljunom moral sedeti ves drug junak. Iz debele, na kratkem vratu nasajene glave mu namreč naravnost od čela molí 6 centimetrov dolg, robat, proti koncu zašpičen kljun. Truplo ima močno in zajetno, rep in perotnice kratke, nožice pa čudovito kratke in slabe, in prsti na njih so do malega zrasli med seboj. Po glavi in po perotnicah je živo-zelen in ima jasno-plave pege

bukvah ali pa natlačenega v kacem muzeji; še bolje so se pa čudili, če jim je kdo povedal, da je to naš domač ptič, in da morebiti komaj strelaj daleč od njihove hiše stanuje vse leto. Res je pa, da se nikjer ne nahaja pogosto, povsod so le posamezni pari in še ti se skrbno skrivajo človeškim očem.

Na tem ptiču nas največ zbada v oči kljun in lepo barvano perje.

Kljun je res ne-

in lise; hrbet je plavkasto-zelen; blede-rumenkasto grlo je po straneh zeleno obrobljeno; po prsih in po trebuhu je rjast in tudi črez oko mu sega rjasta proga. Nožice so rdečkaste; kljun je črn, na korenu pa lepo rdeč.

Vodomec je čuden svat. Za družbo ne mara, še celó odganja vse druge ptice, ki bi se hotele naseliti v njegovem okraji, edina pastirica ima iz milosti dovoljenje, da sme tekati ob njegovej vodi. Najbolj všeč mu je kraj, kjer je bister in hiter potok zarasten z gostim vrbovjem in jelševjem. Tu uro in uro tiho presedi na vejici, ki se nagiblje nad vodo. Videti je, kakor bi bil ves vtopljen v svoj dolgčas, kakor bi nič ne maral za vse, kar se godi okoli njega. Ali ta malomarnost je le navidezna. V hladnej vodici pod njim plavajo brezskrbne in neumne ribice, nesluteč sovražnika nad seboj. Vá-nje je vodomec ves zamaknjen, ne pusti jih iz očesa, ná-nje preži kakor mačka na miš. Kedar se mu dozdeva, da bode treba skočiti, nagne se naprej, stegne vrat in pljusne v vodo kakor žaba. Val se zagrne nad njim, ali kmalu sprši spet iz vode z ribico v kljunu in zleti na svoje navadno mesto. Tu si strese vodo iz perja, obrača ribico sem ter tje tako dolgo, da dobi glavo pred se, potem jo pogoltne celo. Ako je riba večja, se dolgo davi, predno mu spolzí v želodec.

Dostikrat pa tudi skoči zastonj, kajti ribice so jako urne, urniše nego je vodomecu všeč. Časih tudi prhutajoč visi v zraku in gleda pod se v vodo. Ako se je najedel, poišče si v goščavi svoj navaden kotiček, počene na vejico, stisne vrat in prebavlja dremajoč. Za nekaj časa hipoma stegne vrat, odpré kljun, začne se daviti in naposled z veliko težavo izruga ribje kosti in luske, katerih mu želodec ne more prebaviti.

Popoldne gre še enkrat na prežo. Ako ga človek ali kaj drugega poplaši, zleti z glasnim: gik, gik, gik malo dalje ob vodi v grm. Sploh ne leti rad, ker mu kratke perotnice težavo delajo. Leteč maha neznano hitro s perotnicami in se tako dosti hitro pomika naprej. Od vode nikdar ne leti v stran, po tleh tudi ne more hoditi. V mraku se stisne pod kako korenino na strmem bregu ali pa zleze v kako luknjo in zaspi po trudapolnem dnevi. Kedar so po dežji kalne vode, godi se mu slabo. Takrat so tudi dobre pijavke, črvi in druga golazen, ki se nahaja ob vodah. Po zimi najde hrane samo pri nezamrznjenih potocih, tačas pride tudi k mlinu in išče pičle hrane pod mlinskimi kolesi. V velikej sili gre tudi pod led, ali dostikrat zgreši luknjo, ne more

ven in pogine pod ledom. V posebno hudih zimah pa tudi zapusti naše kraje in gre celó v Egipet.

Vodomec gnezdi na strmih mehkih bregovih v luknjah kakor podgrivka ali pa legat. Gnezda ne dela, jajca položi samo na izrigane ribje kosti. Sredi meseca velicega travna ali pa še tudi pozneje znese ona 6 ali 7 lepo belih, tanko-lupinastih jajčič, skozi ktera se blišči rumenjak. Samica vali sama, samec jo pa hrani. Valeče samice ni lahko spoditi iz gnezda, teptaj in tolci okoli luknje kolikor hočeš, ona se ne premakne. Ettinger iz Slavonije pripoveduje, kako se zna ta ptica pritajiti, da človek misli, mrtva je. Ettinger je namreč našel vodomčevo gnezdo in je jel kopati, da bi prišel do zalege. Ko dokoplje, najde starko mrtvo. Vzame jo v roke, jo ogleduje, obrača sem ter tje in jo položi zraven sebe, da bi pobral jajca. Ali kakor jo spusti iz rok, hipoma oživi in odleti.

Vodomčevi mladiči so jako grdi, dolgo časa so slepi in popolnoma goli; tudi niso vsi enaki, zmerom so nekteri večji, drugi manjši in slabejši, vsi pa počasi rastó. Stara dva jih pridno pitata najprej z vodnimi žužki, največ s kačjimi pastirji, pozneje pa z ribicami. Njihovo blato pa nosita daleč proč, sicer bi se luknja preveč zasmradila in smrad bi znal privabiti kako požrešno podlasico. Izpeljani godni mladiči se zunaj še dolgo drže skupaj, stari jih pa vadijo na lov. Ali s prva gre težko, mnogokrat je treba skočiti zastonj, predno se izuri mojster.

V sužnosti je vodomca jako težko vzdržati, starega že celó ne.

36. Zlatovranka ali zelena vrana.

„Zlatovranka“ je gotovo lepo ime, tudi „zelena vrana“ ni napačno, vsaj pošteno je. Ali taista ptica ima še tretje ime, ki se pa ne glasi tako lepo, pravijo jej namreč smrdovranka. Krivico bi pa delal ptici vsak, kdor bi iz tega neugodno dišečega imena hotel posnemati, da je zlatovranka zamazana in smrdeča žival. To ne, nasproti mora vsakdo reči, da je lepa ptica, kakoršnih pri nas ni mnogo. Samo to napako ima, da v gnezdu ne skrbi za čistoto, vsa nesnaga od mladičev ostane v njem in v kratkem sedé mladiči v samem blatu; gnezdo smrdi kakor živa kuga. Ta zanikrnost jej je bržčas naklonila to nevšečno ime.

Zlatovranka je nad 3 decimetre dolga, torej je kavkine velikosti. Skoro vsa je plavo-zelenkasta, samo hrbet je rjast in temne perotnice so na zgibu lepo jasno-plave. Močan raven kljun je spredaj stisnjen in malo prikrivljen, nosnice so pa zakrite s ščetinastim perjem.

Ta lepa ptica nahaja se sem ter tje ali nikjer pogosto. Najrajše se drži ravnega polja, v hribe ne gre rada. Na Slovenskem prebiva največ po Dolenjskem in na Štajerskem, pa tudi tu ne povsod.

Zelena vrana je jako nemirna, plaha, svadljiva in šundrava ptica. Leti izvrstno kakor golob, leteč se v zraku tudi prekucuje; po tleh neznano nerodno skaklja, ako posili mora na zemljo. Najrajše seda na vejo vrh drevesa in tudi tu ne skače z veje na vejo, temveč zmerom sprhne s perotnicami. Med seboj se v eno mer igrajo, preganjajo in kregajo, neprijetno vriščeje: rak, rak. Tudi z drugimi se ne gledajo dobro, z edinimi kavkami, bi rekel, se dobro razumé in se z njimi tudi pajdašijo.

Zlatovranka pobira po polji polže, črve in žužke, posebno streže za govno-brbci; vmes pa pohlasta tudi kako miško ali pa celó kako manjšo ptico. Pije prav redko in se tudi nikdar ne koplje.

V duplu si napravi gnezdo iz vejic, bilk, mahú, vresja in perja. Samica znese 4—6 belih jajec, oba sedita na njih in v 20 dneh se mladiči izvalé. Mladiči so sivkasto-zeleni, lepo obleko dobodo še le v tretjem letu.

Ko so mladiči godni, klatijo se s starimi okoli, na enem in istem mestu nikoli dolgo ne ostanejo. Jeseni pa zginejo iz naših krajev in potujejo daleč v srednjo Afriko. Meseca majnika se pa spet povrnejo.

Meso je okusno. Lahi jih jeseni mnogo polové. pri nas se pa za nje nihče ne zmeni, tudi so preredke, da bi se kdo ukvarjal z njihovim lovom.

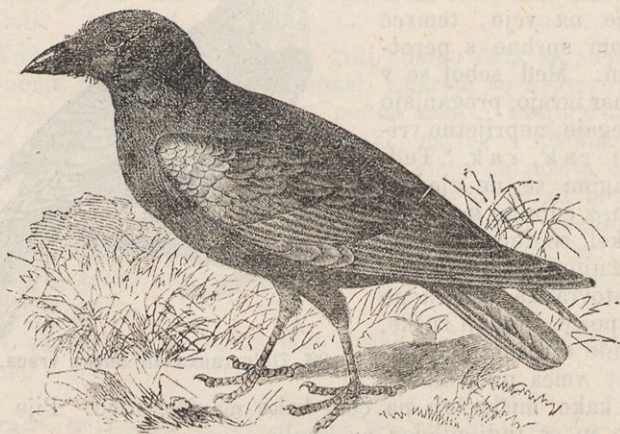

38. Zlatovranka ali zelena vrana.

Zaprta se ne dá držati; k večemu si moreš z mesno hrano in skrbno postrežbo vzgojiti mladiče, toda posebnega veselja na njih ne bodeš imel.

37. Vran ali krokar.

V vranu ali krokarji se strinja čudna zmes dobrih in slabih lastnostij. Moder je in previden, prevejan in pretkan; kar je lisica med sesavci, to je krokar med ptiči. Na drugej plati je pa drzan, neusmiljen, požrešen in krvoloč, od nog do glave silovit, nesramen tolovaj. Torej se ne bomo čudili, da je ta ptič ob enem znamenje groze in nesreče, na drugej strani pa spet podoba premišljenosti in vsevednosti. Črno perje, otlo krokanje, nenasična požrešnost in roparska predrznost ga dela skrivnostnega, groznega in pošastnega.

39. Vran ali krokar.

Zato pa skoro vsem narodom znamenjuje nesrečo, oznanjuje smrt. Z druge strani je pa starim Slovencem veljal za modrega in umnega ptiča, kteremu je znana tudi prihodnost. Naši bratje prekmurski Slovenci imajo vero, da postane prorok (vidovina), kdor pojé vranovo srce in čreva; tudi radi obešajo otrokom okoli vratu cekin, ki ga je dal kovati kralj Matjaž s krokarjevo podobo, češ, da potem môra ne pride otrok sesat, in da jim laže zobje rastó.

Pri nas živi več ptičev vranovega rodú, krokar je pa med njimi največi. Po dolgem meri nad 6 decimetrov, z raz-

petimi perotnicami pa nad 12. Ves je črn, tudi kljun in noge. Perje je svetlo in gladko ter se spreminja na plavo in zeleno. Kljun je močan in precej zbočen.

Vran prebiva po vsej Evropi in v severnej Aziji. Pri nas se drži najrajši po samotnih gozdih, en par ima svoj veliki okraj in ne trpi družega zraven sebe. Tudi z drugimi pticami se ne druží, najraje je sam zá-se. Posebno oprezen in nezaupen je proti človeku. Predno se spusti kam na zemljo, dolgo obletuje kraj, gleda in posluša, jeli je vse varno, najmanji šum ga odpodi. Letati zna izvrstno, kakor za zabavo plava uro in uro v zraku tako mirno in enakomerno, da ga je lepo gledati; človek ne more opaziti, da bi zganil s perotnicami. Druge ptice ga vse sovražijo, posebno vrane in kavke ga srdito napadajo in preganjajo.

V južnej Evropi se pa krogarji radi družijo med seboj, tudi se človeka ne ogibljejo tako plaho, kakor pri nas. Na Izlandiji so pa tako domači, da hodijo okoli hiš in celó v hiše silijo; se vé, da jim ondi ljudje nič žalega ne storé.

Krogar žré vse. Po travnikih in po polji pobira črve, žužke, polže, žabe in drugo tako golazen; vmes jé pa tudi žito. No s tem ni zadovoljen; kakor prava roparka ptica napada tudi vse čveteronožne živali in ptice, ktere misli, da jih bo mogel obvladati. Iz gnezd pobira jajca in mladiče, s paše odnese mlado gosko ali račico, napade mladega zajčka v deteli in dva skupaj se lotita tudi starega zajca in ga dostikrat ubijeta. Zlasti kedar imata mladiče pitati, sta stara dva neizmerno drzovita; pravijo, da tudi jagnjetom oči izključeta in jih potem razmesarita. Po vsej pravici ga torej preganjajo lovci, logarji in pastirji, kot največega sovražnika koristnih ptičev, divjačine in drobnice. Krogarja sme vsakdo ustreliti kedar hoče. Koristen je le s tem, da med mnogimi živalimi pokonča tudi nekaj škodljivih, in da žré smradno mrho, ktero precej daleč ovoha. Ali ta mala korist ni v nikakoršnej razmeri z veliko škodo.

Vran gnezdí v gozdu na najviših drevesih ali pa v gorah na pečinah. Že meseca svečana začneta znašati veje in suhljad za gnezdo, ktero potem znotraj obložita z mahom in z enako mehko šaro. Meseca sušca znese ona 4 ali 5 plavo-zelenkastih jajec, dvajseti dan se pa iz njih izvalé mladiči. Stara dva se rada držita enega in istega gnezda. Ako jim je človek vzel jajca, znese ona še enkrat, ako jim je pa pobral mladiče, istega leta ne valé v drugo.

Mladiči so neznano požrešni, stara dva sta ves dan na lovu, da zmoreta dosti hrane za nje. V nevarnosti ne nosita v gnezdo, temveč jim z višave spuščata hrano v gnezdo.

Iz gnezda uzet mladič se hitro udomači in postane tako krotak, kakor malo kateri ptič. Človeka kratkočasi s svojim smešno-modrim vedenjem, časih mu pa tudi preseda zaradi svoje hudomušnosti, zlasti pa zaradi tatinskega nagnjenja. Kedar je kaj malopridnega storil, stopi v stran, dela se nevednega in drži se nedolžno kakor pišče. Neznano je radoveden, vse ga zanima, povsod mora biti zraven. Starejši ko je, bolj je moder, vsak dan se kaj novega nauči. Navadi se izgovarjati besede in sploh posnemati druge glasove. Nauči se kukurikati kakor petelin, guče kakor golob, kavdra kakor puran, hrka in pokašljeuje kakor star človek itd.

Na zagrebškej realki smo imeli popolnoma udomačenega krokarja. Nosil je zvonec okoli vratú in je užival popolno svobodo, hodil in letal je, kamor je hotel. Najprej si je vso hišo dobro ogledal, pohajal je po vseh hodnikih, po vseh stopnicah, pregledal je dvorišče in staknil vsako najmanjšo stvarco. Vse ga je zanimalo, vsak košček papirja je obrnil, vsako krpo je raztrgal, v vsako luknjo, v vsako razpoko je vtikal kljun, prav kakor zvedavo dete. Na istem dvorišči smo imeli tudi živega orla in lisico. Z orlom se ni nič kaj posebno pečal, toliko več pa z lisico. Pa se nista dobro pogajala, kajti črni cigan jo je dražil, kakor je vedel in znal. Največe veselje mu je bilo, ako se je pritihtopil do nje, ko je na solncu raztegnjena dremala, in jo vščipnil v rep. Sirota je preplašena skočila na noge in pobegnila v svojo luknjo; hudodelec se je pa, svoje hudobije vesel, krohotal na vse grlo.

Rad se je ukvarjal z učenci, čakal jih je zmerom, ko so v šolo prihajali in odhajali. Dečki so mu nagajali in ga dražili, ali tudi on ni nobenemu na dolgu ostal. Kogar je imel rad, sedel mu je na roko ali na ramo ali pa tudi na glavo: toda nihče ni bil varen, da ga ne bode potegnil za lase ali pa za uho. Zjutraj in popoldne je od njih pobiral obilno dobrovoljno desetino. Vse, kar je dobil, mašil je v goltanec; ko je bil poln, šel je na dvorišče zakopavat. Nabrane stvari je izbrusil iz goltanca, položil na zemljo in jel kopati luknjo. Vá-njo je spravil vse kosove, jih je pokril s peskom in zmerom še s kakim papirjem ali s kakovo krpo zakril. Teh zakopanih stvari pa večidel pozneje ni več izkopal, bržčas zato ne, ker je povsod dobival toliko jesti, da nikdar ni bil lačen.

Ko se je do dobrega seznanil z realko, jel je zahajati na ulico, na trg, na šetališča, zmerom dalje in dalje, kmalu je bil znan po vsem mestu in tudi zunaj mesta. Na šetališči je vsem ljudem delal veliko zabavo. Najrajši je dražil otroke in majhne pse. Ž njimi se je vedno naganjal, prepiral in ruval, marsikoga je v beg pognal. Zahajal je zlasti tje kaj, kjer je bilo več ljudij, in kjer je vedel, da bode kaj dobil: k mesarjem, v gostilniške vrte in pred kavarne. Zjutraj je na vse zgodaj obiskal pred mestom hišo, kjer navadno ljudje kavo pijó. Potem je prišel domu kratkočasit se z učenci; ko se je pa šola začela, je letel na trg, kjer mesarji meso sekajo. Proti poldnevu se je vrnil spet domu, in ko so učenci odšli, stisnil se je v kak kot in je dremaje prebavljjal obilno kosilo, ki si ga je bil nabral povsod okoli.

Kakor vsi njegovega rodú je bil tudi on zaljubljen v vse, kar se je svetilo, bodi si krajcar ali steklo, nož ali škarje, vse je odnesel na streho za dimnik ali pa je zunaj kje zakopal. Ako je le mogel, zmuzal se je skozi odprto okno v kako sobo, in če nikogar ni bilo notri, gospodaril je, da je bilo groza.

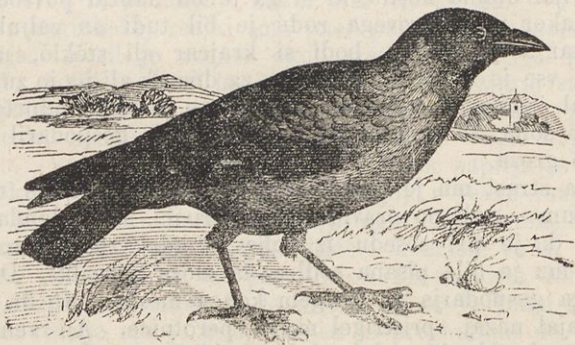
Ta strast mu je tudi bila v pogubo. Na-nj je namreč letel sum — ali po pravici ali po krivici, se še dandanes ne vé, — da je pri sosedu iz sobe ukradel zlato uro. S to ovado mu je bila pisana sodba, da mora iz realke. Dobil je družega gospodarja na drugem koncu mesta. No da bi mu ne uhajal nazaj, pristrigel mu je perotnice. Ali vendar je pogosto skušal uiti, po cesti je skakljaj nazaj proti realki, kjer se mu je dobro godilo, kjer je imel dosti zabave, kjer je zakopaval kruh in meso — pri novem gospodarji so ga pa pitali z repnimi olupki. O sramota! Gospodu to uhajanje ni bilo po volji, privezal je siromaka h kolu. Ta nova sramota ga je dela popolnoma v nič. On, ki je bil poprej ljubljenec vsega mesta, ki je letal, kamor je hotel, je sedaj s pristrizženimi perotnicami kakor največi hudodelec h kolu privezan! Ni ga bilo več poznati. Čmeren je sedel in žalostno gledal pred se — prava podoba minule slave. Prešla mu je vsa dobra volja, vsa zabavljivost; repni olupki so mu pregnali vse muhe.

Necega dné se mu je posrečilo, da se je odtrgal. Za toliko sramoto, za tako ponižanje se je hotel maščevati. Ukradel se je na vrt in je jel pred nekoliko dnevi posajeno salato srdito ruvati in metati iz gredic. Vrtnar ga zasači pri delu, jeza prime moža, s palico udari po njem in ga ubije.

38. Siva vrana.

Bolj znana nego krokar je pri nas siva vrana. Po dolgem meri 7 decimetrov, z razpetimi perotnicami pa čez 9. Perja je pepelastega, samo glava, grlo, rep in perotnice so črne. Prav redko se med njimi nahajajo popolnoma bele.

Vrana prebiva po logih in hostah navadno v večih družbah. Od ranega jutra do poznega mraka gre za hrano, samo okoli poldneva počiva kje v hladnej senci. Po senožetih in travnikih pobira polže in žužke, na njivi spremlja orjočega kmeta in za plugom zoblje črve in ogerce, zraven lovi tudi žabe, sosebno pa poljske miši. Po hosti in po grmovji stikuje za ptičjimi gnezdi, izpija jajca, davi mladiče

40. Siva vrana.

in napada tudi stare. Loti se tudi mladega zajca, nastreljene divjačine in tudi mrhe ne zameta. Ljudje imajo vrano navadno za škodljivo ptico, in res se ne dá tajiti, da tu in tam zadavi takega nedolžnega pevca ali negodnega zajca, no pri vsem tem jo moramo zagovarjati, kajti škoda, ki jo dela s tem, ni v nobeni razmeri s koristjo. Ako po letu ustreliš vrano in jo razparaš, našel boš v njej največ mišij, ogercev, kebrov in drugega takega škodljivega mrčesa. Ni torej opravičeno, da jo tako neusmiljeno preganjajo.

Vrane, ki so po dnevi večidel na pare razkropljene šle po svojih potih, začno se proti večeru zbirati; jezično žlobudraje posedajo po drevju in poletevajo z drevesa na drevo. Kakor se je pa storila noč, spuščajo se tiho v gozd na svoja navadna prenočišča. Po zimi se približajo selom in hišam

in rade posedajo po cestah, kjer razkopavajo blato in brbajo za malopridno hrano.

Kakor vse ptice vranjega rodú ima tudi vrana neprijeten glas. Hripavo se dere: kra, kra. Na Štajerskem otroci oponašajo vrano pojóč:

Krah, krah, krah,
Mene nič ni strah,
Nisem nikdar plah,
Nisem v sreú rah.
Krah, krah, krah.

Kar se tiče njenih zmožnostij, ne zaostaja mnogo za krokarjem. Tudi njej je lasten bister vid, tanek sluh in dober nos; leta lahko in stanovitno, akoravno ne tako lepo, kakor krokar. Čudovito dobro razloči lovca od drugih njej nevarnih ljudi. Pastirja, kmeta, otroka in ženo pusti blizu priti, pred lovцем ali drugim sumljivim človekom se pa vzdigne, predno se jej je na strelaj daleč približal. Zato jo je na polji neznano težko zalezti, najlaže še iz voza.

Vsako ujedo vrane hitro zapazijo in to z glasnim vriščem drugim pticam oznanijo. Najbolj so pa razkačene, ako kje staknejo veliko sovo uharico. Od vseh strani leté skup s strašnim vikom in krikom ter se togotno zaganjajo vá-njo. Tačas vrane popolnoma pozabijo na svojo varnost, ako tudi streliš med nje, ne bodeš jih odpodil; na desno in levo naj padajo mrtve z drevesa, druge vrane so zato slepe in gluhe. To lastnost porabijo lovci. Z živo sovo privabijo vrane, ktere potem iz skrivišč streljajo, da je groza. Taka lov je prav nespametna in mora se grajati. Ako ti vrane res kje škodo delajo, n. pr. na koruzi, ustreli eno, pa jo obesi za strah drugim na kak drog. S tem se jih bodeš najbolj odkrižal.

Vrana vali zgodaj pomladi. Vrh visokega drevesa postavi gnezdo, ki je podobno krokarjevemu, samo da je manje. Meseca mal. travna že sedi ona na 3—5 zelenkastih, temnopikastih in marogastih jajcih, ktera ona sama izvali.

Kakor krokar skriva tudi vrana vse svetle in bliščeče stvari.

Črna vrana je sivej sestri v vsem podobna, samo da je vsa lepo črna, perje se jej sveti in na plavkasto spreminja. Vse, kar smo povedali o sivej, velja tudi za črno.

Poljska vrana je podobna črnej, vendar je malo tanjša in ima daljše kreljuti. Posebno lahko se pa pozna po tem,

da ima golo lice, ker vedno vrta s kljunom po zemlji za črvi in ogerci, pa si s tem oguli perje.

Poljska vrana stanuje tu in tam v jako velikih družbah po logih in dobravah. V hribe ne gré. Rada se druži s škorci in kavkami, sive in črne vrane se ogiblje, krokarja se pa naravnost boji.

Med pticami vranovega rodú je poljska vrana najkoristniša. Največ se hrani z miši, zlasti kedar je mišje leto; po ves dan preži pred njihovimi luknjami, kakor najboljša mačka. Nobena druga ptica ne pozoblje tudi toliko hroščev (kebrov), kakor baš ta. In vendar ljudje v svojo lastno škodo tudi to vrano neusmiljeno preganjajo. Angleški kmetovalci so se že spametovali. Poprej so jo tudi oni brez usmiljenja preganjali, ali izkušnja jih je učila, da so s tem ustrezali samo mišim in drugej golazni. Prepričali so se o njenej velikej koristi, in sedaj ima poljska vrana tam mir.

Ta vrana ima tudi to posebnost, da zmerom gnezdi v družbi; na eno drevo postavijo toliko gnezd, kolikor jih drevo more držati; včasih jih je po dvajset na enem. Kjer so si izbrale gnezdišče, ga ne zapusté z lepa. Razdiraj jim gnezda, pobiraj jajca, vse je zastonj — ne bodeš se jih znebil. Večkrat se ustanijo blizu hiš, tudi pri mestih, kjer so prav neprijetni gosti zaradi strašanskega krokanja in vrišča, ki ves dan ne poleže.

39. Kavka.

Med vsemi vranovi je kavka najljubezniviša. Se vé da tudi ona ne more zatajiti srborite, nagajive, razdevajoče in tatinske krvi, ali te napake so v njej vendar nekako razblazene, so manj očitne, manj upijoče. Prikupila se je človeku s svojim živahnim in pametnim vedenjem. Krotko kavko pri nas ljudje radi drže po hišah, rajši nego krokarja ali vrano.

Kavka je znatno manjša od vrane in je med našimi vranovi najmanjša. Po dolgem meri nekaj čez 3 decimetre. Čelo ima črno, glavo in tilnik pepelast, sicer je pa vsa črna, zgoraj temnejša in svetla, spodaj pa bolj nagiblje na sivkasto. Oko ima belo. Dobodo se tudi bele kavke, ali so redke.

Kavki ni vsak kraj všeč. Kjer jej pa godi, ondi se nahaja v velikej družbi, ker je ni kmalu tako družbene ptice, kakor je kavka. Rada se tudi pridružuje poljskej vrani, s katero se posebno jeseni klati po poljanah, ž njo prenočuje in tudi odpotuje dalje na jug.

Kavka se najrajša naseli na kakem visokem poslopji, na cerkvah in stolpih, v starih zidovih in podrtinah. Le redko kedaj jo je najti v hosti. Leteti zna izvrstno, skoro kakor golob, za samo zabavo obletuje najvišje stolpe, suče se v krogih in zigrava sedaj sem sedaj tje. Na letečo ujedo se spusti ves roj ter jo uro daleč spremlja z neprijetnim vriščem. Njen navadni glas je: jêk, jêk.

V jedi tudi kavka ni izbirčna. Jé vse, kar se dá prebaviti. Domačim živalim na paši seda na hrbet in išče po njih mrčesa, največ se pa vendar hrani s črvi in ogerci, vmes zoblje žito, kavsa zelenje in sadje, zlasti črešnje. Rada tudi pije jajca in zategadelj stikuje za ptičjimi gnezdi, v sili je pa tudi dober gnoj in mrhovina. Škoda, ki jo morebiti dela na njivi in v vrtu, je neznatna proti koristi, ki človeku prihaja po njej od pokončanih mišij.

Kavka gnezdi na svojem stanišči v luknjah, včasih pa tudi v duplu. Gnezdo je zanikrno iz suhljadi, slame in druge mehke drobnjave znošeno. Jajec ima 4—6 plavo-zelenkastih in rjavo pegastih.

Mlada kavka postane jako krotka in človeku privržena kakor pes. Prav prijetno oživlja vso hišo in dvorišče, povsod si dá opraviti. S psom sta si včasih velika prijatelja. Nauči se izgovarjati kako besedo in posnemati zna petelinov glas. Jeseni nektera pobegne s prostimi sestrkami, na pomlad pa pride dostikrat spet nazaj k svojemu gospodarju.

Tudi kavka ne utrpi, da svetlih stvari ne bi pobirala in v gnezdo spravljala.

40. Sraka.

Sraka je živa podoba, zvite, srborite, jezične, svadljive in sladkosnede žene. V telesnej postavi ima nekaj plemenitega. Druge njene sorodnice so bolj zatrepnega in okornega trupla, ona je pa tanka in brhka, še posebno se pa ponaša z lepim dolgim repom. Tudi je lepše opravljena mimo svojih sester, samo sestričina šoja (šoga) je še bolj nagizdana. Po glavi, vratu in na hrbtu je črna; perotnice in klinast rep je temno-zelenkast ter se lepo kovinsko spreminja na rdečkasto; prsi, trebuh in pleča so pa čisto bela. Po dolgem meri z repom vred okoli 5 decimetrov, ali na sam rep pride kakih 26 centimetrov. Sraka prebiva po hostah in dobravah, po logih in vrtih, nikjer daleč od človeških stanovanj. Na

Norveškem, kjer jej prizanašajo, je tako domača, da hodi po dvoriščih, in da gnezdi na podstrešjih.

Sraka ni družna ptica. Z manjšimi ptiči živi v vednem sovraštvu, posebno s srakoperji; tudi med seboj se ne družijo posebno rade. Največ živé na pare, pozneje pa, ko so mladiči že godni, pridružijo se ti starišem. Sraka ostane vso zimo pri nas.

V letanji jo dolgi rep zadržuje, zato leti slabo in počasi in nikdar daleč, navadno z grma v grm, od drevesa do drevesa. Rada seda v najvišji vrh, maha z repom in glasno regeče, kakor bi se smejala. Sraka s srako se včasih — posebno spomladi po celo uro jezično razgovarja, njena žlobudravost je prišla v pregovor. Na Štajerskem se otroci, čuvši regetati srako, dražijo med seboj pojoč:

Sraka regetala,
Z repecem mahala,
Sraka repatica
Jurkova* tetica.

41. Sraka.

Proti človeku je jako oprezna in nezaupna, sumnjivega moža ne pusti k sebi nikdar na strelaj daleč, zato jo je težko dobiti na muho, najlaže še z voza.

Sraka je nesramna in sladkosneda tatica. Iz gnezd krade jajca in jih izpije, mladiči vseh manjših ptičev niso varni pred njo. V slast

jej gredó posebno piščanci in mlade račice. Od osamljene hiše ali pa tudi iz srede vasi odnese pišče z dvorišča ali vrta; kedar je enkrat okusila sladko pečenko, ne diši jej nobena druga jed, kmalu se spet pritihotapi in tako včasih odnese koklji malo po malo vse otročiče. Zraven pa ne zametuje druge hrane; kakor vrana in kavka žre tudi sraka vse, kar jej pride pod kljun. Česar ne more pojesti, zakoplje v zemljo.

Meseca sušca začne sraka znašati gnezdo na najvišje drevo, redko kedaj v grmovje. Gnezdo ima za podlago suhljad in trnje, kotanja je iz blata,* znotraj je pa z mahom, s

* Pri poslednjem vrstici se imenuje ime dečka, ktere ga hočejo dražiti.

travo in dlako vdelana. Zgoraj je zmerom pokrito z gosto trnjevo streho; vhod ima na strani. Streho si naredi menda iz strahu pred roparskimi pticami, ki bi veliko gnezdo lahko zapazile in mladiče iz njega pobrale. Sraka znese 6—8 zelenkastih, rjavo-pegastih jajec.

Mlada sraka se takoj privadi človeku in hiši, nauči se žvižgati kako popevko in izgovarjati kako besedo. Ali med piščeta je ni smeti pustiti. Nadležna je tudi zaradi neukrotljive strasti, jemati in spravljati vse, kar se blišči. Velikrat se je že dogodilo, da je iz hiše odnesla zlatnino, srebrnino in drago kamenje in potem je sum letel na nedolžne služabnike, včasih jih je po krivici celó kazen zadela.

41. Šoja ali šoga.

Šoja je naš najbrhkejši vran. Lepo jej pristoji sivo-rdečkasta suknjica iz rahlega perja, še bolj jo pa krasi črno in belo poprskana pernata kapa. Takisto nam še posebno padajo v oči gornja peresa na perotnicah, ki so lepo črno, plavo in belo pasasta. Rep in kreljuti so črne, ravno taki ste tudi dve progi, ki segate od ust pod vrat. Na trtici in pod repom je bela; oko je plavo; močni malo vpognjeni kljun je črn. Po dolgem meri tri decimetre.

42. Šoja ali šoga.

Ta pri nas stalna ptica prebiva povsod po hostah in gozdih, v jelovji ravno tako, kakor v bukovji ali hrastovji. Spomladi se nahajajo posamezni pari, pozneje se tudi mladiči pridru-

žijo starim. Po zimi se klatarijo daleč okoli, primaknejo se bliže človeškim stanovanjem in pridejo tudi v vrte.

Šoja je živahna, srborita, oprezna, nezaupna in zvita ptica. Kakor opazi kaj nevarnega ali sumljivega, bodi si

človeka, ali ujedó v zraku ali zver na zemlji, se dere na vse grlo in vrišči jako neprijetno. To vriščanje svari druge ptice in živali, da skrbé za svojo varnost; s tem tudi lovcu dostikrat pokvari veselje. Šoja leti slabo, nikdar daleč, navadno le od drevesa do drevesa; na polje ne gre rada, ker ni varna pred ujedami. V gozdu se zna dobro skrivati po najgostejših krošnjah, pogosto jo čuješ ali ugledal je ne bodeš tako lahko.

Šoja je vse: žužke, črve, miši, želod, bukenco, lešnike in jagode. Želod in bukenco skriva in vtika v zemljo in s tem pomaga zasajati gozd. Želod požira cel; ko se je v guši razmehčal, ga zopet izruga, razkolje in izlušči jedro; lešnik pa tako dolgo obdelava s kljunom, da ga razbije. Manjšim valečim pticam je šoja največi strah in trepet. Pomladi hodi od gnezda do gnezda, krade in izpija jajca in neusmiljeno mladiče vlačí iz gnezda in jih mrcvari. Celó stare niso varne pred njo; zasačili so jo že pri delu, ko je ravno razdevala starega drozga ali davila mlado jerebico. V hostah, kjer šoja gospodari, kmalu zginejo mali pevci.

Ta hudobnica pa zna posnemati in oponašati glas drugih živalij, mijavka po mačje, posnema petelina, kokodajska po kokošje, zarezgeče kakor mlado žrebe in oponaša skoro vsako drugo gozdno ptico.

Šoja gnezdi v grmu ali na drevesu, toda ne previsoko. Gnezdo osnuje iz vejic, znotraj pa ga obloži z mahom, s travo in z vresjem. Prve dni malega travna znese ona 5 do 7 zelenkasto-belih, zamoklo pegastih jajec. Mladiče pitata stara prve dni z mehкими žužki, pozneje pa največ z mladimi pticami.

Mlada šojka se kmalu udomači, nauči se izgovarjati kako besedo in žvižgati kako pesmico; ali zraven ima pa toliko nevšečnih napak, da človeku kmalu preseda. K drugim pticam je ne smemo nikdar zapreti. Ujeta stara šojka ostane zmerom divja.

Po viših gorah stanuje tu in tam:

Klesk ali krekovt, ki se še tudi more vranovom prištevati. Kakor šoja velika ptica je črno-rjava in posuta z belimi kapljami. Glava, kreljuti in belo zarobljen rep je črn. Kljun je dolg in raven.

Ta manj znani ptič živi pri nas sem ter tje po visokih hribih, toda pogostoma ga nahajamo samo v severnej Evropi. Plašan ni prav nič; ako se sreča s človekom, ga neumno

gleda kakor kakovo nenavadno prikazen, ker v samotnih višavah le redko kedaj vidi človeka. Ako se je pa enkrat seznanil ž njim in ga spoznal za svojega sovražnika, vé se ga tudi ogibati.

Klesk jé vse, kar šoja. Lešnike pa poprej mehča v guši. Glas mu je neugodno krekanje.

V onih zimah, ko na severu nimajo hrane, pridejo k nam in takrat se tudi po naših nižavah pogostoma vidijo.

Krekovt stavi kakor šoja gnezdo na drevo. Spleteno je iz suhih in zelenih jelovih vejic, kotanja je pa z lišajem in z drugo mehčavo izdelana.

Nič ni laže, nego po zimi ujeti krekovta. Ujame se v locnje (zanke) in pride tudi na gumno.

Jedó ga.

Po naših najvišjih planinah in tudi drugod na evropskih in azijskih snežnikih živite iz vranovega rodú še dve ptici, katerih ne smemo pozabiti. Vsaj ob kratkem se jih moramo spominjati. Prva je:

Planinska vrana, malo manjša od sive. Vsa je črna, perje se jej sveti in na rdečkasto spreminja. Tenak, lepo vpognjen kljun je 5 centimetrov dolg in rdeč, kakor pečatni vosek; tudi noge so rdeče.

Ta ptica živi v družbah po visocih planinah. Jako je živahna in jezična, neprestano vrišči. Med seboj se naganjajo in trgajo, druga drugej izpred kljuna hrano pobira.

Hrani se z vsakovrstno golaznijo, z žužki, kobilicami, polži in črvi, ktere zna prav spretno z dolgim kljunom iskati med kamenjem in vleči izpod kamenja. Jeseni zoblje tudi jagode. Z višav prileti zjutraj in popoldan tudi niže v doline hrane iskat, celó na obdelano polje.

Jeseni se seli v južno Evropo.

Gnezdi v luknjah v najstrmejših pečinah.

Planinska vrana se sosebnó hitro privadi človeku in je med vsemi vranovi gotovo najljubezniviša. V resnici je kratkočasna, zabavna in ni tako nadležna, kakor druge njene sorodnice. Z drugimi živalimi, razen poljske vrane se ne druží, manjše ptice celó preganja; srečna je samo v človeški družbi.

Druga je:

Planinska kavka ali kramparica s planinsko vrano enake velikosti. Kljun je malo vkrivljen, stisnjen in ne daljši od glave. Vsa je črna kakor žamet, samo noge so

rdeče in kljun je rumen kakor kosov, zato jej tudi pravijo planinski kos in planinski škorec.

Ta dobrovoljna in nemirna ptica oživlja v mnogoštevilnih krdelih pustote pod snežniki, prileti pa tudi v nižave, zlasti pred nevihtami. Kakor ktera opazi kaj nenavadnega in sumljivega zažvižga, in vsa družba se vzdigne v višavo.

Hrani se kakor planinska vrana.

Gnezdi v strmem, nepristopnem skalovji.

Tudi ta planinka postane neverjetno domača in krotka. Domače ljudi dobro loči od tujih, na te se hučuje in togotno krokoče, one pa lepo pozdravlja. Posebno se veseli, ako svojega gospodarja čez dolgo časa spet ugleda. Hiti mu nasproti, glasno ga pozdravlja mu sede na roko ali na ramo in ga od vseh strani ogleduje. Rada pije mleko, včasih tudi vino. Čudno je pri njej to, da je v ogenj vsa zaljubljena, ako le more, dá si okoli ognja kaj opravi. Na živo žrjavico meče papir in krpe in se veseli dima. Žareč ogelj brez vse škode pogoltne, tudi ga v kljunu zanese kam na streho; pravijo, da je že hišo na ta način zažgala.

42. Škorec.

Tudi mali škorec nekako spada v vranji rod; sicer ne toliko po telesnej postavi, kolikor po svojih umnih zmožnostih in po svojem vedenji. Velik je po priliki kakor drozd, toda ima zalšo obleko. Njegovo črno perje spreminja se na zelenkasto in vijoličasto, po plečih in po trebuhu je pa belo pikast. Ona je bledejša, bolj pikasta in perje se jej ne preliva tako lepo. Rumena kljun je raven in na koncu ploščato stisnjen.

Škorec prebiva po hostah in logih, po dobravah in vrtilih, posebno ondi, kjer ima v sosedstvu obdelano polje, zelene loke in mokre travnike. Zgodaj pomladi, ko začne pod prvim dihom toplejše sape sneg kopneti, pride med prvimi ptiči spet nazaj iz južne Evrope in iz Egipta, kjer je zimoval. Dostikrat mu gré še trdo za potrebno hrano, hladan veter mu više perje, večkrat še celó nov sneg zopet pobeli rumene senožeti, ali to vse mu ne vzame dobre volje. Tudi pri slabem vremenu začne peti vrh golega drevesa sedeč, kakor bi vedel, da se slednjič vendar mora neprijetna zima umakniti toplemu mladoletju. Neutrudno žvižga in brusi svojo, ne ravno umetno ali dosti ugodno pesmico; vmes pa vpleta napeve drugih ptičev in sploh pritika vsak glas, ki mu pride na uho.

Za gnezdo si izbere luknjo v duplu ali pa v zidovih in na stolpih. Hvaležen je pa tudi človeku za škatljo ali škrijico, ktero mu je pribil na drevo ali pod nadstrešje. V izbrano luknjo si nanosi za gnezdo suhe trave, perja, dlake in kar sploh more dobiti mehkega in toplega.

Zjutraj z dnevom se gredó past na loke in travnike. Hitro tekaje pobirajo po tleh vsakovrstno drobnjav, posebno žužke, kobilice, črve in mastne polže. S kljunom obrne vsak list, preišče vsako bilko, stakne vsako luknjico, kamor se ti mrgolinci radi skrivajo. Na paši se radi pridružijo vranam, menda zato, ker so te še bolj oprezne in nezaupne nego oni sami. Kakor se pokaže kaj sumnjivega, zlasti kaka ujeda, zavrišče vrane in planejo za drznim roparjem, škorci pa odleté.

Škorci so kakor pastirice radi okoli pasoce se živali, radi posedajo po živini in jej iščejo nadležni mrčes, ki jo zajeda. Že v uvodu smo imeli priložnost pohvaliti škorca zaradi pokončevanja škodljivih polžev, zato tukaj nečemo še enkrat bralcu naštevati, koliko ena škorceva rodovina na dan pozoblje teh škodljivih slinarjev. Z druge strani je res, da škorci radi sladkajo na zrelih črešnjah in murbah, ali pameten človek te male škode ne bode primerjal velikej

koristi. Edino v vinskih krajih dela jeseni škodo po vinogradih na grozdji, tam ga je treba odganjati na vsak mogoč način.

Ravno zato, ker je škorec tako koristen ptič, ne moremo našim gospodarjem dosti priporočati, da naj po vrtih in okoli hiše škorcem pribijajo lesene 4 do 6 decimetrov visoke škrinjice, z okroglo, 5 centimetrov široko luknjo. Luknjo moraš narediti v gornjej tretjini škatljine visokosti in pred njo napravi palčico, da bode mogel škorec na njo sedati. Majhen trud in še manjši trošek ti bode obilno povrnjen. Že ptiči sami te bodo razveseljevali s petjem in kratkočasnim vedenjem, še večji bode pa dobiček po vrtu in na polju. Hišica, v ktero so se škorci naselili, ne bode nikdar prazna ostala, vsake pomladi jo bode ravno isti par vzel v posest.

43. Škorec.

Konec meseca malega travna znese škorčica na zanikrno zvrhovačeno gnezdo 4—6 belo-plavkastih jajec, ktera ona sama izvali, on jej pa poje in pridno hrane donaša. Ko so mladiči godni, zbirajo se v večje jate, stari pa vale v drugo. Druga zalega ima navadno eno ali dve glavici manje od prve. Ko so drugi mladiči izpeljani, združijo se stari z mladino prve in druge zalege, s tem krdela naraščajo na tisoče in tisoče. Ta brezštevilna krdela letajo brez pravega namena sem ter tje, sedaj ne spé več v luknjah, temveč cela jata skupaj v kacem trstovji.

Lepo je videti jeseni leteti krdelo škorcev, ko se jih je na tisoče združilo v eno jato. Kakor divja vojska vihrajo dalje, vse se gnete v sredo, drug se vrti krog drugega; kakor črn oblak se vali vriščeča tropa črez dobrovo in se na posled zakadí v gosto trstovje. Tu si z jezično zgovornostjo pripovedujejo dnevne dogodke, eni pojó, drugi žvižgajo, nekteri brušijo in ponavljajo glasove, ki so jih čuli po dnevi, zraven se pulijo in trgajo za najboljša prenočišča. V pozno noč še le potihne prijazno cvrčanje in čebljanje.

Slednjič zginejo necega dné, jatoma vihrajo proti vedno jasnemu italijanskemu podnebjú, kjer pa mnovega zagrne mreža. Škorčevo meso ni ravno prida, ali Lahu je vse všeč, da le kljun ima.

Škorec, star ali mlad, se kmalu privadi človeku, rad ga ima, privržen mu je kakor pes. V izbi je vesel, smešen, razumen in prekanjen tovariš; poln je muh in zvijač. Sedaj se moško drži in modro hodi po izbi, ne zmené se za nič, hipoma je pa smešen in dobrovoljen norček in brije burke, da se mu moraš smejati. Neznano je zvedav, brez njega se v hiši ne more nič zgoditi, povsod mora imeti kljun zraven. Ako sediš pri mizi in pišeš, kmalu ti bode sedel na tintnici in bode omakal kljun; ako se miza pogrinja in nosi jed, gotovo je on prvi pri skledi; predici sede na brneči kolovrat in potiplje predivo.

Za svojo zabavo posnema vsak glas, ki mu je prišel na ušesa. Mijavka po mačje, bevška kakor ščene (mlad pes), kvaka po žabje, kloče kakor koklja, cvili kakor nenamazano kolo in hrešči kakor žaga, kedar se ostri. Nauči se tudi dosti razločno izgovarjati besede, samo hitro spet pozabi, ako se mu pogostoma ne ponavlja. Vse, kar se je naučil: besede, živalske in druge glasove in svojo lastno pesem, to vse splete in zmeša v čuden kikeljkokelj. Vsak čas ima kaj novega, zmerom je kratkočasen.

V izbi je škorec že živel 10 in 12 let.

43. Udeb ali smrdokavra.

Hup, hup, udeb!
 'Maš zgnjušen rep,
 Vendar vse veš,
 Pa nič ne poveš.

Tako na Štajerskem otroci pojó o tej ptici. Po tem se dá soditi, da je bil udeb Slovincem nekđaj prorokovalen ptič. Stari naši dedje so imeli tudi prazno vero, da se v udebovem gnezdu najde čudodelen kamen; ako kdo ta kamen spe-

čemu človeku
 dene pod glavo,
 razodene mu ta
 vse svoje skriv-
 nosti. Drugod
 spet pripovedu-
 jejo, da udeb
 pozna neko travo,
 s katero se more
 vsaka ključavnica
 odpreti brez
 ključa, tudi imajo
 vero, da udebovo
 srce in jetra člo-
 veka vspavajo ter
 mu prijetne sanje
 privabijo.

Iz vsega se vidi,
 da je bil udeb
 našim pradedom
 skrivnosten ptič,
 skterim so se radi
 pečali, zato ima
 tudi mnogo imen
 po raznih krajih. Pravijo mu: Udeb, udod, udob, odap,
 bud, butej, mutec, hubkač, smrdokavra, smrd-
 jerica, smrdat, smrdela.

Udeb je pa tudi res lep in zanimiv ptič. Največ se po-
 naša z lepo, 5 centimetrov dolgo, črno in belo zarobljeno per-
 nato krono, katero more po svojeji volji položiti po glavi in
 jo spet razšopirjeno privzdigniti. Glava, vrat, prsi in trebuh
 je sivkasto rjast; rep in kreljuti so črne; rep ima en širok
 bel pas, perotnice pa jih imajo šest. Kljun je 5 centimetrov

44. Udeb ali smrdokavra.

dolg, tanek in vkrivljen. Velik je skoro kakor dreskač ali carar, samo da je tanjši in malo nižji. Samica je bledejša; kronico ima, ali manjšo.

Udeb prebiva v posameznih parih po naših lesovih, po tratih in senožetih, posebno blizu trat in pašnikov, ker rad brba po kravjeku in sploh po živinskem blatu. Jako je boječ in strahopeten, najmanjše prikazni se vstraši, da kar ostrmi. Glas roparske ptice ga tako zmeša, da ne vé, kaj bi. Z razprostrtimi perotnicami in z razgrnjenim repom se stisne na tla in vrže glavo nazaj.

V naše kraje se z juga vrača meseca malega travna in kmalu potem si oskrbi mesto, kamor misli postaviti zibelko za svoj zarod. Gnezdi v kakoršnejkoli luknji, najrajši v kakej vrbi. Gnezdo je zanikrno napravljeno iz trhlenine, govejega blata, mahú in trave. Samica sama sedi na 4—6 pepelastih jajcih, ktera v 16 dneh izvali; on jo ves čas pridno oskrbuje s hrano. Gnezdo, mladiči in ta čas tudi samica smrdi kakor kuga, ker je nikdar ne čisti, odtod tudi ime smrdokavra, in kar je še drugih enacih lepih imen.

Smrdokavra je koristna ptica, ker se hrani s samim mrčesom, z žužki, glistami in črviči, ktere lovi po razkopanem blatu in po zemlji. Veče govnohrbce najprej ubije s kljunom, potem jih vrže kvišku in prestreže v kljun.

Glasi se: hup, hup in povzdigne kronico. Po tleh hitro teka in vedno kima z glavo ter se priklanja. Leteti pa ne more posebno dobro.

Konec meseca velikega srpana (avgusta) nas zapusti.

Ujeta smrdokavra se hitro udomači ter se véde prav ljubeznivo.

Na gospodarjev glas priteče k njemu kakor pes; hodi po vrtu, leti na polje in pride spet domú. V zimi ne sme biti pri peči, ker sicer se jej kljun razkolje in razkreči, da ne more več jesti.

44. Brlez ali brglez.

Prvikrat se tukaj seznanimo s ptico plezavko. Brlez namreč ne teka in ne skaklja po drevesnih vejah, kakor sploh vsi manjši ptički; ne oprijemlje in ne obeša se kakor senice in kraljički, temveč res pleza po deblu gori ali pa doli, ali pa tudi na okrog.

Brlez je velik kakor senica. Na čelu je plavkast, po hrbtu je pepelast, na grlu bel, trebuh in prsi so pa sivo-

rjaste; prek očesa mu sega črna maroga na vrat; kreljuti so črnikaste, rep je pa črn razen srednjih peres ki so pepelasta. Zgoraj črni, spodaj sivi kljun je krepak in raven, na koncu špičast. Samica na čelu ni plava, po trebuhu je jasnejša.

Brlez prebiva posamezno po lesovih, večkrat prav blizu ljudij, ker se ne boji človeka. Rad se druži z drugimi malimi pticami, posebno s senicami, kraljički in malimi detli. Po zimi pride tudi v vrte in k hišam, in tu pred človekom razkazuje svoje plezavske umetnosti. Jako je priljuden, živ in okreten. Po deblu gori, po deblu doli, okoli debla na okrog, preišče vso skorjo, najde vsako luknjico, vsako razpoko. S krepkim kljunom razbija po skorji, da bi prepodil skritega žužka in dolgopetega pajka, da bi staknil kako gosenco ali pa metuljeva jajca. Po celo uro se včasih mudi na enem samem hrastu, predno ga do dobrega pregleda, potem sprhne na drugi. Leteti zna prav dobro, toda navadno le z enega debla na drugo. Na tla ne seda. Njegov navadni glas je tihi: si, si; kedar vabi: tü, tü; kedar pa preplašen zleti: dek, dek.

Jeseni je tudi raznovrstno semenje, zlasti bukvico, lešnike, konopljo itd. Bukvico ali lešnik vselej zabije v pripravo luknjo in ga potem tako dolgo tolče s kljunom, da se razpoči. Tačas tudi skrbi za zimo ter si v luknje in razpoke spravlja želod, lešnike, bukvico in kar je družega enacega.

Brlez vali v duplu, zato si vselej poišče že gotovo luknjo v kacam drevesu ali pa se vseli v zapuščeno detlovo gnezdo; sam si namreč ne more izdolbsti potrebne luknje, kajti njegov kljun je preslab za to. Brlez ne trpi širokih vrat do svoje hiše, neče, da bi vsak zvedav kljun gledal, kaj se notri godi. Gre si iskat ilovice in ž njo zadela vrata pustivši samo ozko luknjo, kakoršna je potrebna zá-nj in za njegovo družico.

Pravega gnezda ne dela, za podlago si nanese nekoliko suhega listja ali lišaja. Na to priprosto posteljico znese ona 6—9 jajec, iz katerih se 14. dan izvalé mladiči. Na gnezdu sedi tako trdno, da se ne premakne, ako tudi v luknjo drezaš. Kakor kača bode sikala — in bode ostala na gnezdu. Brleza je lahko ujeti na vsak način. Deček, ki je senici nastavil bučine peške, večkrat mesto senice najde brleza v kletki.

V izbi ni ravno prijeten gost, ker vedno razbija. Kar mu preostane hrane, vse poskrije, bučine peške pa zabija v poknje med podnice.

45. Plezavček ali plazirec.

Plezavček spada med naše najmanjše ptičke, dolg je 14 centimetrov, od katerih na sam rep pride nad 5 centimetrov. Lahko ga je poznati po dolgem in tankem, srpasto vkrivljenem kljunu. Po temenu je rjavkast, z belimi kapljami posut; zgoraj po hrbtu je zamoklo siv in belo pegast, spodaj pa belkast; črez oko ima sivo progo. Črnikaste perotnice so belo zarobljene in po sredi rumeno pasaste; trtica in rep je jasno rjast. Za plezanje ima dolge prste z ostrimi zakrivljenimi krempljci.

Ta nemirna ptica prebiva povsod po gozdih in sadnih vrtilih. Jeseni se z drugimi pticami, kakor so na pr. senice, kraljički, brlezi itd. pripodí k hišam in pleza po drevji in zidovji. Plezajoč se zmerom pomika po deblu gori, nikdar doli, kakor brlez. Ako je prišel do vrha, zletí na podnožje drugega drevesa. Tanki kljunček pobrba v vsako luknjico, najde vsako poč in izvleče izmed mahú in lišaja skrite žužke. Plezavček je torej prav koristen ptiček, ker nam gozdno in sadno drevje čisti škodljivih mrčesov in njihove zalege. Človeka se ne boji, zlasti ondi ne, kjer ga na miru pusté; to pa vendar nima rad, da bi mu človek gledal pod kljun. Zato se zmerom tako obrača, da ga deblo ali veja zakriva radoglednim očém.

Meseca malega travna si nanese slame, perja, vlakna in enake mehke šare v kako luknjo ali v zidu ali pa na drevesu, bodi si v duplo ali pa v kako večo razpoko. Ona znese 6—8 belih rdeče-pegastih jajčic, ktera tudi on pomaga valiti. Mladina se vadi v plezanji, še predno more leteti. Ko je prvi zarod sam sebi prepuščen, valé stari v drugo.

Kjer se v planinah in na Krasu iz temnih brezden vzdigujejo strme pečine in gole skalne stene, nahaja se v posameznih parih prelepi:

Skalni plezavec, ki je eden izmed naših najlepših ptičev. Malo večí je od navadnega in ima mnogo lepše pisano svilasto perje. Sploh je pepelast; grlo je po letu črno, po zimi belo; črne kreljuti posute so z belimi biseri, gornja peresa na perotnicah se pa rdečijo kakor roža; črni rep je belo zarobljen.

Ta krasna ptica živi v pustem skalovji samotna sama zá-se, niti se druží z drugimi pticami, niti se te zmenijo

zá-njo. Nikdar ne sede na zemljo, niti na drevo, neprenehoma pleza po golih pečinah, s krepeljci se obeša na najstrmiše stene in z razgrnjenimi perotnicami išče žužkov po razpokah in jamicah. Noč prespi v skalovji. Po zimi prileti v doline in se obotavlja po visocih stolpih in starih zidovih. Zgodaj spomladi sem ga videl celó blizu Zagreba na medvedgrajskih razvalinah.

Gnezdo ima zmerom v nepristopnej strmej steni. Meseca maja samica že sedí na jajcih, on jo pa hrani. No pozni sneg in mraz pokonča dostikrat zalego. Zato je menda tudi ptica tako redka.

46. Žolne.

Gotovo si, ljubi bralec, bil že poletnega dne v gozdu — toda ne mislim v kacem koloseku ali pa redkej hosti — temveč v pravem gozdu, kjer stoji deblo poleg debela, eno ravno kakor sveča, drugo spet razkrečeno in krevljasto, pod vsemi pa leží dobrodejni somrak in debela hladna senca. Vsaka tvoja stopinja zbuja šum v suhem listji, pod tvojo nogo pokajo preperele vejice. Ako si pa ti miren, ako sedeš na kak parobek ali se zlekneš po zelenem mahovji, je vse mirno, vse tiho okoli tebe; zdi se ti, da si v velikej cerkvi. Ptice so okoli pol dneva umolknile, v gostih krošnjah skrite mirujejo in dremaje prebavljajo; celó pisani metulj nekako zaspáno visí na bledem cvetji. Človeku se zdi, da tudi drevesa počivajo, samo včasih završi nekaj v vrhovih, kakor bi se jim kaj sanjalo.

45. Črna žolna.

To praznično tihoto na enkrat moti neko trkanje, kakor bi kdo kaj pribijal. Malo preneha, pa spet začne — vse hitreje in hitreje, kakor bi se Bog zna kako mudilo. Ako-

ravno se nam dozdeva, kdo bi mogel biti, gre vendar oko nehoté iskat neutrujenega potrkona. Nismo se motili! Žolna je. Kakor bi bila pribita, se je z močnimi kremplji obesila na deblo, s kljunom pa teše, da iverje okoli nje leti. To je v resnici gozdni tesar.

Za tako tesarijo ima pa tudi potrebno orodje. Kjun je dolg, robat, klinast, proti koncu ostro zašpičen. To orodje je tesarju sekira, dleto, kladvo in sveder, vse ob enem. Le glej ga nekoliko časa, kako dela ž njim.

Sedaj je ž njim kakor s kladivom potrkal po lubji, kakor zdravnik trka na prsi jetičnega bolnika. Po glasu pozna, kako je drevesu ob srcu, je li bolno ali zdravo; glas mu pové, ali so se pogubni žužki vselili pod lub, ali že glodajo na drevesnem mozgu. To drevo odmeva udarce čisto in jaderno — znamenje, da je zdravo. Tukaj za pernatega tesarja ni posla, zato hajdi dalje. Zletel je na drugo deblo. Otlo po njem bobné udarci — tu bi se trud mogel splačati. Kljun je sedaj sveder, hitro prevrta lub, odčesne s sekiro kos skorje in z nova potrka. Žužki prestrašeni bežé sem ter tje, radi bi ušli, hoteli bi se poskriti — ali zastonj. Tesar vzame v pomoč sedaj še drugo strahovito orožje — namreč jezik. Kakor igla je nabrušen in ob stranéh s kaveljci oborožen. Strelovito hitro sika sem ter tam, kar se ne nabode na ražen, obvisi na kaveljcih. Pa tudi tisti, ki so se morebiti zavlekli v najglobejše luknje, se s tem niso rešili strahovitega sovražnika. Nekolikokrat useka po gnilem drevesu in že jim je za petami — vsacega sproti izvleče suličasti dolgi jezik.

Za tako delavnost mora pa žolna imeti posebne noge, kajti ves čas se mora ob deblu po koncu držati in ob enem s kljunom dolbsti in tesati. In res so njene daleč zadaj stoječe in navnoter vkrivljene noge kratke in trščate; dva prsta sta naprej, dva pa nazaj obrnjena, vsi so z ostrimi krivimi kremplji oboroženi. Naposled je ptici pri plezanji v pomoč tudi klinast rep, čigar vpognjena peresa, zlasti srednja, so na koncu trda, prožna (elastična) in skoro gola, ž njimi se žolna pri plezanji poganja naprej, pri tesanji se pa ná-nje upira. Največo moč ima v kratkem krepkem vratu in v koščatej glavi, ostalo truplo je šibko, zlasti so ozka pleča; to pa spet le zato, da laže smuka v luknjo.

Iz vsega je torej razvidno, da je žolna ustvarjena za plezanje. In res jo bodeš redko kedaj videl sedeti na veji, navadno visi na deblu ali pa na spodnjem strani veje z glavo

po koncu. Celó v spanji se v svojej luknji obesi na steno. Žolna pa more plezati le navzgor, nikdar navzdol; to zna le brlez. Leteti zna žolna prav dobro, navadno pa vendar ne daleč, največ z vrh drevesa splava doli na drugo deblo in se začne po njem proti vrhu pomikati. Na tla ne seda, ako je pa vendar prisiljena, skače nerodno in okorno.

Žolna gnezdi kolikor mogoče visoko v drevesnej luknji, ktero si sama izteše in izdolbe. Ni pa smeti misliti, da s tem kvari drevo, kajti žolna si za svoje gnezdo izbere že staro in nagnilo drevo, kjer more lažje tesati. Večkrat se ondi, kjer je veter ulomil vejo, naredi luknja sama po sebi, vá-njo se nabira dežnica, ki mehča les, da začne gniti. Tako luknjo si posebno rada izbere žolna ter jo potem toliko izdela in razširi, kolikor se jej potrebno zdi. Ako se jej luknja ne dela po volji, ali ako v delu pride na kako trdo grčo, zapusti začeto delo in začne drugje z nova dolbsti.

Najprej izteše okroglo luknjo, ki je ravno toliko, da se more ptica skozi njo zmuzniti. Notri se luknja razširi in gre navzdol, včasih črez 3 decimetre globoko. Stene so lepo izglajene, skledičasto dno je pa z drobnimi trščicami nastlano. Gnezda ne znaša; brez vse daljne priprave znese na omejeno iverje 3—8 lepo belih jajec. Pri valitvi se vrstita oba. Mladiči so jako grdi in dolgo časa starim niso prav nič podobni. Še predno so popolnoma godni, lazijo iz gnezda in se vadijo v plezanji.

Razen luknje, kjer gnezdi, napravi si žolna kakor za zabavo še več drugih lukenj, več ali manj popolnih. V nekterih krajih prenočuje jeseni in po zimi, ko se klatari po gozdu, večidel jih pa kmalu zapusti in gre drugam novih delat. S tem jako ustreza mnogim in mnogim drugim pticam. To je kakor nalašč za male ptice, ki gnezdijo po drevesnih luknjah, pa so same preslabe za tako delo, niti nimajo tacega kljuna, da bi mogle dolbsti.

Iz vsega, kar smo čuli o žolnah, bode vsakdo prevedel, da so to za gozd prav koristni ptiči. Samo kak nedeljski lovec, ki je morebiti prvikrat prišel v gozd in vidi žolno razbijati, bi si mogel misliti, da je za drevje škodljiva ptica. Tak lovec-skaza si morebiti še celó umišlja, da je Bog vedi kako dobro in junaško delo storil, ako jo ustrelil z drevesa. Pameten in izkušen logar ali gozdnar pa vé, pri čem je, in pusti nedolžno in koristno ptico na miru.

Pri nas živé tri žolne. Največa je:

Črna žolna, po dolgem meri blizu 5 decimetrov. Vsa je črna kakor ogelj, samo teme je lepo rdeče in sicer pri samcu od čela do tilnika, pri samici pa samo na tilniku. Oko je rumeno, kljun plavkasto-siv, noge sive.

Črna žolna prebiva pri nas povsod v goratih krajih po jelovih in borovih lesovih. Jako je bojazljiva in nezaupna. Človeka se skrbno ogiblje, že z daleč se mu umika; v lesu jo je pač pogosto čuti kričati: kir, kir, kir, ali na oko jo je težko dobiti. Razen vsakovrstnih žužkov jej gredó v slast sosebnó mravlje in njihove bube, zaradi njih razdeva stare parobke in pride tudi na zemljo razkopavat mravljišča. Spomladi rada seda na suho vejo in bobna neizrečeno hitro po njej, menda sebi v zabavo, še več pa s to ragljo vabi k sebi samico. Začetka malega travna začne ona sama dolbsti luknjo, kamor misli svojim otročičem postaviti zibelko; za to delo treba 10—14 dnij. V kotanjo znese na gole trščice 3 do 5 belih jajec, iz katerih se 18. dan izvalé grdi debeloglavi in tolstokljuni mladiči. Stari jih marljivo pitajo skoro s samimi mravljinjimi bubami.

Po zimi se klatari okoli in pride tudi v niže gozde, obišče celó hribovska samotna selišča.

Zelena žolna je 15 centimetrov krajša. Vsa je več ali manj zelena, posebno živo na hrbtu; na trtici nagiblje na rumenkasto, po prsih in na trebuhu je zamazano belo-zelenkasta. Tudi zelena žolna ima lepo rdečo kapico na glavi, razen tega ima samec pod črnim licem tudi rdečo progo, pri samici je pa ta proga črna. Kreljuti so črne z belimi in rumenimi lisami pisane, ravno tako tudi sivo-zelenkasti rep. Oko je belkasto.

Ta ptica se po naših krajih nahaja povsod, če tudi ne pogosto, po nižih lesovih, rajša v listnatih nego v jelovih; sem ter tam stanuje celó po logih in večih sadnih vrtilih. Tudi ona je neznano oprezna pred človekom, zmerom jo čuješ, vidiš pa redko kedaj. Kedar zleti, kriči: glik, glik, glik, kakor bi se smejala. Po zemlji še dosti urno skače, posebno rada zahaja na mravljišča, ker so jej mravlje najljubša hrana. Po zimi za silo tudi jé jarebikove jagode.

Luknjo za gnezdo dolbeta oba, samec tudi pomaga valiti jajca, katerih ona znese 6—8.

Naposled je še:

Siva žolna, ki je nekoliko manjša od zelene in ima sivo glavo in vrat, sicer jej je vsa podobna. Samec ima rdeče čelo, pri samici je pa vsa glava siva.

Vede se in živi kakor zelena.

47. Detal.

V telesnej postavi in po svojem vedenji so žolnam naj-sorodniši detli. Razlikujejo se samo v tem, da so manjši, zajetniši in trščatiši, da njihov močan in robat kljun ni daljši od glave, in da so vsi več ali manj lepo pisani, največ na črnem dnu belo pikasti in pasasti, na glavi in pod repom pa rdeče lisasti.

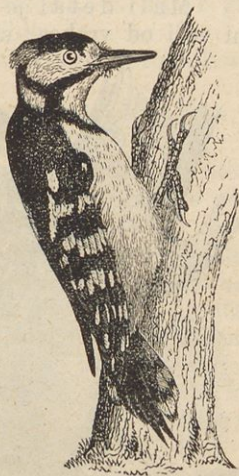
Detli so jako urni in živahni plezavci, na tla ne hodijo radi, dasiravno niso neukretni. Kakor žolne tudi detli ne morejo navzdol plezati, temveč le navzgov ali pa okoli debela v vinkih. Pred človekom se zmerom skriva za deblo ali vejo, samo včasih zvedavo pokuka izza stebela.

Pri nas živé ti-le dleti:

Veliki detal je po hrbtu črn in belo pikast; črne perotnice so mu belo pasaste; na trebuhu je zamazano belorumenkast, pod repom pa lepo rdeč. Črna glava ima rumenkasto čelo in rdeč tilnik; lice je zamazano belo, črno podrobjeno; tudi od kljuna niz vrat mu sega črna proga. Samica na tilniku ni rdeča. Po dolgem meri 24 centimetrov.

Veliki detal prebiva po vseh lesovih, po listnatih kakor po jelovih in borovih, v zadnjih vendar najrajši. Z drugimi detli živi v vednem prepiru; kakor hitro čuje ktereга trkati, takoj prileti in sr-dito odžene tekmeča. Ako zna lovec na puškino kopito trkaje posnemati njegovo trkanje, lahko ga tako premoti, da pride prav blizu njega iskat umišljenega protivnika.

Veliki detal je najhuji sovražnik in pokončevalec škodljivih podkožnih žužkov in njihove zalege. V sili se hrani tudi z jelovim in borovim semenom, z bukvico, želodom in leš-

46. Veliki detal.

niki. Borov storž (češarek), lešnik ali bukvico zagozdi v kako luknjo in potem tako dolgo seka s kljunom, da pride do jedra.

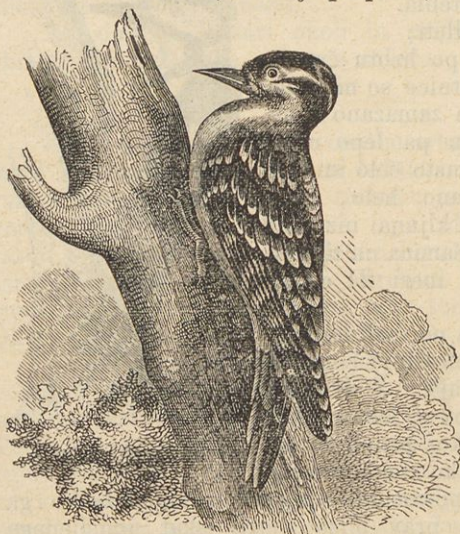
Pri izbiranju luknje za gnezdo ima svoje muhe, maloktera mu je všeč. Že na pol izdelano spet zapusti in začne novo tesati. Popolnoma izdolbena ima podobo globoke mošnje; vá-njo znese ona 5—6 svetlo belih jajec, ktera tudi on pomaga valiti.

Jeseni in v zimi pride v nižave in si dá tudi po sadnih vrtilih opraviti. Glasi se: pik, pik.

Srednji detal zamenjava po listnatih gozdih velikega, kteremu je tudi jako podoben, samo da je za 3 centimetre krajši, in da je po bokih rdečkasto nadahnjen in črno progast. Tudi samica ima rdečo kapico.

Gnezdi na visokih vrbah in jelšah, vhod v luknjo je jako ozek, toliko da more skozi smukniti. Živi in ponaša se kakor njegov veči brat.

Mali detal je pritlikovec med svojimi sorodniki, kajti ni veči od vrabca; sicer je pa pisan, skoro ravno tako, kakor

47. Mali detal.

drugi detli. Čela je sivkastega, temena rdečega; od ust niz vrat črno progast; hrbet in perotnice so belo in črno pasaste. Trtica je črna; rep v sredi črn, ob stranéh bel s črnimi pasovi; trebuh bel brez vsega rdečega pod repom; po bokih je črno po-črkan. Teme pri samici ni rdeče, temveč belo.

Mali detal se bolj drži doline in ravnine nego hriba. Nahaja se po gajih in vrtilih; jelovje mu ne godi. Ta srboriti in živi

ptiček neprenehoma stikuje po drevji za mrčesom in je zaradi tega koristen. Vede se kakor sploh vsi detli; ako znaš pogoditi njegovo trkanje, kmalu ga bodeš privabil k sebi.

Preslab, da bi si kjerkoli dolbel luknjo, poišče si navadno štercelj odkrhnjene veje, ki je v sredi že preperel in trhel. Tu si izteše brez velicega truda do 16 centimetrov globoko jamico, v katero ona znese 6—7 tanko-lupinastih, včasih rdeče pikčastih jajčic, iz katerih se mladiči že 14. dan izkobacajo.

Izdelana luknja mu služi tudi za naprej v ta namen, malo si jo očisti in se zopet vseli vá-njo, ako je ni kak drug duplar že pred njim zasedel.

Glas mu je tanek kik, kik.

Troprsti detal ima velikost velikega detla in je skoro enako pisan, loči se samo v tem, da teme ni rdeče, ampak rumeno pri samcu in belo pri samici, in da pod repom ni rdeč. Še bolje je pa zaznamovan s tem, da ima na nogi samo tri prste, dva spredaj, eden zadaj.

Živi pri nas na planinah v jelovih lesovih. Freyer ga je našel tudi v idrijskih in ribniških hribih.

V življenji in navadah se ne loči od drugih sorodnikov.

48. Vrtoglavka ali vijoglavka.

Vrtoglavka je med malimi našimi pticami šaljiv burkež ali komedijant. Kakor hitro zapazi kaj, kar se jej ne zdi varno, začne se čudovito šopiriti in napihovati; smešno previja glavo, steguje vrat in se pači, da se jej moraš smejati. Neprestano se pripogiba in priklanja, privzdiguje kučnico na glavi, streplje, kakor bi jo božjast lomila, posebno pa obrača in zvija vrat in glavo, kakor kača. S tem čudnim vedenjem hoče prestrašiti in odgnati sovražnika, kar se jej tudi večidel po sreči izteče, kajti to stegovanje in previjanje vratu in glave opominja na kačo, pred katero so vse manjše ptice v strahu.

Vrtoglavka se meseca malega travna, nekoliko dnij pred kukavico, vrača z juga, kjer je prezimila. Pri nas prebiva po pašnikih, dobravah, v grmovji in po vrtih. V eno mer se čuje pomladi njen vabeči glas: vid, vid, vi vid, ali ugle dati jo je težko, ker ima tako obleko, da je ni lahko razločiti od lubja drevesnega, toliko manj, ker se pred človekom potuhne in počene na vejo.

Vijoglavka je pepelasto rjastega perja z mnogimi belimi, rumenimi in črnimi pikami in pegami poškropljena; od til-

nika vleče se po hrbtu širok rjav in črno lisast trak; siv rep je pa petkrat rjasto prepasan. Po rumenkastem vratu in po prsih ima povprek zamokle valovite proge, po trebuhu je pa jasnejša. Po dolgem meri 18 centimetrov, je torej škrljančeve velikosti, samo da je tanjša in vitkejša.

Znamenit je njen dolgi, nitkasti, na koncu iglasti jezik. Ná-nj nabada mravlinčje bube, gosenice in enaki mrčes, ktere ga prav pridno obira z drevja in pobira po tleh; ali pa ga kakor polzkega in slinastega črva potakne med razdražene mravlje. Hudi mravljinici se vá-nj zagrizajo, kar je pa ptici ravno všeč, kajti kedar je poln, hitro smukne ž njim v usta in pohlastavši žival, spusti ga spet v razkačen mrgolež.

Akoravno ima noge ustvarjene kakor detal, vendar ne pleza, temveč le urno smuče po vejah sem ter tje, k večemu, ako se obesi s krempeljci za skorjo. Tudi ne kluje, ker ima preslab kljun, pridno pa čisti drevje od vsakovrstnega škodljivega drobiža. Vsak gospodar bi moral kolikor mogoče prizanašati vijoglavki in vesel biti, da jo ima na vrtu.

Vrtoglavka vali v duplu ktere kakoli drevesa, zunaj navadno v vrbah, jelšah in topolih; v vrtu jej je všeč vsaka luknja, naj bode tudi blizo tál. Ker si sama ne more dolbsti luknje, poišče si že gotovo, posebno rada se polasti detlove hiše. Brez vse daljne priprave znese samica na trhlenino 8—12 belih jajec. V valitvi se ne dá z lepa motiti, kakor pribita sedi, le okoli poldneva jo zameni samec na nekoliko časa.

V gostilniškem vrtu blizu Zagreba se je vijoglavka ugnezdila tik kegljišča, kjer so vedno ropotali kroglice in keglji. Luknja je bila 8 centimetrov od tal in precej široka, da je človek lahko z roko vá-njo dosegnil, dasiravno je bila precej globoka. Ako je kdo prišel k luknji, ali je celó bezal s šibico vá-njo, je ptica pihala in sikala kakor kača, toda iz gnezda ni šla. Ko pridem necega dne na vrt, je baš neki preveč radoveden gost pobiral jajca iz gnezda, ptičji par je pa na bližnjem drevesu žalostno kričal: šék, šék. Jajec je bilo devet, šla so iz rok v roke, nekteri so jih kotaljali po mizi in so jih hoteli prepustiti otrokom v igro. Nagovoril sem krčmarja, naj pusti v miru valiti nedolžno ptico, ki nikomur ni na potu, njemu samemu in njegovemu vrtu pa na velik dobiček. Mož me je poslušal, pobral je jajca in nesel nazaj. Gostje so trdili, da ptica itak ne mara več zá-nje, ker so jih ljudje po rokah nosili, ali kmalu so se mogli prepričati, da ptica ni tako občutljiva. Ni trajalo dolgo, pa smo jo videli, ko je smuknila v luknjo. Odslé je imela mir in

naposled so se izlegli mladiči, ktere so pa gostje zopet vznemirovali in jih v roke jemali, če tudi so sikali in pihali. No na svojo srečo so luknjo kmalu tako zasmradili, da nihče ni hotel več roke vá-njo vtikati. In tako sta jih stara srečno odgojila in naposled izpeljala.

Še predno začne pri nas mraziti, meseca kimovca, se poslovi vijoglavka in potuje v toplejše kraje.

49. Kukavica.

Ku, kú! kaj si vendar že tukaj?
O kukaj tica le kukaj
Po svojej starej navadi!
Saj ni še prave pomladi,
Dokler ni tvojega čuti glasú.

Tako poje pesnik o tebi, mila ptica kukavica, poje lepo in resnično. S teboj se začenja najlepši letni čas, ti nam prineseš mehko in toplo mladoletje. Kmeta in meščana tvoj prvi glas z radostjo navdaja. Tvoje kukanje — ne bodi ti oponeseno — res ni umetno, toda pri vsej enostavnosti ima vendar v sebi nekaj ljubeznivega, nagajivega in pristrčnega. Ljudje vračajoč se s pomladanskega sprehoda, pripovedujejo onim, ki so ostáli domá, da so te čuli v mladem zelenji, in poročajo, kolikokrat si zakukala. Posebno mlada deklica vestno šteje tvoje glase, iz njih ugiblje, kedaj se jej bodo uresničile srčne želje, za ktere še nihče ne vé. Pastir na paši se pa hitro prime za onih par krajcarjev, ktere morebiti nosi v žepu, češ, da bi vse leto ne bil brez denarja. Naj se mu izpolni vroča želja!

Kukavica je gibka in tanka ptica grličine velikosti. Po dolgem meri 36 centimetrov, od katerih pa polovica gre na klinasti rep. Glava vrat in hrbet je plavkasto-pepelast; trebuh bel in povprek črno-marogast. Dolge, ostro prirezane perotnice so temno-sive, ravno tak je tudi belo-pikasti rep; oko in kratke noge so rumene. Zunanji prst more ptica po volji naprej ali nazaj obrniti. Črni kratki kljun je stisnjen in malo prikrivljen. Mlada samica je rjasta in povprek lisasta in progasta, pozneje je pa samcu podobna, samo pod vratom jej ostanejo zaprane rjaste proge.

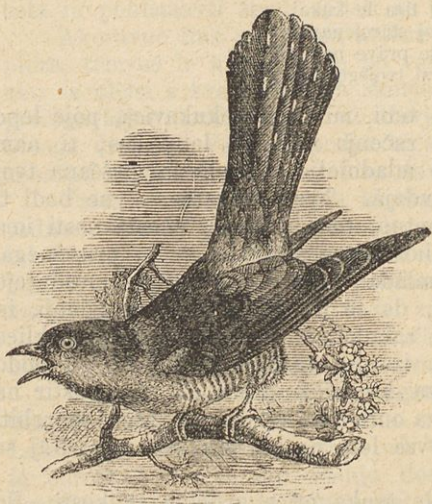
Kukavica se okoli sv. Jurija vrača k nam ter si vselej poišče svoj stanoviti kraj, kjer se takoj napové s kukanjem. Naumann je opazoval neko kukavico in se je prepričal, da je skozi 32 let hodila v njegovo sosedstvo. Samo on kuka,

s tem glasom namreč vabi in kratkočasi samico, ki mu cmihaje se odgovarja: kik, kik. Vsak par ima svoj odločen okraj, v katerem ne trpi drugega. Kakor se kak pritepenec oglasi, takoj prileti domačin in ga požene v beg. Ako znaš kukavičin glas dobro posnemati, jo lahko premotiš in zvabiš k sebi.

Akoravno more zunanji prst nazaj okreniti ter se za tega delj plezavcem prišteva, vendar ne pleza. Plaha in nemirna se skrbno prikriva v košate vrhe, kjer pridno obira gosenice, zlasti one škodljive kosmate, katerih druge ptice ne marajo; razen tega pokončuje tudi môle in druge škodljive

metulje, kakoršnih je dosti po gozdu. Gosenčje dlake se prijemajo želodca, da je časih znotraj ves kosmat kakor kožuh.

Kukavica leti hitro in lepo kakor skobec, kteremu je tudi po velikosti, vitkej postavi in marogastem trebuhu podobna. Zato so stari mislili, da se kukavica jeseni lahko v skobca spremeni. Že na kratkih nogah se jej vidi, da ni za hojo na tleh; in res pride na zemljo samo takrat, kedar je kacega črva ali gosenico zapazila. Pri de-

48. Kukavica.

ževnem in hladnem vremenu leta nizko ob tleh in obira žužke po grmovji, pred odhodom jeseni pa tudi lovi rjave kosmate gosenice in skakajoče kobilice po senožetih. Kukavica je jako požrešna, ali ravno s to nenasitnostjo je koristna v gozdu.

Kukavica je med našimi pticami edina, ki ne pozna slasti in težav domačega rodbinskega življenja. Ona edina nima svojega doma, ne dela si gnezda, ne odgaja svojega zaroda, se sploh ne peča zá-nj. Jajca namreč podmeta drugim malim pevkam in jim prepusti vso skrb za mladiče.

Ko čuti, da bode treba znesti jajce, tihotapi okoli in išče gnezda z jajci kake male ptice. To čast izkaže najrajši

taščici, pastirici, palčku, pogorelcu, vrtniku, penici, slavcu, cipi, kosu, pa tudi ščinkovcu, repniku, strnadu, škrajncu in grlici. Kukavica za svoje zanikerno delo vselej ubere oni trenutek, ko valeča ptica za kratek čas zapusti svojo zalego. Takrat hitro sede na gnezdo in znese eno jajce. Ako je pa gnezdo valeče ptice, ktere misli podvreči jajce, pokrito ali pa v duplu, znese kukavica jajce na zemljo, je vzame v kljun in skozi luknjo potakne v gnezdo. Kukavičina jajca imajo jako tanko lupinico in so za toliko ptico drobna, ali navadno vendar debelejša nego jajca one ptice, ktere so podložena; tudi niso vsa enaka, skoro vsako je drugače pisano in pegasto.

Malim pticam to malopridno podmetanje nikakor ni po volji. Dobro poznajo hudodelko in bržčas slutijo, zakaj se klati okoli njihovih gnezd. Z velikim vriščem in cikom se zbirajo okoli nje, zaganjajo se vá-njo, da bi jo odgnali. Ali kukavica je močnejša in ne dá se tebi nič meni nič odpraviti; toliko pa vendar pazi, da jo pri samem djanji pevka ne zateče; kajti sicer bi se moglo zgoditi, da bi nepovoljni dar brsnila iz gnezda, kar se neki časih tudi prigodi. Navadno pa pusti tuje jajce med svojimi, je greje s svojim truplom in se veseli, ko se naposled izvali debeloglavi grdi najdenec. Čudno je to, da se mlada kukavica skoro zmerom popreje izleže, nego domači otroci. Pisana mati ima z najdenčkom tako veselje, da večkrat svoja lastna še negotna jajca iz gnezda pomeče, samo da se podvrženec more širiti. Mala rejnica ima sedaj ves dan dosti opraviti, da nanosi dosti hrane za nenasitno, vedno odprto rumeno žrelo. Ako so se s kukavico vred izlegle domače ptičice, jih večja in močnejša kukavica kmalu spravi pod se, sirote komaj dihajo in ne dobé skoro nič jesti, ker jim samogoltni vrinjenec izpred kljuna vse prehladne, kar je skrbljiva mati njim namenila. Vtihotapljená tujka se dobro redi in hitro raste, domači otroci pa hirajo in ginejo in nazadnje tudi poginejo. Mrtve potem mati sama spravi izpod nog in jih pomeče iz gnezda. Zato navadno najdemo samo kukavico v gnezdu, redko kedaj se more zraven nje obdržati in odgojiti domači zarod.

Godna kukavica se ne zmeni več za mačeho, dasiravno ta še nekoliko dnij leta za pasterko in jej za hrano skrbi.

Ljudje so si že mnogo ubijali glave, razmišljevali in ugibali, zakaj kukavica sama ne vali. Ne moremo se hvaliti, da bi bili to stvar do kraja dognali. Največ se vendar misli, da zato ne odgojuje svojih mladih, ker se pri njej jajce za jajcem prepočasi godi; ona namreč znese vsakih osem dnij

po eno jajce, in ker jih znese vseh skup 6—8, traje blizu do dva meseca, dokler niso vsa znesena. Ako bi z valitvijo čakala do zadnjega jajca, pokvarila bi se prva; ako bi pa precej na prvem obsedela, izlegel bi se prvi mladič še pred tretjim jajcem. Tačas bi morala ob enem sedeti in mladiča pitati — to pa ni mogoče.

Konec meseca velikega srpana nas zapuščajo stare, malo pozneje mlade kukavice in leté tje v srednjo Afriko.

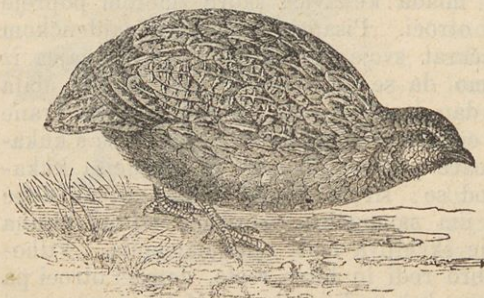
Kukavica je dobrega in okusnega mesa, ali težko jo je v roke dobiti. Tudi je ni vredno ubijati, ker nam živa več koristi nego mrtva.

50. Prepelica.

Prepelica je soseda škrančeva. V tem, ko se škranec vrti v višavi nad zeleno njivo, prepeluje prepelica v pšenici, ki se je ravno jela v klasje vreteniti. Škranec je zgodaj prišel, otroci prve zalege so se mu že razbegnili po žitu, sedaj že dela priprave za drugo valitev, ko je prepelica ravno prišla z dolzega pota vsa trudna. Pet pedí, pet pedí! se tedaj posebno proti večeru razlega od njive do njive

samčev vabeči glas, ona mu pa v razzoru tiho odgovarja: bibivi, bibivi.

Prepelica je ptica kokošjega plemena in sicer najmanjša; podolgostimerisamo nekaj malega čez 18 centimetrov. Sivo-rjavkasto, na trebuhu jasnejše perje je po dolgem in

49. Prepelica.

poprek rjasto pegasto in progasto, posebno očitna je rjava proga nad očesom. Perotnice so precej dolge in ostro prirezane, rep pa prav kratek in ves pokrit s podaljšanim perjem na trtici; zato je videti kebasta in zaokrožena. Kratek kljun je čvrst in zbočen, kakor sploh kokošji. Samec nima ostrogo, od samice se razlikuje po temnejšem perju, zlasti je belkasto grlo z zamoklo rjastim trakom obrobljeno.

Prepelica prebiva povsod na obdelanej zemlji, toda v hribe ne gré rada; najbolj jej godé njive posejane s pšenico.

Po dnevi se skriva po žitu, pod večer pa nekako oživi in teka prav hitro sem ter tje in pride tudi na senožeti. O lepem vremenu se po kokošje rada valja in koplje v prahu. Pred sovražnikom hitro smuče med bilkami ali pa se potuhne in skrije v kako jamico ali za prsteno gručo, kjer jo je težko zapaziti, ker je skoro iste barve kakor suha prst. Lovci pravijo, da kedar si zbegana ne vé pomagati, strahú potakne glavo v zemljo, bržčas misleč, da je sovražnik potem ne vidi. Letí dosti hitro ali ne visoko; sploh se pa nerada vzdigne od zemlje; leteč nikdar ne sede na drevo, zmerom spet na tla. Samci so strahovito togotni ter se med seboj hudo lasajo. V starih Atenah so jih zato vadili za kratkočasne bojne igre kakor peteline, v Kini imajo pa neki še dandanes to navado.

Prepelica se hrani z žitom in vsakovrstnim drugim semenjem, vmes trga tudi travo in sploh zelenjavo, jé tudi črve in žužke in za boljše prebavo zoblje pesek, prav kakor kokoš.

Že precej pozno v letu znese ona 8—14 belo-zelenkastih in rjavo-pegastih jajec. Gnezdo jej dá mnogo opravit, z nogami izkoplje jamico in jo za silo nastelje s suho travo. Na jajcih sedí skoro tri tedne. Nežni, temno mahasti keščeki takoj tekajo za materjo, ki jih skrbno vodi okoli, uči jesti, spravlja pod se itd. kakor koklja. On se ne peča za nje. Keščeki hitro rastó, že konec družega tedna morejo leteti, v 5. ali 6. tednu so pa že popolnoma dorasli in pripravljeni za potovanje.

Že konec meseca velikega srpana začnó prve prepelice odhajati, glavni vlak gré pa meseca kimovca. Na milijone se te živali zbere jeseni v južnej Evropi po vseh deželah okoli Srednjega morja, na Španskem, Laškem, Grškem, Ruskem in po otocih. Takrat vse gomazi samih prepelic. Kedar potegne ugoden južni veter, se vzdignejo jate visoko v zrak in leté prek morja v Afriko. Ali to je lahko rečeno, težko pa storjeno. Morje je široko, prepelice pa niso najboljše letalke. Res, da skrbno poiščejo vsak otok na potu, da si počijejo, ali pri vsem tem jih vendar na potu mnogo onemore in pogine. To je še sreča, ako je morje pokojno; utrujena jata tedaj sede na vodo, si počije in se spočita zopet vzdigne in leti dalje. Ali drugače je to pri vihnem vremenu, posebno ako vihar pride za njimi. Vihar vrže celo jato v morje in razburkani valovi jo pokopljejo vá-se. Pri takej priložnosti onemogle padajo na mimo plavajočo ladijo in obležé kakor mrtve.

One srečne, ki prileté do afrikanskih bregov, so zmerom tako trudne in upehane, da jih je moči loviti, bolje rečeno pobirati. Še le za nekoliko časa, ko so se oddehnile, se razbegnejo in razkropé po severnej Afriki. Meseca malega travna se pa spet zbirajo na afrikanskem primorji za pot proti domu. Ali spomladne jate se gledé na število ne morejo meriti z jesenskimi, komaj polovica se vrne.

Mnoge prepelice pa še ne leté prek morja, temveč prezimijo v popreje omenjenih deželah in po otocih.

Prepelica ima neizrečeno mnogo sovražnikov, najhujši se vé je pa človek, ki jih lovi in strelja zaradi okusnega mesa. Ko pride jesen, jih lovci pokajo, da je groza. Največ jih pa ugonobé Lahi, samo v napoljske okolici jih včasih na dan ujemó po 100.000. Iz južne Ruske pošiljajo polne sode nasoljenih prepelíc v Moskvo in Petrovgrad.

Prepelico ljudje radi v gajbo zapirajo, ali pa jo pusté prosto po izbi tekati. Hitro se udomači in je jako zabavna in kratkočasna.

Na Štajerskem prepelici tudi pravijo podprda. Otroci pojó o njej:

Podprda!
Kam boš šla?
Prek morja!
Kaj boš tam?
Žela bom,
Žela bom!

Kaj boš jela?
Kruh no sir,
Kruh no sir!
Kaj pa jaz?
Govneca,
Govneca!

51. Jarebica.

Jarebica je ljubezniva, lepo pisana poljska putika brez ostroge na nogah. Glavo ima rjasto-rumeno; vrat in prsi pepelaste, s črnimi pikicami poškropljene; siv hrbet je po dolgem belo počrkan, prek rjasto pasast in s črnimi valovitimi progicami gosto prečrtan; sivkaste kreljuti so rjasto in belo prepasane; tudi prisekan rjast rep in trtica je z rdečkastimi pasovi ozaljšana. Lepo jej pristoji kostanjeva lisa, ki se jej na sivem trebuhu v podobi podkove kriví. Oko je obrobjeno z rdečo golo kožico; kljun je plavkast, noge pa sivkaste. Tri decimetre dolga ptica tehta po priliki pol kilograma. Samica je malo manjša ter ima na trebuhu manjšo in bledejšo podkovo.

Ta lepa puta prebiva skozi vse leto povsod na obdelanej zemlji. Po nekterih krajih je prav navadna ptica. Dasiravno se hribov ne ogiblje, vendar so jej ljubša ravna ali

holmasta polja, senožeti, strnišča in vinogradi. Posebno všeč so jej kraji, kjer se njive in travniki vrsté z goščavami in grmovjem; rade tudi obiskujejo redko porobje okoli gozda, v sam gosti les pa ne gredó.

Spomladi hodijo jarebice sparoma, pozneje stara dva vodita mladino, in vsa družina ostane do prihodnje pomladi skup. Sklučenega hrbta se zjutraj in proti večeru hitro mu-zajo med žitom ali pa smučejo med goščavo, okoli poldneva pa počivajo v senci. V svojem okraji se pasoč klatijo sem ter tje, toda daleč nikoli ne gredó, zlasti tam ne, kjer imajo mir. Ako jih kaj prestraši, tekó hitro po tleh, tudi počenejo in se potuhnejo; ako je nevarnost večja, se vzdignejo z velikim hrupom in pokom, pa kmalu spet sedejo, toda nikdar na drevo, temveč zmerom na zemljo. Za silo gredó tudi v vodo in še dosti dobro plavajo.

Kakor prepelica hrani se tudi jarebica z vsakovrstnim zrnjem in semenjem, z žužki in zelenjavo. Po zimi kopljejo po snegu, da pridejo do trave in do zelene ozimine, in obirajo tudi brinove jagode. No v hudih zimah se jim hudo godi. Sneg večkrat zmrzne tako na debelo, da ga ptice ne morejo razpraskati in razpokati; takrat je treba stradati. Lakota jim vzame prirojeni strah pred človekom, drzno se približajo samotnim hišam in pridejo celó na dvorišče smeti razkopavat. Ali pri vsem tem jih v takih zimah mnogo pogine, včasih na daleč in široko nobena ne ostane. O tacem času mora pameten lovec skrbeti, da mu ta divjačina ne odmre. Okoli grmovja bode razkopal sneg ter jim včasih vrgel kako perišče slabejega žita.

Spomladi se družine razkropé na pare, kar se pa ne godi brez hudega boja med samci. Samica si naredi v travi ali v žitu jamico, jo nastelje površno z bilkami in v to pri-prosto gnezdo znese 10—16 sivo-zelenkastih jajec, na katerih ona sama sedí tri tedne. Samec pa blizu nje na straži stoji, zvesto pazi in posluša ter hitro vsako nevarnost obznani va-lečej družici. Živahni kebkci so črno, rumeno in rjavo pi-sani, komaj so izlezli iz jajca, že tekajo okoli matere, ki jih

50. Jarebica.

skrbno vodi okoli. Oče jih vedno spremlja, pazi na nje in skrbi za njihovo varnost. Ako mladina po kakej nesreči izgubi mater, prevzame on vodstvo in nadomešča mater. Takrat se vede kakor samica, kliče jih z istim glasom in vabi pod svoje perotnice. Mladiči precej hitro rastó, ali leteti morejo še le v tretjem mesecu.

Kakor hitro se staremu ne zdi vse varno, takoj dá znamenje. Stara zbere ubogljivo mladino okoli sebe, on pa nemirno leta sem ter tje, steguje vrat, gleda in posluša na vse strani. Pri resničnej nevarnosti se razbegnejo in poskrijejo na stanovitno znamenje mladiči, stara dva pa šepavo krivencata dalje in tako premotita sovražnika, da gre za njima in zgreši mladino. Ko starka misli, da je sovražnik že dosti razbegan, vrne se po ovinkih k otrokom, ki so ves čas mirno žedeli vsak v svojem skrivišči. Na vabilni materni glas se pa takoj spet vsi zberó okoli nje, in kmalu se jim tudi oče pridruži. Pozneje, ko mladina malo odraste, morajo sinovi očetu zljajšati težko službo ter zá-nj prevzeti stražo. To je ob enem tudi dobra šola za njihovo prihodnost.

Jarebica ima mnogo in mnogo sovražnikov; na zemlji in v zraku prežé ná-njo razne zverí in ujede, jeseni in po zimi pa še človek.

Žive ujete jarebice se privadijo človeku in hiši ter postanejo prav domače. Krotke so posebno one, ktere izvali koklja iz podvrženih jarebičnih jajec.

V naših krajih živé razen poljske jarebice še tri druge ptice, ki so ž njo več ali manj v rodu. Prva je:

Gozdna ali hostna, tudi rdeča jarebica, podlesk in leščarka imenovana. Od poljske jarebice je večja, po dolgem meri 36 centimetrov. Rjasto-rumena kura je belo in črno pisana; sivkast rep ima en črn in en bel pas; grlo je črno, belo obrobljeno. Nad očesom ima rdečo bradavičasto kožico; noge so skoro do prstov pernate; na glavi ima pernato čopo; kljun je črn. Malo manjša samica ima na glavi manjšo čopo in njeno grlo ni črno.

Ta jako plaha puta živí po gorskih gozdih, posebno po krčevinah, kjer raste leščevje, praprot in resa. Po dnevi tiho smuče od grma do grma, po noči pa spi na drevji, kjer je varniša pred tihotapnimi zvermi. Tudi od tal spodena se skrije v gosto smreko ali jelo.

Kakor sploh vse divje kure hrani se z vsakovrstno hrano, po letu s črvi, polži in žužki, jeseni in po zimi s semenjem, jagodami in brstjem. Po zimi kopljejo dolge hodnike pod snegom, da pridejo do živeža.

Hostna jarebica gnezdi v goščavi na zemlji. V kotanjo znese kacic 5—15 rumeno-rjastih, temno pegastih jajec. Lepe kebčke vodi ona sama, še le ko so malo odrasli, pridruži se samec spet družini, ki potem do prihodnje pomladi ostane skupaj.

Lisice, mačke in kune jih mnogo podavijo, ravno tako tudi kanje in kragulji, zato so te lepe kokoši pri nas dosti redke.

Gozdna jarebica je sosebnost okusnega in slastnega mesa; ljudje, ki se v to razumé, pravijo, da je boljša od fazana.

Drugi je:

Skalni jareb ali kotorna, za spoznanje manjši od hostne jarebice. Zgoraj je pepelast, po plečih rdečkasto nadahnen; grlo je belo, s črnim trakom obrobljeno; prsi in bokovi so rjasto in črno pasasti in kostanjevo pegasti, kar ga posebno lepega dela. Rep je rjasto rdečkast; kolobarček okoli oces, kljun in noge so rdeče.

Pri nas živi ta krasna putika po skalovji in pečevji pustega Krasa, po Notranjskem, Goriškem in v Primorji. Freyer napominja, da prebiva in gnezdi tudi na Gromadi nad Polhovim Gradcem, kar mi je tudi ondotni lovec potrdil.

Skalni jareb je plaha in oprezna ptica. Lovca pozna že od daleč, na kokljin ali petelinov svarilni glas se vsa družina razprši in potakne med kamenje in travo; ako lovec ne zna posnemati kokljinega glasu, ne bode nobenega dobil na oko, naj še tako stikuje za njimi. Med skalami hitro teka sem ter tje, in dasi leti bolje od drugih sorodnikov, se vendar nerad vzdigne od tal. Po kakej zveri preplašen vendar včasih tudi seda na drevo. Hrani se kakor sploh jarebice.

Samica znese 12—15 rumenkastih, rjavo počrkanih jajec v priprosto ali dobro skrito gnezdo pod kako skalo, v razpokanem pečevji ali pod gostim grmom. Mladiče vodita oba roditelja v vednem strahu pred grabežljivo zverjadjo, ki rada postopa za brezskrbno mladino in res marsikomu zavije vrat.

Na Grškem in dolenjem Laškem je skalni jareb prav navadna ptica, v Indiji jo pa drže med domačo perotnino okoli hiše. Petelini se med seboj neusmiljeno kavsajo in bijejo na

življenje in smrt, dostikrat je boj končan, ko eden borilcev pade mrtev na zemljo. Za tega delj so jih nekda j na Grškem in jih še dandanes v Indiji privajajo na take boje.

Meso skalnega jareba daje izvrstno pečenko, boljše od poljske jarebice in prepelice.

Končno moramo še omeniti:

Snežnega ali planinskega jareba, ki živi po naših snežnikih v družbi planinskih ščinkovcev in divje koze. Tu se pasejo med dragomastnikovimi grmiči, v ruševji in po skalovji. Dasiravno niso sosebnoredki, vendar jih je neznano težko zaslediti, ker so po letu in po zimi tako opravljeni, da jih ni lahko razločiti od prstenih tál in sivega kamnja, in se zraven pred človekom še potuhnejo.

51. Snežni ali planinski jareb.

Planinski jareb je po zimi bel kakor sneg, samo kljun in rep je črn; toda tudi repna peresa so belo obrobljena in zgoraj s podaljšanim trtičnim belim perjem pokrita. Po letu je pa skoro vsak mesec drugače opravljen. Kocaste, do višnjevih krempljev pernate noge, trebuh in kreljuti so tudi po letu bele; samo rep in peresni tuli na kreljutih so črni; sicer je sivo-rjast, belo in črno izpran, z rumenimi in črnimi pasovi in lisami

opisan. Zimska obleka ima pa skoro zmerom še tu in tam kako letno pisano pero, in tudi narobe se v poletnem oblačilu najde kako zimsko pero. Nad očesom se mu blišči rdeča bradavičasta koža, ki je pri samcu mnogo večja in očitniša nego pri njej. Snežni jareb se hrani s travo, planinskimi zelišči, jagodami in brstjem, po letu pa tudi pobira žužke in črve. V vročini leni čepé v senci in se z velikim hrupom še le vzdignejo, ko se jim je človek na nekoliko korakov približal; pri

meglenem vremenu so jako živahni in brezskrbni, pri hladnem in čistem zraku pa jako oprezni. Po letu se držé v hladnih, golih višavah, še le ko jih zagrne snežena odeja, se umaknejo v niže gozde, kjer so varniši pred zameti in plazovi, in kjer se laže dobi najpotrebniši živež. No pri vsem tem jih plazovi mnogo podsujejo in sploh jih v hudih zimah na zmrznjenem snegu dokaj pogine.

Pomladi se jesenske in zimske družine razkropé ter se sparjene vračajo v priljubljene višave.

V jamico, ki je z mahom in suhljadjo površno postlana, položi ona 9—16 zamoklo rumenih, rjavo pikčastih jajec. Petelin se ne zmeni niti za valečo samico, niti za mladino; tačas sam pohaja po najviših obronkih. V nevarnosti se kebeci poskrijejo spretno med kamenje in v luknje, starka pa odleti; ko je nevarnost minila, pride nazaj in jih hitro zopet skliče pod svoje varne peruti.

Planinski jareb je dobra jed.

52. Divji petelin.

Naše planine so bile nekdanj vse opasane z gostimi črnimi lesovi, ktere je pa v novejšem času sekira že jako iztrebila in po mnogih krajih v malovredno redko hosto izpremenila. Le sem ter tje po raztrganih višavah, strmih in nepristopnih koritih je ostal gozd še tak, kakoršen je bil nekdanj ves. Tu leže velikanska gnila debla na tleh, okoli njih pa veselo poganja nov zarod; toda teh débel ni podrla drvarjeva sekira, dozdač človek seka rajši tam, kjer se les dá laže spraviti v dolino in hitreje spremeniti v denar. Kar starega in mladega steblovja leži tod, to je polomila starost, vihar in sneg. Po takih gozdih še dandanes hlača kosmatin medved, prebivajo kune, zlatice in divje mačke, po nekterih krajih se dobode še tudi kak ris, posebno pa prebiva po tacih lesovih — divji petelin.

Divji petelin je največa divja kura in sploh eden največih naših domačih ptičev. Dorasel meri od kljuna do konec repa nad 9 decimetrov, je torej velik kakor puran; težek je 5—6 kilogramov, dobode se pa z 8 kilogrami in še črez. Divji petelin pa ni samo velik, temveč tudi lep ptič. Glava je črna, vrat in prsi se svetijo kovinsko in se spreminjajo na plavo in zeleno, črnikasto truplo nagiblje malo na sivo; petrotnice so zamoklo-rjave, na zgibu bele; trebuh je črn, belo pegast; črni široki rep belo lisast. Bledi rumeni kljun je

kljukasto zakrivljen kakor od kake ujede, izpod kljuna ima pernato brado, ki ga še bolj postavnega dela. Golenice so do prstov pernate; črni kremplji so kratki ali močni. Nad rjavim očesom se mu žari škrlatasta bradavičasta koža. Kokoš je mnogo manjša, nima brade in sploh njemu ni nič podobna. Perja je rjastega, črno in belo lisastega; po prsih in po grlu je čisto rjasta; po belem trebuhu črno in rjavo pisana; rjavi rep je črno pasast. Tehta $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ kilograma.

52. Divji petelin.

Vsak divji petelin ima svoje izvoljeno, visoko drevo, na katero najrajši seda, na katerem navadno tudi prenočuje in sploh brez potrebe nikdar ne gre daleč od njega. Po dnevi je večidel na tleh, mogočno in počasi stopaje si išče hrane po goščavi ali pa se zadovoljno koplje v suhej prsti. Toda tudi sedaj, ko bi človek mislil, da je pozabil na vse, kar se okoli njega godí, zdrami ga najmanjši šum iz ugodnega čuvstva. Ako počí najtanja suha vejica, sliši on to dalje od

Divjemu petelinu je najbolj všeč samotno, z bukvami pomešano jelovje in borovje, kjer pod starimi z bradastim lišajem obrastenimi jelami rodi borovnica (črnajagoda), kjer na prelomih raste vresje in kopinje. Čiste vode se vé mora tudi biti blizu. Tu živi po letu in po zimi v sosedstvu črne žolne in pisanih detlov, akoravno senezmenizá-nje. Le najhujša zima in debel sneg ga prežene v nižave, včasih pa tudi v planinskih senikih išče zavetja.

sto korakov, vzdigne se z velikim hrupom in hitro s perotnicami mahaje leti (Gorenci pravijo, da pluje) naravnost po lesu. Za tako težko truplo prekratke perotnice mu ne dadó daleč leteti, kmalu sede v kako visoko drevo. Pri grdem vremenu, posebno pri mečavi po zimi ne gre rad z drevesa in večkrat tako dolgo ostane na njem, da vsega osmuče.

Divji petelin je vse, kar druge divje kure. Po letu trga travo, mlado praprot, cvetne mačice, pozneje obira jagode in kopine, vmes zoblje tudi žužke, črve, polže in drobne kamenčke; po zimi in spomladi se pa prehrani skoro s samim borovim in jelovim brstjem. In ker se divji petelin strelja samo spomladi, zato je njegovo meso trdo, žilavo in diši po smoli ter se mora na poseben način pripraviti, da postane užitno. Kokoš je v hrani bolj izbirljiva, rajša zoblje žužke in je mehkejše sočniše zelí; zato je pa njeno meso mnogo prhkeje in okusniše.

Petelin živi navadno sam, brez vse družbe. Samo spomladi, ko mu kri zavré, vabi kokoši k sebi in se sploh tako spremeni, da ga ni poznati. On, ki je skozi vse leto sama opreznost in živa nezaupnost, spozabi se sedaj tako, da se mu človek na nekoliko korakov daleč more približati, zraven se vede tako smešno in norčavo, kakor bi bil prišel ob vso pamet. Lovci pravijo: Divji petelin „poje“.

Že v drugej polovici meseca sušca — v viših gorah pa meseca malega travna — začne petelin peti. V ta namen preseli se iz svojega navadnega okraja v stanovit les, ki navadno leži proti jutru in je večkrat daleč od njegovega navadnega stanišča. O tem času se na njegov glas tudi kokoši začno zbirati in, preletevši s petelinom vred v večernem mraku na izvoljeno mesto, posedajo po drevji. Zjutraj še pred dnevnim svitom se začne petelin glasiti; včasih dleskne s kljunom, kakor bi s suho palico udaril ob preperelo vejo; dleskanje je zmerom hitreje in glasneje, cmokanju podobno, naposled se prevrže v neznano hitro smicanje, kakor bi koso brusil; lovci pravijo, da „rigel dela“. Potem preneha za čas, pa kmalu spet z nova začne tako dolgo, da ga kokošji vabeči glas: dak, dak izvabi z drevesa na tla. V svoje petje je tako zamaknjen, da takrat, kedar „rigel“ dela, nič ne vidi, nič ne čuje. S stegnjenim vratom, razšopirjenim repom in spuščeni kreljutimi mencá po veji sem ter tje in prevrača oči, kakor bi bil pijan. Ni mi treba dostavljati, da tačas ne trpi nobenega drugega petelina blizu sebe, in ko bi se kateri prikazal, uname se med njima takoj boj na življenje in smrt.

Pojoč petelin je tako razkačen, da ga prevzame strast in to-gota, da napada in grize celó ljudi in živino, ki pride blizu njega. Po solnčnem vzhodu preneha peti ter gre s kokošimi na pašo, zvečer pa spet prileti na isto drevo in drugo jutro se komedija z nova prične. To trpi tri do štiri tedne; pri grdem vremenu vendar ne poje.

Ko so se kokoši sparile, gredó spet svojim potom, pe-telin se loči od njih in odleti spet nazaj v svojo samoto. Kokoš si izgrebe kotanjo, jo nemarno nastelje in znese 6—12 rjastih temno-pikčastih jajec, ki niso nič večja od jajec do-mače kokoši. Na gnezdú sedi tako čvrsto, da se dá večkrat z roko prijeti; prepodena ne gre daleč proč in pride kmalu nazaj; kedar odide za kratek čas na pašo, pokrije jajca, da jih ne bi kaka vrana staknila. Konec četrtega tedna se iz-valé piščeta, katerih je mati neizrečeno vesela. Kmalu jih vodi na pašo, razkapa jim mravljišča in je uči jesti; za nji-hovo obrambo v nevarnosti jej materina ljubezen vdihne vsa-koršne zvijače, ali če je potrebno tudi neustrašeno srčnost. Mladičem hitro perje toliko ponaraste, da morejo na drevesa, kjer so varniši pred lakomnimi zvermi. Pod jesen se mladi petelinčki ločijo od matere, pokušajo peti in se radi bijejo med seboj; jarice pa do prihodnje pomladi ostanejo pod materinim očesom.

Jajca divje kokoši so že večkrat pokladali domačej ko-koši, ki jih je tudi izvalila; ali divji otroci so se bali pisane matere, zlasti njenega klokanja in večidel so kmalu poginili. Sem ter tje so vendar kacega mladiča odgojili, ki se je s časom še precej ukrotil.

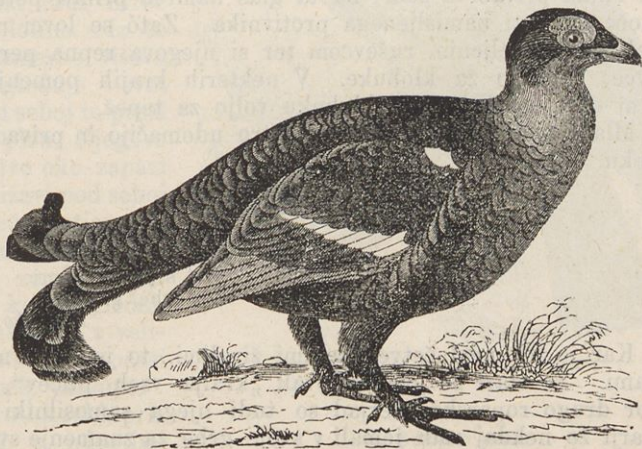
Divji petelin, zlasti kokoši in mladiči imajo na zemlji in v zraku neizrečeno mnogo sovražnikov, najhuji med njimi je morebiti lisica; ako k temu še premislimo, da se stari gozdi čedalje bolj redijo, bode nam razvidno, zakaj ta lepa in zanimiva ptica vse bolj gine po naših krajih.

Divji petelin spada z jelenom in srno v tako imenovano veliko ali plemenito lov, ki posebno velikej gospôdi dela zabavo. Pravi lovec nikdar ne streli po kokoši, niti po mladičih, temveč samo po petelinu in to samo spomladi, kedar poje. Kmalu po polnoči mora zapustiti postelj ter se napotiti v goro, ki ima še večidel sneženo odejo. Natanko mora po-znati ves kraj, posebno pa petelinove lastnosti. Najkasneje ob treh zjutraj mora že biti na mestu, kacih 100 korakov od drevesa, na katerem petelin po navadi poje. Tu mora stati mirno tako dolgo, da začne petelin „rigel“ delati, takrat

skoči hitro nekoliko korakov proti petelinu; ko „rigel“ preneha, mora obstati in mirno čakati drugi „rigel“ in tako naprej tako dolgo, da pride pod petelinovo drevo. Tu ga vzame na muho in strelí sred „rigla“. Ako je zadét, štrbonkne z velikim hrupom na zemljo, ako ne, zleti časih po strelu, časih je pa tako zamaknjen, da ga celó strel ni predramil in lovec potem strelí lahko še enkrat. Pravi lovec ga strelja samo s kroglo; z zrnjem je sramotno, tudi se lahko odbije od trdega in gostega perja.

53. Ruševac ali škarjevec.

V sosodstvu divjega petelina živi njegov najbližnji sorodnik, prelepi ruševac ali škarnjek, tudi mali divji petelin imenovan. Do 6 decimetrov dolgi in $1\frac{1}{2}$ do $2\frac{1}{2}$ kilograma težki samec je svetlo-črnega, na plavo se spreminjajočega perja; zgib na perotnicah in pas črez kreljuti je bel; črni trebuh je belo-lisast, perje pod repom je pa čisto belo.

53. Ruševac ali škarjevec.

Največ ga pa krasi škarjast ali rašljast rep, čigar lepa peresa so na ven vkrivljena. Črni kljun je zakrivljen; nad očesom se mu žari posebno velika in debela rdeče-kožnata obrva. Za tretjino manja samica je rjasta in črno-lisasta, skoro kakor kokoš divjega petelina; obrva nad očesom je manjša.

Ta jako plaha in divja kura prebiva sem ter tje po gorskih gozdih, zlasti v brezovji in bukovji; za čisto jelovje ne mara toliko. Na tleh je urniša od divje kure in tudi bolje letí, sicer jej je pa v lastnostih in vedenji vsa podobna. Pomlad tudi njega popolnoma omami; z razprtim repom in pobešenimi kreljutimi poje in pleše po tleh okoli zbranih kokošij. Sparjene pute se razkropé in znesó po 7—12 rumenkastih in rjasto-pegastih jajec. Ko mladiči malo odrastó, pridruži se petelin spet družini, ki potem do pomladi vsa skupaj ostane.

Hrani se z raznovrstnim brstjem, cvetnimi mačicami, jagodami in žužki. Po zimi si napravi pod snegom dolge rove, da pride do hrane.

Ruševčevo meso je jako okusno, zlasti od kokoši in mladičev.

Lov na škarnjeka je skoro še bolj težavna nego na divjega petelina, kajti on tudi med petjem zagleda in začuje vsako nevarnost. Le kdor zna dobro posnemati njegov „rigel“, ga z lahka privabi k sebi; na ta glas namreč prihití petelin in hoče odgnati namišljenega protivnika. Zató se lovci radi pobahajo z ustreljenim ruševcem ter si njegova repna peresa (krivce) zatikajo za klobuke. V nekterih krajih pomenjajo naprej obrnjeni krivci na klobuku voljo za tepež.

Mladi ujeti ruševci se dosti hitro udomačijo in privadijo človeku.

54. Orel.

Gnezdo svoje stavi
Orel na višine,
Svet s perutjo meri
Čez vrhé, globine.

S. Jenko.

Kar je lev med četveronogimi živalimi, to je orel med pticami. Že stari so ga imenovali „kralja vseh ptičev“, in kakor drugo roparsko zverjad so tudi njega samosilniki in vladarji že nekdam radi jemali v svoje grbe za znamenje svoje mogočnosti in oblasti. Kakor lev si tudi orel sam lovi, česar potrebuje za živež; kakor levu se tudi orlu že v vnanjej postavi in v vsem držanji in vedenji vidi drzna plemenitost. Krepko telo na čvrstih nogah drži skoro po koncu, kljukasto zakrivljen kljun in močni srpasto zaviti kremplji so priča njegovega roparskega rokodelstva, veliko in bistro oko pa, ki se mu žari globoko pod obrvno kostjo, dela ga nekako predrznega in veličastnega.

Kakor sploh mogočniki tudi orel ne mara za družbo. S svojo družico, ki mu do smrti verna ostane, živi samotno in ne trpi v svojem okraji družega orla, še manj pa se druži z drugimi pticami. Zjutraj, ko so druge ptice že davno zapustile svoja prenočišča in šle za živežem, orel še mirno sedi ondi, kjer je prenočil. Ko se je solnce že precej visoko pomaknilo, striplje s perutnicama, si poravna perje ter se spusti v zrak. S prva počasi maha s perutima, pozneje pa, ko se je dovil v neko višino, plava mirno z razprostrtima kreljuma. Včasih kakor pribit visí v zraku, potem pa spet ure in ure kroži čez hribe in doline. Iz te neizmerne višave razgleduje svet pod seboj in preži na plen. Njegovo bistro oko zapazi v nižavi pod seboj letečo ptico ali kako drugo žival na zemlji. Ako je kaj zagledal, spušča se v velikih krogih počasi niže, pritegne peruti k sebi, privrši z odprtimi kremplji od strani

54. Kraljevi orel.

na žival, jo pograbi in odnese seboj v višavo, še predno se je prav zavedela nevarnosti.

Orel napada vsako žival, ktero si upa vzdigniti od tal. Srnce, jagnje, kozlič, lisica, pes, kokoš in jarebica — vse je dobro, tudi krta in miši ne zameta. Kedar pritisne lakota, zlasti po zimi, gre mu tudi mrha v slast. Dovolj je znanih primerov, da je celó otrokom nevaren. Tudi slabejšim ro-

parjem iztrga njihov plen. Uplenjeno žival rad odnese na stanovitno mesto, ktero se mu za mesarjenje posebno pripravno zdi. Ptico najprej površno oskube, potem jo začne jesti od glave s kostmi in s perjem vred. Za nekoliko dni vrže sesvalkano perje iz želodca, kosti pa prebavi popolnoma.

Po kosilu gre počivat in v miru prebavljat. Popoldne gre še enkrat na lov, proti večeru se pa tiho spusti na svoje navadno prenočišče.

Orel gnezdi na strmih nepristopnih pečinah ali pa na visocem drevesu. Gnezdo je veliko, široko in visoko; napravljeno je iz debelih vej in krepelov, na katerih je nastlana drobneja suhljad, drač in resje; jama v sredi je včasih še obložena z mečjo drobnjavo. Zgodaj na pomlad znese samica eno ali dve, redkokedaj tri jajca in valí sama, on se pa okoli nje suče po zraku ter jo zabavlja s svojo letalno umetnostjo. Konec petega tedna se izvalé s sivim puhom obrasteni mladiči, katerim oba prinašata obilne hrane. Iz gnezda vzet orlič se dá ukrotiti, privadi se popolnoma človeka in hiše ter je včasih tako domač, da hodi med kuretino po dvorišči in nikakoršne škode ne dela. Svojega gospodarja hitro pozna izmed družih ljudij in ga z veselim krikom pozdravlja, če se mu bliža.

Orli ućakajo visoko starost. Na Dunaji so imeli orla zaprtega od leta 1615. do 1719., in ravno ondi je leta 1809. poginil orel, ki je bil 80 let jetnik.

Gledé na škodo, ki jo delajo orli, skoro ni mogoće govoriti o njihovej koristi za človeka. Baškiri v Aziji vadijo orle, da jim lové druge ptice. Sploh v ceni so pa orlova peresa. Povsod je orlovo peró znamenje pogumnosti in junastva; tudi se imenitna državna pisma še dandanes podpisujejo z orlovimi peresi.

Se posebno znamenje je pa pri Indijanih rdeće pobarvano orlovo pero, na ktero je nasajen rep od kaće klopotáče. Tako pero sme nositi le prevejan konjski tat.

Iz orlovega rodú živé pri nas:

1. Planinski orel, ki je med vsemi najveći, najmoćnejši in najpredrzníši. Po dolgem meri nad 9 decimetrov, z razprostrtimi kreljutimi pa črez dva metra v širjavo; samec je, kakor pri vseh ujedah zmerom nekoliko manjši. Perja je zamoklo rjavega, skoro črnega; do 5 centimetrov na koncu zakrivljeni kljun je plavkast, voščénica, to

je, voskasta koža na korenu kljuna je pa rumena; kraki so tje do rumenih prstov pernatí.

Planinski orel prebiva pri nas povsod na planinah, po zimi ga pomanjkanje hrane prižene tudi v nižave.

Gnezdi zmerom na planinah v strmém skalovji, na Črneji prsti, na Čavnu in celó na Kumu so našli že njegovo gnezdo.

Neustrašena drzovitost planinskega orla se najbolje vidi iz sledečega resničnega dogodka.

Kmet iz Rateč blizu Kranjske gore na Gorenjskem se je leta 1869. peljal s svojim hlapcem v hrib po steljo. Domač pes srednje velikosti je tekel za vozom. Ko se nekoliko časa peljeta, zagledata v breznu crknjeno govedo. Na mrhi se je poznalo, da so jo že zveri obirale. Vozeč se dalje čujeta blizu sebe neki šum. Ko se ogledata, vidita planinskega orla na skali sedeti. Kmet hitro priveže konja k bližnjemu drevesu ter začne kamenje pobirati, hlapec pa ravno tako in zdajci začneta vsak od ene strani kamenjati

orla. Zdaj tudi pes

zagleda ptiča in skoči proti njemu — toda v tem hipu se vzdigne orel v zrak. Ko pa psa dobí na oči, spusti se ná-nj in mu kremplje zasadí v prsi, pes pa orla popade za kljun. Nekaj časa se tako mikastita, ali orlu je menda bilo boja že dosti, torej razgrne peruti in se s psom, ki ga je še vedno držal za kljun, vzdigne v zrak in letí prek bližnjega jezera. Bodi si, da mu je bil pes pretežek, bodi si,

55. Planinski orel.

da se ni mogel po volji gibati, ker ga je sovražnik še zmerom držal za kljun, orel se spušča niže in niže in naposled padeta oba v jezero. Ta nepričakovana kopelj je bila menda obema neugodna, kajti hitro sta bila narazen. Orel si je hotel s plavanjem pomagati in se rešiti, ali pes mu je bil kmalu spet za petami in pričel bi se bil v vodi nov boj, ako bi kmet ne bil odgnal psa z osorno besedo. Orel je moral biti truden, plaval je h kraju, da bi si oddahnil ter si perje posušil. Zdajci pa vrže kmet svojo kamižolo na orla in skoči z obema nogama ná-njo. Revež je bil ujet. S hlapcem mu zvezeta noge in ga peljeta domú. — Isti kmet je pred nekoliko leti ujel živega zlatega orla, ki je potem prišel v last nadvojvode Albrehta.

Na Švicarskem je planinski orel pograbil in odnesel dveletno deklico. Na otrokov krik prileti oče in hiti za roparjem v skalovje in orel res spusti težko breme. Toda otrok je bil tako razmesarjen, da je za nekoliko dnij potem umrl. Isti orel se je pa še zmerom klatil po okolici, in oče je vedno stregel ná-nj. In končno se mu je res posrečilo, da ga je v železje živega ujel. Ko kmet zagleda morilca svoje hčerke, pograbi ga v pravičnej jezi ali tako nerodno, da ga je ptič z eno prosto ного in s kljunom hudo ranil, dokler niso pritegnili sosedje in hudodelca s palicami pobili.

Da se planinski orel loti tudi odraslega človeka, to nam potrjuje Nordmann, ki piše: Lačen orel se je sredi vasi spustil na težko svinjo, ki se je drla na vse grlo, da so ljudje skup leteli. Kmet priteče in odpodi orla, ki je prav nerad pustil mastno pečenko. Pa komaj se vzdigne iznad svinje, zakadí se zopet na mačka, ga pograbi ter ž njim sede na plot. Kmet bi bil tudi mačka rad otel, pa si ni prav upal s praznimi rokami, torej teče v hišo po nabito puško. Ko pa orel zagleda kmeta, ki mu ne dá mirú in ga že tretjokrat moti pri kosilu, spustí mačka in se zapraší v moža. Zdaj so se drli vsi trije: prestrašeni lovec, debela svinja in stari maček. K sreči so prihiteli drugi kmetje na pomoč, so zgrabili orla, zvezali ga in enemu svojih prijateljev izročili.

2. Zlati orel ali mogilnik je podoben planinskemu, samo da ima jasnejše rujno perje, in da je na plečih belolisast. Prebiva po planinskih krajih in gnezdi tudi na visokem drevju po velicah gozdih.

Manjši kraljév orel se pri nas menda nikjer ne nahaja, vsaj ne gnezdi; na Ogerskem in v Slavoniji ga pa že najdemo.

Tudi klinkač ali ruski orel menda pri nas ni domač, po zimi se pač kateri priklati od severa. Dolg je samo nekoliko črez 6 decimetrov, ves je bolj ali manj rjav, po hrbtu temnejše, po trebuhu jasnejše; rep in kreljuti so zaprano pasaste. Prebiva po močvirnih dobravah, gnezdi na drevji in je bolj koristen nego škodljiv, ker poloví mnogo mišij in kač.

3. Postojna ali belorepec v velikosti in tudi v roparstvu nič ne zaostaja za planinskim orlom, od kterega ga pa ni težko razločiti. Perja je sivo-rjavega, po glavi in po vratu bledejšega, rep je pa — vsaj pri starem — bel. Voščenica, kljun in noge so rumene. Mladiči imajo črn kljun in črnkast rep.

Postojna prebiva rada ob morskih bregovih, pa tudi blizu večih jezer in rek, posebno ondi, kjer so veliki gozdi v sosedstvu. Loví četveronožce in ptice vse poprek, posebno pa ribe. Nad vodo leteč opazi ribo, in ko jo je dobila na oko, spusti se ná-njo kakor strela in jej globoko v meso zadere svoje kremplje. Ali včasih se loti tako velike ribe, da je ne more iz vode vzdigniti in takrat se jej slabo godí. Ker ne more hitro izpuliti krempljev, povleče jo riba pod vodo, in če je tudi pozneje izdrla kremplje, si vendar perje tako zmoči, da ne more zleteti, in ker tudi plavati ne zna, dostikrat pogine. Po letu tudi rada sede na kako drevo blizu vode in opazuje potrpežljive čaplje, kako ribe lové. Ako je čaplja kaj ujela, kmalu je postojna pri njej in jej vzame z velikim trudom dobljeni plen.

Gnezdo si napravi iz suhih vej sredi gozda na visokem drevesu, in samica položi vá-nje dve beli, temno-pegasti jajci. Mladiča pitata stara dva večidel z ribami.

Pred leti so dobili na zagrebško realko mladega belorepca, kterega je predrzen seljak vzel iz gnezda. Ko smo mi dobili mladiča, naraslo mu je ravnokar pravo perje. Bil je krotek, dal se je prijeti in nositi, ni se branil niti s kljunom niti s kremplji. Dali smo mu narediti prostorno leseno gajbo in mu dajali jesti vsakoršno mesnino. Največ je pojedel govejih pluč, kajti samo meso bi bilo predrago. Dobival je pa tudi od učencev in drugih ljudij, ki so ga radi hodili gledat, mesne ostanke, kostí itd. Kuhano ali pečeno meso je jedel ravno tako rad kakor surovo. Časih ga je doletela tudi boljša pečenka, ako je namreč kje crknila kaka kokoš, goska ali puran, se vé da večkrat je pa bila tudi podgana dobra. Za žabe in kače ni maral. Prinesel sem mu

enkrat veliko belouško, ali ko sem mu jo nasproti molil, skočil je v drugi kot, videlo se mu je, da se je boji. Vržem mu jo v hišo, dolgo se ni blizu upal, nazadnje se vendar približa, jo vzame v kljun in drži nekoliko časa, pa jo spet spusti in se je ne dotakne več. Z nobeno stvarjo se mu pa ni ustreglo bolj nego z ribo. Kakor se mu je pokazala, začel se je veselja tresti in neka mokrota se mu je cedila iz nosnic. Kedar je imel ribo, ni pogledal družega mesa.

Pred nekoliko leti smo imeli na dvorišči dva mlada volka, ki sta se — zlasti ob vročih dneh — najrajša zavlekla za orlovo hišo v hlad, tako da sta s truplom bila na pol v hiši, ali orel se ni nobenega dotaknil. Tudi kokoši radi brskajo okoli njegove gajbe in vtikajo glave skozi letve, pa nobenej še ni nič žalega storil. Za vrabci, ki prav radi hodijo k njemu pobirat mesnih drobtin, je s početka pač časih skočil, ali ko se je preveril, da je vse skakanje zastonj, ne zmeni se več zá-nje. Samo enkrat je zgrabil za bedro sosedovega mačka, kteremu so tudi dišali ostanki. Prestrašen muc se je strašno drl in zvijal in res mu je z razmesarjenim stegnom še živ utekel. No pozneje ga nikdar več ni bilo blizu.

Neko jesen je silni vihar vzdignil streho iznad orlove hiše in jo vrgel na tla. Šolski služabnik najde zjutraj gajbo prazno, kmalu pa pride nekdo povedat, da orel sedi na šetališču blizu realke. Sluga gre gledat in res najde orla mirno sedeti na tléh. Ker se mu ni dal z roko prijeti, gre sluga po plahto, mu jo vrže prek glave, ga pograbi in nese nazaj v gajbo.

Mene je dobro poznal. Ako me dalj časa ni videl, pozdravljaj me je z veselim glasom, in kedarkoli sem šel mimo, gledal mi je zmerom na roke, ali imam kaj zá-nj ali ne. Psov ni mogel videti; kakor mu je kateri prišel blizu, naježilo se mu je perje na glavi in na vratu, in na vse grlo se je drl s hreščečim glasom.

Naposled se pri nas sem ter tje — če tudi morebiti samo kakor gost — nahaja: ribji orel, ki je najmanjši med svojimi sorodniki; po dolgem meri namreč samo 6 decimetров. Na hrbtu je rjav, po trebuhu in na glavi belkast, rep ima šest temnih pasov; jako zakrivljen kljun je črn, voščénica in noge so plavkasto-sive, oko rumeno.

Stanuje po vodnatih krajih ter se hrani s samimi ribami. Tudi njemu se večkrat zgodi, da ga večja riba, ktere ne more iz vode vzdigniti, potegne pod vodo.

Gnezdi v gozdu na starih visocih drevesih.

55. Sér.

Vsakdo je gotovo že čul pripovedovati o velikih grabežljivih pticah, ki napadajo ovce in koze in celó otroke odnašajo. Marsikdo je morebiti pred kacim zverinjakom po semnjih videl na širocih platnih poleg velikanskih kač, davečih leva ali tigra, in zraven krokodila, ki ravno za zajutrek hrusta črnega zamorca, tudi naslikano velikansko ptico z ovco ali z otrokom v krempljih. Ako si se s temi podobami dal premotiti ter si plačavši svoje groše stopil v zverinjak, večidel nisi tega našel, kar so ti zunaj obetale podobe. Nevoljen si šel iz lesene kolibe, samo to se ti je dobro zdelo, da si vsaj videl grdogledlega roparja, ki otroke krade. Ali tudi v tem si goljufan, stavil bi ne vem kaj. To kar ti je jezični slepar kazal za drzovito ujedo, je skoro gotovo bil kakov orel, najbrže pa navadni jastreb mrhar, kteremu se pač nikdar sanjalo ni, da se bodo taka hudodelstva njemu pripisovala.

Pravi hudodelec je sér ali sóp, ki je največa ujeda v Evropi. Stara samica je črez 12 decimetrov dolga, razkriljena meri do 25 decimetrov in je do 8 kilogramov težka. Sér je po hrbtu zamoklo-rjav, rep in perutnice so bolj sivkaste, trebuh in prsi so jasno-rjaste in temno-pegaste, glava je s kratkim ščetinastim, vrat pa z dolgim in ozkim rjastim perjem obrasten. Kljun je zgoraj sedlasto izrezan, na spodnji čeljusti mu pa visi do 5 centimetrov dolga črna ščetinasta brada, zato ga tudi bradač imenujejo. Hlačasti kraki so tje do sivo-plavkastih prstov pernati, kremplji so pa črni ali ne ravno veliki niti posebno ostri. Veliko žareče oko je rumeno in z rudečkastim kolobarjem obrobljeno.

Sér stanuje po najvišjih gorah srednje in južne Evrope, in potem tudi v Aziji in Afriki. Po letu se drži vedno v največih višavah, po zimi pride tudi v nižave. Tako sta se leta 1852. zgodaj na pomlad prikazala dva séra blizu Zemuna, kjer se Sava v Donavo izteka. Ko domači belorepi orli in gologlavi jastrebi opazijo ta dva potepenca, napadejo ju srdito, in strašanski boj se bije v zraku tako dolgo, da na posled prišleca obnemoreta in utrujena na zemljo popadata. Eden je bil tako zmrcvarjen, da ni mogel odleteti ter se je umaknil v bližnje vrbine. Taisti sér je drugi dan napadel desetletnega pastirja na paši, ali drugi pastirji videvši svojega tovariša v nevarnosti, prihité mu v pomoč in drzovitega bradača s palicami zmlatijo.

Pri nas sér nikjer stalno ne prebiva, časih se bode pač kateri priklatil tudi v naše kraje, vsaj rajnki Freyer ga je uvrstil med kranjske ptice.

Sér ima v postavi in v vedenji nekaj orlovih, nekaj pa jastrebovih lastnostij. Kakor orel, loví si tudi sér žive živali, še bolj mu pa ustreže mrha, kjer se more brez truda do

56. Sér.

sitega nažreti. Ako mu je kaj ostalo, pride drugi dan na isto mesto, ako ne, išče si novega plena. Neznansko dober nos ima, na uro daleč že zavoha mrho, ravno tako pa tudi bistro oko z višave zapazi žival, ki se na zemlji brezskrbno pase. Ko sér žival zagleda, zvije se počasi niže in potem kakor vihar privrši na ubogo živalico, ki nima več časa bežati: še

predno prav vé, kaj se godí, že svrči ropar ž njo po zraku. Sérovi kremplji niso posebno močni, zato odnaša samo manjše živali: kokoš, zajca, mačka, mlado jagnje, lisico; vendar pravijo, da so ga videli nesti 8 kilogr. težko jagnje. Tschudi

pripoveduje, da se je sér lotil jarega kozliča, in da ga je vzdignil od tal. Kmet je ravno gnal živino na vodo, mož — ne bodi len — hitro najde kol in udriha po roparji, toda ta se naglo obrne proti možu in ga tako obdelava s perutimi, da je možu upadlo srce, da je odjenjal. Sér je pa spet pograbil kozliča in ga odnesel.

Staro ovco ali kozo, bodi si domačo ali divjo, ki se pase na robu kake strmine, obletuje tako dolgo, da žival vso zbega in zbegano užene na nevarno mesto; zdaj se zakadí vá-njo ter jo z močnimi perutnicami pahne v brezno. Lovci, ki so v slepej strasti za divjimi kozami zašli na nevarna mesta, pripovedujejo, da jih je sér obletaval in jih skušal strmoglaviti v propad. Vsi pravijo, da je v njegovih velikan-skih perutih strahovita moč, njihovo vršenje je podobno vi-harju, ki šumi skozi listnate krošnje.

Ako se mu je posrečilo, da je pahnil žival v propad, spusti se za-njo, izkljuje jej najprej oči, potem razpara tre-buh, požré drob in potem še le meso in kosti. Ako se je v jutru nažrl, potem ga je pozneje težko več videti. V gnezdu ali blizu njega kje sedi s polnim želodcem len in malomaren in v miru prebavlja.

Skoro neverjetna je njegova požrešnost. Časih si neki želodec in golt tako napolni, da mu kosti pri kljunu ven gledajo. Schinz je v enem séru našel: veliki kravji kolk, 17 centimetrov dolgo piščal od divje koze, na pol prebavljen rebren kos divje koze, več manjših kostij, dlake in naposled kremplje malega divjega petelina (ruševca). Pravijo, da velike kosti jemlje v kremplje, jih nese v višavo in jih od ondod spušča na skalovje, da se razbijejo. Španjci mu zato tudi pravijo: kostolom. Vse te kosti mu želodec prekuha, zato je starim Rimljanom bil suh sérov želodec zdravilo za ljudi slabega želodca.

Da je sér tudi otrokom nevaren, potrjuje več primerov sosebno iz Švajcarskih planin. Med drugimi naj omenimo samo en primer: Stariši so pri košnji vzeli triletno deklico seboj na planino. Posadili so jo blizu neke staje. Otrok kmalu zaspí, oče mu pokrije obraz s slamnikom in gré za svojim delom. Ko nekoliko časa potem prinese mrežnico sena, pogleda po otroku, ali ni ga bilo več na mestu, kjer ga je malo poprej pustil spečega. Išče in išče povsod okoli — ali vse zastonj, otroka ni nikjer. V tem gré neki drugi kmet v svojem poslu po divjej stezi ob gorskem potoku in čuje otročji krik. Gré za glasom in kmalu zagleda séra, ki se je bil vzdignil z bližnjega vrha in je mirno plaval nad propadom. Kmet hití na vrh in najde na robu tik brezna deklico, ki je bila samo na levih lahtéh in na levej roki, kjer jo je sér zagrabil, ranjena, sicer pa zdrava. Toda na potu po zraku je zgubila kapico, črevljice in nogavice. Skalnati vrh je bil kacih 1400 korakov od omenjene staje oddaljen.

— Znano je še mnogo drugih enacih dogodkov, ki se pa niso tako po sreči izšli.

Mnogi pa te in druge hudobije ne pripisujejo séru, temveč planinskemu orlu, kar je tudi mogoče, posebno če se pomisli, da ljudje večidel ne vedó séra razločevati od orla. Pomisleka vredno je tudi to, da iz družih krajev, kjer se séri nahajajo še bolj po gostem, kakor na Švajcarskem, ni slišati o tacihi nesrečah. Drugod je sér znan kakor bojazljiv in len mrhar, ki se hrani največ s kostmi.

Gnezdo postavlja sér zmerom v strmo, od nobene strani pristopno skalovje po najviših vrhuncih. Gnezdo je jako veliko in sploh orlovemu podobno. Samica znese zgodaj spomladi 3—4 jajca, od katerih pa navadno izvali samo dve, in tudi od teh dveh mladičev se dostikrat samo eden zređi. Mladiči so grdi, požrešni trebušniki, obrasteni s sivkastim puhom (mahom).

Mlade sére jemati iz gnezda je neizrečeno težavno in nevarno početje. Tschudi opisuje, kako se je pri tem poslu godilo Schererju, ki je bil glasovit lovec na divje koze. Š puško samico na rami je bos plezal do sérovega gnezda. Še predno je bil pri gnezdu, priletí stari sér, ali Schererjeva krogla ga prodere. Scherer nabije spet puško in pleza dalje. Pred gnezdом se pa s strahovito togoto sérka zažene vá-nj, zasadí mu kremplje v kolk, bíje ga s kljunom in ga skuša s skale potisniti v globočino. Možu je bilo tesno pri srcu, z vso močjo se je moral okleniti skale, zraven se je moral še braniti starki, puške pa ni mogel rabiti. Vendar ni zgubil zavednosti, in to ga je rešilo gotove smrti. Z eno roko je pomeril puško na ptico, ki je visela na njem, z bosim palcem na nogi je pa napel in potem spet sprožil petelina. Puška počí in starka pade mrtva v skalovje. Ali globoke rane so se mu poznale vse žive dni.

Na otoku Sardiniji so opazili trije bratje v skalnatej razpoki nad globokim breznom veliko sérovo gnezdo, od ktereга so si obetali lep dobiček. Ali gnezdo je bilo tako globoko in skalovje je bilo tako strmo, da je samo po vrvi mogoče bilo spustiti se do gnezda. Eden izmed njih se dá torej privezati na vrv, vzame za brambo ostro sabljo v roke in brata ga spustita črez rob v globočino. Ko pride do gnezda, najde v njem tri mladiče, vzame jih v drugo roko in zavpije bratoma, naj ga kvišku potegneta. Ali zdajci pri-vihrata stara dva séra in togotno planeta na drznega mladeniča. Ako bi bil brez sablje, bil bi zgubljen. S krepko

roko jo nad svojo glavo suče na vse strani in se tako brani sovražnikom. Hipoma čuti, da se je vrv potresla. Pogleda kvišku in vidi, da je v gorečnosti z ostrico zadel vrv in jo do tri četrti presekalo. Groza ga preleti, v nepopisljivem strahu čaka, kaj bo ž njim. K sreči je prispel do vrha, brata ga sprejmeta vriskaje, ali ko ga pogledata, ga komaj spoznata. Smrtni strah mu je pobelil lase, ki so bili poprej črni kakor oglje.

56. Jastreb.

Jastreb je grd in oduren ptič. Že njegova vnanjost: neukretno truplo, prsteno perje, gola glava in vrat, vse nam je zoprno, ako pa še pomislimo na njegovo plahost, smrdljivost in goltno požrešnost, bomo hitro s sodbo gotovi, da je jastreb to med pticami, kar je hijena med čveteronožci. Ni je tako smradne mrhe, ni je tako gnusne nesnage, da je jastreb ne bi požrl. Kedar se nameri na kako večjo crknetino, nažré se takó, da se potem ne more od tal vzdigniti, in pri takej priložnosti ga ni težko ujeti ali ubiti. Ni si skoro mogoče misliti grje podobe, nego je sit jastreb.

Z mrhovino napolnjen grbanec mu kakor vreča visi o vratu in ga vleče k tlom, rep se je pobesil, kreljuti so se spustile, vrat se je skrčil, oko mežavo gleda in smrad se širi okolo njega — res prava podoba požrešne samopašnosti in smrdljive lenobe.

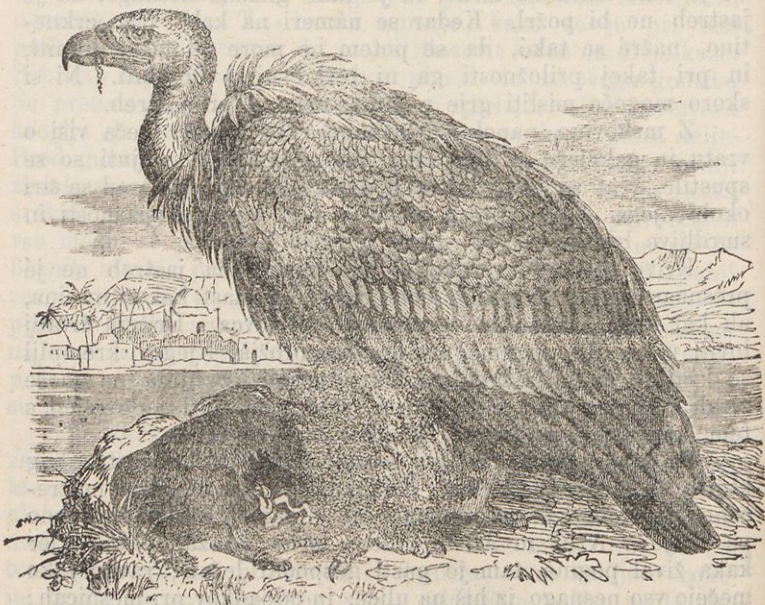
Krivo bi pa bilo, ako bi kdo mislil, da jastreb ne je presnega mesa, še veliko bolj mu gré v slast kakor mrcina, ali kaj hoče, ker nima sposobnosti za lovca. Drugih živalij loviti nima niti poguma niti pravega orožja. Njegovi kremplji so kratki, slabo zakrivljeni in tumpasti, ž njimi ne more živali niti pograbit niti odnesti, zato mora biti zadovoljen s tem, kar najde, to je: s crknetino.

Pa vsaka stvar ima dve strani. Ravno te lastnosti, zbog kterih se je pristudil nam, delajo ga za druge kraje neizrečeno koristnega in potrebnega. Že v južnej Evropi, posebno pa dalje v Aziji in Afriki nihče mrhe ne zakopava; kjer kaka žival pogine, tam jo pustí gospodar ležati; ravno tako mečejo vso nesnago iz hiš na ulice, in odpadkov pri mesnicah: črev, krv itd. nihče ne pospravi. V velikej vročini bi to hitro začelo gniti, smradovi bi zakužili zrak in vsakoršne kužne bolezni bi se izcimile. Tú so jastrebi človeku največi dobrotniki, oni čistijo ulice, dvorišča in mesnice, in sploh vsako

mrtvo truplo ali živalski odpadki hitro spravijo v kraj. Zato so pa jastrebi v teh krajih v velikej časti, nihče jim nič žalega ne stori, po mestih brez strahu posedajo po strehah ter se s psi trgajo za živež. V puščavi jata jastrebcev spremlja romarsko ali kupčijsko karavano željno pričakovaje, kedaj bo onemogla kaka kamela.

Mrhi jastreb razpara trebuh, potakne glavo v trebušno otlino in požre najprej žlahtnejši drob, kakor srce, pluća in jetra, potem izvleče čreva, jih raztrga in pohlasta z blatom vred, za tem se še le loti mesa. Po takem žretju je posebno ostuden, ker mu je glava in vrat ves zamazan s krvjo in z drugo nesnago. Med žretjem se med seboj neprestano koljejo in odrivajo in tudi sicer se radi pretepavajo.

V Evropi živita dva jastreba in od obeh se časih posamezni zaleté v naše kraje, za stanovitno pa menda pri nas

57. Beloglavi jastreb.

nikjer ne prebivata, ker ne najdeta dosti hrane. Na Hrvaškem, posebno pa v dolnji Slavoniji pa oba nista redka, kar ni čudo, ker je Turčija blizu. Prvi je:

Beloglavi jastreb ali mršnjik, ki je 11 decimetrov dolg in 24 decimetrov širok. Perja je sivo-rjavkastega, rep in kreljuti so pa črnikaste. Vrat in glava sta skoro gola, obrastena sta le s kratkim in redkim ščetinastim mahom, ki se na spodnjem vratu podaljša v prnati ovratnik (krežlec). Rjasti kljun je od korena raven, na koncu pa kljukasto vkrivljen.

Beloglavi jastreb gnezdi v otlinah po skalovji. Na prvo pomlad znese ona eno belo jajce, katero jej tudi on pomaga valiti. Mladič pred tremi meseci ne zleti iz gnezda.

Ujet jastreb zmerom ostane čemereren in potuhnjen, le redkokedaj se sprijazni s človekom. O enem se pripoveduje, da se je sosebnost sprijaznil s starim mesarskim psom. Ko je ta crknil, vrgli so truplo pred jastreba, a ni se ga dotaknil, dasiravno je bil lačen. Postal je žalosten, nič več ni hotel jesti in osmi dan je ležal mrtev zraven svojega prijatelja.

Leta 1775. so na Šmarinej gori na Kranjskem ubili beloglavega jastreba, leta 1835. so pa enega v Dolu pod Ljubljano živega ujeli in ga na Dunaj poslali.

Rjavi jastreb je še malo večji od beloglavega. Ves je zagorelo-rjav, tudi glava in vrat sta porastena z rjavim volnastim puhom.

Rjavi jastreb ni tako zoperen, kakor beloglavi; vede se bolj moško in napada tudi žive živali. Večidel se pa tudi on hrani z mrhovino, toda čreva žré samo v največji sili.

Gnezdo znaša na visoko drevo. Isto gnezdo mu služi več let, tako dolgo, dokler ga kaj ne moti. V Slavoniji ima na Fruškej gori stalna gnezdišča. Gnezdo je brez umetnosti zvrhovačeno iz suhih vej, kotanja je pa s suho travo nastlana. V začetku meseca sušča znese samica eno jajce.

57. Sokol.

Obrnimo se od mračnih mrharjev k dobrodejnim podobam — k sokolom. Res je, da so tudi sokoli grabežljivi roparji, ali svojo krvavo delo opravljajo z neko plemenito dostojnostjo, ki nam tudi na roparji ugaja. Brez pomisleka lahko rečemo, da so sokoli najlepše in najpopolnše ujede. Vsi se ponosno drže, hitri so in okretni, zraven pa tudi močni, pogumni in drzni. Sokoli imajo velike glave, lepe bistre oči in dolge, ozko urezane perutnice. Ne prevelik ali vendar močan kljun je lepo vkrivljen ter ima na gornjej

čeljusti zobu podobno škrbino, dolgi prsti na hlačastih nogah so oboroženi z močnimi zavitimi kremplji. Sedeč se držé po koncu, po tléh nerodno skačejo.

Pri nas živi več sokolov, največi je:

Sokol selec, tudi sivi in hostni sokol imenovan. Dolg je okoli 5 decimetrov, z razpetima perutnicama pa meri 9 do 13 decimetrov. Na temenu in po hrbtu je pepelast in

58. Sokol — selec.

črno-lisast, na grlu bel, po trebuhu pa zamazano rdeč-kasto-bel s poprečnimi progami. Perutnice so črnikaste, rep je pasast, kljun plavkast, voščenica in noge so rumene.

Sokol selec prebiva povsod po gozdih, posebno rad ondi, kjer se nahajajo kameniti holmi in skalnate stene. Po letu živé na pare in ne trpé drugih blizu sebe, po zimi se pa družijo in potujejo proti jugu, k nam pa pridejo drugi njegove vrste, zato ga imenujejo „selec“.

Selec je samo presno meso, mrhe nikdar ne okusi, celó ostankov svojega plena ne poišče v drugo, vse si sproti loví. Ta sokol je strah in trepet vseh majhnih in velikih ptičev, od divje gosí in race do poljskega škrjanca in vrabca. Najrajši se spušča za letečimi pticami. Ko je dobil ptico na oko, letí kakor strela za njo, da človek ne more razložiti, kaj frčí po zraku. Manjšo ptico takoj v zraku zadavi, večo pa tako dolgo mikasti, da pade ž njo na zemljo, kjer jo popolnoma usmrti. Ptico površno oskube, predno jo začne jesti. manjšo pojé vso, od večje pa čreva pustí. Čudno je pri njem to, da pustí plen, kakor vidi, da ga kdo preganja. To menda vedó druge ujede, ki za lov niso tako spretné, ter mu dostikrat odvzemó ujeto ptico. Ravno zato je sokol selec tako škodljiv, ker ne loví samo zá-se, temveč tudi za druge prežavce.

Selec gnezdi najrajši po luknjah v zveženem skalovji, pa tudi na visocih drevesih. V gnezdo iz suhe brstí in dračja položi samica konec meseca maja tri ali štiri rdečkasta, rjavopikasta jajca, ktera ona sama valí, samec jo pa hrani in kratkočasi z umetnim letanjem.

Sokol selec se dá izučiti, da loví druge ptice in je pri naša svojemu gospodarju. V Aziji je lov s sokolom že v starodavnem času bil navaden, in sicer ne samo na ptice, temveč tudi na četveronožne živali: na gazele, lisice, volkove, divje osle i. dr. V Evropi je lov s sokoli prišel v navado v osmem stoletji pri velikej gospódi, ki je mnogo trošila na izučene sokole. Ko je francoski kralj Filip Avgust oblegal mesto Akon, ušel mu je lep sokol. Ko je slišal, da so ga Turki ujeli, obetal jim je 1000 cekinov zá-nj, ali ni ga dobil. Angleški kralj Edvard III. je izdal postavo, da vsak, kdor bi izurjenega sokola ukradel, zapade smrti. Francoski kralj Franc I. je imel 300 za lov izučenih sokolov. Z lovom in šolanjem sokolov so se ukvarjali posebni ljudje, katerim se je ta posel dobro splačal, kajti večkrat so za lepega in dobro izučenega sokola dobili po 500 do 800 goldinarjev.

Za lov so najboljše samice, ki pa ne smejo biti pre-stare, največ dve leti. Ujetemu sokolu, ki je namenjen za šolo, natakne se na glavo usnjata kapa, in usnjat jermenec se mu priveže na noge. Sokolar si ga večkrat dene na roko in ga nosi sem ter tje. Ko je sokol s kapo na glavi stradal 24 ur, vzame ga sokolar na roko, mu sname kapo ter mu ponudi ptico. Ako neče jesti na roki, mu zopet natakne kapo in ga pusti zopet 24 ur stradati, med tem ga pa večkrat odkrije in nosi na roki. Ako za drugih 24 ur še neče jesti, pokrije

ga zopet in lačnega priveže. Tako ravna ž njim tako dolgo, da vzame ptico in jo začne na roki jesti. Ko se je na toliko ukrotil, prične se pravi nauk. Sokolar mu sname kapo, ga nosi nekoliko časa na roki, potem ga posadí na kak klin in kazaje mu ptico, ga vabi, da mu skoči na roko, ktero drži prav blizu njega. Ako je skočil, odmakne mu drugi dan roko malo dalje in tako naprej, da mora vsaki dan malo dalje s klina na roko zleteti. Po vsakem nauku se mu kapo zopet natakne.

Ko se je v hiši na toliko izuril, vzame ga na daljši motvoz privezanega ven pod nebo, da tudi zunaj v večej daljavi ponavlja, kar se je v izbi naučil. Ako je svojo stvar dobro naredil, postavi ga sokolar zvečer s kapo na glavi v viseč obroč ter ga ziblje vso noč, da ne more zaspati. Drugo jutro ga zopet vadi zunaj, mu dá na roki jesti, potem ga nosi okoli do večera, ga dene v obroč ter ga zopet ziblje vso noč. Ravno tako dela tretji dan in še le v noči četrtega dne mu spanja privošči. Pozneje se privadi sokol, da gospodarju, sedečemu na konji, zletí na roko, da premaga strah pred ljudmi in pred psi, da se na motvozu privezan spustí za mrtvim golobom, ktereга je sokolar pred njim vrgel v zrak. Od tega goloba sme potem nekoliko jesti. Drugi dan spustí živega, na motvozu privezanega goloba, sokol ga ujame toda sokolar mu ne pustí, da bi ga načel, temveč mu dá iz roke nekaj jesti. Tako se s časom priuči, da napada vse ptice, tudi večje od sebe. Na lovu ga sokolar drži na roki, kedar pa zagleda kako ptico, mu hitro sname kapo in sokol se kakor strela zažene zá-njo.

Šola se začne jeseni, pomladi je pa končana. Sokol pa ni za rabo več kakor tri leta.

Dandanes se je lov s sokoli v Evropi večidel že opustil, samo pri Turkih je še v navadi in sem ter tje na Angleškem. Arabi, Perzijani, Indi in drugi azijski narodi pa še sedaj lové s sokoli.

Izmed ptičev sokolovega rodú je pri nas mnogo bolj znana: Postolka (na Štajarskem tudi mokosevka imenovana), ki prebiva povsod po gozdih in po skalovji, v razvalinah in podrtinah, celó sredi večih mest po cerkvah in zvonikih. Po ravnem in v gorah jo je pogosto videti, kako leta nad poljem kričéča: kli, kli. Ko pa kaj opazi, hipoma obstane in s perutnicama hitro stresaje visi nekaj časa na istem mestu, potem se zapraši na zemljo in pograbi svoj

plen, bodi si poljska miš ali skokonoga kobilica, kuščar ali žaba.

Postolka je samo nekaj črez 2 decimetra dolga. Na plečih in po hrbtu je rjava in črno-marogasta, spodaj rumeno-belkasta in rjavo počrkana; rep je pepelast, na kraji ima črn pas z belim robom. Samec je po glavi in po tilniku pepelast, samica pa rdečkasta. Voščénica in noge so rumene, kremplji črni.

Postolka gnezdi ali na drevju v zapuščenih vranjih gnezdih ali pa po luknjah v zidovji. Samica sama vali 4—6 belkastih, rjavo-pegastih jajec. Mladiče pitata starca najprej z žuželkami, pozneje pa največ z mišimi. Iz vsega se torej vidi, da je postolka koristna ptica, le neveden ali nespameten človek jo more streljati.

Postolka se tudi privadi človeku ter postane prav domača, odletí na polje in se vrne spet nazaj h gospodarju. Med seboj se radi dražijo in prepirajo, drugim ujedam — zlasti sovam — pa drzovito zabavljajo.

Jeseni pobegne od nas in gre daleč tje v srednjo Afriko.

Pri nas živi še nekoliko ptic tega rodú. Tukaj naj le omenimo ostriža in sokoliča. Ostriž je postolkine velikosti in je grozna pošast vsem našim malim pticam, posebno pa škrijancem. Ko škrijanec ugleda ostriža, tako je zbezan, da v smrtnem strahu večkrat pribeží k človeku, kateremu se dostikrat dá z roko prijeti. Kako spreten lovec je ostriž, sodi se lahko po tem, da tudi urne lastavice niso varne pred njim. Lenz je zračunil, da ostriž na leto več ko 1000 malih ptičev pokonča.

Najmanjši tega rodú je sokolič, ki skoro ni nič večí od brinovke. Ali vkljub vsej malosti je vendar močan in drzan ropar ter se loti celó jarebice.

Oba, ostriž in sokolič, se hitro sprijaznita s človekom in se dasta priučiti za lov na prepelice, škrijance in druge manjše ptice. Na zimo se oba preselita.

58. Kanja ali mišar.

„Dobrota je sirota.“ O resničnosti tega našega pregovora bi mogla tudi kanja kaj povedati, ko bi govoriti znala. Požrešne poljske in gozdne miši nimajo razen postolke in sove hujšega sovražnika, ki bi jih znal tako trebiti, kakor kanja.

Če bi jo za ta posel poljedelec najel in plačal, bi ne mogla te službe vestneje opravljati. Ves božji dan kroži nad poljem in gozdom, ali pa sedí sredi polja bodi si na kacam drevesu, ali na groblji ali pa na mejniku. Ko jo človek takoleno in zanikerno, ohlapnega perja vidi stati na enej nogi, sodil bi, da malo mara za vse, kar se okoli nje godí. Ali ta malomarnost je le navidezna. Njeno bistro rjavo okó razgleda vso okolico, njeno tanko uho ničesar ne presliši. Posebno naprežena je na miši, zato jo po nekterih krajih tudi „mišar“ imenujejo, in to po vsej pravici. Na dan pohrusta 50 mišij, ako jih le more dobiti, 30 se pa smé računiti na dan. Imel sem priložnost že nekoliko teh ptic parati in pregledovati; v vseh sem našel po več mišij, v enej tudi podgano, v enej pa zraven mišij na pol prebavljeno precej veliko belouško. Mišar namreč tudi rad loví kače in celó strupenega gada ustrahuje in požré. Če zraven še pomisliš, koliko njegovi trije ali štirje mladiči potrebujejo, predno so godni, potem bodeš lahko presodil, koliko škodljivega mrčesa ena mišarjeva rodovina pokonča črez leto in dan. In kako človek navadno to dobro delo kanji plačuje?

Vsak malopridnež, ki zmore kje kak pihalnik, strelja po njej, in če jo je ubil, ne vé, na ktera vrata, na kateri paž bi jo pribil, da bi videlo več ljudij — tega strahovitega „jastreba“, „kragulja“, ka li! Tako neuki svet plačuje svojim najboljšim prijateljem.

Mišar meri po dolgem 6 decimetrov, od katerih pa na sam rep odpade 21 centimetrov, v širjavo meri 12 decimetrov in še črez. Zgoraj je rjav, po jasnejših prsih in po trebuhu pa rjavo-lisast ali pa po dolgem progast. Pepelast rep ima več temnih pasov. Sicer pa skoro ni dobiti dveh mišarjev, ki bi bila v perji popolnoma enaka. Kljun je črnkast, vošččenica in noge pa rumene. Glasí se skoro kakor mačka mijavkaje.

Kanja prebiva pri nas povsod na porobji večih gozdov in leta odtod na polje in senožeti. Gnezdo si postavi v gozdu na visoko drevo. Za podlago nanosi suhe brstí, kotanjo pa nastelje z dračjem, travo ali pa si jo še celó obloží z mahom. Konec malega travna znese ona štiri zamazano-bela in rjavopegasta jajca, ktera sama izvalí v treh tednih. Mladičem pa oba skrbita za živež.

V hudih zimah se umakne na toplejši jug.

Bolj poredkoma se nahaja pri nas:

Koconoga kanja, ki je v velikosti in tudi sicer po svojih lastnostih navadnej kanji podobna, samo da so noge do prstov pernate (kocaste), in da je bolj pisanega perja, namreč belega, s sivim, rumenkastim, rjavim in črnim namesanim. Perutnice so na koncu črne, rep je pa bel, sivo zarobljen in črno pasast.

Gnezdi rajši na pečinah, nego na drevju. Miši lovi ravno tako pridno, kakor navadna kanja.

S kanjami v rodu je:

Sršénar ali osar, ki se v velikosti ne razlikuje od svojih sorodnic. Perje se rado menja kakor pri kanji. Največ je vendar zgoraj rjav, po glavi sivkast, po prsih in po trebuhu belkast in rjavo-lisast ali pa povprek marogast. Rep ima tri široke in več ozkih rjavih pasov. Kremlje ima dolge ali slabo vkrivljene.

Sršénar je jako nedolžna ujeta, večidel stikuje za osinjaki (osjimi gnezdi), iz katerih pobira mlado zalego, vmes zoblje pa tudi gosnice, kebre, kobilice, žabe itd. Letečih os ne mara, bržčas se boji njihovega žela.

Gnezdo dela prav nemarno iz suhljadi ter ga večkrat postavi prav nizko na kako vejo. Samica znese samo dve ali tri jajca. Mladiči se jako hitro udomačijo ter so prav kratkočasni.

Pri nas je ta ptica menda precej redka.

Naposled naj omenimo še:

Kačarja, ki je kanjam podoben, v nekterih lastnostih nas pa skoro na orle spominja, zato ga nekteri tudi tem prištevajo. Dolg je črez 6 decimetrov, z razprostrtimi kreljuti pa meri črez 17 decimetrov. Zgoraj je rjav, na čelu in grlu belkast, na prsih rjav, po trebuhu pa bel in povprek rjasto lisast. Rjav rep je belo zarobljen in trikrat črno pasast. Jako zakrivljen kljun je črn, oko rumeno, voščénica in noge pa plavkaste.

Kačar prebiva po samotnih velikih gozdih, katerih ne zapusti tako hitro, dokler najde živeža v njih. Na Kranjskem se nahaja v bistranskih gozdih, kjer tudi gnezdi. Sicer je lena in malomarna ujeta, počasi se vozi po zraku ali pa sedi na kacam parobku pri vodi in preži na plen. Dobro je

vse, kar mu pride pod kljun: žaba, kuščar, riba, miš, ali v največo slast mu gredó kače. Z eno nogo jo pograbi blizu glave, z drugo pa malo dalje. Kača srdito piha in siče in se previja, ali vse jej nič ne pomaga. Ptíč jej ne zmenivši se za njeno previjanje in sikanje lepo počasi pretare vrat, potem jo pogoltne celo. Ujet kačar je v malo urah požrl tri velike kače; kedar je dobil kačo, ni pogledal nobenega drugega mesa.

Kačar se jeseni preseli v severno Afriko ter se spomladi vrne precej pozno. Samica znese navadno eno samo jajce, katero jej tudi samec pomaga valiti. Čudno je to pri tej ptici, da mati v nevarnosti mladiča prenese v drugo gnezdo.

59. Kragulj.

Vroč letni popoldan je. Solnce pripeka z jasnega neba. Praznični mir leži nad vasjo, vse okrog je tiho in mirno, celó listje na drevesu se ne gane. Kar je delavnih rok, vse

59. Kragulj.

so na senožetih pri senu, ki se tako lepo suší. Doma so ostali le otroci in starci za varihe. Stara ženica je z malim vnučkom v naročji sedla na klop pod košatim orehom, in pes je legel k njenim nogam, večí otroci pod jablano pekó iz ilovice hlebce, maček se je v največem solncu zleknil v travo, kokoši se pa konci hiše zadovoljno kopljejo v pesku. Kar naenkrat se začuje ploskanje perutnic, jata golobov se pripodí v največej naglici s polja in plane v golobinjak, takoj za njimi prisvrčí z velikim hrušem neka ptica in pade med prestrašene kokoši. Še predno morejo misliti na beg, že je ropar pograbil eno izmed njih ter jo odnesel proti gozdu ne mené se za otročji krik niti za vrišcanje drobnih lastavic in drugih ptic. Otroci pa hité na travnik materi povedat, da je kragulj odnesel grahasto čopko, katero so vsi tako radi imeli, ker je bila tako lepa in krotka.

Kragulj, kteremu sicer tudi kokošar in golobar pravijo, ima po dolgem 4—6 decimetrov, črez razpeti perutnici pa meri do blizu 13 decimetrov, zlasti samica, ki je zmerom nekoliko večja od samca. Zgoraj je rjavkasto-siv, spodaj pa bel z valovitimi temnimi progami povprek pisan in po dolgem počrkan. Dolgi rep, kteremu perutnice segajo samo do polovice, ima pet temnih pasov. Črni kljun je že od korena vkrivljen ter je na gornjej čeljusti malo izrezan. Voščenica in noge so rumene.

Kragulj je med lovečimi ujedami najpožrešniši in najkrvoločniši. Nikdar nima dosti, zmerom bi davil in žrl. Vsem pticam od divje kokoši do vrabca in ravno tako vsem manjim čveteronožcem je kragulj strah in groza. Loti se starega zajca in ga tako dolgo obdelava s kljunom in s kremplji, da naposled omaga. Zraven je krvolok tudi neizrečeno drzovit, z dvorišča odnese kokoš in golobe pride strašit na golobinjak. Kjer se mu je enkrat po sreči izteklo, tjekaj rad zahaja; od posameznih selišč časih malo po malo odnese vso perutnino. Ako mu je ugodna prilika, kolje in davi po redu, dokler ima kaj, potem si znosi svoj plen skupaj in začne žreti. Zato ga vse ptice neizrečeno sovražijo, kjerkoli se pokaže, vse kriči, vrešči in leti za njim, dasitudi mu nič ne morejo, k večemu, ako s tem svaré druge ptice.

Kako hudobni so kragulji, vidi se posebno pri zaprtih. Ako zapreš dva kragulja skupaj, ne bodeš ju dolgo imel. Kmalu bode močnejši ubil slabejšega in ga bode požrl, če tudi ima sicer druge hrane. Brat ubije brata, mati požré sina, hči očeta. Pri njih velja: kdor je jači, ta kvači.

Kakor pravi ropar tudi kragulj ne mara za družbo. Par živi samo tako dolgo skupaj, dokler jih skrb za zarod veže na gnezdo. Ko so pa mladiči dorasli, razkropi se vsa družina, odslé je drug drugemu sovražen.

Kragulj gnezdi v gozdu na visocih drevesih, navadno v rogovili blizu debla. Gnezdo je kakor sploh pri ujedah. Proti koncu aprila je v njem najti 2—4 zelenkasta, včasih rumeno pikasta jajca. Mladi so strahoviti požeruhi, stara jim znašata vse, kar jima pride pod kremplje, celó cela gnezda z mladimi pticami.

Ni treba dostavljati, da je to škodljivo grdobó treba na vso moč pregnati.

V Aziji in menda tudi Turki v Evropi lovijo ž njim druge živali in pravijo, da je ta posel bolji od vsacega sokola, zlasti pa samica.

Kragulj v malem je:

Skobec. Ne samo, da mu je ves podoben po perji in po drugih vnanjih lastnostih, temveč ga tudi posnema v vseh napakah in malopridnostih. Drzovit je in hiter kakor strela, krvoločen in nenasiten, zraven pa oprezen in prevejan, kakor malokteri ropar. Od kragulja se le razlikuje v velikosti, ker ni daljši od 3 decimetrov.

Skobec lovi manjše ptice, toda se loti tudi jarebice ali pa še večje ptice. Plena, ki si ga je enkrat ubral, ne pustí z lepa. Večkrat ga strast tako prevzame, da pozabi na svojo varnost; dogodilo se je že, da je za ptico priletel skozi odprto okno v hišo. Gospodinje ga posebno imajo na rovašu, ker jim odnaša piščeta.

Na Ruskem in v Aziji tudi njega priučavajo za lov, sosebno na repelice.

Iz velike sokolove rodovine živé pri nas še ti-le roparji:

Rjasti škarnjak, pepelasti splinec in rjavi lunj ali lanj; prvi je dolg nad 6 decimetrov, drugi 5, tretji pa še nekoliko dalji.

Teh roparjev ne bomo natanko popisovali. O vseh treh se more reči, da so leni, neukretni in bojzljivi. Lové mlade ptice — škarnjak odnaša tudi piščeta z dvorišča —, posebno pa miši, žabe, kuščarje, kobilice in kebre. Ker so sami nespretni in leni lovci, prežé na sokola, kateri jim, dasi-tudi je močnejši, prepušča svoj plen.

Škarnjek se drži lesovja in gnezdi na visocih drevesih, splinec stanuje na polji in gnezdi na tleh, lunj pa prebiva na močvirnej zemlji, kjer tudi v goščavo postavi svoje gnezdo. Lunj posebno zalezuje gnezda močvirnih in povodnih ptic ter krade in žré iz njih jajca in mlade. Splinec polovi mnogo poljskih mišij in je skoro bolj koristen nego škodljiv, kar se pa o škarnjeku ne more reči.

S o v e.

Črez dan iz luknje ven ne smem,
Luč slabo mojim dé očem;
Po noči pa je malo paše.
Trdo je res življenje naše!

Boris Miran (Jos. Stritar).

Sove so ponočne ujede. Dasiravno je med njimi v velikosti in tudi sicer velik razloček, vendar so si v zunanosti

še precej podobne. Vse so pokrite z obilnim mehkim in rahlim perjem, kakor bi bile v kožuho; zato so vse debelejše videti nego jim je v resnici telo. V debelejši okrogli glavi se jej svetijo velike upadle oči, okoli katerih ima venec tankega perja. Kljukasto zavrt kratek kljun se jej komaj vidi iz perja, ušesa so jako široka, kratke tršate noge do dolgih in špičastih krempljev pernate. Vnanji prst sova po volji lahko nazaj obrne ter more potem dosti dobro plezati in se po drevji spenjati od veje do veje.

Sova tudi po dnevi vidi, toda velika svetloba jo bôde v oči, zategadelj se po dnevi skriva v luknje po zidovji in skalovji, išče zavetja v dupljah, žlamborih in pod strehami, ali pa se pritisne k deblu v mračnej gostej krošnji. O mraku zletí na lov. Sova leta nizko, tiho in počasi, tú pograbi ptica, ki je brez skrbi na veji zaspal, tam pobere miš iz razora. S plenom letí na svoje navadno mesto, ptica površno oskube, večega čveteronožca pa izlušči iz kože. Manjšo žival pogoltne vso, če tudi jej dela večkrat velike težave. Veče kosti s perjem in dlako v kepo zgvaljene, pozneje z velikim trudom izbrusi iz želodca. Leteča sova večkrat dleskne s kljunom ali pa se tudi oglasi z žalostno zategnjenim, nektore pa tudi z groznim ukajočim glasom, da zona prehaja človeka, ki to čuje v samoti.

Po dnevi se sova ne smé pokazati, ker jej drugi ptiči, kakor bi hoteli maščevati svoje tovariše, ki jih je po noči podavila, ne dadó mirú. Ako jo najdejo po naključji v njenem skrivišču, sirota veliko trpí, dostikrat tudi po nedolžnem. Manjše ptice samo kričé in zabavljajo, večje pa, kakor so na pr. kavke, šoje, vrane in sokoli, se pa ne togoté samo, temveč jej tudi razmršijo perje, jo kljujejo in gnjavijo srdito.

Smešno je gledati sovo, kako se vêde, ako jo po dnevi kaj vznemiruje. Jezno poka s kljunom, piha kakor mačka, prevrača oči, zamežikne pa spet debelo pogleda, kima z glavo in se priklanja tako šaljivo, da človeka sili na smeh.

Sove so jeznorite, plahe, neumne in požrešne ptice. Zaprte sove se med seboj koljejo in žró, razen nekterih malih se s človekom nikoli ne sprijaznijo, zmerom ostanejo divje in togotne. Ako poleg tega še pomislimo na njihovo neprijetno zunanost, na tiho letanje in nočno dejanje in na njihov neugoden glas, bomo lahko razumeli, da so vse sove človeku odurne, za neučenega in praznovernega imajo pa še celó nekaj groznega, skrivnostnega in pošastnega. Vraža je

sovo naredila za mrtvaško ptico, in zato jo babjeveren in nespameten svet preganja.

In vendar sovam človek dela veliko krivico. Sovražen jim je zaradi njihove zunanje podobe, ne prašaje, ali je sovrastvo opravičeno ali ne. Ko bi človek hotel poslušati razum, ne pa neumnih predsodkov, gotovo bi ne streljal sóv, razen velike uharice. Kaj je sova požrla, to se najbolje vidi iz izriganih ostankov. Altum je preiskaval te svalke raznih sov in je v 706 svalkih pegaste sove našel ostanke: 16 neto-pirjev, 933 mišij, 1580 rovk (špičmohov), 1 krta in 22 malih ptic; v 210 svalkih lesne sove ostanke: 1 velike podlasice, 344 mišij, 1 veverice, 33 rovk, 48 krtov, 18 malih ptičev in neizmerno množino kebrov; v 10 svalkih čuka: 10 mišij, 1 rovk in 11 kebrov. Te številke menda dosti jasno in umevno govoré.

Z gnezdrom se sova mnogo ne ukvarja, vsaka luknja, bodi si v skalovji, v zidu, v duplji ali pa tudi v zemlji, je dobra, časih se pa tudi vseli v zapuščeno vranino ali sokolovo gnezdo. Brez velike priprave znese samica 2—7 belih jajec. Mladiči so grde, vriščeče, s sivim puhom obrastene kepe, ki prav počasi rastó. Stara dva jih imata prav rada in je branita neustrašno.

60. Velika uharica,

ki se drugače tudi bubuj, vjer in sovjak imenuje, je naša največja sova, kajti je nad 6 decimetrov dolga in čez razpete perutnice 16—19 decimetrov široka. Rahlo mehko perje je zgoraj rjasto s črnimi plamenastimi lisami, spodaj pa rjavkasto-rumeno in po dolgem črno progasto. Nad ušesoma ima dva črna pernata čopa, ktera lahko pobesi in privzdigne. Rudečkasto-rumene oči ležé sredi pernatega venca globoko vdrte. Kljun in kremplji so črni.

Bubuj prebiva po velicah gozdih, posebno v gorah. Po dnevi sedí v kakej luknji ali pa v kakej krošnji. Tudi po dnevi dobro vidi, sem ter tje še celó zgrabi kako ptico, ako ima ugodno priliko. Med vsemi sovami so bubuju podnevne ptice najbolj gorke. Gorjé mu, ako ga zasledé! Posebno nagajive so vrane in srake, kterim bubuj po noči neki največ streže po življenji. Človek vedóč za to njihovo slabost, postavi jim po dnevi sovražnega bubuja na kako očitno mesto in potem iz skrivišča strelja po pticah, ki se iz vse okolice zbirajo okoli sove.

V mraku zletí bubuj na lov. Napada vse, kar se upa obvladati, od miši in od podgane do zajca in divjega petelina; lovci pripovedujejo, da se celó mlade srne loti. Zato ga pa tudi na vse kriplje preganjajo.

Bubuj se glasí posebno spomladi, ko se pari. Takrat se skoro vso noč razlega njegov ukajoči bu, buj — bu, buj!

60. Velika uharica.

ki v nočnej tišini še groznejše odmeva. Vmes togotno sopiha, bevska in se krohota, da groza obhaja slušajočega človeka.

Ta velika sova gnezdi v kakoršnejkoli luknji ali pa v kacem zapuščenem gnezdu. Za podlago si časih nanese kakove šare, časih pa svoji dve ali tri bela jajca znese na goli kamen.

Mladiči so grde volnate kepe, ki vedno sičejo in pihajo. Stari jih imajo neizrečeno radi, v nevarnosti jih tudi prenesó na drug varen kraj. Mladiče, katere jim je človek pobral iz gnezda in zaprl, hodijo po noči obiskat in jim donašajo hrane.

Mala uharica je podobna bubuju, samo da je manjša, in da ima v razmeri večje ušesne čopke. Dolga je nekaj čez 3 decimetre, jasno-rjasta, zgoraj rjavo pikasta, lisasta in valovito pasasta, spodaj pa s temno-rjavimi progami počrkana. Oko je rumeno, kljun črn.

Prebiva pri nas povsod po lesovih, v zimi išče zavetja v vaséh po skednjih in stajah. Lovi posebno miši, rovke in kebre, sem ter tje se vé da tudi kacega ptiča, no vendar je človeku na vse strani mnogo bolj koristna nego škodljiva.

Meseca sušca položi samica v kako zapuščeno gnezdo štiri okrogla bela jajca in valí sama, on jej pa skrbi za hrano. Iz gnezda vzet mladič postane še dosti krotek in domač, ako se dokaj ž njim pečaš.

Mala uharica upije po noči: huj huj! ali pa se huduje: vup, vup!

Prejšnjej jako podobna je:

Močvirna uharica, ki stanuje v močvirnih krajih, po mužnatih travnikih v trstji in ločji ter se vedno drži tal. Tudi gnezdo je na tleh v goščavi. Od prejšnje se razlikuje v tem, da ima manjšo glavo in krajše ušesne čopke, da ima jasnejše perje, in da je po perutnicah in po repu rjavo pasasta.

Kriči: kêv, kêv!

61. Pegasta sova.

To je naša najlepša in najprijetnija sova, s katero se človek še najprej lahko sprijazni. Na prvi pogled jo je lahko spoznati po velikem belkastem rjasto obrobljenem vencu, ki ni kakor pri drugih sovah okrogel temveč srčast. Tudi se ponaša s tanjim truplom, dolgimi perutnicami in mehkim svilnatim, lepo pisanim perjem. V dolgost meri 3 decimetre, v širjavo pa nad 8 decimetrov. Po hrbtu je jasno-pepelasta, drobno črno in belo poškropljena, po trebuhu pa rjasta z rjavimi in belimi pegicami posuta. Rep in perutnice so rjaste in temno-pasaste. Oko je črno, kljun bled, noge sivo-plavkaste.

Pegasta sova prebiva povsod, kjer najde kak mračen in miren kotiček: v zvonikih, v starem zidovji, v vasi pod strehami in tudi v duplih. Časih se nastani tudi v golobinjaku in živi z golobi v najlepšem miru. Naumann piše o njej: „Večkrat sem jo med svojimi golobi videl letati iz golobinjaka in spet nazaj. Golobje so se kmalu privadili gosta ter se niso zmenili za-nj. Sova se nikoli ni dotaknila njihovih jajec niti mladičev, še manj pa da bi nadlegovala starega goloba. Spomladi sem več večerov opazoval par pegastih sóv na svojem dvorišči, bilo je videti, da bi rade gnezdile v golobinjaku. V mraku ste igraje se letali ven in noter neprestano kričé — ali nijeden golob se ni ganil. Ako sem po dnevi tiho prišel v golobinjak, videl sem sovi prijateljsko sedeti in spati med golobi na gredi ali pa v kacem kotu. Večkrat ste imeli pred sabo kup mišij. Imajo namreč navado spravljati hrano, kedar je lov obilen, ali če slutijo slabo vreme, da v temnih in viharhnih nočéh ne stradajo.“

Posebno smešno se véde pegasta sova, ako jo po dnevi kdo moti v spanji. Stavi se po koncu, ziblje se sem ter tje in zraven se tako pači in namrduje, da te sili na smeh. V mraku zleti na lov, leta prav tiho in vegasto ob zemlji in rada obletuje človeka,

se vé da ne iz slabega namena, kakor se dozdeva kacemu bojazljivemu babjevercu, ki se potem za užiti strah maščuje s tem, da jo ustrelí in pribije na paž, češ drugim v strah.

Pegasta sova loví miši, podgane, krte, manjše ptice in tudi kebre. Vsekakor se mora prištevati našim najkoristnim pticam, kajti ena sama v enej noči lahko pojé 15 mišij. Ne preganjaj je torej, še vesel bodi, ako se hoče ktera naseliti pod tvojo streho.

Samica znese, kedarkoli v letu, v kak pripraven kotiček 4 belo-plavkasta jajca brez vse podlage. Mladiči se te kmalu privadijo, ako se ž njimi pečaš in postanejo tako krotki, da

61. Pegasta sova.

pridejo spuščeni spet nazaj. Ujete mladiče stariši po noči hranijo.

Glas ima jako zopern kričeč: hrü, hrü!

Pri nas je morebiti najbolj navadna:

Lesna sova, ki prebiva povsod v starejših gozdih, tu in tam tudi po hlevih in skednjih. Veča je od pegaste sove, tršatega gostega trupla, kratkega vratú in sosebnó debele glave. Perja je ali sivega ali jasno rjastega, zgoraj temnejša, spodaj jasnejša, razno pegasta in progasta. Rep je rjavo pasast, lice z velikim pernatim vencem okoli črnega očesa je pepelasto, kljun je siv.

Med vsemi našimi sovami je lesna najnespretniša in najpočasniša. Bojí se svetlobe, zaspana je in žalostna. Po noči leta vegasta ob zemlji, pobirajoč poljske in gozdne miši, speče ptice in — na čast jej bodi rečeno — tudi gosénice. Martin je v enej našel 75 velikih gosénic. Pametnemu človeku je torej ni treba še posebe v varstvo priporočati.

Spomladi, ko se pari, je posebno glasna. Takrat se grdo dere, sicer pa kriči: hu, hu! ali pa: kuvit, kuvit!

62. Čuk.

„Ne bo več dolgo, čuk ga je klical nocoj“, ali pa: „čuk ga je izpel“, tako in enako modrujejo osehle žénice, kedar glave vkupe staknejo, in žalibog, da se še celó od mož sem ter tje slišijo enake neslane besede. In tako je siromašni čuk zaradi svojega žalostnega glasú prav po nedolžnem razvpit kakor mrtvaški ptič. Marsikogar mrzel pot oblije, ko ga sliši v tihej noči čukati; bedak ugiblje sem in tje, komu bi utegnila veljati čukova pesem. Ali nato nihče neče umreti, nobeden ne misli več na smrtnega sla. Ako se pa res pri-godi, da v sosedstvu kmalu kdo umrje, potem vražnih babje-vercev ne prepričaš, da čukovo petje ni smrti „pomenilo“.

Čuk je precej živahna in šegava sova. Mlad iz gnezda vzet sprijazni se s človekom, je popolnoma krotak in nas razveseljuje s svojim smešnim ponašanjem. Ptičarji ga radi jemljo na lov, ker jim privabi množino manjših ptičev.

Čuk stanuje rad blizu človeka, po vrtilih s starim sadnim drevjem, pod strehami, v zidnih luknjah in na cerkvah. Po noči, sosebnó v mraku in pred juterno zarijo lovi netopirje,

kebre, manjše ptice, sosebnost pa miši. Čuk leteč ne plava mirno kakor druge sove, temuč se poganja kakor žolna ali udeb (smrdokavra). Po noči rad seda blizu razsvetljenih oken in čuka s preletečim glasom, ki se v tihej noči daleč čuje. Posebno glasen je spomladi, ko se pari; takrat se večkrat tudi po dnevi oglašja. V kakoršnokoli luknjo brez vse podloge znese samica 4—7 jajec, ter jih izvali v 14 do 16 dnéh.

Čuk spada med naše najmanjše sove, po dolgem meri samo nekaj čez 28 centimetrov. Rep in zaokrožene perutnice so kratke. Zgoraj je sivo-rjavkast z belimi lisami pokapljan, po trebuhu je zamazano-bel in po dolgem rjavo progast. Oko je lepo rumeno, kljun zamazano-rumenkast. Samica je malo večja.

Glasi se: bu — bu! ali kev — kev! ali pa: kovik, kovik!

Še manjši od čuka je:

Skovik ali škratec, ktere ga je med pritlikavimi sovicami lahko poznati po ušesnih pernatih čopkih, kakor jih imajo uharice. Nadalje ga označuje tanko truplo, gladko perje, dolge, rep pokrivajoče perutnice in goli prsti. Zgoraj je perje rjavkasto, z belim in sivim pomešano, in vsako pero je po dolgem črno progasto, spodaj je ravno tako pisan, samo malo jasnejše. Rjasti venec okoli rumenega očesa je majhen in neznaten.

Skovik je prav prijetna in ljubezniva sovica. Ako dobiš mlado, udomačiš si jo lahko popolnoma. Brez strahu jo smeš na rokah nositi, jedla ti bode iz roke in zraven te bode razveseljevala s svojim šegavim vedenjem. Prav smešno pomežikuje, ušesne čopke pobeša in vzdiguje, krivi in pači lice.

62. Čuk.

Skovik stanuje pri nas samo po letu, na zimo gre v Afriko. Prebiva rad blizu človeka, posebno po goratih in skalnatih krajih, lovi male ptičke miši in netopirje.

Gnezdi po duplih in skalnatih luknjah. Precej pozno v letu znese ona tri ali štiri drobna jajca.

Na koncu naj omenimo še eno lepo in veliko, če tudi manj znano sovo, namreč:

Kozačo ali uralsko sovo, ki je samo malo manjša od velikega bubuja. Zaradi posebno dolzega repa (26 centimetrov) meri v dolgost še nekaj čez 6 decimetrov, v širjavo pa blizu 12 decimetrov. Obilno, rahlo in mehko perje je zgoraj rjavkasto belo z rjavimi lisami. Rep in perutnice, ki ga samo do polovice pokrivajo, so rjavo pasaste. Velik venec obdaja rjavo pikast kolobar. Oči so črnikaste, kljun in kremplji rumeni. V mladosti je ptica vsa temno-rjava.

Kozača je prav za prav severna ptica in pride k nam le včasih v večem številu. V zimi leta 1863. sem dobil iz zagrebske okolice v kratkem času šest sov te vrste in med njimi eno skoro črno. Posamezne so pa tudi pri nas stalne, znano je na primer, da gnezdijo blizu grada Kolovca na Kranjskem, na Dolenjskem in Notranjskem je bilo tudi že več ubitih.

Ta lepa sova leti s šumom in lovi tudi po dnevi, pravijo, da napada celó kanje in čaplje in mlade zajce. Gnezdi po skalnih razpokah ali pa v duplih. Znamenito je pri tej sovi to, da mekeče kakor koza, zato smo jo tudi krstili k o z a č a.

III. Naše močvirne in povodne ptice.

63. Siva čaplja.

plitkejši strugi med vrbinjem in trstovjem vidimo postaviti čudno ptico žalostne podobe. Na dolgoveznih nogah, z dolgim sključenim vratom in dolgim suličastim kljunom stoji suha in mršava — živa podoba gladne lakote. Kakor bi premišljevala svojo suhoto, ali pa kakor bi se jej sanjalo, gleda tiho pred se v vodo, in se po celo uro ne gane z mesta. Ali živo-rumeno oko, iz kterega se sveti potmajena hudoba, strelja na vse strani. Po vodi plava brezskrbna ribica proti sanjaču, ki na enej nogi stoji mirno kakor kol v zemljo zabit; sedaj je blizu njega, v tem hipu se sproži dolgi vrat, kakor strelica šine kljun v vodo, in ribica trepetaje polzi po dolgem goltu v nenasiten želodec.

Drugikrat se počasi sprehaja po bregu ali ob potoku. Mogočno in premišljeno vzdiguje nogo prežeč na desno in levo, kjer se kaj gane. Tu zasači za bedro skokonogo žabo, jo prebada in ščiplje tako dolgo, da je mrtva, potem jo pogoltne z glavo naprej. Vse jej je po godi, kar pride pod kljun, riba in kača, miš in krt, rak ali polž ravno tako, kakor ptica ali ribje ikre.

No kakor je sivosuknjik videti ves zamišljen v ribstvo, vendar ne pozabi na svojo varnost. Ako pokne suha vejica, ako le kaj zaškrtne ali zašumi, zakraka, razprostre dolga krila ter se silno mahaje vzdigne iz mlake. Leteč zvije vrat, dolge noge pa stegne nazaj kakor vesla. Zvečer sede k počitku v vrh visocega drevesa ali pa tudi na kako pečino.

Siva čaplja je med našimi pticami tega rodu največja. Od pete do konec kljuna meri blizu 11 decimetrov, v širjavo pa skoro 2 metra. Teme ima belo, hrbet pa pepelast; kreljuti, proga za očesom, in stisnjen trebuh je črn; jasno-sivkast vrat je črno lisast. Na tilniku ima perjanico, to je tri dolga trakasta črna peresa. Kljun je rumen, noge črnikaste. Tehta poldrugi kilogram.

Pri nas se ta dolgokraka ptica nahaja na jezerih, rekah in večih močvirjih, toda samo po letu. Na jesen se zbirajo

v veče družbe, ki potoma vedno naraščajo in tako se ob večih vodah počasi pomikajo proti jugu. Meseca malega travna se vračajo nazaj, poiščejo svoja stanišča, popravijo stara gnezda in se pripravljajo na valitev.

Čaplja gnezdi navadno na drevji in v velikih močvirjih sredi nepristopnega greza, redkokedaj na pečinah. Kjer najdejo všečno mesto, ondi se nastanijo z drugimi čapljami vred v velikih družtvih. Na taci krajih se večkrat najde gnezdo pri gnezdu, po deset in še več na enej vrbi. Tacega kraja

čaplje ne zapusté z lepa, če jih tudi človek preganja.

63. Siva čaplja.

Na spodnjej Savi v Slavoniji je mnogo velikih močvirij, kjer ta in druge čaplje in močvirne ptice gnezdiijo v velikih družbah. O enem taci močvirij, namreč v Obedskem blizu Kupinovega piše Ettinger: To močvirje je blizu 10 kilometrov dolgo, a široko do 950 metrov in je skoro od vseh strani z gozdom opasano. Po močvirji raste trst, iva, lokvanj in mnoge druge povodne rastline; po sredi je tu in tam čistanjek z ivovjem in trstovjem obrasten in

posebno na taci mestih gnezdiijo čaplje. Leta 1853. okoli polovice velikega travna sem bil prvokrat v tem močvirji s prijateljem, ki je prišel z Dunaja loviti ptice in pobirati jajca za cesarski muzej. Ko smo poprej po priliki opazili, kam čaplje največ sedajo, vzeli smo drugo jutro ob zori čoln, in kar se nam je še potrebno zdelo. K nama se je še pridružil logar iz Obreža in neki seljak, ki je bil dober lovec. Z velikim trudom smo predirali skozi šaš in trst, vsaki čas smo s čolnom nasedali in zraven tudi nismo znali pravega pota; enkrat smo za-

vozili v visoko trstovje, da nismo vedeli, na katero stran nam je voziti. Po sreči smo prerinili do necega čistanjka, po katerem je lokvanj razprostiral široko listje. Na tem listji gnezdiyo ribiči, ravno sedaj je črni ribič znašal gnezda in v nekterih smo že tudi našli jajca. Ali tu je bila nova težava spraviti čoln prek lokvanja in prek ribičevih gnezd, vrh vsega je pa še nastala taka sparina, da nas je jela glava boleti. Tudi smo kmalu nasedli, da nismo mogli nikamor giniti se z mesta. Pomoči ni bilo od nikoder in že smo mislili, da bo treba v močvirji prenočiti. Napnemo moči in se res nekoliko pomaknemo naprej. Zdajci čujemo vreščati in kričati čaplje nad nami in blizu nas, kar nas je preverilo, da smo blizu gnezd. Solnce je že bilo na zapadu, mi smo se že komaj potiskali od gošče do gošče, prišli smo spet do ribičevih gnezd in spet smo nasedli. Uvidevši, da se noč vse bolj in bolj približava, jeli smo misliti na to, kako bi prišli na kraj. Ko smo to še imeli v misli in v besedi, začujemo iz trstja nenavađen glas. Naš seljak veli na to, da se je oglasil povodni mož, ki tukaj stanuje. I logar je pritrjeval. Naš čoln je stal mirno in mi smo stali mirni v čolnu gledeč na ono stran, od ktere je prišel glas. Kmalu opazimo, da prek bližnjega čistanjka plava velik panj in na panji človeška glava, ktero smo pa komaj razpoznali, ker se je bil začel že mrak delati. Seljak se je te prikazni hudo prestrašil, kajti po njegovih mislih je bil ravno to povodni mož in že je hotel streljati po njem. Pa mi smo rekli, da naj se ne boji, ker bomo kmalu izvedeli, kdo je in kaj. Logar ostro povpraša: Kdo je v trstji?! Takoj smo dobili odgovor. Bil je neki cigan na otlej starej kladi, iz ktere si je bil za silo napravil čoln. Prišel je ravno od čapljinih gnezd s polnimi nedri jajec, ki si jih je bil za večerjo nabral. Sedaj smo vedeli, kdo je povodni mož, o katerem ljudje toliko pripovedujejo. Tega cigana bi se bil človek tudi po dnevi prestrašil, kako ne po noči; bil je cunjast in raztrgan, kakor bi bilo vá-nj treščilo, črnega obraza, velikih zmršenih las, pravo strašilo. Ravno ta cigan nam je tudi pravil, da so jajca in meso od žličarke najboljša za jedilo, od drugih čapelj je meso trdo, in on je to izkusil, ker se ves čas s tem hrani, dokler je jajec in čapelj v močvirji dobiti. Tudi nam je pripovedoval, kako v gozdu stanuje blizu čapljinih gnezd kakor pravi divjak, in da mu časih po mesu teh ptic slabo prihaja. Cigan nas je izpeljal iz močvirja, in drugi dan smo ga naročili, da nas popelje do gnezd.

Ko drugega jutra pridemo do močvirja, čakal nas je cigan vesel. On se je v svojej kladi vozil pred nami, mi pa v čolnu za njim. Prišedši na mesto smo imeli kaj gledati. Na ivovji je bilo gnezdo pri gnezdu, tukaj gnezdi siva čaplja, tamkaj bela, tu nočna, ondi podnevna, desno rumena čaplja, levo žličarka, spredaj plevica, zadaj pomorski vran. Tu je bilo videti na stotine raznovrstnih gnezd in jajec, da bi bil ž njimi lahko napolnil več voz. Mi smo jajec in ptic vzeli za svojo potrebo.

V gnezdo, ki je na podlagi suhe brsti spletenično iz bičja in trave, znese siva čaplja štiri zelenkasto-plava jajca in je godí tri tedne. Mladiči so grdi, zmerom lačni vreščaki, kmalu začno laziti iz gnezda in plezati po drevji, izleté pa še le konec četrtega tedna.

Nekedaj je imela gospoda največo zabavo v tem, da je čaplje lovila s sokolom. Kakor je bilo že poprej povedano, prenehala je dandanes ta zabava skoro popolnoma. Streljajo jo pač vse vprek, ker je ribjej zalegi in manjšim ribam velik in požrešen sovražnik. Orli in večí sokoli jo tudi napadajo, manjše ujede jej pa mladiče odnašajo, še celó vrane in srake jej jajca kradejo — in čaplja si proti tem tatovom ne vé pomagati, da si tudi ima v kljunu strahovito orožje.

Živa ujeta čaplja se brani togotno in seka hude rane, posebno rada meri na oko, zato mora človek z živo ujeto ali obstreljeno čapljo jako previdno in oprezno ravnati.

Za čapljino meso živa duša ne mara — razen cigana.

Razen sive čaplje oživljajo naše vode še nektare ptice njenega rodú, če tudi niso stanovitne, vendar se na potu nekoliko časa mudé ali pa od juga časih pridejo v gosti.

Med temi je:

Rjava čaplja, ki je nekoliko manjša od sive. Po prsih in po trebuhu je rjavkasto-rdeča in črno-pegasta, po hrbtu siva in rjasta. Od tilnika jej visite dve poldrugi decimeter dolgi, črni peresi.

Po svojih lastnostih in v vedenji je podobna sivej.

Velika bela čaplja je najlepša med svojimi sorodnicami ter je tudi v svojem vedenji plemenitiša od navadne sive. V sužnosti se privadi človeku in nikdar ne kaže one potuhnjene hudobe, kakor druge. Velika je skoro kakor

siva, vsa je bela kakor sneg, tudi perjanica na zatilniku, še posebno jo pa krasé prelepa košata, kakor svila mehka bela in dolga peresa v hrbtu, ktera nosi samo pomladi. Oko je rumeno, kljun zamolko rumen, noge pa temno-sive.

K nam se večkrat ktera zaleti z Ogerskega in iz Slavonije, kjer posebno v Sremu stanovitno gnezdi. Na ljubljanskem močvirji so jih že več ubili. V Sremu gnezdi v trstji, ne na drevji. Mnogim blizu skup stoječim trstom nalomi vršičke in te potem med seboj tako zveže in splete, da more na to podlago postaviti gnezdo.

Čapljina hrbtna peresa imajo povsod veliko ceno, posebno na Turškem in na Ogerskem jih gospoda rada zatikuje na turbane in kape.

Mala bela čaplja je velikej v vsem podobna ali je samo 6 decimetrov dolga. Oko ima rumeno, kljun in noge pa črne. Njena krasna hrbtna peresa imajo ravno to vrednost, kakor od velike.

Prebiva po istih krajih, kjer velika, časih se pa tudi ona zgubi v naše pokrajine.

64. Bobnarica.

V tihih pomladanskih nočéh se čujejo iz močvirne goščave čudni glasovi. Nekaj bobna, krulji in buka tako glasno, kakor bi vol ručal. Ta glas se po tihej noči čuje časih uro daleč, hlapec pa drugo jutro pripoveduje plašnim deklam, da se je po noči glasil „povodni mož“. Nihče bi ne sodil, da ta glas prihaja od ptice srednje velikosti, namreč od bobnarice, kterej po nekterih krajih tudi pravijo močni kluk, bukač in bukavec, po drugih ga pa tudi zovejo žabodér.

Tudi bobnarica spada med čaplje, akoravno ima krajše noge, debelejši vrat in zajetnije truplo. Dolga je 6 decimetrov, perja je rahlega in mehkega. Po glavi je črna, sicer pa rjasta, zgoraj zagorela, spodaj bledejša, povsod pa z rjavimi in črnimi lisami in progami pisana. Vrat je zaradi zabuhlega perja videti sosebo širok, v zatilniku ima nekoliko podaljšano perje, ali prave perjanice, kakor druge čaplje, nima. Kljun in noge so zelenkaste. Tehta okoli $\frac{3}{4}$ kilograma.

Bobnarica prebiva okoli jezer, ribnjakov in sploh povsod, kjer so grezna mužna tla obrastena z ločjem in bičjem,

trstjem in rogozjem in sploh z gostim vodnim šašem. Tu živé samotno dve po dve v enem kraju ter ne trpé drugih zraven sebe. Po dnevi čepi s skrčenim vratom mirno v goščavi. Ako jo kaj prestraši, raztegne truplo, vrat in kljun naravnost kvišku, da je vsa ptica podobna staremu trhlemu kolu ali pa osehlemu trstovemu grmičku, in tako dostikrat premoti lovca, da gre mimo nje in je niti ne opazi.

64. Bobnarica.

Sploh je lena in počasna ptica, zraven pa še jeznorita in hudobna. V jezi navzdigne perje, skrči vrat in hipoma kakor kača vseka s kljunom na protivnika, zmerom mereča mu na oko. Tudi v človekovej družbi se ne udomači, vedno ostane divja, čemerna in togotna, posebno z otroki je ni varno same puščati.

V mraku bobnarica oživi. Zdaj premišljeno koraka po gošči in gre za živežem.

Pobira vsakoršno živad in golazen, ktero more zmagati; ribe, kače, žabe, gaščarice, miši, pijavke in polže. Po noči, sosebno pomladi, samec bobna

in buka, vtaknivši kljun v vodo in napolnivši grlo z vodo. To pa dela samec zato, da bi svojo družico kratkočasil.

Iz vsakoršne vodne šare zanikerno zvrhovačeno gnezdo napravi v trstji na kadem vzvišenem skritem in težko pristopnem kraju, včasih pa tudi kar nad vodo. Samica sama valí 3—5 zelenkastih jajec, on jo pa hrani in s svojo bruhajočo in brundajočo umetnostjo zabavlja. Mladiči kmalu lazijo in šmučejo po goščavi, zlasti ako so vznemirjeni, in

prav spretno plezajo po trstovji. Ko so samostalni, zgubé se in samotarijo do jeseni, kedar nastopijo pot v južne kraje, od koder se na pomlad spet povrnejo. Na taci vodah pa, ki ne zamrznejo, ostanejo tudi čez zimo.

Pravijo, da ima med čapljami bobnarica še najbolje meso, vendar je pri nas ne jedó. Lahy jo bolj čislajo ter jej pravijo: močvirni kapun.

Kvakač, nočni vran in nočna čaplja imenovana ptica prebiva in gnezdi v družbi z drugimi večimi čapljami po drevji sredi večih močvirij. Če pri nas morebiti tudi stalno ne gnezdi, vendar nam ga jesen prinese kakor gosta.

Dolg je okoli 6 decimetrov. Teme, pleča in hrbet se svetijo črno-zelenkasto, vrat, spodnji hrbet in trebuh je pa blede-rumenkast. Oko ima škrlatasto, kljun črn, noge pa zelenkasto-rumene. Na tilniku mu gizdavo visé tri bela traka peresa.

Kvakač je prava nočna ptica. Po dnevi počiva in spi, še le v mraku zleti tiho z drevesa iskat si hrane. Samo kedar ima mlade v gnezdu, tudi po dnevi nima mirú.

Kroka skoro kakor vrana.

Čapljica ali mala čaplja je najmanjša in najspretniša tega rodú. Dolga je okoli 3 decimetre. Zgoraj je črno-zelenkasta in svetla, spodaj rjasta in po strani črno lisasta, rep in perotnice ima črne. Pri samici je vse perje bledejšé.

Od pomladi do jeseni se potikuje okoli vodá in je ponočna ptica. Plezati zna kakor najboljši plezavec.

Gnezdi še le rožnika meseca na starem pokošenem trstji in znese 3—4 plavo-zelenkasta jajca.

Končno naj še omenimo:

Čopasto ali rumeno čapljo, ki se tudi večkrat pokaže v naših krajih. Nekoliko je večja od male čaplje, rjastorumena, na perutnicah, po trebuhu in repu bela. Pernati čop na zatilniku je črno in belo progast.

65. Sljuka.

Dvakrat na leto vsem lovcem kri zavrè, to je: jeseni, ko začne hrastovo listje rumeneti in odpadati, in pa na spo-

mlad v postu. Če se tačas lovec z lovcem snide, ne čuješ družega razgovora kakor na priliko: — Ali so že tukaj? — So že! Peter je dve videl, Pavel bi bil pa skoro eno ustrelil. Zdaj kmet in gospod hiti zjutraj in zvečer na porobje gozda v močvirne jarke, v loge in dobrane — čakati kljunačev. Puške pokajo po hostah, da je veselje, kuharice se doma pripravljajo svoje umetnosti pridobiti veljavo, otroci pa nikakor nečejo verovati, da je kljunačev „drek“ res dober. To

65. Sljuka.

traja po nekoliko tednov, včasih manj, včasih več, kakor nanesse vreme. No kedar odcvita črni trn, takrat je veselja konec.

Sljuka ali kljunač je skoro velik kakor jarebica, brez kljuna, ki sam meri 8 centimetrov, je 3 decimetre dolg. Zgoraj je rjasto perje posuto z bledejšimi in temnejšimi pegami, spodaj je pa rumenkasto-siv in povprek rjavo progast. Temen rep in rjave perutnice so rjasto pegaste. Rjavo oko stoji visoko v okroglej glavi in je jako nazaj po-

maknjeno. Kljun je raven in tenak, na korenu mehak in gibek, na koncu pa z občutljivo kožico prevlečen. Nožni kraki so kratki.

Kljunač ni naša domača ptica, to je, pri nas ne leže, temveč daleč na severu po velikih močvirnih gozdih na Ruškem, severnem Nemškem, Angleškem, Švedskem in Norveškem. Ondi gnezdijo, odgojé mladiče, in ko pritisne zima, gredó skozi naše kraje proti jugu. Potujejo samo po noči, ali ne v vihnem vremenu. Včasih leté počasi, včasih hitro, sedaj nizko, sedaj spet visoko. Po dnevi se skrivajo po šumi, ker so jako plahe, nezaupne in oprezne, samo ako je vse mirno okoli njih, smučejo in tekajo po goščavi, iščoč si hrane. Kakor pa zagleda ali začuje kaj sumljivega, potuhne se, počene na zemljo, kjer je zaradi prstenega perja ni mogoče razločiti od listja in druge šare. Spodena se vzdigne glasno prhutaje, prhne med vejami in se zgubi v hosto. Včasih po več dnij ostanejo na enem mestu, posebno ob lepem vremenu; v posebno ugodnih zimah ostanejo tudi pri nas sem ter tje, ako imajo dovolj hrane.

Na pomlad, navadno v drugi polovici meseca sušca, se spet vračajo. Takrat se že pariyo. O tem času samci, kakor za zabavo, v mraku in ob zori radi psikajoč letajo nizko nad hosto, tudi se večkrat dva gonita in skušata v letanji, ali pa se celó spopadeta in s kljuni obdelavata. Na noč sedajo na senožeti, njive in pašnike in si iščejo hrane.

Sljuka se hrani z vsakovrstno golaznijo: s črvi, glistami, polži, žužki itd. Za tak posel jej posebno ustreza dolg in gibek kljun, ž njim zabada v mehko zemljo, otiplje in čuti črva, ga pograbi in izvleče. Včasih je na zemlji, ki je ugodna temu početju, videti luknja pri luknji. S kljunom tudi obrača po hosti listje ter zoblje črve in žužke, ki se radi pód-nje skrivajo, ravno tako tudi po pašnikih rada brba po živinskem gnoji za govnjači in drugo gomaznijo.

Za gnezdo si poišče plitko jamico v goščavi na tleh ali pa si jo sama naredi ter jo površno nastelje s kako šaro. Ona sama valí 4 jasno rjasta in pegasta jajca; ko so se pa mladiči izvalili, pride tudi on h gnezdju in skrbi za zarod. Mladiči kmalu tekajo za materjo in tretji teden že poskušajo letati. Ako je kaka nevarnost, zakriči stara: d a k, d a k! sprhne in mladi se poskrijejo med travo in listje. V večej nevarnosti jih neki stara tudi odneseta ali s prsti ali pa pod vratom. Misli se, da sljuka valí dvakrat na leto. Sljuka, po-

seбно mlada, postane v hiši kmalu domača, pozná gospodarja in njegov glas in pride, če jo pokliče.

Čuditi se je, da te ptice že davno niso popolnoma zatrli. Vsako leto se jih na milijone pobije. Povsod, koder hodijo, vse ná-nje preží. Neverjetno je, koliko se te živali postrelja na Ogerskem, na Hrvaškem in v Slavoniji, še več pa na Grškem in v Italiji. Na Angleškem so trije Angleži v treh dneh postreljali 1000 sljuk. Razen človeka pa še toliko družih sovražnikov streže na nje, kajti vse grabežljive ujede, četveronožne in perutničaste, vse se s kljunači masté.

Kljunač sloví za posebno slaščico, kar se pa pečenemu iz črev cedí, to je mnogim sladkosnedežem izvrsten obližek. Naj jim gre v slast!

Manjša od sljuka, sicer jej pa zeló podobna je :

Kozica, ki je zgoraj zagorelo rjava, po hrbtu rjasto progasta in pisana in tudi po sredi glave ima jasno rjasto progo, spodaj je belkasta, na prsih in po bokih rjavo-pegasta. Dolga je s kljunom 29 centimetrov.

Stanuje in gnezdi kakor sljuka v severnej Evropi in Aziji, na zimo se seli in gre jeseni in spomladi skozi naše kraje. Tudi ona je nočna ptica, ali ne tako kakor sljuka; samo okoli poldneva je mirna, predpoldnem in popoldne pa gre za živežem. Sploh je bolj živa in vesela, leta prav lepo in večkrat prav visoko, leteč s kreljutimi izvaja glas, ki je skoro kozjemu meketanju malo podoben, zato je tudi dobila ime *kozica*.

Meso je še okusniše od kljunačevega.

Razen teh dveh kljunačev potujete skozi naše kraje še dve drugi vrsti, namreč:

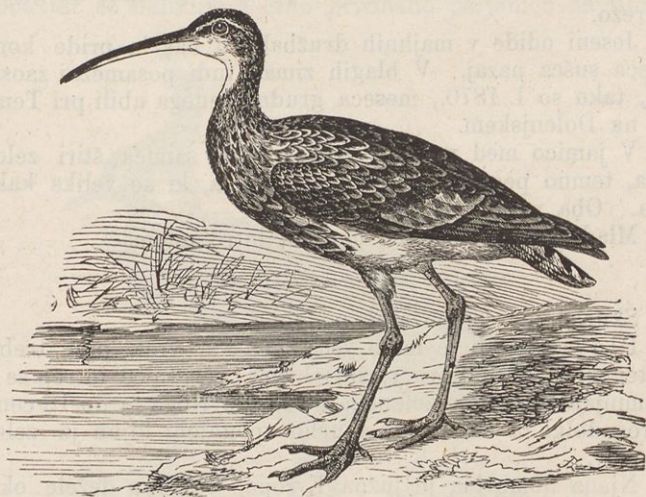
Čoketa in grbež, prva je malo večja od kozice, druga pa manjša. Čoketa se pri nas drži bolj goratih krajev in samotari, grbež pa v večji družbi obiskuje močvirne nižave.

66. Škurh.

Od Ljubljane proti jugu razprostira se široko ljubljansko močvirje ali „mah“, ki je nekđaj bil zavetje premnogim močvirnim in povodnim pticam. To je bilo nekđaj, ali dandanes je to že drugače. Delavna človeška roka je tod mnogo spremenila. Kjer je nekđaj bila nepregledna grez, vrsti se sedaj

senožet za senožetjo, ali pa se ziblje bogata strn; kjer so se nekdanj v čolnih vozili, drdrajo sedaj kola po utrjenej cesti. Kakor pa človek od leta do leta napreduje s plugom in s koso, tako se pred njim umikajo nekdanji prebivalci, zginile so mnogoštevilne jate divjih rac in drugih povodnic, in le na majhnem delu, ki ima še sedaj lice nekdanjega močvirja, gnezdiyo še nekatere močvirnice. Med temi je tudi znameniti škurh.

Škurh spada tudi v vrsto kljunačev, kajti ima do 18 centimetrov dolg, okrogel, lahko vpognjen kljun. Sicer je v truplu vranje velikosti, meri namreč brez kljuna polpeti decimeter.

66. Škurh.

Na glavi in po glavi je jasno prsten in rjavo porčkan; pleča so zagorelo rjava, a vsako pero je jasnejše obrobljeno; hrbet in trebuh sta bela in rjavo pegasta. Oko je temno, prsti na sivkasto-plavih nogah so pa na dnu s kratko pečico zvezani.

Škurh je lepa ptica dostojnega ponašanja. Zmerom se nosi mastito, naj si preišljeno postava, ali naj urno koraka ob potocih in mlakah, ali pa naj brodi po plitkej vodi. Tudi v zraku je okreten, in če se mu zdí, tudi dobro plava. Še celó piskajoči glas: tajüt, tajüt mu je prijeten, na koliko je mogoče pri močvirnej ptici govoriti o prijetnosti glasú.

Po plitkih vodah lovi polže in vodne žužke, tudi seda rad na polje, obiskuje dobrane, celó pustine pobirajoč črve, gliste, kobilice in drugo gomazen. Za živežem gre po dnevi in po noči. Lovcem naznanjuje premembo vremena, opazili so namreč, da so pred dežjem zlasti pa pred nevihtami jako nemirni in veseli.

Meso sicer ni tako okusno kakor kljunačevo, ali je vendar užitno. Kdor zna dobro posnemati njegov glas, privabi ga lahko k sebi, da streli po njem. Sicer je pa jako nezaupen in oprezen in ne dá z lepa k sebi. Lovca kmalu razloči od nenevarnega kmeta ali pastirja. V nevarnosti se potuhne in ne zletí rad, še na strel ne vselej. Lové ga tudi na gumnu v mrežo.

Jeseni odide v majhnih družbah od nas in pride konec meseca sušca nazaj. V blagih zimah tudi posamezni zaostanejo, tako so l. 1870., meseca grudna, enega ubili pri Temenici na Dolenjskem.

V jamico med mah in travo znese samica štiri zelenkasta, temno pegasta in marogasta jajca, ki so velika kakor račja. Oba valita redoma.

Mlad škurh se zraven človeka hitro udomači.

Škurhu je vsaj površno podobna:

Plevica, ali je malo večja. Glava, vrat, prsi, trebuh in stegna so kostanjevo rjasta; hrbet, perutnice in rep se pa spreminjajo iz temno-zelenega na rdeče. Noge in do 16 centimetrov dolgi in kakor pri škurhu vpogajeni kljun je zelenkasto-siv.

Njena domovina je južna Evropa, sosebnó dežele okoli Črnega morja. V dolnjej Slavoniji, v tako imenovanem Sremu, je po ondotnih blatnih jezerih navadna ptica. V obedskem močvirji med Kupinovem in Obrežem gnezdi v družbi s čapljami na stotine. Spomladi pride precej pozno iz Afrike in jeseni spet zgodaj, navadno konec velicega srpana, odpotuje. K nam se dostikrat zaleté; ne mine leto, da jih ne bi opazovali. Na potu letí vsa jata v enej vrsti, ptica zraven ptice, da se njihove kreljuti skoro dotikajo.

Ta ptica ima šege in lastnosti škurhove. Živeža iščejo ob vodi in po senožetih, o mraku so posebno živahne. Pred lovcem, ktereга dobro ločijo od neškodljivega kmeta, so jako oprezne in pretkane, na gnezdišči pa od strahú za mladiče obletavajo človeka tako blizu, da jih lahko s palico pobije.

Gnezdo stoji navadno na ivah, spleteno je iz trstja in obloženo z mehko travo. Znese 4 zelenkasto-plava jajca, valí tri tedne, in v daljnjih treh tednih mladiči izleté. Prvega leta so mladiči svetlo zeleni.

Meso se more jesti, pa ni nič posebnega.

67. Priba.

Priba je po Slovenskem znana ptica in ima po raznih krajih različna imena, kakor na pr.: vivek, gavek, gavec, čibes, pegulica, pipulica. Velikosti je poljskega goloba ter se odlikuje s črno privihano perjanico na tilniku

67. Priba ali vivek.

in s pisanim perjem. Teme, grlo, prsi in konec repa je sijajno črn; trebuh, vrat ob stranéh in začetek repa je bel, podrepje rjasto, oplečje pa sijajno zeleno in na škrlatno se spreminjaje. Noge so zagorelo rdeče, oko rjavo, kratki kljun črn. Samica ima krajšo perjanico.

Živali v podobah. II.

Priba je med prvimi oznanovalkami bližajoče se pomladi. S poljskim škrjancem in s pastirico se prikaže na prekopnjah, dostikrat mu gre trdo za hrano, zlasti kedar pozni pomraz spet zaduši že vzbujeno življenje in sneg na novo pobeli loke in dobrave. Takrat se uči stradati, in mnogo jih tudi pogine.

Pribe skoro ni mogoče zgrešiti, ker se oznanja z velikim vriščem. Sploh je jako nepokojna, razposajena, srborita in nagajiva ptica. Po tleh hitro teka sem ter tje in pobira živež, zapodí se za tovarišem, ga malo podraži, preskoči, zletí nizko ob zemlji vedno omahovaje. vzdigne se visoko v zrak, se prevrača, spustí iz višave naravnost doli z glavo naprej, zigrava na desno, zigrava na levo, sedaj se jej zeleni hrbet, sedaj spet beli trebuh zasveti na solncu. Zraven neprenehoma kriči: kivik, kivik! in v eno mér otrepá s perjanico. Sosebno nemiren je samec takrat, kedar ona valí. Strahú kričeč, leta človeku okoli glave, zaganja se v psa, ki voha okoli gnezda, manjše sovražnike togotno napada ali pa jih vsaj skuša prestrašiti; pri tem mu vse pribe s sosodstva pritegnejo v pomoč in večidel sovražnika srečno poženo.

Pribe jedó kakor druge močvirnice vsakoršne črve, žužke, kobilice, polže in enako gomazen. Proti večeru se rade zbirajo okoli vode, pijó, se okopljejo in potem se še malo podražijo in polasajo.

Na močvirnej senožeti znese samica v plitko jamico, nastlano z mehko travo, štiri velika rumeno-zelenkasta in zago-relo pikasta in marogasta jajca, iz katerih se v 16 dneh mladiči izvalé. Mati je polna muh in zvijač, kedar gre zato, da mladino občuva pred sovražnikom. Kakor bi bila vsa hroma in polomljena, prha in šepa od gnezda, in tako res dostikrat neprijatelja premami, da se spustí za-njo in zgreši gnezdo z mladiči. Na severnem Nemškem ljudje iščejo gnezda in iz njih pobirajo jajca; priba znese drugikrat, in če je treba, tudi tretjikrat. Jajca so prav okusna, meso pa ni dobro, ima neko neugodno slast, Lahí je pa vendar jedó.

Priba ima dosti sovražnikov, med sesavci so jej najbolj nevarni: lisica, dehor in podlasica, med pticami pa jastreb in sokol; tudi krogarji, vrane in srake jim pokradejo mnogo jajec in mladičev.

Ujeta mlada priba se v hiši kmalu udomači in koristi s tem, da po vrtu zoblje škodljivi mrčes.

Meseca kimovca se začno zbirati v večje jate, obiskujejo na novo preorane njive in se počasi pomakujejo proti Laškemu, od severa pa prihajajo novi gostje tje do zime.

Jeseni in pomladi nas obiskujejo še nektare s pribo sorodne preletne ptice. Tako na primer :

Prilivka ali kulik, ptica velicih rumenih očij, kratkega kljuna (2 centimetra), oblečena je skoro kakor škrjanec, črez perotnice ima dva bela pasa. Biva rada po ravnih pustinah in po peščenih njivah. Jako je oprezna in pretkana.

Prosenka ali deževnik potuje v jesenskih nočéh od severa skozi naše kraje. Po dnevi na polji iščejo hrane, zvečer se zopet vzdignejo in leté v podobi >. Kričé glasno piskajoč: tülüj, tülüj! posebno pred dežjem, zato je dobil ime deževnik. Zgoraj je črn, z zlatastimi pegami posut, spodaj pa čisto črn. Jeseni je na prsih sivo-rumenkasto lisast, po trebuhu pa bel. Dolg je 26 centimetrov.

Love ga v mrežo na gumnu in streljajo, ker je okusnega mesa.

68. Polojnik.

Kako čudna prikazen je to! Saj je skoro družega ni, kakor noge in vrat, trupla pa samo malo za nameček. Vi-
deti je, kakor bi se bila ptica visoko podrecala, da bi si brodeč po vodi perja ne zmočila. Od prstov do vrh glave meri polpeti decimeter, ali polovica te visokosti odpade na noge; po dolgem meri 3 decimetre brez kljuna, ki je 4 centimetre dolg. Tilnik in pleča so črna ter se pri starih na zeleno spreminjajo, rep je siv, vse ostalo truplo je belo, in prsi so malo kakor rožasto nadahnjene. Po zimi mu tudi tilnik pobeli. Oko in noge so rdeče, kljun pa črn.

68. Polojnik.

Ta dolgokraka ptica, ki se tudi štular ali strelcar imenuje, prebiva v jugovzhodnej Evropi, v toplejši Aziji in severni Afriki. Kakor preletna ptica se nahaja po Sremu, posebno pa na Ogerskem, kjer se soseben rad drži slanih mlak. Iz teh krajev se tudi včasih zaletí k nam.

Polojnik se spreha ob vodah, po plitčinah in polojih¹ pobirajoč črve, žužke in povodne polže. Da si tudi se človeku ne kaže rad, vendar ni plah, ali kjer je opazil, da ga preganjajo, tam je skrben za svojo varnost, oprezen in pretkan. Gredeč se nosi prav lepo in lahko, počasi prestavlja dolgovezne noge, zabrede v vodo, tudi v globokejšo, za potrebo tudi plava. Leti prav lepo ter se vznáša visoko, poznati ga je pa lahko po dolgih raztegnjenih nogah. Glasi se: vuit, vuit, vit, vit!

V kup šaša in rogozja znese na tla štiri zelenkasto-bela, temnejše pegasta in marogasta jajca, ki so prav okusna. Tudi njegovo meso jedó.

Vsake jeseni in pomladi prepotujejo skozi naše kraje še nekatere večje in manjše severne močvirne ptice, ki se po postavi in po svojih navadah več ali manj vjemajo s prejšnjimi, posebno s kljunači. Ker ni naš namen opisati vse naše domače in preletne ptice, zato o njih ne bomo obširniše govorili, najnavadnejše bomo samo imenovali. Te so:

Martinec, lužar, prodnik ali dular in pa togotnik ali svadljivec.

Najzanimivejši je zadnji, naj omenimo o njem toliko, da opravičimo njegovo ime.

Ko pride na pomlad s pota spet v svoj domači kraj, spremeni se samec popolnoma. Z lic mu izpade perje in narastejo mu bradavice. Na tilniku, soseben pa pod vratom dobi dolgo perje, kakor plašček. Sicer mirnej in družnej ptici sedaj kri zavre, boja željni samci se zbirajo na odločenih znanih mestih ter se togotno bojujejo, zmerom po dva in dva, drugi pa gledajo. Ko se utrudita, odstopita in dva druga nastopita, včasih se pa tudi po več parov bojuje. Nasprotnika se vstopita, pobesita glave, našopirita perje, privzdigneta plašček ter se nekoliko časa srdito gledata, potem se postavita po koncu in si skočita nasproti. Sujeta se z nogami, bijeta se s kreljutimi in kavsata s kljuni. Ko se ne-

¹ Poloj se imenuje prod sredi reke, katerega pri povodnji rastoča reka spet polije.

koliko časa mikastita, odjenjata, gresta malo nazaj, se od-
dahneta in potem spet spopadeta, dokler se ne naveličata,
ali dokler jih lakota ne požene za živežem. Človek bi rekel,
da so ti boji le za šalo, za zabavo, ker se bijejo samo na
izbranem torišči, nikdar premagovalec slabšega tovariša ne
preganja. Tudi si drug drugemu nič žalega ne storita, ker
je kljun mehak in top, k večemu, ako kateri zgubi kako peró.
Ujeti samci se ravno tako bojujejo.

69. Žerjav.

Hripavi
Žerjavi
Visoko kričé,
Na južno hité.

Boris Miran (Jos Stritar).

Leteči žerjavi budé v nas otožne občutke, opominjajo
nas na premeno in minljivost vsega posvetnega. Ko jih je-
seni vidimo v dolgej vrsti leteti v neizmernej višavi ali pa
samo čujemo njihove hripave glasove, vémo, da se približava
zima, na pomlad nam pa naznanjajo prihod zelenega mlado-
letja. Starim Slovenom je bil žerjav božanstvu solнца po-
svečen ptič, ki spomladi solnce oznanja, jeseni pa, ko začne
zima solncu moč jemati, v topleje kraje odleti. Potujočim
žerjavom kričé slovenski dečki za odhodnico:

Suč'te, suč'te kolobar,
Pol nazaj, pol naprej!
Glejte, da vas volk ne vje,
Le okol', le okol'.

Volk v tej pesmici pomeni zimo, pesem hoče reči: Žer-
javi, hitro letite, da vas zima ne ujame. Kalmukom in Mon-
golom je žerjav sveta ptica, hudo bi se pregrešil, kdor bi
ga ubil. Japanci ga imenujejo: milostljivi gospod ter mislijo,
da donša srečo in dolgo življenje.

Žerjav je največa evropska ptica, visok je čez 12 deci-
metrov. z raztegnjenimi perutnicami pa meri nad dva metra,
težek je štiri do pet kilogramov. Perje mu je enolično pe-
pelasto, samo čelo, grlo, kreljuti in visoke noge so črne.
Goli tilnik in oko je rdeče. Ravni, na korenu rdečkasti, na
koncu črnkasti kljun je malo daljši od glave. Gornja peresa
v perutnicah so podaljšana in tanko razčehana in mu visé
kakor perjanica čez rep. Samica je precej manjša.

Žerjav je neizrečeno plah, oprezen in nezaupen ptič,
posebno se ogiblje človeka. Njegove umne zmožnosti so ve-

like in nenavadne, malo ptičev in sploh živali se more ž njim meriti. Vse dobro premisli, vse bistroumno osnuje, iz vsake izkušnje se nekaj nauči, zato ga ni moči z lepa ukaniti. Potujoči žerjavi razpostavijo straže, ki morajo skrbeti za varnost. Predno kam sedejo, dobro in natanko ogledajo kraj, zmerom gre nekoliko ogleduhov naprej, ako so ti našli, da

69. Žerjav.

je vse varno, potem še le prihrušči vsa jata. Ni sicer res, da bi žerjav na straži v enej nogi držal kamen, češ, da bi se prebudil, ako bi zaspal, in bi mu kamen padel izmed prstov, ali njemu tega tudi treba ni, on je zmerom buden in skrben. Njegov hod je mogočen in premišljen, časih pa pozabi na dostojnost, postane šaljiv in nagajiv veseljak in brije

burke, da se mu moraš smejati. Kakor bi bil obnorel, se vrtí, skače in pleše, meče kamenčke in druge stvari v zrak in je spet loví. Kedar hoče zleteti, poskoči dvakrat, trikrat od zemlje, razgrne peruti, se razmaha in počasi zvije v višavo. Leteč molí noge nazaj, vrat pa stegne naprej.

Velika in nepristopna močvirja v severnej Evropi in Aziji so domovina žerjavov. Ko pridejo pomladi domú, razdelé se na pare in začnó znašati gnezdo, ktero najrajši postavijo na kako višino, s ktere je razgled odprt na vse strani. Tjekaj nanosi suhe brstí in na njo mehkejšé šare, v ktero znese 2 zelenkasti, rjavo pegasti jajci. Oba valita redoma. Ako valedčega kaj vznemiruje, nikdar naravnost ne zleti iz gnezda, temveč se tiho ukrade, smukne skozi goščavo in se daleč od gnezda še le vzdigne. Mladiče srčno brani proti sovražnikom.

Žerjav v hrani ni izbirčen. Jé gliste, polže, žabe, tudi miši in malé ptice, zraven pa tudi vodna zelišča, travo in zoblje rad pšenico in sočivje. Na potu so na polji večkrat škodljivi, ker popasejo mlado ozimino. V sužnosti jé meso in kruh, posebno rad pa zoblje lečo, grah in fižol.

Jeseni se začnó zbirati v večá krdela, takrat so sosebno nemirni in glasni. Ko je jata narasla na sto in še več glav, se kričéč vzdignejo, postavijo se v red, namreč v dve črti, ki delate rogelj >. Najmodrejši in najmočnejši jih vodi, leté po dnevi ravno tako kakor po noči. Na potu malo počivajo, toliko da se najedó. Kdor se kaj pregreši, tega napade vsa jata ter ga tako zmlati, da ne more naprej, ali pa ga celó ubije.

Meso, zlasti od mladih, je užitno; že stari Rimljani so ga cenili in tudi pozneje je pri velikaških pojedinah prišla na vrsto vedno žerjavova pečenka. Žerjavove umne lastnosti se najboljše pokažejo pri udomačenih. Stari Brehm pripoveduje o dveh krotkih žerjavih:

Neki gospod na Saskem je dobil dva mlada žerjava, dajal jima je žabe in kruha. Kmalu sta se udomačila, bila sta prijazna in krotka ter sta poznala gospodarja in vso družino. Jedla sta kruh iz roke, navadila sta se tudi na vsakovrstno meso; malim ptičem in mišim sta razsekala glave in je potem cele pogoltnila. Za krompir, repo in sadje nista marala; trava, koprive in žito jima je šlo v slast, spretno sta lovila govnohrbce in celó muhe po zidu. Imela sta se prav rada, ako sta se zgrešila, sta se kričéč iskala in bila sta vesela, ko sta se zopet našla. Klatila sta se po vsej vasi, obiskala sta po redu vse hiše, kjer se jima je kaj dajalo. Prišla sta

h gospodarju v izbo in sta s psom jedla iz ene sklede. K jedi sta zmerom prišla o pravem času. Na sprehodih sta spremljevala gospodarja kakor psa, časih sta odletela, pa sta spet prišla nazaj. Časih sta popoldne izostala, toda na večer sta se vrnila, akoravno so ju divji tovariši klicali seboj na pot. Samec si je enkrat zlomil nogo, samica je jela strašno vpiti na pomoč; ko so mu nogo zvezali, da se je celila, ni šla ves čas od njega in nobenega ptujca ni blizu pustila. Poreden deček je pozneje ubil samico, ko je samec to videl, bil je ves zmešan in zbeگان. Siloma jo je hotel na noge postaviti, in ko so mu jo vzeli, iskal jo je po vseh kotih, in ko je ni našel, šel je žalosten od hiše; tretji dan so ga našli klavernega v polji, in vso zimo je bil tih in žalosten.

Spomladi mu je bilo dolgčas, izbral si je družega tovariša, namreč bika. Vsak dan je šel z roginom na pašo in pogostoma ga je obiskoval v hlevu. Postavil se je zraven njega ter ga zamaknjeno gledal, kakor bi čakal njegovih ukazov; odganjal mu je muhe in na njegovo mukanje mu je odgovarjal po svoje. Kedar se je bik vračal s paše, plesal je žerjav okoli njega in se mu je neizrečeno smešno priklanjal. Vso drugo žival je imel v strahu, med kuretno ni trpel nikakoršnega prepira; živino na paši je kakor pastirski pes držal v redu, neubogljivo živinče je s kljunom učil pokorščine; če zvečer živine ni bilo domú, šel je sam na pašo in je prignal čredo v hlev; pred zaprežene konje se je postavil za stražnika in je jel kričati in jih kavšati, ako niso hoteli mirno stati. Ako je bil lačen, začel je vpiti pred oknom, ako ga nihče ni čul, šel je v hišo in v kuhinjo, in kogar je srečal, zaprosil je prav prijazno: kur, kur, da bi mu dal kaj jesti.

Ljudi, ki so ga dražili, je dobro poznal in jih je preganjal. Ako zvečer še ni bil pri volji iti spat v svojo hišo, skril se je kuharici, ki ga je iskala. Bal se ni nobenega človeka, samo pred dimnikarjem je imel strah, ako ga je videl, bežal je pred njim, sploh mu je črna barva bila zoperna.

Ko so drugo pomlad preletali divji žerjavi, prihajal je nemiren, pozdravljal jih je, in oni so mu odzdravljali. Po noči je zahajal v bližnja močvirja k svojim pajdašem, zjutraj je pa spet prišel domú. Pridružili so mu staro samico, ktere je bil jako vesel, učil jo je skakati in plesati, ako je bila neukretna, kaznoval jo je s kljunom. Po letu je samica obolela in poginila, on je pa spet najrajši zahajal k živini na pašo, za svinje se ni zmenil. Ko sta enkrat dva ptuja vola

prišla na vrt, takoj je kričeč pritekel in ju prepodil z vrta, akoravno sta se mu ustavljala. Beračev in sploh slabo oblečenih ljudij ni puščal v hišo, hreščal je na nje in jih skušal preplašiti. Kedar mu je bila voda prestara, prevrnil je golido in je kričal tako dolgo, da je dobil sveže. Jeseni je spet zahajal k divjim bratom, ali večkrat je prišel krvav in z zmršenim perjem domú, brate je namreč hotel ustrašovati in je učiti svoje umetnosti, kar pa divjakom ni šlo v glavo. Ako ga je gospodar kje zunaj zalotil, skrival se je pred njim in je po ovinkih hitro tekel domú.

Ko so enkrat ustreljenemu žerjavu na dvorišči z nožem sagali kri s perja, razkačilo ga je to strahovito. Ako mu je kdo pozneje pokazal nož, pobegnil je hitro. Po letu so podrli njegovo hišo in mu drugo postavili, ali za nobeno ceno ni hotel vá-njo, odslej je spal v hlevu zraven svojega rogatega prijatelja.

70. Škrk ali štokrlja.

Kakor lastavica se je tudi štokrlja priljubila ljudem. Všeč je človeku njeno pametno vedenje, njena čistoba, neizrečena skrb do mladih in neprelomna vernost, ki za vse življenje veže samca na samico. Povsod so jih veseli, ako se hočejo naseliti na strešnem slemenu, dadó jim še kako staro potrto kolo za podlago, da s tem laže nanašajo gnezdo. Staro in mlado se razveseli, ko prva topla sapa na pomlad pripelje stare prijatelje nazaj iz vroče Afrike, jeseni se jim pa stoži, ko vidijo ljube znance zbirati se in na pot odpravljati. Na Nemškem in tudi na Štajerskem, kjer ima tudi ime: bogdal, pripovedujejo, da štokrlja otroke iz vode prinaša, da varuje otroke kač, kedar v gozdu zaspé, in da se jeseni v jutrovej deželi spremeni v človeka. O njej se govori, da svoje mladiče na hrbtu nosi, da jih uči letati, in da jih otima nevarnosti, ako nesreča preti poslopju, na katerem stanuje. Zato imajo štokrljo za srečonosno ptico, kjer ona gnezdi, tjakaj strela ne udari, tam je sreča in zadovoljnost domá. Pravijo, da obogatí, kdor prvega štrka na pomlad vidi, zato otroci na Štajerskem ugledavši leteče štrke pojó:

Roda, roda, roda!

Štrk, štrk, štrk!

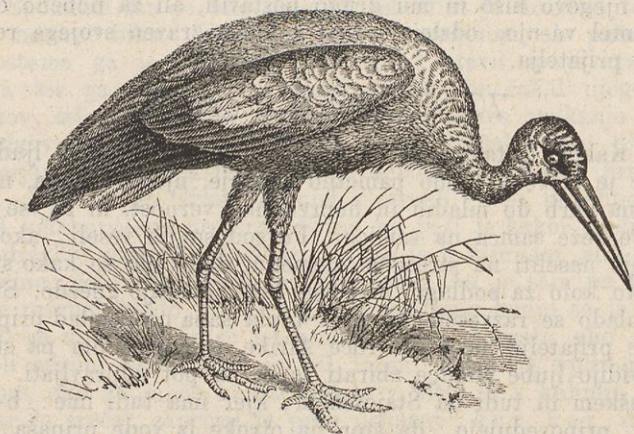
Zlati stric brez brk

Daj nam zlata, zlata!

Štokrlja, ktero po raznih krajih tudi štrk, štok, roda in žabogolt zovejo, spada med večje močvirne ptice,

visoka je namreč 1 meter, razkriljena pa meri nad 2 metra. Vsa je belega perja razen črnih kreljutij in tudi okoli oces ima gol črn kolobar. Visoke noge so rdeče, ravno tako tudi nespodobno dolgi špičasti kljun.

Štrk se nahaja razen mrzlih severnih krajev povsod po Evropi, če tudi samo na potu. Gnezdi pa le po nekterih pokrajinah, kjer so velika močvirja ali pa mokre loke in travniki, po katerih lovi živež sebi in svojim otrokom. Po goratih krajih seveda se nikjer ne naseli, ali tudi sicer ne mara za mnoge kraje, kjer bi človek mislil, da mu mora vse uga-jati. Naši slovenski kraji mu niso po volji, na Hrvaškem ga okoli Zagreba tudi ne vidiš, ali že malo nižje okoli Siska in dalje v Posavji je navaden gost po vaséh.

70. Štrk ali štoklja.

Zgodaj spomladi, na Hrvaškem že prve dneve meseca sušca, pokaže se štrk v zračnih višavah ter se v lepih krogih počasi spušča na streho, kamor ga vabi zapuščeno gnezdo. Nekoliko dnij za njim pride tudi ona in takoj se začne pomenljivo klepetanje. Prva skrb vrnivšega se para je namenjena popravi starega gnezda. Štrkovo gnezdo je nanošeno iz vej in suhe brsti, kotanja je pa obložena z bičjem, šašem, travo, cunjami, papirji in enako mehko šaro. V osmih dneh je delo končano. Mladi radi skušajo siloma se polastiti starega gnezda svojih roditeljev, ti se branijo na vse kriplje in tako nastane dostikrat hud boj. Navadno pa morajo mladi odjenjati. Toda tudi še potem gnezdo starih ni

varno pred mladimi, ker vedno poskušajo krasti ž njega, kar se dá, in za svoje novo gnezdo porabiti. Zato mora od starih eden zmerom pri gnezdu na straži stati tako dolgo, da so mladi s svojim gotovi. Stari na svojem samo to popravijo, kar je sneg in vihar poškodoval, ali s temi popravami s časom naraste gnezdo več decimetrov visoko, tako da vrabci v njem stanujejo in gnezdiijo. Ako štrku ni mogoče gnezda delati na kakej strehi, postavi je tudi na vrh kacega visokega drevesa.

Štorklja znese navadno po štiri velika belkasta jajca in valí sama, on jo pa hrani in skrbi za njeno varnost. Konec četrtega tedna se mladiči izvalé in sedaj se za stariše prično trudapolni dnevi. Treba jim je donášati obilne hrane, s prva mehkejša in drobnejša, pozneje pa vse vprek, kar je po travnikih in močvirjih dobiti, miši, žabe, ribe, slepirje in kače. Prve dni jih morata pitati, pozneje jim raztrgano hrano pokladata, tudi jim potrebno vodo donášata v kljunu. Toda nikdar ne gresta oba od gnezda, eden zmerom pri otrocih ostane za čuvaja. Ko malo odrastejo, začno tudi oni klepetati, konec drugega meseca gredó iz gnezda in poskušajo po malem leteti, na kar jih stariši z lepim primerom vzpodbujajo.

Štrk je neizmerno pameten ptič. Kaj dobro pozna človeka in presodi njegovo dejanje. Kjer vé, da so mu ljudje prijazni, je popolnoma domač, brez skrbi se naseli na takih hišah in je hvaležen, ako mu človek pri gnezditvi gre na roko. Kjer pa vidi, da ga zalezujejo, ali da kaj snujejo proti njemu, tam je pa neznano nezaupen in oprezen, ni mu mogoče blizu priti. Zjutraj zleti na senožeti ali na močvirja iskat si živeža. Požrešnežu je po godu vsaka žival, ktero more obvladati, gliste, kebri, kobilice, žabe, ribe, kače, miši, krti, mlade ptice v gnezdu, celó mladi zajci niso varni pred njim in tudi strupene gade ustrahuje njegov močen kljun, samo krastavih žab ne mara, ubije jih sicer ali jih ne pojé. Ko je želodec poln, vrne se domú h gnezdu in prebavlja s sključenim vratom, na enej nogi stoječ. Popoldne spet zleti in pride proti večeru nazaj ter se, močno klepetaje, spravlja k počitku.

Kmalu po svetem Jakobu se začno štrki enega okraja zbirati na odločenem kraju in se pripravljati na odhod. Ti zbori prihajajo od dne do dne veči in necega dne se, glasno klepetaje, vzdignejo in odleté proti jugu. Pravijo, da v teh zborih pred odhodom ubijejo vse slabiče, ki niso zmožni za

dolgi pot, in da se ravno taka godi onim, ki bi zatajivši svoj rod radi črez zimo ostali v varstvu prijaznega jim človeka.

Na vse to mi ni treba še posebej omenjati, da se štrk lahko in hitro sprijazni s človekom in privadi hiše.

Na potu leti skoz naše kraje tudi:

Črna štorklja, ki je nekoliko manjša od navadne in je po glavi, vratu, hrbtu in perutnicah črna, na zeleno se spreminjajoča, spodaj pa bela.

Ta plaha ptica stanuje samo po samotnih lesovih blizu večih močvirij in gnezdi po drevji. Človeka se povsod skrbno ogiblje.

71. Lopatka ali žličarka.

Ta ptica nas po telesnej vzrasti spominja na čapljo in štorkljo, samo kljun je ves drugačen. To orodje je pri tej

ptici plošnjato, spredaj razširjeno in zakroženo, tedaj izdolbenej lopatici ali žlici podobno, odtod tudi njeno ime. Žličarka je bela, na prsih rumeno nadahnjena, kljun je črn, proti koncu pa rumen, oči so rdeče, noge črne. Golo kožnato grlo je rumenkasto. Lepo jej pristaja obilna belorjasta perjanica na tilniku. Dolga je 8 decimetrov.

Ta lepa močvirna ptica prebiva bolj po vzhodnih deželah Evrope okoli Črnega morja, nahaja se pa tudi že blizu nas, namreč v Slavoniji. Pri nas se pokaže samo jeseni na potu.

71. Žličarka ali lopatka.

Žličarka je jako mirna in družna ptica. V družbi svojih sorodnikov in tudi drugih močvirnih ptic brodi s sključenim vratom po plitkih vodah in išče hrane. S kljunom brba in žveka po blatu kakor gos ali raca, ž njim tudi klepeče kakor štokrlja, če ravno ne tako glasno. Gnezdi na drevju v družbi s čapljami in znese štiri bela, rdečkasto-pegasta jajca.

Mlada žličarka se privadi hiše in postane popolnoma domača.

Njeno meso jedó sem ter tje, dasiravno ni posebno okusno.

72. Liska.

Povsod na stoječih vodah, katerim so bregovi z grmovjem, trstjem in vodnim dračjem obrasteni, sosebno na ribnjakih in jezerih je liska navadna ptica. Po zunanji postavi je nekoliko podobna kokošim, zato jej tudi pravijo vodna kokoška, noge ima pa take, da so jo nekteri pisci uvrstili med plavarice. Trije dolgi prednji prstje so namreč obrobjeni s precej širokimi, krivinasto izrezanimi kožnimi krpami, in take noge so pripravne za veslanje.

Do blizu polpeti decimeter dolga ptica je skoro vsa črna, zgoraj temnejša, spodaj bolj pepelasta. Perje je gosto, mehko in mastno, da se v vodi ne zmoči. Od kratkega belega kljuna jej sega visoko v čelo bela kožnata lisa, ki je pri samcu zmerom večja. Oči so rdeče, stisnjeni kraki in prstje so pa sivo-plavkasti.

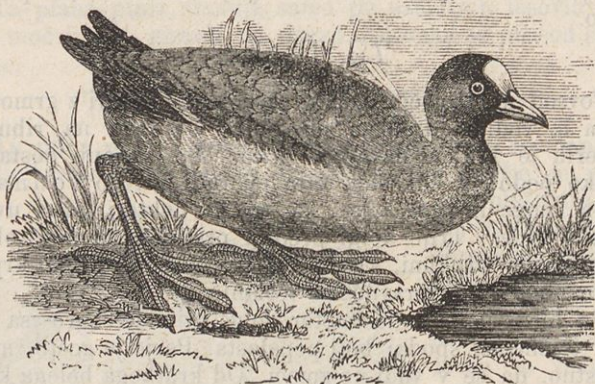
Liska se drži večidel v vodi. Plava prav dobro, po vodnih rastlinah hitro teka, še celó po čistej vodi beži s pomočjo prhutajočih kreljutij. Izvrstno se tudi zna potapljati ter hodi po dnu vode veslajoča s perutnicami. Pred sovražnikom se navadno potopi ali pa sprhne v goščavo, kjer se zna prav dobro skriti. Rada se pod vodo prime za podvodna zelišča in samo kljun molí iz vode tako dolgo, da nevarnost mine. Zleti nerada, ker jej letanje zaradi kratkih perutnic težavo dela in nikdar ne letí daleč. Kjer vidi, da jej človek ne stori nič žalega, postane s časom prav zaupna in se naseli blizu človeških stanovanj.

Liska pobira po vodah žužke, črve, polže, ribje ikre, pa tudi semenza in mehke vodne rastline, posebno vodno lečo.

Liskino gnezdo bodeš našel po največih goščah v trstovji ali pa tudi med sito in drugim dračjem. Spleteno je iz vsakovrstnih rastlin še dosti umetno, v njem najdeš po 8 do 15 rjasto sivih pegastih jajec, iz katerih se v treh tednih iz-

valé kebčki s črno mahasto suknjico in z rdečo kapico na glavi. Starka jih takoj izpelje na vodo, uči jih iskati živeža, svari je pred nevarnostjo in večkrat je tudi vabi pod se in greje s svojim truplom, kakor koklja piščeta. Zvečer jih pa vodi nazaj v gnezdo.

Proti jeseni so družbe od dne do dne večje, včasih jih ena jata šteje na 1000, in takrat jih po nekterih pobijajo baš po mesarski. Na Laškem jih tudi neznano množino po-

72. Liska.

lové v mreže, nastavljene pod vodo. Meso ni posebno dobro, ker ima slast po ribjej masti, no ako se položi za nekaj časa v vodo, je vendar užitno.

Liska je preletna, to je potujoča ptica. Potujejo pa po noči kričeče: kiv, kiv, ali v blagih zimah pa tudi pri nas zimujejo na nezamrznjenih vodah.

Liska se dosti lahko udomači in se pridruži perutnini na dvorišči, toda jeseni rada pobegne.

Na ravno taci krajih nahaja se pri nas še druga, prav zanimiva in ljubezniva vodna kokoška, namreč:

Tukalica, ki je precej manjša od liske, ima dolge tanke prste brez krp in na čelu rdečo liso. Perje je po hrbtu zamazano oljnato, sicer črno, po trebuhu bolj pepelasto. Perotnice so belo obrobljene, po bokih je belo pisana, pod repom pa bela. Kratek repek nosi zmerom privihan in zmerom ž njim otresa. Noge so zelene, kljunček pa je na korenu rdeč, na špici rumen.

Tukalica je še bolj krotka od liske. Kjer vidi, da jo človek pusti v miru, teka brez strahú pred njim po vodnih zeliščih ter se naseli tudi po vrtilih okoli majhnih vodnjakov. Plava dobro, še bolje se pa zna potapljati in skrivati pod vodo, tudi po trstji more plezati.

Tukalice živé samo na pare in ne trpé drugih v svojem okraji, če se pa le ktera prikaže, togotno jo odpodita; tudi drugih vodnih ptic ne vidita rada v svojej oblastnji.

Tukalica valí navadno dvakrat na leto. Čudno je pri njej to, da mladiči iz prvega gnezda ostanejo pri stariših še tudi po tem, ko že drugi zarod sprevajata po vodi, in ne samo to, ampak starejši otroci ljubeznivo skrbé za mlajše sestre in bratce ter pomagajo starišem jih gojiti. Ni mikavnišega prizora kakor taka združena tukalčina družina, stara dva s prvim in drugim zarodom. Prvih otrok je po številu zmerom več nego družih, kakih deset, teh pa navadno ne več kakor pet ali šest. Starejša dva vzameta enega mlajšega brata ali sestro med sé, ga vodita, poučujeta, svarita, mu iščeta živeža, ga pitata, z eno besedo, skrbita zá-nj, kakor za svoje lastno dete.

Tudi tukalica potuje jeseni kričeč: ke ke ke!

Meso nima posebne cene.

Še manjša, namreč samo 21 centimetrov dolga je zelenkasto-rjava, spodaj pa zelenkasto-siva, povsod belo-pikasta:

Mokožka, ki živi tudi pri nas po ločji ob vodah. V svojih navadah je podobna tukalici.

73. Kosec ali hariš.

Ako se meseca majnika pri lepem vremenu zvečer sprehaš po travnikih, bodeš večkrat čul iz trave razlegati se hripav: resk, resk, kakor bi kdo z nohtom potezal po zobeh gostega glavnika. Včasih se oglasi prav blizu tebe, če se hočeš prepričati, odkod prihaja ta glas, ne najdeš nič, ali kmalu se spet oglasi malo dalje, sedaj tebi na levo, sedaj na desno, kmalu za teboj, kmalu pred teboj, in ako še tako dobro paziš, ne boš videl, da bi se bilke kje majale.

Ta hreščeči glas prihaja od kosca ali hariša, kteremu tudi pravijo: strgar, hrastar, hareč in krevs. Za spoznanje je večí od prepelice, trupla je jako stisnjenega, perja gladkega. Zgoraj je temno rjast in oljnato lisast, spoda

sivkast, po bokih belo in rjasto progast, po trebuhu pa bel. Kljun je kratek, ali močan in od strani stisnjen.

Kosec prebiva po mokrih travnikih in po poljskem grmovju. Po dnevi je tih in miren, proti večeru pa oživi in hrešči skoro vso noč, samo okoli polnoči malo umolkne. Po travi teka neznano hitro sem ter tje in se zna med bilkami tako spretno smukati, da se ne zaziblje nobena betva. Tudi ima po travniku razpeljana svoja oglašena pota, posebno rad se potika po suhih, s travo zarastenih vodotočih. Pred sovražnikom se potuhne in skrije v travo, vzleti le v največji nevarnosti. Sploh ne leti rad; ali kedar se vzdigne, leti še precej hitro, toda zmerom nizko ob zemlji in nikdar daleč. Ob košnji se umakne s travnikov v žito.

Kosec je strah vseh malih ptičkov, ki gnezdiijo na tleh, kajti njim razdira gnezda; izpija jajca, ubija in žre mladiče. Razen tega pobira črve, kobilice, žužke in tudi semenje. Gnezdo ima na tleh v plitkeji globelici, ktero si obloži z mahom in suho travo. Samica znese navadno pet do osem sivozelenkastih, zagorelo-pegastih jajec in valí sama. Valeče samice skoro ni mogoče prepoditi iz gnezda in zato marsiktero ob košnji pokosí ostrá kosa. Čivkajoči mladiči kmalu tekajo za materjo, v nevarnosti kakor miši smuknejo v travo in se poskrijejo.

Okoli Male Maše nas kosci zapuščajo in pridejo začetka meseca majnika spet nazaj. Lovci si domišljajo, da kosci vodijo prepelice, kar pa ni verjetno. Njihovo meso je jeseni prav okusno.

Mladega kosca udomačiš lahko brez velicega truda in imel boš zabavnega in kratkočasnega pajdaša.

Mokož ali capovoznik ni samo v velikosti, temveč tudi v postavi in v vedenji koscu podoben. Zgoraj je zelenkasto-rjav in črno-lisast, po prsih sivo-plavkast, po bokih črno in belo progast, po trebuhu rjast. Kljun in oči so rdeče.

Ta čedna ptica samotari po največjih grezéh, tu se potika med bičjem in ločjem, smuče hitro med bilkami, teka po vodnih rastlinah in tudi plava. O mraku in po noči je bolj živahna nego po dnevi. Letanje jej dela težave, zato se v nevarnosti bolj zanaša na hitre noge.

Šest do deset rjasto rumenih jajec znese v jako skrito, iz ločja in trstja še dosti lepo spleteno gnezdo.

Jeseni se tudi mokož napoti proti jugu, ali ker je nespreten letalec, hodi večidel peš. Na tem potu se jih mnogo poloví, zlasti na Laškem. Meso je dobro.

Človeka se — posebno mlad — kmalu privadi in postane jako krotak.

74. Droplja.

Droplja je tako rekoč kokoš dolzega vratú in dolzih nog ter je, če tudi ne najviša, vendar najteža evropska ptica, tehta namreč 10—15 kilogramov. Odrasel samec meri po dolgem 11 decimetrov, v širjavo pa skoro dva in pol metra. Posebno lepo mu pristajajo belkaste, do 21 centimetrov dolge brke in mu dajó nekako vojaško lice. Po glavi in po vratu je droplja siva, po hrbtu rjasto rumena in s črnimi valovitimi pasovi pisana, po prsih in po trebuhu je pa bela. Rjasti, belo zarobljeni rep ima črez sredo črn pas. Do 5 centimetrov dolgi kokošji kljun je črn in proti koncu malo ukrivljen, na nogah ima tri kratke ali močne prste, zadnjega pa nima. Samica je tanjša in manjša ter tehta samo 6 kilogramov, brk nima.

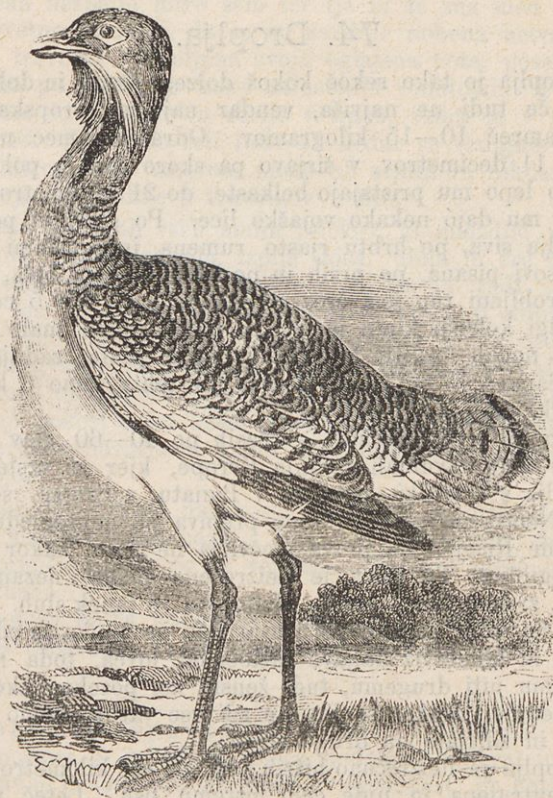
Droplja živi v družbi — včasih po 40—60 glav skupaj — po velikih ravninah srednje Evrope, kjer se vrsté obdelana polja s travniki, posebno v Banatu, v Sremu, sem ter tje po Nemškem, največ jih pa prebiva po nepreglednih stepah južne Rusije. Za prava močvirja ne mara, kakor se tudi gozda ogiblje. Ta ptica je neizrečeno plaha, nezaupna in obzirna, zraven ima sosebnó bister vid in tanek sluh. Vsakej najmanjšej, tudi namišljenej nevarnosti se umika že od daleč. Pastirja in kmeta iz daljave razloči od lovca, toda ne upa niti enemu niti drugemu, tudi ženski ne, posebno ako se po njej ogleduje. Kakor se jim ne zdi vse varno, začnó stezati vratove in zdirjajo na drugo stran.

Droplja je neizrečeno hitrih nog, po več kilometrov daleč dirja neutrujena in uide celó hitremu psu. Leteč maha s perutnicami in s tem beg pospešuje. Leti nerada. Ako hoče zleteti, skoči dvakrat trikrat od tal, potem se vzdigne dosti težavno, ali ko se je enkrat razmahala, letí dobro, stegnivši vrat naprej, noge pa nazaj. Zvečer zahajajo na najodročnije kraje sredi polja in razpostavijo za večó varnost straže okoli sebe.

V hrani ni izbirčna. Trga travo, posebno ozimino na polji, sočna zelišča, zlasti repico, zoblje žito, pobira črve in

mrgolince, in da vse to laglje prebavi, privzame kakor kokoš tudi malo peska.

Spomladi imajo samci med seboj hude boje. Bijoči se nasprotniki privzdignejo repove, razgrnejo repna peresa v kolo, našopirijo vse perje po truplu ter se zaganjajo drug v

73. Droplja.

druzega, sesujejo, kavsajo in mikastijo neusmiljeno, potem se razdelé na pare. Meseca malega travna, včasih pa že sušca, izkoplje si samica na polji ali na travniku globel, jo nastelje s suho travo in drugo drobnjavo ter znese dve ali tri jajca, ki so plavkasto-zelena, temno pegasta in debela kakor gosja jajca. Ako človek pride do gnezda in se dotakne jajec,

zapusti samica zalego in se več ne vrne k njej. V štirih tednih se izvalé rjavo mahasti in črno lisasti mladiči, mati jih skrbno vodi okoli, navaja jesti in greje pod perutnicami. Pretečega sovražnika vé starka odvrniti od mladičev z zvijačami, kakor to znajo divje kokoši. Mladina ostane pri materi do druge pomladi. Po zimi se staro in mlado zbira v večé družbe, in tako se klatijo po deželi, živeč se največ z ozimino, na kterež včasih znatno škodo delajo. Včasih se priklatijo tudi k nam; leta 1866. so eno ustrelili pri Mengšu na Kranjskem.

Dropljino meso je okusno, sosebnost od mlade. Tu in tam so že poskušali dropljo udomaćiti, ali dozdej te poskušnje niso obveljale.

Že iz tega, kar smo zgoraj povedali o dropljinih zmožnostih, bode vsakomur umevno, da je lovcu neznano težko to previdno ptico prekaniti. Na Ruskem jih kozaki lové jeseni, ko po deževnem vremenu začne zmrzovati. Kozak se zavihiti na svojega urnega konja in zdirja v stepo. Edino orožje mu je grjača s svinčeno butico na koncu. Ko najde droplje, spusti se za njimi v dir. Tolste ptice se zbog premočenega in zmrznjenega perja ne morejo vzdigniti od tal, se vé da bežé, kolikor hitro jih morejo noge nositi, ali kozaški konj je urniši od droplje, bliža se vedno bolj in bolj, zdajci pristrči s spretno roko vržena grjača, in droplja v glavo smrtno zadeta zvrne se v travo.

V Krimu (na Ruskem) jih lové še tudi drugače. Na navadnem kmetskem, s snopjem obloženem vozu, pred kterege so vpreženi voli, se pelje pet ali šest lovcev v stepo. Ko od daleč ugledajo droplje, ležejo lovci na vozu po dolgem, se skrijejo v slamo in se tako počasi vozijo okoli dropelj. V stanovitih daljavah se zmuzne lovec za lovцем z voza in obleži mirno v travi. Dropje jako pazljivo ogledujejo voz, vidi se jim, da jih sprehajajo sumnje, ali vendar ne zleté, dokler je voz dalje od streljaja. Ko je tako voz privozil na okoli, obrne se lovec, ki je zadnji ostal na vozu, naravnost proti dropljam. Preplašene se vzdignejo, ali kamorkoli se obrnejo, povsod pridejo temu ali onemu lovcu tako blizu, da more po njih streliti.

Bolj v južnih krajih Evrope, pa tudi na Ogerskem in Ruskem se nahaja:

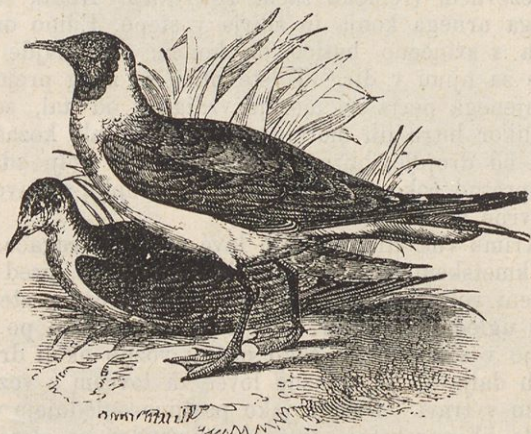
Mala droplja, ki je za polovico manjša od velike. Samec ima črn vrat in na njem dva bela ogrlaja, sicer je pisana kakor velika.

Zaradi posebno okusnega mesa, katero devajo v isto vrsto s fazanovim, jo povsod strastno preganjajo. Na Ruskem jo lové kakor veliko z vozom.

75. Galeb ali tonovščica.

Galeb ali tonovščica je povodna ptica, po velikosti in postavi podobna domačemu golobu. Skoro vsa je bela, samo oplečje je plavkasto-sivo in dolge, ostro prirezane perutnice so na koncu črne; glava je po letu rdečkasto-rjava, po zimi pa tudi ona pobeli. Kljun je stisnjen, robat, in gornja čeljust je prikričljiva čez doljno. Noge so ustvarjene za plavanje, to je, trije prednji prsti so zvezani s plavno pečico. Kljun in noge so rdeče.

Galeb prebiva na večih vodah, na jezerih in rekah, pa tudi na morskih bregovih. V velikih družbah se kakor ujede

74. Galeb ali tonovščica.

sučejo nad vodami, in vsaki čas se ktera zapraši v vodo za ribico. Lepo je gledati jato galebov, kako se vrté v zraku, letajo, rekel bi, igraje se, ravno tako dobro pa tudi plavajo in tudi na suhem dobro hodijo. Radi obiskujejo travnike in novo orane njive, kjer pobirajo žužke, črve, pajke in drugo tako golazen. Leteči neprestano kričé: kriaah, ali pa: krrr — krek — krek. Ako se je komu iz družbe zgodila kaka nesreča, ako je na primer ustreljen ali ranjen padel na vodo, zbere se vsa družba okoli njega ter ga obletuje z žalostno

tožečim krikom. Tudi strel jih ne prežene, le še druge privabi. Z drugimi pticami se ne družijo. Prenočujejo na vodi.

Galeb gnezdi v trstovji in sicer zmerom v družbi. V priprosto gnezdo iz ločja in bičja položi samica štiri ali pet temno pegastih in marogastih jajec oljnate barve; pri valitvi, ki traja 18 dnij, tudi samec pomaga. Za mladiče so stari jako skrbni. Na vrane, sokole in druge ujede, ki strežejo na jajca in mladiče, vzdigne se vsa jata iz sosodstva kakor oblak, dere se na vse grlo in skuša odgnati neprijatelja, kar se jej tudi večidel po sreči izteče.

V blagih zimah ostanejo pri nas, sicer se pa preselijo na nezamrznjene južne vode.

Od severa pa pridejo v zimskem času k nam druge to-novščice, ki so navadno večje od naše.

Meso ni za nič, ima neugodno slast po ribjej masti; jajca so pa jako dobra in okusna.

Galeb se hitro privadi človeku in hiši.

Puste morske bregove okoli Ledenega severnega morja oživljajo v strašanskej, skoro neverjetnej množini mnogi drugi galebi in njim sorodne ptice. Na milijone in milijone jih gnezdi skupaj po skalnatih stenah in sicer zmerom na enem in istem kraju. Kedar se vzdigne jata iz tacega gnezdišča, zatemni solnce, in kedar sedajo na morje, pobeli na kilometre daleč. Prebivalci teh krajev imajo od teh ptičev velik dobiček, pobirajo namreč jajca, ki se dadó lahko v denar spraviti, jedó mladiče, in tudi perje ima vrednost. In dasiravno se vsako leto pobere na milijone jajec in mladičev, vendar ni opaziti, da bi se število teh ptičev kaj zmanjšalo.

76. Ribič ali čigra.

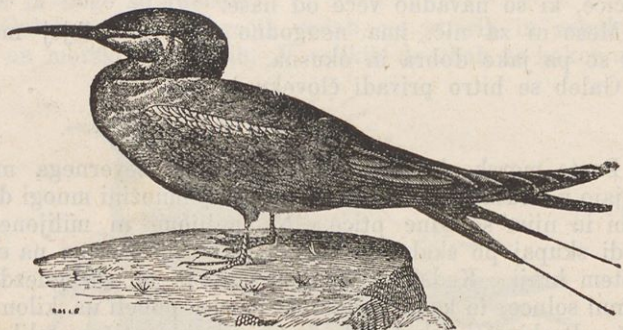
Čigra je v svojem vedenji podobna galebu, z druge strani nas pa tudi spominja na lastavico, kajti ima sosebnó dolge in ozke perutnice in dolg rogovilast rep. Kakor lastavica tako tudi čigra spada med najboljše in najspretnišše letalke, po cele ure prevrača se kakor igraje se po zraku nad vodami. Leteč neprestano vrišči: krek, krek, ali pa: či—gra—gra, od koder je tudi dobila ime.

Čigra meri po dolgem do 39 centimetrov, od katerih pa dobrih 16 centimetrov odpade na rep. Po glavi in tilniku je črna, zgoraj pepelasta, po trebuhu in prsih pa bela. Od

strani stisnjen in zašpičen kljun je rdeč, ravno take so kratke plavne nožice, in tudi oko je rdeče.

Čigra se nahaja v večih ali manjih družbah okoli jezer in rek, posebno všeč so jej reke s plitkimi in širokimi strugami. Dasiravno po svojih nogah spada med plavarice, vendar redko kedaj plava, navadno vihra nad vodo, ozirajoč se za hrano v valove. Leteč večkrat postoji mahaje s kreljutimi, dokler ne opazi ribe, potem se spusti za njo hitro kakor strela in se večkrat potopí pod vodo. Razen rib in druge vodne gomazni pobira leteč tudi polže, črve in žužke po travnikih, zlasti takrat, ko mora mladim za hrano skrbeti.

Brez vse podlage znese čigra, kterej tudi mahalka pravijo, v jamico na pesku dve ali tri rjasto bela in rdeče

75. Ribič ali čigra.

in črno pegasta in marogasta jajca, iz katerih se v 16 dneh izvalé mladiči. Po dnevi ptica malo sedi na gnezdu, le po noči in pri slabem vremenu se ne gane ž njega. Rjavo lisasti mladiči že prvi dan zapusté gnezdo, toda ne gredó v vodo, temveč se skrivajo po prođu. V tretjem tednu že skušajo letati, ali tudi še potem jih stari leteč pitajo v zraku kakor lastavice tako dolgo, da si sami morejo loviti potrebni živež.

Povodnej čigri zatopé in pokvarijo dostikrat zalego. Ako se je ta nesreča zgodila o začetku valitve, potem znese in valí še enkrat, sicer pa ne.

Jako zgodaj, že pred Veliko Mašo odidejo ribiči proti jugu. Meso ne velja za jed, jajca so pa dobra.

Okoli stoječih vodá prebiva po naših krajih:

Črna čigra, ki je samo 29 centimetrov dolga in je po glavi, po prsih in sredi trebuha črna, po plečih pa pepelasta.

77. Čopasti ponirek.

Ponirek je med našimi domačimi pticami neka nenavadna, rekel bi, čudna prikazen. Noge so se mu pomaknile prav na konec trupla, zato se pa tudi tako moško in mogočno po koncu drži. Ali te mogočnosti je hitro konec, kakor hitro se mora prestopiti. Kratke, v guzi vsajene noge ne morejo nositi trupla, zato nerodno rogačká in vsaki čas pade na trebuh. Po suhem se še najhitreje giblje, ako se vrže na trebuh, steguje vrat in dela z nogama in s perutnicama, da pridrsí do vode, kjer je prav za prav doma. To tudi vselej stori, kedar ga nenadoma ustraši kaka nevarnost.

Ponirek je lep, gizdav ptič, posebno spomladi, ko se obleče v svatovsko obleko. Takrat mu obdaja vrat do 6 centimetrov dolg svilnat, črnoobrobljeni ovratnik kostanjeve barve in na čelu se mu vzdigujeta dva prevzeta črna čopa. Sicer je zgoraj zagorelo rjav, po prsih in po trebuhu bel in svetel kakor srebro, in tudi kreljuti so belo obrobljene. Ozek in šilast kljun je rdečkast, oči jasno-rdeče. Prsti so razklani in kakor pri liski s široko plavno pečico obrobljeni. V dolgost meri 6 decimetrov.

76. Čopasti ponirek.

Ponirek je boječ in oprezen ptič ter živi samotno po večih stoječih, s trstovjem obraslih vodah. Na suho gre nerad, dobro vedoč, da se na svoje neukretne noge ne more zanašati. Toliko brezskrbniši je pa na vodi. Ponirek je prav povodni ptič. Plava jako hitro brez najmanjše težave, plavajoč ima včasih skoro vse truplo pod vodo, včasih pa samo s trebuhom leži na vodi. Tako tudi spi, poteknivši kljun med perje na pleča. Še veči mojster je pa v potapljanji. Kakor bi trenil zgine pod vodo in se več sto korakov daleč zopet prikaže; kar si potoma vjame pod vodo, to tudi potoma pojé. Ni je kmalu ptice, ki bi znala lovcu tako nagajati kakor po-

nirek. Sedaj te imam, si dostikrat misli lovec, ko pomeri po njem, ali ko se zablisne na prašnici, je prekanjen ptič že v zavetji pod varnimi valovi. Zleti samo v največej sili ali takrat leti dobro in vztrajno, da si ima jako kratke perutnice.

Ponirek se hrani večidel z ribami, lovi pa tudi žabice in drugo vodno gomazen. V želodcu ima tudi zmerom nekoliko perja, ktere ga si s trebuha oskube.

Njegovo gnezdo je od daleč podobno kupu naplavljenega vodnega drača in je tako plitko in zanikerno spletenično, da jajca na pol v vodi ležé. Gnezdo plava na vodi, toda je za bližnje trstovje ali za kako drugo stvar privezano, da ga valovi ne odnesó. Štiri belkasta jajca so debela kakor kokošja, oba jih valita in potrebujeta za to tri tedne. Ako jima preti kaka nevarnost, pokrijeta jajca in plavata proč. Sivo in črno progasti mladiči gredó takoj na vodo in se znajo precej potapljati. Kedar so od dolzega plavanja in potapljanja utrujeni, dá jim starka neko glasno známenje, na to se mladi stisnejo skupaj, starka se potopi, vzdigne mladiče na svojem hrbtu iz vode in jih nosi okoli, da si počijejo.

Na zimo se ponirek prestavi na južne nezamrznjene vode. Potuje po noči.

Ponirek se more jesti, ako se mu odere koža, toda posebne cene meso tudi po tem nima. Trebušina se pa s perjem vred stroji ter se kakor kožuhovina dosti drago prodaja. Ena lepa kožica velja 4—5 goldinarjev. Tartari izdelujejo iz njih posebno lepe plašče.

Bolj pogostoma nego čopasti ponirek nahaja se pri nas: Mali ponirek, ki je samo malo večí od prepelice. Zgoraj je črnkast, spodaj pa zamazano bel. Sicer je podoben čopastemu, samo da nima ovratnika niti čopov na glavi.

Lastnostij je ravno taci kakor njegov večí brat. V nevarnosti se zavleče pod vodne rastline in potakne samo mali kljunček iz vode. Večkrat se zaplete v mreže, ki so jih ribiči ribam nastavili, in pogine.

Ujet mali ponirek hitro postane krotek in je prav kratkočasen. Mora pa imeti večó posodo z vodo.

Po pokrajinah okoli Severnega ledenega morja zamenjuje ponirka:

Slapnik, ki ima tudi daleč zadaj vrasle noge in se ravno tako drži po koncu. Tudi sicer mu je podoben, razlikuje ga samo to, da ima celó plavno pečico med prsti. Na kopnem je jako neukreten, na vodi in pod vodo je pa gibčen in uren. Po osem minut lahko ostane pod vodo.

Slapnik je dolg 6 decimetrov; zgoraj je črnkast, spodaj bel; vrat in glava je ob straneh siva, grlo je pa žive kostanjeve barve; vrat od zadaj in prsi so belo in črno progaste. Mladiči so po hrbtu belo pegasti.

Slapnik gnezdi na severnih jezerih s sladko vodo, ko mu pa mladiča moreta leteti, gredó vsi na morske bregove. Hrani se s samimi ribami.

Potrebuščina je lepa in se ustrojena spečá v denar.

Po zimi se tudi pri nas večkrat pokaže na nezamrznjenih vodah.

78. Morski vran.

Morski vran je velik skoro kakor gos in tehta tri do štiri kilograme, po postavi je pa bolj racam podoben, toda ima dolg vrat in do 5 centimetrov dolg in raven kljun, ki je na koncu kaveljčasto zakrivljen. Perje je temno rjavo, skoro črno in se malo spreminja na zelenkasto. Po glavi in po vratu ima tanka bela peresca med črnimi pomešana in tudi na bokih ima belo liso. Peresa v tilniku so podaljšana v kratko perjanico. Na nogah so mu vsi štirje prsti s plavno mrenico zvezani. Oko je jasno zeleno. Na grlu ima majhno kožnato mošnjico.

Ta povodna ptica živi bolj po severnih krajih, pa tudi sem ter tje po srednji Evropi, v Sremu na primer je navadna ptica. Jeseni se pomika proti jugu in na tem potu pride tudi v naše kraje in se včasih dalj časa zadržava.

Morski vran živi večidel v večih družbah, ali drugih ptic ne trpi blizu sebe. Izvrsten je plavar in potapljavec, pa tudi dobro leti. Ako letečega kaj prestraši, pade kakor kamen v vodo in se potopi. Plava ravno tako hitro na vodi kakor pod vodo, navadno sta samo vrat in glava zunaj vode, sosebeno kedar se ne čuti povsem varnega. Prenóčuje v gozdu na drevji in se trdovratno drži enega in istega všečnega kraja.

Ni je kmalu tako požrešne ptice, kakor je morski vran. Hrani se pa skoro s samimi ribami, ktere zna prav spretno loviti. Ribnjak, na katerega zahajajo morski vranovi, bode kmalu prazen, zato pa tudi povsod hudo preganjajo to ribstvu zeló škodljivo ptico.

Ta požeruh valí dvakrat na leto in sicer najrajši v velikej družbi. Gnezdo je spleteno iz vrbovih šib, globel je pa obložena in zmeščana s travo. Včasih je na enem drevesu po 50 gnezd. Na taci gnezdiščih je listje po drevji in vse zelenje pod njim od njihovega ostrega blata kakor požgano. Tri ali štiri mladiče oba stara oskrbujeta z obilno hrano. Vsaki čas prileti eden ali drugi s polnim goltom rib ter jih izriga pred mladino. Mladi ostanejo tako dolgo v gnezdu, da morejo godni odleteti.

Za vranovo meso nihče ne mara, tudi jajca imajo neko neugodno in zoperno slast.

V Kini so si morskega vrana udomačili ter ga priučavajo za ribji lov. Na gospodarjevo zapoved skoči ptič v vodo,

77. Morski vran.

se potopí, ujame ribo in jo prinese iz vode. Pa požrešnežu nikdar ni upati, da bi vlovljene ribe sam ne požrl, zato se mu na vrat natakne usnjat kolobarček, da ne more požirati. Gospodar se vozi na ozkej plavi in ima vrana pri sebi. Ako neče ptič sam skočiti v vodo, vrže ali sune ga gospodar s plaví, pa kmalu je spet na površji, z ribo v kljunu. Se vé da bi vran ribo najrajši sam pojedel, ali kolobarček na goltancu mu ne dá; zato plava ž njo k plavi, gospodar mu vzame ribo in mu dá nekaj jesti, ko mu je poprej kolobarček snel. Ko se je ptič malo počil, ga gospodar spet zapodi v vodo. Včasih vran vlovi tako veliko ribo, da je ne more sam zmagovati, tedaj mu bližnji tovariši hitro pridejo na pomoč, pa pri takej priložnosti se radi med seboj stepó.

Mali morski vran je velik kakor srednja rača in tehta dva kilograma. Tudi on pride včasih po zimi na naše vode.

Kakor zimski gostje prihajajo v naše kraje od severa potapljavci in sicer trije, namreč veliki, srednji in mali.

Veliki potapljavec je blizu 8 decimetrov dolg, glava in vrat se mu spreminjata na zelenkasto, po plečih in po hrbtu je črn, sredi črnikastih perutnic ima veliko belo okno, po trebuhu je bel, malo rdečkasto nadahnjjen. Samica je pepelasta, po glavi in po vratu rjava. Kljun, oči in noge so rdeče.

Srednji potapljavec ne doseže 6 decimetrov, glava in gornji vrat se spreminjata na zeleno, sicer je zgoraj črn, spodaj bel, okno na perutnicah je belo in dvakrat črno progasto. Samica je bolj siva in po glavi rjavkasta. Kljun in noge so rdeče.

Mali potapljavec ali belič je samo polpeti decimeter dolg in je večidel bel, le na plečih ima dva črna pasa in kreljuti so črne z belim oknom. Kljun in noge so plavkaste.

Potapljavci so račje podobe, od katerih jih bo pa vsakdo hitro razločil po dolgem in ozkem, na koncu zakrivljenem kljunu, čigar čeljusti so na robéh nazobčane kakor žaga; tudi imajo na tilniku krajšo ali daljšo čopasto perjanico.

Potapljavci po suhem težko hodijo, zibaje se kakor race, dobro pa leté, še bolje pa plavajo in se potapljajo. Ranjen zgine pod vodo, prime se s kljunom za kako stvar in dostikrat tako pod vodo pogine, ne pokazavši se več na površje.

Na severu, kjer gnezdijo, obešajo jim Laponci velike škrinje na drevesa in potapljavci se radi vá-nje vselijo. Laponci pa delajo to zavaljo dobička, ki ga imajo od okusnih jajec; meso nima nobene cene, perje je pač nekaj vredno, posebno trebuščina od velikega potapljavca ima ustrojena precejšno ceno.

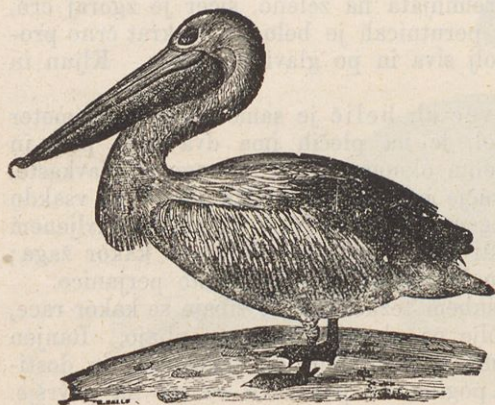
Potapljavci se hranijo večidel z ribami, so torej škodljivi.

79. Pelikan.

S to čudno prikaznijo končamo opis naših ptic. Pelikan je velikan med evropskimi plavači, samo labud je zaradi dolzega vratú nekoliko daljši od njega. Star pelikan meri nad poldrugi meter v dolgost, v širjavo pa blizu 3 metre z razpro-

strtimi perutnicami, težek je pa 10—13 kilogramov. Po vzrastu je nekoliko podoben labudu, samo da je bolj telebast in neukreten. Na prvi pogled ga je pa lahko spoznati po čudnem kljunu. To orodje je namreč 3 decimetre dolgo in precej široko, gornja čeljust je plošnata in se konča s prikrivljenim kavljem, o dolnjej mu pa visi saku podoben kožnat mehur. Zadnji prst je obrnjen na notranjo stran in vsi štirje so zvezani s plavno mreno. Ves je bel in malo rožasto nadahnen, samo prva velika peresa v kreljutih so temno-rjava. Na glavi ima čop daljšega perja. Oko je lepo živo rdeče, noge so pa poltne barve.

V Evropi prebiva ta ptica posebno okoli Črnega morja, nahaja se pa tudi na doljnjej Donavi in na Tisi po Ogerskem.

78. Pelikan.

V brezštevilnih jatah se pa pelikani na zimo zbirajo po večjih azijskih in afriških jezerih. V Egiptu včasih jata pokrije pol štirjaške milje, in od daleč je voda videti, kakor bi bila posuta z velikanskimi belimi rožami. K nam se jeseni ali pomladi zaleti kak pelikan, zlasti na Cirkniškem jezeru so posamezne večkrat videvali.

Kakor morski vran je tudi pelikan požrešna in nenasitna ptica, zato mu tudi pravijo nenasit ali nesit. Hrani se pa s samimi ribami, ktere zna prav spretno loviti v sak pod kljunom. Iz viška se zakadí v vodo in prestreže ribo v mehur; potapljati se ne more, zato lovi le bolj po plitčinah. Na lovu se radi postavijo v vrsto in potem začno loviti proti kraju; kar bi enemu utegnilo uiti, to zasači drugi. Ko je sak poln, gre na suho in začne jesti in v miru prebavljati. Golt mu je tako širok, da pogoltne poldrugi kilogram težko ribo in sicer zmerom z glavo naprej. Popoldne gre še enkrat lovit, proti večeru se pa zbirajo na svojih navadnih prenočiščih, najrajši na drevji.

Med seboj živé v miru, le zaradi žretja se včasih spró; tudi z drugimi pticami se dobro gledajo, dasi ravno njihovega društva ne iščejo. Proti človeku je nezaupen in oprezen, samo tam, kjer ga skušnja uči, da ga človek ne vznemiruje, zgubi vso plahost. Z vode se težko vzdigne, z dolgimi perutnicami ploska silno in vihrá nekoliko korakov po vodi, ali ko je enkrat iz vode, zviije se lahko v neizmerno višavo in leti prav lahko brez vse težave. Glas mu je hripavo riganje.

Pelikan gnezdí po nepristopnih grezéh, ki so s trstjem, rogozjem in sito zarasteni. Na veliki kup vodnega drača znese 2—4 belkasta jajca in valí okoli 30 dnij. Mladiči so podobni mladim goskam in gredó takoj na vodo. Tako gnezdišče smrdi od blata in gnilih rib kakor kuga.

Pravljica je pelikana postavila za vzgled materine ljubezni, rekši, da si sam s kljunom razmesari prsi, in da mladiče napaja s svojo krvjo. Ni mi treba dostavljati, da je to izmišljeno.

Pelikanovo meso nima nobene cene. V mehur po jutrovih deželah spravljajo tobak.

Pelikan se hitro udomači. Cesar Maksimilijan je imel pelikana, ki ga je vsekamor spremljeval. Živel je 80 let.

IV. Najimenitniše ptice iz ptujih krajev.

80. Kanarček.

Kanarček je med vsemi ptujimi pticami pri nas najbolj znan in najbolj priljubljen. Vsakdo pozna in ima rad to ljubeznivo rumeno ptico. Kanarec je veselje in zabava otroku, ki zaradi hudega kašlja vso dolgo zimo ne sme iz hiše; kanarca se z ljubeznijo oklene devica, ki se je lažnivemu svetnemu upu in praznej nečimurnosti umaknila v tihe samostanske zidove; kanarec nadomešča bolniku celó krdelo pomladnih gozdnih pevcev ter ga spominja zelenega bukovja in pisanih travnikov; kanarec oživlja starej osamelej mamici samotno izbico ter jej z zgovornim petjem krajša nevesele dneve. Vsem je prijeten tovariš; pogrešali bi nekaj, ako ga ne bi videli na navadnem mestu.

Kanarec se je med vsemi ptujimi pticami pri nas najbolj udomačil. Počuti se dobro, učaka visoko starost, plodí se ravno tako kakor v svojej pravej domačiji in se pari tudi z mnogimi sorodniki naših krajev, z eno besedo: vede se prav kakor domača ptica, samo da ne more biti brez človekovega varstva. Tristoletno jetništvo mu je vzelo samostalnost, v gajbici se rodi, v gajbici živi, v gajbici izdahne življenje; svobode ne pozna in je tudi ne zna rabiti. Ako se izmuzne iz svoje kletke in zleti na vrt med zelene veje, ne zna se vesti, ne zna si najti hrane, ne vé se ogibati sovražnikov. Begunci kmalu poginejo, tako ali tako, tudi ne gledeč na to, da jim naše podnebje ne ugaja.

Domovina so mu Kanarski otoci blizu Afrike, od katerih je tudi dobil ime. Ondi živi po goščavah kraj potokov, pa tudi po sadnih vrtih, celó po mestih. Sploh je ondi tako navadna ptica, kakor pri nas vrabec. Divjak je skoro malo manjši od našega udomačenega. Ves je zelen, zgoraj bolj sivkasto, spodaj pa rumenkasto, perutnice so črnikaste, temnosivi rep je pa belo obrobljen.

Divji kanarec se hrani z vsakovrstnim semenjem, sočnim zelenjem in sadjem. Plah ni in se dá lahko ujeti. Poje prav

prijetno in neutrudno, v prostosti ravno tako kakor v gajbi, toda je med pevcem in pevcem velik razloček. Pari se tudi z udomačenimi, njihovi mladiči so močnejši in tudi boljši pevci.

Kanarec valí kakor sploh ptice vrabčevega rodú, po večkrat, namreč tri ali štirikrat na leto ter znese navadno po pet zelenkastih, rjavo pikastih jajec in sedí 13 dnij. Mladiči ostanejo tako dolgo v gnezdu, da so godni, toda oče jih tudi še pozneje nekoliko časa prav skrbno pita, samica pa zopet znaša jajca za drugo zalego.

Kanarca so pred 300 leti prinesli v Evropo, kjer se je ljudem kmalu prikupil z ugodnim petjem, tembolj, ker ga ni težko prehraniti. Jé namreč konoplje, ogerščico ali repico, proso, mak, zraven tudi salato, kurja črevca, namočen kruh in sadje, sosebno jabelka.

Voda se mu mora vsaki dan premeniti in sicer v dveh posodah, v enej za pijačo, v drugej za kopelj. Podvržen je mnogim boleznim, zlasti ga rade zajedajo uši ali tekuti. Živi navadno 10—12 let, ali pri primernej hrani in pri dobrej postrežbi učaka tudi 20 let. Pari se z liščekom, čižkom, grilcem, repnikom, brezovčkom, zelencem in kalinom.

Kanarec ima za uk dobro glavo in dober spomin ter se kmalu nauči vsakovrstnih malih umetnij. Na gospodarja dobro pazi in razume vsak njegov mig, na njegovo zapoved začne peti, sem ter tje hoditi, iz predloženih števil in črk sestavlja števila in besede; na gospodarjevo besedo ustreli iz majhne puške, potem se pritaji in dela, kakor bi bil mrtev, dá se na mala kolca naložiti, odpeljati in v grob položiti, ko ga pa hočejo zagrebsti, poskoči kvišku, se prikloni in zapoje veselo pesmico.

Ako si hočeš odgojiti zdrave kanarce in dobre pevce, ravnaj ž njimi tako: Hrani jih s samim repičnim semenom in s staro, v vodi namočeno zemljo, zelenjave jim navadno ne dajaj, ker od nje preveč odebelé in niso potem niti dobri pevci, niti so za plemè. Samo ako bolehajo ali se klaverno držé, daj jim malo salate ali kurjih črevec. Kuhanih jajec jim ne pokladaj, tudi takrat ne, ko morajo mladiče pitati. Ko začnó mladiči sami zobati, dajaj jim nekoliko časa v vodi namočenega repičnega semena. Ne postavlaj jih na solnce, tudi na prepihu ne morejo stati, ker sicer lahko ohripé. Tudi jih ni dobro držati blizu jako dišečih cvetlic, ker se je opazilo, da jim hud duh škoduje, ali jih še celó umori. Ako opaziš, da jih nadlegujejo uši, dobro očisti gajbico in namaži vse kote in razpoke z lanenim oljem.

Za gnezdo jim daj leseno, štirioglato škatljo, ki je 10 centimetrov visoka in 10 centimetrov široka. Na dno potresi malo pepela, ki odganja uši, na pepel vsuj drobnega peska ter ga pokrij s suhim mahom, da bode škatlja do polovice napolnjena. Potem jim nastriži za poltretji centimeter dolgega nitja (šarpije), iz kterega si bodo sami napravili gnezdo. Po valitvi očisti škatljo in jo na novo nastelji kakor prvokrat.

Da si bodeš odgojil dobrega pevca, skrbi za to, da bode mladič sin dobrega pevca, in da pride k dobremu pevcu v šolo. Obesi ga tako, da ne bo mogel slišati nobenega drugega ptiča, nego samo svojega mojstra, posebno glej na to, da ne bode slišal samice (babice), ker kakor človek ima tudi ptič to napako, da se rajši poprime slabega nego dobrega. Blizu okna ne sme viseti, kjer ga vsakoršne stvari odvrčajo od nauka, ter postane raztresen, pa se navadi šušmariti, krbati in trgati pesem. Kanarec se lahko nauči posnemati popevke drugih ptičev, na primer slavca in tudi na orgeljce ga je moč izuriti v izvrstnega pevca. Najbolje je, ako dve leti ostane v sosedstvu svojega mojstra, potem je tako trden v svojej umetnosti, da se ne bo dal lahko popačiti kakemu mojstru skazi.

Na Nemškem se po nekterih krajih na veliko pečajo z odgojevanjem in šolanjem kanarcev, posebno na Harzu. Tam skoro vsaka hiša odgojuje kanarce za kupčijo, prodajaje jih po vsej Evropi in celó v Ameriko. Posamezne hiše stržijo za kanarce po 80 tolarjev na leto. Gotovo lep zaslužek! Najbolj na glasu so kanarci iz mesta Andreasberg, ki počrez računajoč razpeča vsako leto za kacih 12.000 tolarjev teh rumenih pevcev.

Papige.

Izmed ptujih ptic videvamo pri nas po premožnih hišah še največ papig. Ljudje jih imajo radi zaradi lepega perja, še več pa zbog pametnega vedenja in kratkočasne žlobudravosti. V Indiji in Ameriki so pa že od nekdaj udomačene, okoli indijanskih koč v južnej Ameriki je povsod videti mnogo krotkih papig, ki kokorikajo kakor petelini, lajajo kakor psi ter se z otroci vred smejajo in jokajo. Papige so celó Kristofu Kolumbu pomagale najti Ameriko. Ko se je namreč že več ko dva meseca vozil po morji in so mornarji že jeli

godrnjati, opazi necega večera Kolumbov tovariš Pinzon letečo jato papig. Na njegovo silno prošnjo zapusti Kolumb prejšnjo mór ter krene z ladijo za papigami, in kmalu potem ugledajo kopno zemljo.

Do sedaj je znanih okoli 300 različnih papig, in da si tudi se med seboj jako razlikujejo, imajo vendar nekatere splošne lastnosti, po katerih jih je lahko poznati. Vse papige imajo debelo okroglo glavo; njihov debel, kratek, od strani stisnjen kljun je na korenu z voščenico obrasten; gornja čeljust je od korena vkrivljena in na koncu kaveljčasto zavita, spodnja krajša je pa topa in odrgnjena; kraki so kratki ali močni, noge so ustvarjene za plezanje, dva prsta sta namreč naprej, dva pa nazaj obrnjena; jezik je kratek, debel in mesnat; perutnice so kratke, perje trdo, lica okoli očí so večidel gola. Največa papiga je krokarjeve, najmanjša pa vrabčeve velikosti.

Perje ima lepe, večidel vpijoče barve, največ so rdeče, rumeno, plavo in zeleno pisane, vrh tega imajo nekatere dolge metlaste repe, nekatere pa perjanice na glavi.

Razen Evrope prebivajo papige po vseh delih zemlje, toda samo v vročih krajih, po priliki kakor opice, na ktere nas tudi po svojem vedenji in po svojih umnih zmožnostih opominjajo. Papige so v resnici opice med pticami. Kakor opice so tudi papige izvrstne plezavke, pri plezanji jim pa niso v pomoč samo noge, temveč tudi kljun; ž njim se oprijemajo, zá-nj se tudi obešajo, kar smo že pri našem krivokljunu opazili. Noga pa papigi ni samo za plezanje, ampak služi jej skoro kakor roka, ž njo se praska in nosi jed v usta itd. Podobne so nadalje opicam v tem, da živé zmerom v velikih družbah, da imajo močan vriščeč glas, da so polne muh in zvijač, objestne in sladkosnede, človeku sicer privržene, toda pod starost večkrat potuhnjene in hudobne, na posled da rade posnemajo in oponašajo, če tudi ne dejanj, pa vendar človeške in druge glasove.

Papigi je prirojen nagon oponašati vsakoršne glasove. Kakor sliši človeka, tako tudi ona pokašljeje, zeva, kiha in hrka, smeje se in vzdihuje. Nauči se izgovarjati besede in cele dolge stavke, nekatere še celó poskušajo peti. Res ni, da bi rekel, da razume, kaj govóri, ali vendar se moramo čuditi njenemu dobremu spominu, kakor jej tudi velike čutljivosti ne moremo odreči, kar spričuje ta dogodek. Neki Anglež je dobil papigo iz južne Amerike in jo naučil nekoliko angleških besed izgovarjati. Črez dolgo let, ko je pa-

piga že očitvidno ostarela, pride k Angležu neki Španjolec ter se začne ž njim španjolski razgovarjati. Ko papiga zasliši glasove svoje domačije, jame vleči na ušesa, spenja se, našopiri perje, naposled s krčevito silo izpregovori nekoliko španskih besed, katerih se je v svojej mladosti naučila. Ali ta spomin jo je tako iznenadil in pretresel, da se je zvrnila in poginila.

Papige žive v mnogoštevilnih jatah po gostih gozdih, od tod pa rade letajo na obdelana polja in v sadne vrtove, včasih po več mirijametrov daleč. V goščavi, kjer vedó, da se jim ni treba bati nevarnosti, so jako glasne in žlobudrave, blizu človeka pa oprezno tihotapijo in ne dadó od sebe glasú. Dostikrat je velika družba na kadem drevesu, ali človek bi jih ne zapazil, ako jih ne bi izdale izjedi, ki pogosto padajo izpod vej. Kedar so v polji ali na vrtu v škodi, stoji nekoliko starih, ktere je večletna izkušnja izučila, zmerom na straži v najviših vréh. Kakor hitro se straži ne zdi vse varno, posvari pajdaše s posebnim glasom, in vsa družba se oglasi, češ da je na oprezu; ako straža dá drugikrat stano-vito znamenje, vzdigne se jata z velikim hrupom in hitro zgine. Kakor pa mine nevarnost, kmalu spet prihrumi od druge strani. Kedar so site, se rade kopljejo v vodi in tudi v pesku, sicer so pa na zemlji jako nespretni in okorne. Zvečer odleté zmerom na eno in isto priljubljeno mesto, bodi si na kadem otoku ali pa v sredi velicega gozda in zaspé po dolgih jezičnih razgovorih. Spé pa jako lahko, najmanjši šum jih prebudi.

Papige jedó vsakovrstno sočno sadje in semenje, zlasti rade tarejo peške in koščice, za kar je njihov kljun sosebnó spreten; razen tega smučejo popke in cvetje in nektare zobljejo tudi črve in žužke. V zaporu jedó vse, sosebnó konopljo, turšico (koruzo), oves, riž, salato, manjše pa proso in repico. Posebno zaljubljene so v sladkor, naučé se pa tudi piti pivo, vino in sladko žganico.

Papige gnezdiyo po drevesnih in skalnih luknjah. Všeč jej je, ako najde kako zapuščeno žolnino gnezdo, ktero si samo za svojo potrebo razširi; zna pa tudi sama prav spretno dolbsti. Brez vse podlage znese samica enkrat na leto po dve beli jajci, kateri ona sama izvali, on jo pa hrani in z blebetanjem zabavlja. Mladiči so grdi in potrebujejo dolgo časa, predno se opérijo in zgodé.

Kakor opice delajo tudi papige na polji in po vrtovih veliko škodo, zlasti ker mnogo več pokvariyo nego pojedó.

Zato jih brez usmiljenja preganjajo in pobijajo, kar ni težko, ako se jim je človek toliko približal, da more po njih streliti, ker pride s strelom prepodena jata kmalu nazaj obžalovat izgubljene tovariše. Ondotni domači prebivalci jih jedó in tudi Evropejcem meso ni zoperno, posebno pa vsi hvalijo juho. Indijani se krasijo z lepo pisanim perjem.

Aleksander Veliki je prvi iz Indije prinesel papige v Evropo, kjer so pri gospôdi hitro prišle v šego. Že pri starih Rimljanih so gospé za zabavo imele papige v gajbah, razkošni in sladkosnedi cesar Heliogabal je pa s papiginimi možgani gostil svoje goste.

Papige ućakajo visoko starost, nad sto let. V Florenciji je živel papiga od l. 1633. do l. 1743.

81. Amazonska ali rumenoglava papiga.

Amazonska papiga je dolga 3 decimetre, perja je sploh zelenega, samo na čelu je plava in na grlu rumena, zgib na perutnicah in stranska repna peresa so rdeća.

Ta papiga je doma iz južne Amerike, kjer v velikih jatah prebiva po brazilijanskih gozdih. Po vrteh in nasadih dela veliko škodo, najrajša zoblje sladke pomaranće.

Gnezdi v duplu in znese dve beli jajci. Iz gnezda vzeti mladiči se začudo hitro ukroté in se naućé besede posebno dobro izgovarjati.

Pri nas po hišah vidimo najveć to papigo. Gospodarju je jako privržena, neznane ljudi pa rada grize.

79. Rumenoqlava papiga.

Bolj po redkem ali vendar sem ter tje se po hišah vidi:

Siva papiga, ki prebiva po zapadnej Afriki. Vsa je plavkasto-siva, samo kratek rep je rdeć kakor kri; golo lice je belo, kljun pa črn.

Med vsemi papigami je siva najkrotkejša, človeku najbolj privržena in za nauk najpripravniša. Človek se jej mora res čuditi, kako hitro in koliko se nauči brbljati.

Neki duhovnik v Solnemgradu je v Trstu l. 1827. kupil za 25 goldinarjev sivo papigo, jo je vsaki dan pred poldnem in po poldne učil eno uro in sicer se je mnogo ž njo pečal. Ta papiga je odgovarjala na vprašanja, znala je vse dobro preudariti, pozdravljala je prihodnike in se priporočala odhajajočim. Zjutraj je pozdravljala z „dobro jutro“, zvečer se je pa poslavljal z „lahko noč“. V hiši je poznala vse ljudi in je vsacega klicala po imenu, toda tega je imela rajša od družega. Naj postavimo semkaj samo nekoliko, kar je ta papiga govorila.

„Duhovni gospod! dobro jutro.“ „Duhovni gospod! prosim en mandelj.“ „Hočeš mandelj? Hočeš oreh? Dobiš, dobiš. Tu imaš nekaj.“ „Gospod stotnik, Bog vas sprimi, gospod stotnik.“ „Ti malopridnež, ti tat, poberi se! greš domú ali ne? čakaj ti cigan!“ „Ti lump ti! ti slepar, ti grdogledi ti!“ „Gospod sosed! Le počasi! Gospod sosed! Le počasi!“ „Priden paperl, dober paperl!“ „Ti si vrl dečko, prav vrl dečko!“ „Nekaj boš dobil, koruze boš dobil.“

Ako je kdo potrkal na vrata, zavpila je glasno in razločno kakor moški: „Le noter, le noter! Bog vas sprimi! Me veseli, da ste me počastili, me veseli!“ „Moliti, pojdimo molit.“ „Pojdimo jest!“ „Lovro vstani!“ „Jaz grem, z Bogom!“ „Živio naš cesar, dolgo naj živi!“ „Od kod prideš?“ „Ne zamerite, milostljivi gospod, mislil sem, da ste vi ptič.“

Kedar je na svojej hiši kaj grizla, rekla je: „Ne grizti, pri miru bodi! Kaj si naredil? Čakaj ti cigan! Bom te lasal.“ „Kaj, mene lasati? Kdo bo mene lasal?“ „Da, da, tako se godi na svetu! Tako, tako!“

Po smrti svojega gospodarja je bila prodana za 150 gld., in kmalu potem spet v drugič za 370 gld.

82. Dolgorepi arara.

Arara, kateremu je tudi makao ime, je papiga velicega kljuna, dolgih perutnic in repa daljšega od trupla. Po dolgem meri do blizu meter, ali polovica odpade na rep. Sicer je jako lepo pisana. Vrat, pleča, prsi in trebuh je rdeč kakor škrlat, hrbet in podrepje je plavo kakor jasno nebo,

rep je živo višnjav in rdeč, kreljuti so pa zeleno, rdeče in plavo pisane.

Arara stanuje v južnej Ameriki, sosebn v gostih braziljanskih lesovih. Kriči jako neugodno s hripavim glasom: ara—ra ali pa: aras. Leti počasi, ker ga dolgi rep zadržuje.

Z močnim kljunom si izdolbe luknjo v trhljem deblu in znese vá-njo dve beli jajci. Valečej samici visi dolgi rep iz luknje, in to jo izdá. Indijani pobirajo mladiče in je priva-

80. Dolgorepi arara.

dijo k svojim kočam kakor kuretino. Te papige letajo v gozd in na polje živeža iskat in se zopet vračajo domú. Indijani jih jedó, z lepim perjem se pa gizdajo. Velika peresa iz kreljutij potrebujejo za svoje strelice.

Pri nas vidavamo to lepo papigo in še nektore sorodne vrste pogosto po menažerijah. Gospodarju je privržena, drugim ljudem pa ne upa in rada grize.

Za nauk nima tacega talenta kakor na primer siva ali zelena papiga, ali posamezne besede se vendar uči izgovarjati.

83. Rumenočopasti kakaduj.

Kakaduja od drugih papig odlikuje zašpičen, naprej zavihan čop na glavi. Velik je kakor amazonska zelena papiga. Ves je lepo čisto bel, samo perjanica na glavi je rumena

kakor žveplo, tudi rep in perutnice so spodaj rumene. Njegov glas je prijazen: kakađu, od tod je dobil tudi ime.

81. Rumenočopasti kakaduj.

Južni azijski, posebno Molučki otoci so domovina te ptice, ki je že dolgo znana v Evropi. Ljudje jo radi drže po hišah, ker je čista in z vsako hrano zadovoljna. Po menažerijah je najnavadniša papiga. Svojega gospodarja ali strežaja ima neznano rada, proti tujcu je pa nezaupna in rada ščiplje s kljunom. Kedar je vesela, dleska s kljunom in privzdiguje perjanico. Kdor jej je enkrat nagajal, ali jo dražil, tega si dobro zapomni in se mu maščuje, kakor le vé in zna.

Kakaduj je v izbi jako prijeten in ljubezniv tovariš. Nauči se izgovarjati ne samo nekterih besed, temveč cele dolge stavke in jih veže, da imajo pomen.

Na Molukih jih lové in jedó.

84. Kolibrij.

Noben del zemlje nima toliko in tako lepih ptičev kakor Amerika. Učeni svet v Evropi je strmel, čitajoč popise prvih ondod potujočih Evropejcev in se ni mogel dosti načuditi od ondod donesenim pticam, dasiravno so bili večidel le mrtvi mehovi, ki se ne dadó primerjati živim živalim. Cvet američanskih in sploh vseh ptičev so pa kolibriji. Oni so najmanjši, najlepši, najhitrejši, najgizdaviši ptiči. Po vsej pravici so jih primerjali pisanim metuljem.

Kolibriji živé samo v Ameriki, posebno v Mehiki, v Gvijani in Braziliji, toda ne prebivajo samo po vročih krajih, ampak tudi po hladnih, povsod kjer se razvija bujno cvetje,

na ktero je kolibrij vezan ravno tako kakor metulj. Nahajajo se torej takisto po ravninah kakor po gorah, še celó blizu večnega snega. Še vé da po tacih krajih ne prebivajo stalno, s cvetjem pridejo, s cvetjem zopet odidejo. Tako se preletavajo od kraja do kraja, kakor jih sem ali tje vabi razvijajoča se cvetna obilnost; nekteri med njimi so pa pravi selci, kakor na pr. naša lastavica, slavec in drugi.

Kolibrijev je znanih okoli 400 vrst, največi je kakor naša pastirica, najmanjši meri pa samo 3 centimetre, je torej samo malo večí od čmrlja. Vsi imajo pretanke slabe nožice, dolge in ozke, srpasto urezane perutnice in dolg, širok, večkrat rogovilast rep. Dolgi kljunček je tanek kakor igla, raven ali zakrivljen; nitkasti jezik je na koncu razcepljen.

Njihovo perje se žarí in lesketá v najkrasniših barvah, blišči se kakor zlato in brušeno drago kamenje, zdaj zeleno, zdaj rdeče, pri tem plavo, pri onem zlato-rumeno. Zlasti glavo in grlo pokriva neko drobno luskavo perje, ki se spreminja v najživejših in najčistejših barvah. Razen tega ponášajo se mnogi s podaljšanimi repnimi peresi, s perjanico ali pernatimi ovratniki, kakor na pr. gizdavi kolibrij v podobi 82. Toda samo samec nosi to gizdavo obleko, samica je opravljena prav priprosto in pohlevno. Poprej se je mislilo, da so popolnoma nemi ali mutasti, sedaj pa vemo, da imajo — če tudi jako slab — vendar cvrčeč glas, od nekterih se celó sliši prav tanko ali prijetno žvrgolenje. Leteč zumlajo ali brné s perutnicami kakor čebela ali čmrlj.

Kolibrij je ustvarjen za zrak. Na zemljo pride samo takrat, kedar pije. Truden počiva na vejici skrit pod senčnim listjem. Po zraku letí tako hitro, da oko ne more ničesa razločiti, komaj se prikaže, že zgine kakor kaka muha ali sršen. Žarečej iskri enak svrčí od cveta do cveta, ali pa trepetaje visi nad njim, no človek perutnic ne more razločiti, tako hitro ž njimi trepeče. Sedaj leti naprej, sedaj se požene nazaj, zavije v stran, vrtí se v krogu, visi v zraku, vznese se naravnost kvišku, zopet pada in pleše od veje do veje, od cveta do cveta in naposled kakor misel zopet zgine. Viseč nad ali pod cvetom potika vá-nj svoj tanek kljunček, kakor bi cvet poljuboval. Popreje so res mislili, da iz cvetja pije samo sladki medeni sok, sedaj pa vemo, da mu ni toliko za medico kolikor za male žužke, ki so njegova poglavitna hrana.

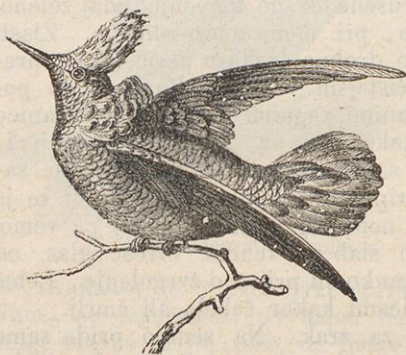
Ti prekrasni ptički pa vendar niso tako blagi in dobročudni kakor bi človek lahko mislil, sodeč po njih malosti.

Nasproti temu so jeznoriti, hudomušni in togotni in svadljivi. Ako dva samca skupaj zadeneta, kmalu se začne hud boj, silno preganjanje. Človeka se nič ne bojé, dadó mu prav blizu sebe priti ter se ne zmenijo za njega. Skozi odprta okna prileté tudi v hišo, zlasti ako je cvetja v njej. Prigodilo se je tudi, da so letali v izbo krast bombaža za gnezdo ali pa so si celó ondi gnezdo znašali.

Kolibrij bržčas gnezdi dvakrat na leto in znese po dve beli jajci, ki pri nekterih nista večí od graha. Gnezdo je lepo spleteno iz volnatih nitek in obloženo z drobnim lišajem; navadno je vsajeno med rogovilaste veje, ali visi na kakej skali ali pa se ziblje na koncu palmovega lista. Ona sama navadno dela gnezdo, pri nekterih pa samec donaša potrebno snov. Valitev traja 12 do 15 dnij. Mladiči so goli, slepi in

tako slabi, da komaj kljunček odpirajo. Ona sama jih hrani in srčno brani, on se ne zmeni za nje.

Živujet kolibrij neznano hitro postane krotek in domač. Že za nekoliko ur se umiri popolnoma in pride preiskavat cvetje, katero človek v roki drži. Kmalu tudi človeku seda na glavo, na nos, na brado in vtika kljunček v usta in brba z jezikom med zobmi in po ustih. Ujeti

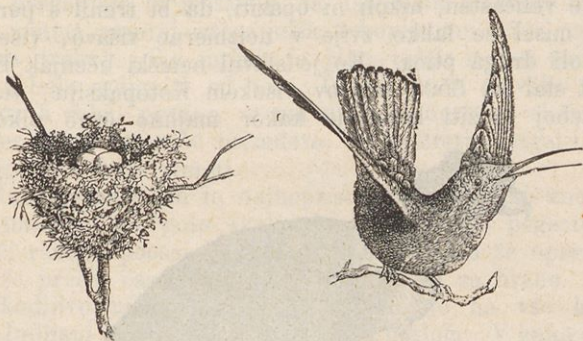
82. Gizdavi kolibrij.

tovariši se v zaporu med seboj lepo pogajajo brez pretepa in brez zavidnosti. Manjši večim brez zamere sedajo na kljun. Hranijo jih s sirupom in enacimi sladkimi sokovi, in nekterim se je že posrečilo jih več tednov pri takej hrani žive ohraniti, ali naposled so vendar onemogli in poginili. Bolje se držé, ako večkrat dobé cvetja, po katerem iščejo žužkov, ali pa, ako so zaprti v večem prostoru, po katerem lové mušice in druge majhne žuželke. Živih kolibrijev ni bilo doslej mogoče prinesiti v Evropo, poginili so na potu; posamezni, ki so še živi prišli na Angleško, niso živeli več nego dva ali tri dni.

Kolibrije love v mrežice kakor metulje.

Od premnogih kolibrijevih vrst omenimo tukaj samo dve, namreč navadnega in gizdavega kolibrija.

Navadni kolibrij je 8 centimetrov dolg. Zgoraj je zlato-zelen, spodaj sivkast z zelenimi pikicami, vrat se mu

83. Navadni kolibrij.

žari kakor rubin, perutnice so škrlataste, ravno tak je tudi rep razen dveh srednjih zlato-zelenih peres.

Živi v severnej Ameriki in gre najdalje proti severu, noter do Kanade. Pride spomladi, jeseni se pa spet umakne na jug.

Gizdavi kolibrij še ni popolnoma 8 centimetrov dolg. Na glavi ima perjanico pomarančaste barve, beli ovratnik je zarobljen z zlato-zelenimi peresci, glava, vrat in pleča so zelena kakor smaragd ter se prelivajo z zlatim leskom, na prsih ima belo liso, po trebuhu je zlato-zelen ali temnejše nego na plečih, perutnice so zelene in se spreminjajo na pomarančasto, rep je cimetaste barve.

Brazilijska je njegova domovina.

85. Kondor.

Kondor je največa ujeta. V dolgost meri 11 decimetrov, z razgrnjenimi kreljutimi pa zajame 28 do 34 in celó 40 decimetrov. Perja je črnega, samo ovratnik in konci velikih peres v kreljutih so beli. Višnjevo-rdečkasta koža na glavi in na vratu je gola, le sem ter tje stoji kaka ščetina, samec nosi na glavi hrustančast greben in od očesa nizdoli po vratu mu visi zgrbana koža. Močni rjavi kljun ima belo kljuko, oko je rdeče, črni kremplji so dolgi ali slabo skrivljeni.

Kondor prebiva po snežnikih južne Amerike. Pusto pečevje blizu večnega snega je njegovo navadno stanišče. Odtod se zjutraj vzdigne, splava v zračne višave in od ondod razgleduje pod seboj široki svet, prežé po plenu. Kondorov vzlet je veličasten, nikoli ni opaziti, da bi trenil s perutimi, kakor misel se lahko zviže v neizmerno višavo, više nego kterakoli druga ptica. Ko je slavni nemški učenjak Humboldt stal na 5593 metrov visokem Kotopaksiju, videl je nad seboj krožiti kondorja kakor majhno črno piko. Za

84. Kondor.

plenom se spušča v nižave in obiskuje celó morske bregove, ali kakor hitro se je nažrl, povrne se zopet v mrzle višine.

Na prvi pogled bode vsakdo že po vnanji postavi lahko presodil, da kondor spada v vrsto jastrebcev, s kterimi se tudi vjema po svojih lastnostih. Kakor vsi ti mrharji je tudi kondor bojazljiv lenuh in smrdljiv požeruh. Glad in strad mu res vdihne nekaj poguma, toda vse one pripovedke, po kterih bi bil ljudem, zlasti otrokom nevaren, so izmišljene. Ob morji se pase s crknetino, ki so jo na suho vrgli valovi;

v gorah sledí lovca, ki zalezuje gvanake in vikunje (divje lame), vedoč, da mu bode prepustil čreva. Zraven pa tudi napada lame, vikunje, jelene in junice na paši. Pri tem početji se navadno združi več kondorjev, ki ubogo žival tako dolgo preganjajo in mesarijo, da usopihana onemore in pade. Plenu potem najprej iztrga jezik, izkoplje mu oči in naposled razpara trebuh. Sit mrhar je jako težak in len ter se ne more z lepa vzdigniti od tal. Takrat pustí človeka na pet korakov k sebi, predno se mu umakne nerodno skakaje po tleh ter si na vso moč prizadeva, da bi žretje izrigal iz sebe, ker sicer ne more zleteti.

Na najsamotniših in najnepristopniših pečinah znese samica navadno na golo skalo dve beli, rjavo pegasti jajci. Mladiči rastejo počasi in tudi potem, ko so se že operili, jih stara še precej časa branita in jim skrbita za hrano.

Škodljivo ujedó preganjajo in ubijajo na vse kriplje, zlasti Indijani se radi ukvarjajo s tem poslom. V kako ograjo vržejo kakovo večó mrho in kmalu se začnó kondori zbirati okoli nje. Ko so se ptiči do sitega nažrli, pridrvé Indijani na hitrih konjih do ograje ter prenasičene samogolte brez velicega truda ali s palicami pobijejo ali pa v zanke žive vjamejo. V nastavljenó mrho tudi radi vtikajo omotna zelišča, ki kondorje tako omamijo, da kakor pijani okoli tavajo in se dadó brez upora poloviti. Z ujetimi grdo ravnajo, za svojo zabavo je trapijo kakor le vedó in znajo. Po Španjolcih so se tudi Indijanóm priljubile neusmiljene surove igre in hajke z biki. Za hajko, namenjenemu biku, kateremu so poprej s sulico razmesarili hrbet, navežejo sestradanega kondorja. Lačen ptič trga cele kosove mesa z bika, ki v strašnih bolečinah rohní in lomasti po gledališči na neizrečeno veselje Indijanov.

Kondorjevo srce, bodi si surovo ali suho in v prah zmleto, je Indijanóm preizvrsten lek proti božjasti ali padavici.

Ujet kondor je kakor sploh jastrebi s početka plah in žalosten, sčasom pa postane potuhnjen in hudoben.

86. Noj ali strus.

Noj je med pticami to, kar je žirafa med sesavci. Ta velikan je namreč od prstov do vrh glave 22 do 25 decimetrov visok, do 19 decimetrov dolg in do 80 kilogramov težak. Majhna, gola in plošnata glava s kratkim topim kljunom nasajena je na dolgem golem vratu. Lepo živo in gibčno

oko je zavarovano z vejicami in trepalnicami. Dolga gola noga mesnatega stegna opira se samo na dva prsta. Perje je mehko, tudi velika peresa v kreljutih in repu so razčehana in mahadrava ter niso sposobna težko ptico vzdigniti od tal in nositi po zraku. Samec je črn, samo kreljuti in repna peresa so svetlo-bela, vrat je rdečkast, stegno pa poltene barve. Samica je sivo-rjavkasta, na perutnicah in v repu pa umazano-bela.

Noj je v prejšnjih časih živel po vsej Afriki in Arabiji, sedaj se pa pred ljudmi vedno bolj in bolj umiče v neobljudene stepe in puščave. V južnej Afriki tudi še sedaj ni redek. Navadno je po kacijh 6—10 glav v enej družbi, časih se pa tudi njih po 100 nahaja skupaj. Za družbo drugih ptic ne mara, pač pa se njemu zaradi večje varnosti rade pridružijo gazele in kvage (neki divji konji).

Z umnimi zmožnostimi se noj ne more hvaliti. Bedast je in top, uporen in trmast, najmanjša stvar ga zbega in razdraži, rzsodka nima nobenega, prave nevarnosti ne loči od navidezne. Tudi v sužnosti ostane zmerom neumen in plah, še gospodarja ne loči od tujega človeka. Najbolje je opisan v sv. pismu s kratkimi besedami: „Bog mu je vzel modrost, razuma mu pa ni dal“.

Vsa njegova moč je v nogi. Z eno brco pobije šakalja ali divjega psa na zemljo, ali ga še celó ubije. Še večja je pa njegova hitrost. Kakor hitro ga kaj vznemirja, razprostre kreljuti kakor jadra in se spusti v beg. Vedno hitreje prestavlja dolge noge, vedno širje koraka neprestano veslaja s kreljutimi, naposled drví kakor vihar po planjavi. Že njegov navadni korak meri 12—16, v diru pa tudi 22—28 decimetrov, lahko je torej umeti, da ga tudi najboljši jahač ne more dolgo slediti.

Noj se hrani s semenskim zrnjem, brstjem, zelenimi in sočnimi zelišči in pozoblje sem ter tje tudi kako živalco. Čudno je pa pri njem to, da si polni želodec tudi z drugimi neprebavnimi stvarmi, hlastno pogoltne žreblje, ključe, denar, gumbe in druge enake stvari; dogodilo se je celó, da se je nažrl živega apna, ki mu je se vé da zadalo smrt. V želodcu necega noja so našli do blizu 5 kilogramov razne sodrge, namreč 4 kilogramov peska, kodelje in cunj, potem tri kosce železa, devet bakrenih (médenih) denarjev, dva ključa, 17 bakrenih in 20 železnih žrebljev, svinčene kroglice, gumbe itd. Vode potrebuje veliko, vendar pravijo, da lahko dolgo časa žejo trpi, toda ako potem pride do vode, ga slast tako pre-

vzame, da pozabi na svojo nevarnost. V puščavi imajo do vrelcev uglajene steze.

En samec živi v družbi z 2—4 samicami. Vsaka znese 12—16 jajec, in sicer vse v eno globel, ktero je samec z nogama v pesku izkopal, ali pa tudi s kljunom v prsti izdolbel. Jajce je veliko kakor otročja glava, tehta poldrugi kilogram in zaleže za 24 kurjih jajec. Užitno je, ali vendar ni tako okusno kakor kurje. Z enim se štirje lačni ljudje lahko nasitijo. Jajca so debela in njih trdne lupine služijo ondešnjim

85. Noj ali strus.

domačinom namesto posode. Ko je nekoliko jajec v gnezdu, začne samec valiti in valí sam, samice pa poznejša jajca pokladajo v pesek okoli gnezda, če se samcu zdí, vzame tudi ta jajca pod sé, če ne, pa ne. Po dnevi po več ur zapusti gnezdo, ali nikdar ga ne pozabi s peskom pokriti. Ko pride pozneje po velikih ovinkih nazaj, preobrne vsako jajce, predno zopet sede, valeč pa položi dolgi vrat po zemlji. Ako opazi, da je bil človek med tem pri gnezdu, ali da je celó jajca v rokah imel, se skuja in vse skup poteptá in zmečká. Valitev traja okoli 40 dnij.

Kakor je samec prej pridno sedel na jajcih, ravno tako dober in skrban oče je potem mladim, ona se pa prav malo pečá za nje. Kakor so se posušili, takoj jih vodi na pašo, jih uči in navaja iskati hrane, po noči jih pa vzame pod svoje perutnice. Mladiči so spočetka prav grdi, ker nimajo perja, temveč neko trdo, skoro kakor jež bodečo kožo, še le v tretjem mesecu jim naraste perje. Kedar jim žuga kaka nevarnost, odpelje ona mladino, on pa z vsakoršnimi zvijačami skuša sovražnika od nje odvrniti: kakor nor leta v krogu, pada in šepa in tako večidel premoti neprijatelja. Mladiči dorastejo še le v tretjem letu.

Zarad dragocenih peres lové in pobijajo noja že od nekdaj. Navadno ga lové na konjih. Na čilih in brzih konjih jezdijo lovci v stepo, ker se jim dozdeva, da se noji nahajajo. Nekoliko velblodov (kamel) nosi za njimi vodo, hrano za ljudi in živali in druge potrebne stvari. Ko so našli jato nojev, jezdijo naravnost proti njej tako dolgo, da se jata spustí v beg. Po dva ali po trije lovci si zberó enega starega samca ter hité v največem diru za njim. Eden sledí noja po vseh ovinkih, drugi ga pa skuša prestreči; ako mu je to po sreči izteklo, podí sedaj on noja in prepusti prvemu, da ptiču pri priložnosti pot presledí. Tako se menjata tako dolgo, da noj končno začne pešati, lovec mu je vedno bliže za petami, nazadnje ga z gorjačo udari po glavi in pobije na zemljo. Sedaj stopi raz konja, mu prereže vratno žilo in počaka, da mu kri odteče, potem mu sleče kožo s perjem vred.

Posebno dragocena so dolga bela peresa, katerih ima pa noj samo 14. Čim daljše in tanje in košatejše je peró, tem večó ceno ima. V južnej Afriki na nosu (kapu) Dobre nade velja 1 kilogram nojevih peres — na kilogram jih gre 35 do 45 — okoli 60 goldinarjev našega denarja. V severnej Afriki se prodaja koža z vsem perjem vred po 100 španskih tolarjev.

Razen jajec se more jesti od mladih tudi meso, od starih je pa črno, trdo in žilavo, vendar ga Afrikanci jedó. Starim Rimljanom so bili pa nojevi možgani poseben oblizek; znani požeruh cesar Heliogabal je za eno možganino pašteto dal zaklati 600 nojev. Tudi v svojih krvavih igrah so pokončali mnogo nojev, časih so jih na en dan dali razmesariti po 1000. Človek se mora samo čuditi, odkod in kako so zmagali toliko te živali.

V Afriki imajo ljudje sem ter tje okoli hiš na pol domače noje za veselje. Plodé se tudi v sužnosti, celó v Evropi so že imeli mlade. Povsod se je pokazalo, da samica

malo mara za zarod, toliko skrbnejši je pa samec. Noj mora dobiti na dan 8 kilogramov zobanja — najljubši mu je ječmen — 2 kilograma kruha, 10 glav salate in po letu 4, po zimi pa 7 kilogramov vode. Rad se koplje v vodi in valja po prahu. Dá na sebi jezdití, toda se ne dá brzdati in ravnati. Glas mu je neko otlo hahljanje, razkačen pa sika kakor gosjak. Psi so mu jako zoperni.

Tudi po drugih krajih živé ptice nojevega rodú.

Po stepah južne Amerike prebiva:

Nandu, ki ima po tri prste na nogah in krajša peresa v kreljutih. Manjši je od afrikanskega noja.

V Novej Holandiji (Avstraliji) se pa nahaja:

Emu, ki v velikosti le malo zaostaja za afrikanskim nojem. Pokrit je z dolgim razčehanim perjem, v repu in v prekratkih kreljutih nima daljših peres nego sicer po truplu.

Po sedanjih skušnjah soditi se bodeta oba, zlasti pa emu, udomačila v Evropi.

87. Kazuar.

Leta 1597. so holandski mornarji prvokrat iz vzhodne Indije pripeljali seboj ptiča, kteremu se je čudil ves učeni in neučeni svet. Podoben je bil nekoliko noju, samo da je bil manjši in tudi v drugih stvaréh se je razlikoval od njega. Razen glave in vratú je bil pokrit s črnim dolgim grivastim ali žimastim perjem, a iz vsacega tulca ste rasli dve peresi. Leteti ni mogel, ker v kreljutih ni imel nikakoršnega perja, temveč samo pet dolzih roženih bodežev brez kosmače, s kterimi se je znal dobro braniti; tudi v repu ni imel perja. To je bil kazuar.

Kazuar vzraste do 16 decimetrov višine, noge so tršate in v primeri z nojevimi kratke in troprste. Gola glava je plava, na njej se vzdiguje kakor kapa 8 centimetrov visok rožen greben; do polovice goli in bradavičasti vrat je spredaj višnjev, ob straneh plav, odzadaj pa rdeč. Kljun je raven in okroglast.

Kazuarova domovina so neki otoci vzhodne Indije: Java, Sumatra, sosebnó pa otok Ceram. Ondi se potikuje in skriva po največih goščavah, zato ga je težko dobiti na ogled, dasiravno ni redek. Hiter je skoro kakor noj, toda ne dirja, temveč dreplje, more pa tudi 16 decimetrov naravnost kvišku

skočiti. V kljunu, zlasti pa v nogah ima veliko moč, z brcami se vspešno brani proti človeku. Glasí se: huhu, v jezi pa srdito puha.

Jé mnogo, brez izbiranja: sadje, žito, zelenjavo, korenstvo, vmes pa tudi pohrusta kako živalco. Ujete hranijo s kruhom, sadjem in repo; jabelka in tudi jajca požira cela; vode potrebuje obilno mero.

Kolikor se je na ujetih dalo opazovati, moremo reči, da je kazuar slabih umnih zmožnostij, toliko bolj je pa hudo-

86. Kazuar.

mušen, jeznorit in togoten. Najmanjša stvarca ga lahko tako razkači, da s čistega mira skoči v vsako žival ali pa tudi v človeka, in da ne odjenja z lepa. Pisana obleka, zlasti rdeča, mu je neki sosebno zoperna. Toliko je gotovo, da mu ni nikoli upati.

V goščavi znese na zemljo v kotanjo tri ali štiri zelenkasta, sivo pikčastajajca. Po dnevi jih greje in godí solnce, po noči pa samec pridno sedí na njih, kajti tudi

njegova družica se za valitev in odgojitev mladine ne zmeni. V Londonu je kazuar sedel sedem tednov, je izvalil enega mladiča, ga je pozneje lepo vodil in ga po noči jemal pod-se.

V Indiji jih lové s psi, toda starega je neizrečeno težavno dobiti, ker je jako plah in oprezen ter se zná dobro skrivati po največjih goščah, kamor nihče ne more za njim. Mladiči postanejo hitro domači in so človeku tako privrženi, da se ga držé kakor laščec, da so prav sitni in nadležni.

Meso od mladih je užitno, od starih je pa žilavo in trtasto.

88. Rajčica.

Svet se ni mogel dosti načuditi neizrečenej lepoti neke ptice, cd ktere so Magelanovi tovariši leta 1522. prinesli v Evropo nekoliko okrnjenih mehov. Vsem, učenjakom in neučenjakom, je bila to neka nenavadna, skoro čeznatorna prikazen. Ljudje so radi verovali in še sami dodajali čudnim pripovedkam mornarjev, ki imajo razen drugih napak tudi to, da iz komarja radi delajo vola. Pripovedovalo se je, da je ta ptica iz raja domá, da nima nog, in da nikoli na zemljo ne sede, da sploh nikdar ne miruje, temveč neprestano leta pod nebom; da samica celó valí na letečem samcu. Sevéda bi za tako ptico bilo preprosto, da se hrani z navadno pozemeljsko hrano, zato so jej ukrenili, da pije samo jutranjo roso pod nebom. Ta pravljica se je izcimila od tod, ker so bile vse prve ptice in še dandanašnji vse one, ki prihajajo v trgovino, brez nog, to pa zato, ker lovci ujetim takoj iztrgajo grdenoge, ki bi sicer lepo ptico samo kazile. No še tudi pozneje, ko se je to vedelo, je svet še dolgo rajši veroval lepej pravljici, nego pustej resnici.

87. Rajčica.

Rajčica — to ime je ptici ostalo od pravljice — se mora po nogah in po kljunu uvrstiti med vranove. Velika je kakor naša kavka, po hrbtu in po trebuhu je kostanjeve barve, na glavi in po vratu je pomarančasto-rumena, na čelu črna, na grlu pa zelena kakor smaragd. Najbolj jo pa krasé zlato-rumena in bela peresa, ki jej dolga in svilasta vihrajo na bokih izpod perotnic. V repu ima dve dolgi peresi brez kosmače. Ali samo on je tako krasno opravljen, ona ima pa ponižno vsakdanjsko obleko.

Domovina te prelepe ptice je Nova Gvineja in nekteri bližnji otoci. Vedejo se sploh kakor vse ptice vranjega ple-

mena. Videti jih je v družbi skupaj po 30—40, toda samic je mnogo več, kar je pa prav verjetno, ako se pomisli, da samce zaradi prekrasnega perja hudo preganjajo. Hranijo se z vsakovrstnimi sadovi in z žužki. Leté lepo valovito, toda veter jim časih perje tako zmede, da popadajo na zemljo. Glas jim je hripav in neprijeten.

Rajčica tudi v svojem vedenji ne taji svojega rodú. Nemirna je in živahna, zvita in prevejana, zraven pa še gizdava in ničemurna, kakor maloktera ptica. Kakor bi vedela, kako je lepa, se zmerom po sebi ogleduje in občuduje ter si neprestrano perje čisti in gladi.

Vladarji in velikaši v Aziji in po Indijskih otocih so že od nekdanj rajčičino perje nosili na turbanih, in tudi v Evropi jih gospe za gizdo rade nosijo na klobukih. Perje ima samo to napako, da na solncu kmalu obledí in oslepí.

Domačini v Novej Gvineji — Papuani imenovani — rajčice na vse kriplje lové. Najbolje se splača lov, ako je lovec našel drevo, kamor hodijo navadno prenočevat. Papuan še pred mrakom zleze na drevo in se kolikor mogoče dobro skrije med veje in listje. Ko dohajajo ptice, strelja po njih s topimi pušicami (streljanci), drug tovariš pa pod drevesom pobira nastreljene ali pa samo omamljene ptice. Ujeto ptico odere, izruje jej noge, namaže kožo od znotraj s pepelom, vtakne klin vá-njo ter jo obesi v dim, da se je kak mrčes ne loti. Lové jih pa tudi v zanke in na limanice.

Ujete se v sužnosti dobro počutijo.

89. Lirorepec.

Pri tem ptiču nas na prvi pogled bôde v oči veličastveni rep. Sostavljen je iz 16 različnih peres. Dve zunanji ste kakor lira zaviti, njijna notranja kosmača je podobna širokemu, temno-rjavu in rjasto pasastemu traku, ki je na koncu črno žametast in z belimi franžami obrobljen, zunanji kosmači ste pa ozki. Dve srednji sivi peresi ste tudi vkrivljeni ali ste manjši in imate ozko kosmačo. Ostala peresa, njih 12, so črna; dolga, razčehana in narazen stoječa. Sicer je ves zamazano-rjav, po trebuhu siv, na grlu pa rdečkast. Po lirastem repu lirorepec imenovani ptič hodi na tankih, precej visokih nogah in je velik kakor fazan, samica je manjša in brez krasnega repa. Učenjakom dela preglavico, ker ne vedó, kam bi ga vtaknili, nekteri bi ga uvrstili med kokoši, drugi ga pa — in menda po večej pravici — prištevajo

pevcem, ker res poje in je tudi v kljunu največ drozdom podoben.

Lirorepec prebiva na modrih gorah v Novej Holandiji (Avstraliji) in živi samotno na pare. Po temnih gozdih sti-

88. Lirorepec.

kuje po goščavi za žužki in črvi. Jako je plah, kakor le kaj zašumi, takoj se skrije s pobešenim repom v najgostejše grmovje, zletí le redkokedaj. V gošči se pogostoma oglašá, ali ne dá se videti.

Dober je pevec, zna pa tudi oponašati druge ptice in sploh vse glasove, ki mu pridejo na uho. Nekteri laje kakor pes, smeje se kakor človek, plaka kakor dete, in zraven posnema druge ptice in vse to zmeša in vplete v svojo pesem.

Gnezdo je sredi velicega kupa suhe brsti, od strani ima vhod. Postavi si je v gosto mlado drevje ne visoko od tal, spleteno je iz vitkih koreninic, globel je pa s perjem umehčana. Valí samo enkrat na leto in znese eno samo jajce. Ona sama valí, on tudi s svojim velikim repom ne more v gnezdo.

Pri neizmernej plahosti te ptice je lov ná-njo jako težavna. Najbolje še opravi lovec, ako si na klobuk priveže cel samčev rep, se potem skrije v hosto, kjer čuti ptiča, in večkrat potresa in giblje z glavo. Lirorepec opazi gibanje repa in kmalu srdito priteče, da bi namišljenega tekmeca pregnal iz svoje oblastniže.

Ujeti mladiči so krotki in ljubeznivi, ali do sedaj se ni posrečilo jih dalj časa ohraniti žive. Evropa živega lirorepca še ni videla.

90. Udova.

Ime udova je ta brhka ptica dobila bržčas od sicer priproste ali vendar čedne in lične žalobne obleke. Razen rujnega tilnika je namreč zgoraj vsa črna, po trebuhu bela, na prsih pa zagorelo - pomarančasta. Še posebno pa spomladi krasé samca štiri nenavadna, navpik stoječa peresa, od katerih ste notranji dve črez 3 decimetre dolgi, zunanji dve krajši in širji se pa končate v dolgo ščetino. Ali samo samec je tako lepo opravljen, samica nosi sivo-rjasto obnošeno obleko. Velika je kakor naš repnik ali pa mali strnad, s katerim je tudi v rodu po kratkem in čvrstem kljunu.

Udova živi po hostah srednje Afrike. Večidel se drži tal, kjer pobira vsakovrstno semenje in mrgolince. Spomladi živé na pare, takrat se samec obleče v svatovsko obleko in prav pridno poje, vede se gizdavo in bahato, kakor bi si bil v svesti svoje lepote, samo veter mu nagaja pri letanji. Po valitvi se brijejo, samec izgubi krasno repno perje in umolkne, pozneje se pa mlado in staro skuplja v večje jate.

Udova se tudi v Evropi pogostoma videva po hišah. S petjem se res ne more ponašati, ali ljudje jo imajo vendar

radi nekaj zaradi lepote, nekaj pa zato, ker je ni težko prehraniti. Pri prosu se prav dobro počuti.

Tudi v sužnosti učaka dvanajst in še več let.

91.

Oponašavec.

Že pri nekterih naših pticah, na pr. pri kalinu, srakoperju in dr., in malo prej pri lirorepcu smo omenili, da imajo ta posebni dar,

da posnemajo napeve

drugih ptičev in sploh glasove, naj si že bodo prijetni ali neugodni našim ušesom. Pa najglasovitneji gledé na ta dar je po tej lastnosti imenovani oponašavec. On oponaša petelinovo kukurikanje, kokljino kločanje, pasje lajanje, mačkino mijavkanje, pujskovo kruljenje, gosje gaganje, hrešči kakor žaga, klopoče kakor mlin, zacvili kakor nenamazana vrata. Posnemajoč gospodarja zažvižga spečemu psu, da skoči kvišku iz spanja in z repom migaje išče gospodarja, sedaj spet žalostno čivka kakor izgubljeno pišče, da

koklja v velikih skrbéh teka sem ter tje iščóč svojega deteta, kmalu potem pa prestraši vso perutnino na dvorišču posnemajoč kraguljev glas. Ravno tako poje pesni vseh drugih pevcev; človeku, ki ga posluša v goščavi skritega, se dozdeva, kakor bi se bili ptiči iz vse okolice zbrali v tem grmu, s kratka: v oponašanji ga ni mojstra nad njim. Ali tudi njegova izvirna popevka je ljuba in prikupljiva. Amerikanci ga stavljajo med vsemi pevci na prvo mesto, še celó črez slavca. Drugi pa spet menijo, da se ž njim ne more meriti, da njegova pesem nima toliko in tako lepih premenov. Naj si pa

89. Udova.

bo ta stvar tako ali tako, vsekako je velik mojster. Oponašavec spada v rod drozdov ter se kakor naši drozdi hrani po letu večidel z žužki in črvi, po zimi pa z jagodami. Velik je kakor naš drozeg. Zgoraj je zamolklo-siv in rjavkasto nadahnen, spodaj pa rjasto-belkast. Črno-rjava peresa v perotnicah so belo obrobljena, in tudi dolgi rep je črn in bel. Vêde se kakor naši drozdi.

Prebiva v zedinjenih državah severne Amerike, posebno v južnih pokrajinah. Najrajši se drži po dolinah v gostem grmovji in pa ob morskih bregovih, ne plaši se pa tudi človeka ter se nastani večkrat blizu hiš v nasadih in vrtéh. Gnezdo postavi v goščavo ne visoko od tal, na podlagi od

90. Oponašavec.

suhe brstí, je spleteno iz koreninic, vlaken, bilk, mahú in umehčano s perjem in volno. Dvakrat na leto znese po 4—5 sivo-plavkastih, rjavo lisastih jajec, iz katerih se v 14 dneh izvale mladiči. Stara dva branita mladino proti vsacemu sovražniku s tako srčnostjo, kakor bi je človek ne pričakoval pri tako majhnej ptici. Celó kača, ki je splezala na drevo, se mora naposled umakniti krepkemu kljunu, tako dolgo jo bije in ne odjenja, dokler je popolnoma ne ubije.

Ujet oponašavec pri dobri postrežbi dolgo živi in se tudi plodi. Kakor zunaj v prostosti tako se tudi v gajbi ne utruji ponavljati in oponašati vse ptičje napeve in vse druge mogoče glasove.

92. Kokica.

Kokica je ena najljubezniviših in najzanimiviših južno-ameriških ptic. Velika je kakor naš poljski golob, perja je rahlega, svilnatega, vsa je več ali manj zlato-pomarančasta, le perotnice so temno-rjave in belo lisaste in tudi kratek rep je na koncu rjav. Posebno lepo se jej pa podá škrlatasta pernata krona, ki v podobi dvojnega grebena sega od kljuna do tilnika. Rjavkasta samica ni tako gizdava in ima na glavi ponižnišo kratko kronico.

91. Kokica.

Lepa kokica stanuje v Gvijani in severnej Braziliji. Najljubši so jej gorati, divji in skalnati kraji, ker se rada skriva po luknjah kakor sove. Neizrečeno je plaha in nezaupna. Nikoli jih ni videti v družbi drugih ptic, med seboj se pa jako rade družijo. Leté prav hitro, toda nizko in ne daleč. Po kokošje brskajo z nogami in stepljejo s kreljuti, kakor se tudi rade valjajo in kopljejo v pesku. Hranijo se z različnimi sadovi.

Gnezdi po skalnih luknjah. Gnezdo je iz suhe brstí in druge enake šare. Spomladi znese samica dve beli, črno pikasti jajci.

Čudno pri tej ptici je to, da se samci, predno se sparijo, skušajo v plesu pred samicami, da bi se jim s tem prikupili. Schomburgk kakor samovidec piše o tem plesu: V gorah zapadne Gvijane sem zasačil jato teh prekrasnih ptic, pa sem pri tej priliki tudi na svoje oči videl njihov ples, ktereга sem do tega dne zmerom imel za pravljico, dasiravno so mi Indijani mnogo o njem pripovedovali. V nekej daljavi začujemo cvrkutanje, ki je lastno kokici, a dva mojih vodnikov mi namigneta, naj se polahko ž njima plazim do kraja, kjer so od pota malo v stran imeli plesalci svoje zbirališče. Prostor je imel kacih 12—16 decimetrov v premeru, nobene bilke ni bilo na njem, in tla so bila tako gladka, kakor da so jih človeške roke uglasile. Na tem prostoru je plesal in skakal en samec, drugi so ga pa gledali in občudovali. Plesalec je na pol razprl kreljuti, vrgel glavo nakvišku in je gizdavo skakljal, nagibaje se zdaj na to, zdaj na ono stran; ali pa je rep razprostrl v kolo ter se je mastito nosil okoli ter grebel z nogami. Ko se je utrudil, dal je od sebe nek poseben glas in takoj je drug stopil na njegovo mesto. Tako so se izmenili trije po redu drug za drugim ter so, pokazavši svojo umetnost, sami s seboj zadovoljni zopet sedli med tovariše, ki so čepeli po nizkih grmih okoli plesišča. Naštel sem deset samcev in dve samici, ali zdajci jih je poplašil pok suhe vejice, na katero sem jaz neprevidoma stopil, in vsa družba je sprhnila.

Kokica ima zarad lepega perja precejšno ceno, zlasti Indijani ga radi nosijo za lepotičje. Tudi brazilijanski cesar ima plašč iz kokičinih kož, ktereга pa nosi samo o velikih svečanostih. Indijani jih hodijo s puhalnikom in strupenimi strelicami čakati na znana plesišča in je potem streljajo iz skrivišča. Toda predno se ples ni do živega vnel, ne smé streljati, še le potem so v zabavo tako zamaknjeni, da Indijan že kacih 5 ubije, predno drugi to zapazijo in odleté.

Tudi meso je dobro za jed.

93. Ibis.

Gotovo noben ptič ni bil in ne bode tako spoštovan, tako česčen in slavljen, kakor je bil ibis pri starih Egipčanih. Stari pisci mnogo o njem pripovedujejo in tudi trdijo,

da so ga Egipčani zaradi tega imeli v tolikej časti, ker neusmiljeno kače pobija in sicer zgolj iz sovraštva do njih, dasiravno jih ne jé. Zato se ga pa neki tudi kače tako bojé, da beže, ako le njegovo pero vidijo. No izkušnje od vsega tega nič ne potrjujejo. Verjetniša je druga misel.

Za Egipet je vsakoletna nilska povodenj najjimenitniši dogodek. Egipčani težko pričakujejo veliko vodo, ki nataplja in pognoji njihove zemlje, o večej ali manjšej poplavi visí dobra ali slaba letina. Z veliko vodo je pa zmerom prihajal in še dandanes prihaja ibis in je s padajočo vodo zopet odhajal. Ibis je bil torej stanovalcem željno pričakovani označevalec dobro letino

obetajoče povodni, zato so ga kakor ugodnega sla slavili in častili. Stregli so jim v templjih, a po smrti so jih mazali z istimi dišavami kakor svoje kralje in velikaše in so jih pokopavali v posebne rakve. In še dandanes Arab zmerom z največim spoštovanjem govori o ibisu, imenujoč ga: Abu Hannes, to je: oče Janez.

92. Ibis.

Po svojej postavi spada v čapljino rod-bino, v najbližem rodu je pa z našo plevico in nekoliko tudi s škurhom, samo da ima debelejši kljun, v truplu ga je pa nekoliko več od škurha. Bel je, samo kljun in noge, gola glava in goli vrat so črni, ravno tako tudi konci na perotnicah in pa ona peresa, ki mu s hrbta dolga in razčehana vise črez rep. Oko je rdeče.

Ibis prebiva v Nubiji in dalje v srednjej Afriki, v Egiptu je sedaj redek, pride le z nilsko poplavijo in se meseca junija zopet umakne v Nubijo. Nahajajo se posamezni, večidel pa v velikih družbah. Vêde se jako nežno in dostojno, počasi in premišljeno se sprehaja, po polojih pobiraje vodne žužke,

črve in drugo golazen, posebno rad pa po stepah lovi kobilice. Leti jako visoko in kriči s hripavim glasom. Pred Arabi ni nič boječ, ker vé, da mu nič žalega ne storé, so-vražnika pa kmalu prepozna in se ga zna ogibati.

Gnezdi sredi velicih gozdov v grezéh na drevesih. V jako zanikerno znošeno gnezdo položi 3 ali 4 bela jajca.

Iz gnezda vzeti mladiči in tudi sicer ujeti ibisi se navadijo na vsako hrano, posebno kruh jim gre v slast. Neizrečeno hitro postanejo domači in človeku privrženi, večkrat so celó sitni in nadležni, ker so človeku zmerom za petami.

94. Marabuj.

Tudi marabuj je velik gospod. Pri Indih uživa malo manjšo čast nego jo je užival ibis pri starih Egipčanih. V mnogoštevilnih razstavkah se moško in imenitno sprehajajo po vaséh in po mestih, postavajo po dvoriščih in pohajajo po hišah. Nihče jim nič žalega ne storí, vse se jim umika, ljudje iz spoštovanja, psi in druge živali pa iz straha pred strahovitim kljunom. Tudi jih varujejo postave. Človek, ki bi se predrznil ubiti marabuja, moral bi plačati 100 gold. kazni. Zato jim pa ulice in dvorišča čisté od nesnage, ki se povsod meče iz hiš. Hrane imajo dovolj, kajti Indi mrh ne zakopavajo in še celó siromašne ljudi po smrti kar naravnost v vodo pomečejo. Marabuji so prvi pri mrhovini in še le potem, ko so se oni nažrli, smejo pristopiti jastrebi in psi.

Že po zunanjej postavi mu je videti, da je štrkove rodovine, samo gola glava in gol vrat z grdim o njem visečim grbancem spominja na jastreba, s katerim se tudi vjema po nenasitnej požrešnosti. Koža na glavi in na vratu je rdečkasta. Perje je zgoraj črno-plavkasto ter se na hrbtu preliva na zeleno, spodaj je pa lepo belo. Veliko vrednost za lepotičje imajo krasna bela peresa na trtici. Visok je 16 decimetrov.

Marabujev je več vrst, ki so si pa vsi po postavi in vedenji jako podobni. Živé v Indiji, na Sumatri, Javi in v Afriki. V Indiji jih po nekterih krajih držé kakor pri nas domačo perotnino in to zarad dragocenih peres.

Gnezdi na drevji.

Marabuj je prevejan in pretkan, kakor kterakoli ptica. Kjer vidi, da ga ljudje pusté v miru, postane kmalu nadležen, drzovit berač, tam pa, kjer slutí, da strežejo po njem, ostane zmerom v takej daljavi, da ga zrno iz puške ne doseže.

O njegovej požrešnosti pravi Brehm, ki se je v Afriki seznanil s tem ptičem: Skoro gotovo je ni tako požrešne ptice, kakor je marabuj: Izvlekel sem mu iz grbanca cela goveja ušesa, cele noge s parklji vred in tako velike kosti, da jih noben drug ptič ne bi mogel pogoltniti. Videl sem, da je žrl s krvjo napojeno prst in pogoltnil v krvi namočeno cunj, in da je obstreljen potoma še pobral dober zalogaj. Enkrat sem opazoval 10 ali 12 marabujev, ki so v Belej reki ribe lovili. Enemu se je posrečilo, da je ujel veliko

ribo ter jo celo pogoltnil. Riba je bila še živa in se je premetavala v goltancu; ko drugi tovariši to vidijo, takoj jamejo posezati po srečnem lovcu in njegovem grbancu, poprej ni imel miru, da se je odstranil s svojim plenom. Moj služabnik je enemu marabuju s strelom zmrskal obe perotnici in eno nogo in je še živega prinesel na dvorišče, kjer so se ravno veliki jastrebi iz kože devali. Služabnik ga zažene enemu deraču, ptič se je takoj zgrudil na zemljo, ali vendar ga to ni motilo, da ne bi bil precej začel hlastno požirati velike kosove mesa, ki so ležali tod okoli.

Marabuja navadno vidimo po večih menažerijah.

Ljudje se radi ustavljajo pred njim, ker se jako smešno drži. Ves je podoben doslužnemu, nerodnemu, plešastemu in njergavemu uradniku v črnem fraku in belem brezrokavniku.

Živega marabuja je jako težko v roke dobiti. Najbolje to znajo Arabi, ki na dolg motvoz privežejo ovčjo nogo in jo vržejo med druge ostanke. Marabuj jo pogoltne in je ujet kakor riba na trneku (odici), kajti predno more kost izrigati, pograbi ga Arab.

93. Marabuj.

95. Flamingo.

Flamingo je spakasta prikazen, dolgovrati plavec na tankih in dolgoveznih nogah. Dasiravno v truplu ni veči od gosi, vendar je še črez 12 decimetrov visok. Kljun je debel, močan, na robéh nazobčan, njegova gornja čeljust je plošnata in sedi na globlje in širjej spodnjej kakor pokrovec; kljun je v sredi kljukasto doli zavít kakor bi bil prelomljen. Star flamingo je po glavi, vratu in hrbtu rožasto nadahnjen, po trebuhu pa čisto bel; perutnice so lepo rdeče kakor karmin, samo najdaljša peresa v kreljuti so črna. Kljun je poltne barve, na koncu je pa črn. Prednji trije prsti so, kakor sploh pri plavcih, zvezani s plavno mreno. Mladiči so beli.

Flamingo prebiva po deželah okoli Srednjega in Črnega morja, okoli Hvalinskega ali Kaspičnega in drugih azijskih jezer. Rad brodi po plitkih morskih bregovih, še rajše pa po slanih jezerih in močvirjih, na sladkih vodah se nikdar dolgo ne zadržuje.

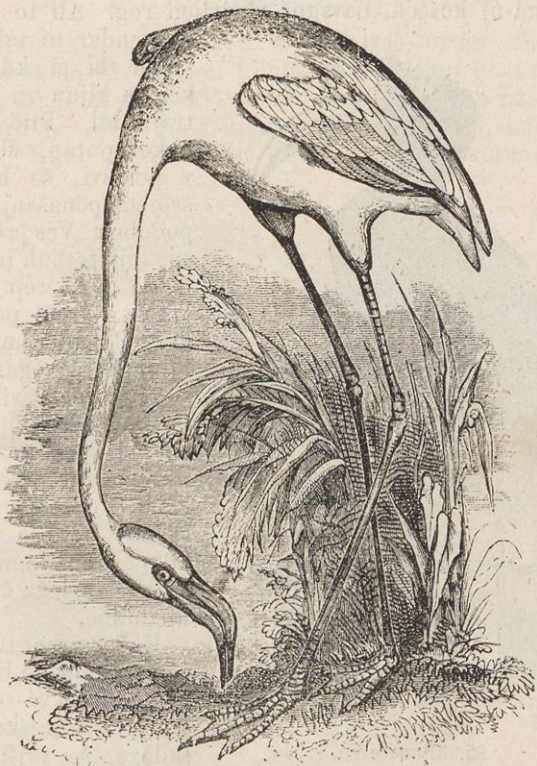
Flamingo je družén ptič, navadno jih je na stotine, večkrat pa tudi na tisoče skupaj. Kakor vojaki v vojski stojé v dolgih vrstah razpostavljeni, njihova žareča obleka jih potniku že od daleč naznanja. Flamingo počasno in premišljeno meri korake, kljun pa brodi po vodi ter izžmikuje iz blata polže, črve, ribje ikre, dobra je pa tudi ribica, ako mu pride pred kljun. Pri tem poslu zvije vrat tako, da je v vodi gornja čeljust spodaj, dolnja pa zgoraj in tako preceja blato. Ako pribrede v globoko vodo, splava in se sicer počasi ali prav dostojno giblje naprej. Speč stojí na enej nogi, vrat pa čudno zvije in vtakne kljun v perje na plečih.

Po noči in po dnevi je nekoliko izkušenih starcev na straži, ki družbi vsako sumnjivo prikazen hitro oznanijo. Flamingo je sploh jako plah in nezaupen, nikoli se ne ustavi na zaraslih ali s hosto opasanih vodah, temveč zmerom na čistinah, kjer ima na vse strani odprt razgled. Človek jih more le od daleč ogledovati; kakor se jim primakne bliže, vzdigne se vsa jata s hrumečim ploskanjem, postavijo se v red kakor divje gosí ali žrjavi in odleté z raztegnjenimi nogami in vratovi. Glasé se z neprijetnim krakanjem.

V plitkih vodah si nastrže z nogami blata in povodnega drača ter napravi kopico, polpeti decimeter nad vodo visoko. Zgoraj je kopica plošnata in izdolbena, globel je pa nemarno nastlana s suhim ločjem. Vá-njo znese samica dve ali tri

bela jajca. Starejši pisci so pripovedovali, da flamingo sedi na kopičastem gnezdju, kakor bi jahal, da mu namreč noge visé o straneh, kar pa ni res.

Flamingovo meso je prav tečno. Jezik in možgani so bili pa že pri starih Rimljanih čislani oblake. Ali lov je pri

94. Flamingo.

znanej opreznosti te ptice jako zamuden in otepalen, po dnevi jih že celó ni moči dobiti na strel, po noči prej.

Kakor je flamingo v prostosti boječ in previden, tako hitro se v sužnosti sprijazni s človekom in živi pri prikladnej hrani po več let. Tudi z drugimi pticami se dobročudni dolgin dobro pogaja.

96. Kljunorožec.

Kljunorožec je v mnogem oziru čuden in nenavaden svat. Posebno nas zbada v oči nespodobno velik, 3 decimetre dolg kljun, ki je na robéh nazobčan in kmalu od korena vpognjen. Pa kakor bi še ne imel dosti nositi, sedel mu je ná-nj koščén, navzgor vkrivljen rog. Ali to vse skup

95. Kljunorožec.

pa vendar ni tako težko, kakor bi si kdo mislil, ker je kljun in rog znotraj otel. Ptič je velik kakor puran, sicer je pa v postavi, še bolj pa v svojem ponašanji vranom podoben. Ves je črn, samo spodnji trebuh in noge so bele, beli rep je črno pasast, kljun pa rumenkast. Mladiči imajo raven kljun brez roga.

Ta ptica živi na Molučkih in Filipinskih otocih na pare. Časih se pa tudi nahaja v večih družbah. Po tleh nerodno skače, leti pa visoko in jako hrupno in močan glas se mu razlega črez hribe in doline.

Kakor vrani tudi on ne zameta nobene hrane, požrešno maši vá-se smokve, muškato ve oreške in druge sadove, še rajši pa davi miši, male puice, žabe,

kuščarje in žužke, in celó mrhovino vzame za ljubo. Človeku se nerad kaže, sosebno sit se skrbno skriva v goste krošnje visocih dreves, zato o njegovem dejanji in nehanji tudi malo vemo.

Za gnezdo si izbere duplo, ktero razširi z močnim kljunom, ako je treba. Ko je samica znesla jajca in na njih obse dela, zazida jo samec z blatom in jej pusti le toliko luknjo, da more skoz njo kljun pomaljšati in prejemati hrano, ktero

jej on donaša. V tem zaporu ostane tako dolgo, da so mladiči godni. Lahko si je misliti, koliko truda stoji samca, da preredi družico in mladino. Na zadnje neki tako shujša, da ga je samo perje in kosti.

97. Veliki tukan ali toko.

V Ameriki nadomeščajo kljunorožce drugi kljunaši s smešno dolgimi in velikimi kljuni. Imenujemo jih tukan e, največi med njim je toko. Velik je skoro kakor naš krokar (vran), črn je, samo na grlu in nad repom je bel, pod repom pa rdeč. Kljun je trikrat daljši od glave, na korenu debel,

96. Veliki tukan ali toko.

proti koncu pa od strani jako stisnjen, na robah nazobčan in narovašen. Pa pri vsej tej veličini je vendar lehák, ker so platnice tanke kakor papir za kvarte. Barve je pomarančaste, samo na zakrivljenem koncu je črn. Oko je rdeče.

Toko samotari po velikih braziljanskih gozdih, po odgojitvi mladih se pa tudi zbira v večje jate. Živahen je in zvedav, zraven pa spet jako pazljiv in nezaupen. Na zemljo hodi samo pit, sicer se pa skriva v goste krošnje in leta od drevesa do drevesa. Zagledavši kako ujedo se hitro zberó okoli nje ter jo s strašnim krikom poženó v beg. Deró se prav neprijetno, zlasti pred dežjem se radi glasé.

Tudi toko v hrani ni izbirčen, vsakoršni sadovi in zraven male živali so mu poglavitna hrana. Posebno rad neki razdira gnezda in krade iz njih jajca in mlade ptice, zato je strah in groza vsem manjšim pticam, ki se njegovemu strašanskemu kljunu tudi ustavljati ne morejo. Svoj plen vrže kvišku in ga potem spet prestreže v kljun. Pijoč vtakne kljun v vodo, ga napolni, potem vzdigne in zvijaje z vratom vodo po malem požira. Amerikanci ga imajo za pobožnega ptiča, in pravijo, da dela iz hvaležnosti do Boga čez vodo s kljunom križ, zato ga tudi imenujejo „Dios te de“, to je: „Bog ti plati“.

V najdeno duplo, ktero si za svojo potrebo uravná, znese dve beli jajci. Mladiči se kmalu operijo, ali kljun zažoltí še le v tretjem letu.

Tukani imajo okusno meso, zarad tega in tudi zarad lepega perja jih povsod zalezujejo. Indijani si iz njihovega perja delajo pokrivala za na glavo in tudi cele plašče. Ravno tako radi imajo povsod v Ameriki tukane po hišah, ker so jako kratkočasne in pametne ptice. Vedejo se ravno tako kakor udomačeni krokarji. Posebno mnogo si dadó opraviti s kuretino na dvorišči in kmalu si prilasté gospodarstvo nad vsemi živalimi, tudi nad psi in nad mačkami. Pri jedi je on povsod prvi, drugi morajo od strani gledati tako dolgo, da gospod tukan odstopi od sklede. Prepira med svojimi podložniki ne trpi, kdor noče ubogati, tega uč pokorščine s težkim kljunom.

98. Tkalec.

To in ono ptico smo že občudovali zarad posebne spretnosti, ki jo pokazuje v izdelovanji svojega gnezda. Častno smo omenili lastavico, pohvalili smo plašico ali remca in še marsiktero drugo ptico, ali še večí umetniki so neki majhni ptiči vrabčeve vrste, živeči v Afriki in južnej Aziji. Ti umetniki delajo gnezda iz protja, koreninic, vitkih vlaken ali travnih bilk, ktere prav umetno pretkó in spletó, da se jim človek

mora čuditi. Gnezda imajo mošnjato ali bučasto podobo s krajšim ali daljšim grlom, vhod je navadno spodaj na grlu ali pa tudi na strani. Nektera gnezda imajo notri posebno prekát za valečo samico in za samca, pri nekterih pa samec stanuje v posebnem gnezdu. Vse te ptice imenujemo tkalce.

Tkalci pripenjajo svoja gnezda najrajši na konec šibke, tanke vejice ali pa tudi na konec palmovega drevesa. Nektera

97. Tkalec.

so privezana na dolgem motvozu, druga pa spet visé med dvema vejicama kakor gugalica, vsa se pa veselo zibljejo pri najmanjšem vetru. Najrajši se naselijo na drevesa, ki svoje veje stegujejo nad kakovo brezno ali nad vodo, ondi je ptica s svojo družino najvarnejša. Po drevji namreč stikujejo lakomne opice, ki so vse naprežene na jajca in mlade ptice,

in tudi strahovite kače se iz ravno tistega hudobnega namena spenjajo na debla, ali tkalčevo gnezdo na tankejši tresočej se vejici je brez nevarnosti pred temi sovražniki. Ako tudi opica posegne po gnezdu, pošibé ali odlomijo se vejice, in sladkosneda pade v vodo.

Tkalci so jako družne ptice, redko kje je videti posamezna gnezda, navadno jih na enem drevesu visí po 20 in še več, da se celó močne veje šibé pod njihovo težo. Tkalec si namreč za vsako valitev dela novo gnezdo, zraven pa še zmerom visé stara od prejšnjih let.

Kakor je že bilo povedano, so tkalci v rodu z našim vrabcem in ščinkovcem. Imajo precej velik kopičast, malo zbočen kljun in dolge perutnice, nekteri so prav ponižno, drugi pa jako gizdavo oblečeni. Hranijo se z zrnjem, mladiče pa pitajo z vsakovrstnimi mrgolinci.

Med mnogimi ptiči tkalškega rokodelstva, omenimo samo: družnega tkalca ali republikanca iz južne Afrike. Velik je kakor naš kalin, perja je sivo-prstenege, po hrbtu je valovito progast, rep in perutnice so rjave.

98. Gnezdo družnega tkalca ali republikanca.

Znamenito pri tej ptici je to, da jih na stotine stanuje v gnezdih na enem drevesu pod eno streho, katero so si z združenimi močmi spleli okoli močne veje ali pa okoli celega debla. Streha in skupna gnezda pod njo so spletene od neke

slame z dolgo in trdno bilko. Streha je sprva majhna, samo za nekoliko gnezd umerjena, ali sčasoma se vedno povečava, ker se drugi pridružijo, in ker tudi stari za vsako valitev pod isto streho delajo nova gnezda.

Skupno gnezdo je s početka dolgo in ozko, podobno večej ali manjšej kopici slame, sčasoma pa gre v širjavo in je naposled podobno velikemu dežniku, pod katerim more 5 ali 6 mož vedriti. Od spodaj je skupno gnezdo podobno velikanskemu slamnatemu satovju, vsaka luknja vodi do hodnika, v katerem se vrsté na desno in levo gnezda posameznih parov, tako da je naselbina podobna velikemu mestu z mnogimi ulicami. Človek se mora čuditi, da ptica ne zgreši svoje ulice in svoje hiše. Vaillant je naštel pod enim še nedodelanim seliščem razen starih zapuščenih 320 gnezd, v vsakem en par ptic s 4 ali 5 mladiči, torej vsega skupaj okoli 1400 kljunov. Gnezdo je nazadnje, zlasti o deževji, tako teško, da se zruši.

Po valitvi se mlado in staro zgrne v mnogoštevilne jate, ki se klatijo s polja v polje in poljedelcem veliko škodo delajo.

V podobi 97. vidi se začetek skupnega gnezda, v podobi 98. je pa dodelano.

Tkalci pletó tudi v gajbi zaprti, zato jih ljubitelji ptičev tudi v Evropi radi drzé, dasiravno je njih petje malo vredno. Ako nima druge snovi, zaplete svojo obrito perje v mrežo svoje gajbice, ako mu pa človek dá volnatih nitek, vrvic ali trakov, zaplete v dveh ali treh dnéh steno 3 decimetre dolgo in široko tako gosto, da se skoz njo ne vidi. Ako so zaprti v dosti velikem prostoru, in ako imajo obilo pletilne snovi, napravijo si tudi mošnjato gnezdo.

99. Šivec.

S tkalcem se za prednost v umetnosti natéca šivec, ki svoj zarod pred opicami in drugimi neprijazniki skrije v zibko, visečo o tankejši mladiki. V gostem listji si namreč poišče pripraven list na koncu šibke vejice ter ga na obeh robéh na več mestih prebode s tankim kljunom. Potem si poišče kakovo nitko, bodisi kako vitko vlakno ali trak ličja, jo pretika križem v narejene luknjice in zvleče in stakne robova skupaj. Tako si sešije iz lista tulec, ki je za njegovo mladino dovolj čvrsta in dosti prostorna zibka. Večkrat si mora tudi sam s kljunom in s prsti sesvalkati in sprestiti nit iz semenske volne. Časih sešije tudi dva blizu skupaj stoječa

lista, ali pa si enega od drugod prinese. Narejeno zibko si potem umehča z volno in s perjem ter znese 3 ali 4 bela, rjasto pegasta jajca.

Šivec je majhen ptiček — velik kakor naš slavec — dolzega, tankega in ravnega kljuna. Po glavi je rdečkast,

99. Indijski šivec.

na plečih rumeno-zelenkast, spodaj bel, samo na prsih črno lisast, precej dolg rep in perutnice so rjave.

Prebiva v južnej Aziji po vrtih in goščavah. Hrani se z mrgolinci.

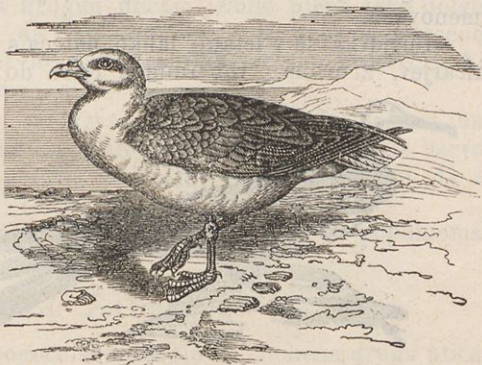
100. Strakoš.

Brodniki, ki po ledenih morjih zasledujejo kite in druge mastne velikane, imajo mnogo plavajočih in letečih spremljevalcev, ki komaj čakajo, da jim brodniki prepusté plen, s kterega so prej zgulili debelo tolščo. Posebno siten in neučakaven je strakoš, plovec, podoben zajetemu galebu račje velikosti. Kit še ni popolnoma mrtev, ko se požrešna drhal že zbira na njegovem truplu, trga velike kosove ž njega ter

se neprijetno kvakajoča prepira, odriva in puli za najmastniše zalogaje. Ta ptica je na žretje tako naprežena in tako silna, da se rajša dá s palico pobiti, nego da bi se umaknila in počakala, da bi jej človek prepustil ostanke svojega plena.

Strakoš je bel, na tilniku in na plečih je sivo-plavkast, perutnice so pa črnikaste. Ne predolgi rumeni kljun je proti koncu od strani stisnjen in gornja čeljust je kljukasta, tudi oko in noge so rumene.

Strakoš stanuje na pustih skalnatih otocih po vsem severnem Ledenem morji. Na kopnem je neroden in neukreten, toliko bolj domačega se pa čuti na morji. Tik nad vodo leta hitro, lepo in neutrujeno, naj bo vreme mirno ali viharo, morje gladko ali vzburkano. Lepo ga je gledati, kako spretno se zna ogibati gibajočim se valovom, človek zmerom misli, zdaj zdaj ga bode pokopal peneči val, ali strakoš se z valom vred vzdiguje in znižuje, zdaj polahko, zdaj hitro, kakor nanese morsko gibanje, in pobira iz valov vsakovrstne mehkužce in ribe. Čudovito je pri tej ptici to, da ima v želodcu zmerom pripravljene rumene ribje masti, ktero brizga na človeka ali sploh na vsacega neprijaznika, tudi mladiči v gnezdu se branijo s tem orožjem.

100. Strakoš.

Strakoš gnezdi v brezštevilnih družbah med razsednim skalovjem, po razpokah in luknjah, posebno na Islandu, Sv. Kildi, Grimzoji in na Špicbergih. Samica znese na gol kamen po eno, veliko belo jajce, ktero tudi samec pomaga valiti. Ob času valitve zgubi ptica vso plahost, tako da je skoro ni moči z gnezda spoditi, tudi s kamenjem ne. Brani se s tem, da smradno mast pljuje na človeka. Mladiči so jako debeli in mastni, ali smrdljivi, no siromašni prebivalci po teh otocih jih vendar jedó, zlasti si nasoljene spravljajo za zimo. Ljudje se na dolgih vrvéh spuščajo v strme propade; na samem Islandu jih vsako leto poberó 25—30.000, ali vendar

ni videti, da bi se njih število zmanjševalo, še zmerom več jih je, ker večina gnezd je na nepristopnih mestih. Jajca so užitna, in perje se tudi porabi.

Meseca kimovca gredó stari z doraslimi mladiči na široko morje.

101. Burjevka ali burnica.

Časih opazijo mornarji na širocem morji, kjer se okoli njih razgrinja vodena planjava, nad njimi pa razpenja neizmerni nebeški obok, dostikrat po 750 kilometrov daleč od suhe zemlje, mogočnega ptiča na dolzih kreljutih krožiti nad seboj; ure in ure se mirno vozi po zraku, zdaj se zapraši nad vodo, zdaj se spet vznáša nad oblake, potem kakor misel hitro zgine njihovim očém. To je burjevka, tudi fregatka imenovana.

Burjevka se v letanji lahko nateca s kraljem vseh perutničarjev, z orlom. Od ranega jutra do poznega večera ne-

101. Burjevka ali burnica.

prestano lahko leta nad morjem in kljubuje silnemu viharju. Zrak je njegov element, na zemljo se redkokedaj spusti in tudi na vodo ne seda, ker ne more plavati, dasiravno ima prste zvezane s plavno kožo. Od ravnih tal se ne more vzdigniti, človek ga tam lahko z rokami vjame. Zato navadno seda na drevesa ali na visoke čerí, od koder mu ni težko razgrniti peruti. Leteč striže z repom.

Burjevka je ptica dolzega škarjastega repa in velikanskih, ostro prirezanih perutnic, zato meri po dolgem črez 9 decimetrov, v širjavo pa zajame črez 18 decimetrov, in vendar

ptič tehta samo malo črez poldrugi kilogram. Noge ima jako kratke, plavna koža med prsti je izrezana; na dolgem ravnem kljunu ste obe čeljusti na koncu kljukasto vkrivljeni. Črnemu samcu se perje po hrbtu na zeleno spreminja, na grlu mu pa visí rdeča kožnata vreča, ki se letečemu ptiču z zrakom napolni. Samica je na vratu in po trebuhu bela.

Burjevka se nahaja nad vsemi morji vročih krajev. Preži na ribe, posebno na tako imenovano letečo ribo, ki se s sosebnimi dolgimi prsnimi plavutami vzdiguje nad vodo in celó nekoliko korakov daleč ž njimi premahlja po zraku. Te ribe opazi burjevka iz največje višave, privrši med nje in pograbi eno s kljunom ali pa tudi s kremplji, kakor prava ujeta. Ako ribe ni tako zgrabila, da bi jo lahko pogoltnila, izpusti jo iz kljuna, se vrže za njo in jo zopet ulovi. Ujedam je podobna tudi v tem, da drugim pticam jemlje plen; tako dolgo jih namreč preganja, da v stiski in strahu izrigajo pogoltnjene ribe. Požrešna kakor je, nažré se tudi morske mrhovine, ki jo najde na bregovih.

Iz vej in brstja zanikerno znošeno gnezdo postavi na drevo, ali pa tudi kar na skalo znese dve jajci poltne barve in rdeče pikasti. Gnezdiijo v družbi, valeča ptica se dá z roko prijati.

Mladiči ostanejo dolgo v gnezdu, predno se popolnoma operijo.

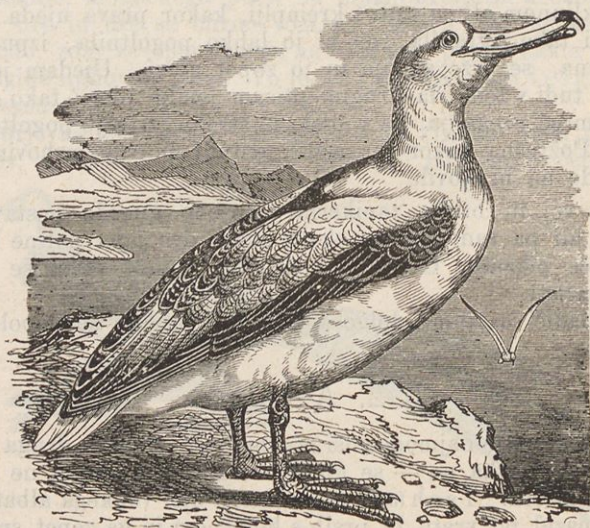
102. Albatros.

Albatros je najmogočniji zrakoplovec, nobena druga ptica — tudi burjevka ne — se gledé vstrajnosti v letanji ne more ž njim meriti. Tschudi je na morji ujel velikega albatrosa, ga namazal po vratu in prsih s kotranom in ga zopet spustil. Taisti ptič je potem šest dnij, po noči in po dnevi neprestano spremljeval ladijo in v teh dnéh je samo štirikrat zginil mornarjem iz vida, ali k večemu za eno uro. Zvečer v mraku so ga še videli nad seboj in jutranja straža ga je v prvem svitu zopet ugledala zmerom enako neutrujeno letečega. Še le sedmi dan v jutro je krenil v stran, in potem ga niso videli več. Ni torej čudo, da se je o albatrosu izcimila pravljica, da z razprostrtimi kreljutimi spí v zraku.

Albatros je velika ptica zajetnega trupla in kratkega debelega vratú; dolg je nad 12 decimetrov in tehta okoli 16 kilogramov. Ozke perutnice so jako dolge, kedar jih razgrne, meri v širjavo skoro 4 metre. Rumenkast kljun je

dolg in raven, od strani stisnjen, gornja čeljust je na koncu kaveljčasto zavita. Kratke plavne noge so poltne barve, sicer je ptica bela, samo perutnice so črne. Mladiči so po hrbtu rjavo lisasti.

Južna zemeljska poluta je domovina te morske ptice, zaletí se pa tudi proti severu, časih celó v Evropo, bolj pogostoma pa obiskuje severno stran Velicega ali Tihega oceana proti Kamčatki. Potniki pripovedujejo, da nobena ptica ne leta tako veličastveno in s tako lahkoto kakor albatros. Kakor strela hitro drsí nad vzdigajočimi se valovi, vznáša se v višavo, plava daleč na okoli, vsacih pet minut enkrat trenívši

102. Albatros.

s perutnicami. Ravno tako lepo in dostojno plava, le na suhem težko racá. Kedar se hoče vzdigniti iz morja, stéplje s kreljutimi in vihrá neko daljavo po vodi.

Albatros žré vsakovrstno mesnino, bodisi kakov morski mehkuž ali riba ali kitova mrha. Prežeč na odpadke spremlja ladije in jemlje plen slabšim tovarišem. Pri žretji je bedasto drzovit, ne zmeni se za nič. dá se z gorjačo pobiti in človek bi ga mogel z roko prijeti, ko bi se ne bal njegovega strahovitega kljuna. Lahko ga je ujeti na trnek (odico), ako se mu natakne ná-nj kaka mesnina za vado. Glas mu je neprijetno drčanje.

Albatros valí v družbi poletni čas, to je na južnej poluti meseca listopada in grudna. Za gnezdo si zgnete s prstí, listja in trave polpeti decimeter visoko, spodaj nad 18 decimetrov široko kopico in znese eno samo, pol kilograma težko jajce. Ko ima mladič nekoliko mescev, zapusté ga stari in pridejo še le prihodnjega listopada nazaj na isto mesto. Mladič neki še zmerom sedí v gnezdu in stari ga morajo siloma izriniti, da si popravijo gnezdo za novo valitev. Neverjetno je pa, kar trdijo nekteri, da mladič vse te mesece, ko nima starišev, nič ne jé, in da ga samolastna tolšča ohrani tako dolgo pri življenji.

Albatrosovo mesó je jako mastno in trdo, mornarji ga jedó samo v sili. Predno se pripravi za jed, mora en dan ali še več ležati v morskej vodi, ki mu vsaj nekoliko vzame zoperni okus.

103. Pingvin.

Z opisovanjem ptičev se približavamo h koncu. Zadnje tri podobe so čudne, nenavadne prikazni, v katerih je lepa ptičja postava več ali manj spačena. Kreljuti, glavni znak ptice, so krnjave, brez letalnih peres, žival se ž njimi ne more vzdigniti od tal, je torej vezana ali na vodo ali na kopno zemljo. Prvi je pingvin.

Pingvin je do 9 decimetrov visok plavec kratkih, do prstov pernatih, v guzi vsajenih nog, zato se drží popolnoma po koncu, še bolj kakor naš ponirek. Truplo se od debele guze proti glavi zožuje, ob stranéh mu visite kratki, z luskavim perjem obrasteni kreljuti, ki ste bolj plavutam kakor perutnicam podobni, in res vesla žival ž njima v vodi. Pingvin je po glavi in na grlu črn, rumena proga segajoča od oces nizdolu po vratu mu obrobkuje grlo, sicer je po plečih in po hrbtu zamolklo sivo-plavkast, spredaj pa svetlo-bel. Kljun ima dolg in tenak ali jako močan. Dobro rejen tehta okoli 16 kilogramov.

Pingvin oživlja v brezštevilnih množinah puste bregove in skalnate otoke v mrzlih pokrajinah južne polute. V dolzih nepreglednih vrstah stojé kakor vojaki drug pri družem, po starosti v razstavke razdeljeni. Od morja na suho ali s suhega do morja korakajo drug za drugim po lepo uglajenih stezah. Na suhem so jako neukretni, v sili se vržejo na trebuh, delajo z nogami in s kreljutimi, da pridrsé do vode, kjer so prav za prav domači.

Naš rojak Pirec, ki je tri leta živel na Pingvinskem otoku, piše o tej ptici kakor samovidec: „Pingvin je povodna ptica, ki ne more leteti. Šest mesecev, to je po zimi, živi v vodi in ves ta čas ne pride na kopno, gotovo je, da se po 40 mirijametrov oddalji od suhega. Spomladi, to je meseca kimovca, se pa vsako leto pokažejo v brezštevilih krdelih na otoku ter se v razstavkah na tisoče razdelé po gnezdiščih. Gnezda delajo na tléh, ali tako, da jih skoro ni moči od zemlje razločiti. Okoli 22. kimovca začno nesti jajca, navadno

103. Pingvin.

dve do štiri v vsako gnezdo. Ako se jim jajca odvzemó, nesó drugič in tretjič tako dolgo, dokler ne opešajo. Štiri pingvinova jajca odtehtajo 11 kurjih. Užitna so, toda beljak se ne skuha tako trdo kakor pri kurjem jajci, in rumenjaki je bledejši. 29., 30. kimovca in 1. vinotoka sem poslal tri delavce jajec pobirati, in nabrali so jih 15.000. Več mesecev so se ljudje preživili skoro samo z jajci, z ostankom sem svinje pital. Od 2. vinotoka dalje smo pustili jajca pri miru, in za 40 dnij je na otoku vse gomazelo pingvinovih mladičev, ki se izmed 10 do 15 dnij stari pobirajo in jedó. Užitni so pa samo do meseca svečana, ker potem že hodijo v vodo

in dobé zopern okus po ribjej masti. Leto in dan stare ptiče, ki so eno zimo bili na morji, mogel bi pa človek jesti samo v največej sili. Meseca svečana in sušca se brijejo; tačas je otok poln njihovega perja, v prav kratkem času si ga človek lahko nabere za veliko posteljo. V malem travnu zapusté otok in gredó do kimovca zimovat na široko morje, samo nekteri starci ostanejo, ki po zimi drug za drugim odmirajo. Ob času, ko na otoku stanujejo, večidel mirno sedé na gnezdih, proti večeru in potem blizu do tretje ure v jutru

se strahovito grdo deró, po dnevi spé ali pa tudi po morji plavajo, sosebno radi se sučejo po razburkanih valovih. Togotni so in svadljivi, dostikrat se primeri, da se dva tako dolgo bijeta, da oba krvava in vsa ranjena mrtva obležita. Vsled tacih bojev je med njimi tudi mnogo slepih. Meseca kimovca pridejo jako tolsti na kopno, iz njihove tolšče se dobiva neko olje, ki se rabi kakor ribja mast. Pingvini se hranijo z ribami in z mehkužci.

Po letu, ko so na suhem, lahko dolgo časa stradajo; znano mi je, da pingvini po 30 dnij niso dobili jesti, samo z morsko vodo so jih vsaki dan polivali. Prijeti se ne dadó, branijo se s kljunom in sovražniku zadavajo boleče rane.“ —

Tako naš rojak. Od drugih potnikov vemo, da o valitvi gnezda nikoli oba ne zapustita, ker sicer bi jima ta ali oni sosed jajca ukradel in sebi podvrigel. Večidel sedí samica, samec pa zraven nje, ako ni na morje šel živeža iskat za njo in zá-se. Smešno je, kako stari pitajo mladiče. Stari se postavi pred mladega, vzdigne glavo in se jame na vse grlo dreti, potem se nagne k mlademu, zine kolikor more široko, mladi pa potakne svoj kljunček noter in sreblje kakor bi sesal.

Na pingvinovih gnezdiščih se je v stoletjih nakupičilo toliko pingvinovega blata, da po nekterih krajih 19 metrov na debelo leží. To ptičje blato se imenuje gvano in je izvrsten gnoj, zato so ga že pred več leti začeli voziti v Evropo, zlasti na Angleško.

104. Alk.

Še v začetku tekočega stoletja je živel v Severnem morji ptič, ktereга je pa dandanes skoro gotovo treba izbrisati iz števila živečih evropskih ptičev, to je namreč alk. Iz pisanih in ustmenih poročil vemo, da je bil alk v prejšnjih časih na severnej poluti ravno tako navaden ptič, kakor je pingvin še dandanašnji na južnej. Na tisoče so jih na en dan potolkli evropski kitolovci in siromašni prebivalci severnih otokov ter odvaževali polne čolne alkovih jajec. Neletečemu in težkonogemu alku torej pri tacem strahovitem preganjanji ni bilo mogoče se vzdržati, njihovo število se je manjšalo od leta do leta. Še leta 1813. so jih na Islandu polovili lepo število, leta 1830. so jih dobili 20, leta 1831. pa 24 in potem še vsako leto po nekoliko. Zadnja dva, za ktera se gotovo vé, sta bila ujeta leta 1844., potem ni bilo več duha ne sluha o njem. Ptica, ki časih ni imela nobene cene, je zadnje čase

postala jako imenitna, in muzeji so jo za dragi denar kupovali. Koži od zadnjih dveh ste bili prodani za 60 tolarjev.

Alk je bil ptič gosje velikosti, soroden s pingvinom. Zarad kratkih prav na koncu trupla vzraslih nog je hodil po koncu, v kratkih perutnicah je sicer imel letalna peresa,

no kreljuti so bile tako slabe in krnjave, da ni mogel letati. Imel je visok ali ozek, precej dolg in povprek brazdast kljun, zgoraj je bil črn, spodaj pa bel in svetel kakor svila, tudi črez kreljuti je imel belo progo.

Alk je bil izvrsten plovec in potaplja-vec, večidel je bival na morji, samo po noči in ob valitvi je zahajal na kopno. Hranil se je z ribami, človeka se ni bal, bil je vprav bedasto zaupen, ako mu je človek kazal ribo, prišel je po njo in se je dal z roko ujeti, ravno taprevelika zaupnost je bila njegova nesreča. Na kopnem je delal drobne sto-

104. Alk.

pinje; če je tudi hitel na vso moč, dohajal ga je človek vendar lahko. V nevarnosti se je najraje prekucnil s skale v morje, če pa to ni bilo mogoče, trkaljal se je po pečevji do vode.

Na goli kamen je znesel eno jako veliko pisano jajce. Mladič je šel kmalu na morje.

105. Kivij.

Opis ptičev končamo s pošastno prikaznijo, s kivijem. Ptič, velik kakor majhen puran, stoji na tršatih nogah in se

nosi po koncu. Kreljuti so se skrčile v prav kratke okrnjeke in so skrite v rahlem, razčehanem, žimastem perji, ki pokriva celo zavaljeno truplo. Kljun je nespodobno dolg in tenak, skoro ibisovemu ali škurhovemu podoben; repa nima.

To strašilo je doma v Novej Zelandiji, od koder je Bracley leta 1812. prvega prinesel v Evropo. Po dnevi se

plah skriva po goščavah ali pa žedí v luknji, ki si jo je izkopal pod koreninami kacega drevesa. Po noči zapustí skrivišče, pobira žužke, črve in semenje in zabada

dolgi kljun v mehko zemljo kakor naše sljuke. Lové ga po noči pri bakljah z rokami ali pa s psi.

Lovec oponaša njegov glas, s tem privabi ptiča in ga z bakljinim

svitom tako zbega, da ga lahko s palico pobije. Lové ga pa zarad mesá in perja, ktero ondotni glavarji nosijo za največo gizdo.

Kivij znese v luknjo pod drevesom eno samo jajce. Pri tolikem preganjanji in pri tako slabem plodenji si je lahko misliti, da ga bodo v kratkem času popolnoma zatrli.

V Londonu živé kiviji že mnogo let v sužnosti.

105. Kivij.

Imenik

v tem zvezku opisanih ptičev z dodanimi nemškimi in
latinskimi imeni.

	Stran
Albatros; Kapschaf; Diomedea exulans	279
Alk veliki; grosser Alk; Alca impennis	283
Arara dolgorepi; langschwänzige Arara o. Macao; Macrocerus Macao	244
Bankivka (kokoš); Bankivahuhn; Gallus Bankiva	25
Belič, glej mali potapljavec	235
Belorepec, glej postojna	171
Belorepka; grauer Steinschmätzer; Saxiola oenanthe	77
Beloritka, glej belorepka	77
Bezgavka (senica); Bartmeise; Parus biarmicus	99
Biserka; Perlhuhn; Numida meleagris	45
Blask, glej krivokljun	86
Bobnarica; Rohrdommel; Ardea stellaris	201
Borovnjak, glej brinovka	104
Bradač, glej sér	173
Branjug, glej brinovka	104
Bregulja; Uferschwalbe; Hirundo riparia	63
Brezovček; Birkenzeisig, Leinfink; Fringilla linaria	71
Brinovka; Wachholderdrossel, Krammetsvogel; Turdus pilaris	104
Brglez, glej brlez	140
Brlez; Spechtmeise, Kleiber; Sitta europaea	140
Brojica ali brolica; Zaungrasmücke, Müllerchen; Sylvia garrula	86
Bubuj, glej velika uharica	109
Bud, glej udeb	139
Bukač, glej bobnarica	201
Bukavec, glej bobnarica	201
Burjevka; Fregattenvogel; Tachypetes aquilus	278
Burnica, glej burjevka	278
Butej, glej udeb	139
Capovoznik, glej mokož	224
Carar; Misteldrossel; Turdus viscivorus	103
Cikovt; Singdrossel; Turdus musicus	104
Cipa mala; Wiesenpieper; Anthus pratensis	116
Cipa poljska; Brachpieper; Anthus campestris	116
Cipa velika; Baumpieper; Anthus arboreus	115
Cipa vodna; Wasserpieper; Anthus aquaticus	116
Čaplja bela mala; kleiner Edelreiher; Ardea garzetta	201
Čaplja bela velika; grosser Edelreiher; Ardea alba	200
Čaplja čopasta; Schopfreiher; Ardea comata	203
Čaplja nočna, glej kvakač	203

	Stran
Čaplja rjava; Purpureiher; <i>Ardea purpurea</i>	200
Čaplja siva; grauer Fischreiher; <i>Ardea cinerea</i>	197
Čapljica; Zwergreiher; <i>Ardea minuta</i>	203
Čibes, glej priba	209
Čigra bela; gemeine Seeschwalbe; <i>Sterna hirundo</i>	229
Čigra črna; schwarze Seeschwalbe; <i>Sterna nigra</i>	230
Čizek; Zeisig; <i>Fringilla spinus</i>	70
Čoketa; Bruchwaldschnepfe; <i>Scolopax major</i>	206
Čopka (senica); Schopfmeise; <i>Parus cristatus</i>	99
Črnelka, glej pogorelček	76
Črnoqlavka; Mönch, Schwarzblättchen; <i>Sylvia atricapilla</i>	85
Čuk; Steinkauz, Leichenhuhn; <i>Athene noctua</i>	194
Detal mali; kleiner Buntspecht; <i>Picus minor</i>	148
Detal srednji; mittlerer Buntspecht; <i>Picus medius</i>	148
Detal troprsti; Dreizehenspecht; <i>Picus tridactylus</i>	149
Detal veliki; grosser Buntspecht; <i>Picus major</i>	147
Deževnik, glej prosenka	211
Dlesk; Kernbeisser; <i>Coccothraustes vulgaris</i>	79
Dolgorepka (senica); Schwanzmeise; <i>Parus caudatus</i>	99
Dolgorepka, dolgoreplja (raca); Spiessente; <i>Anas acuta</i>	35
Droplja mala; Zwergtrappe; <i>Otis tetrax</i>	227
Droplja velika; Trappe; <i>Otis tarda</i>	225
Drozd beli; Weindrossel; <i>Turdus illiacus</i>	105
Drozej, glej drozd	105
Drozeg, glej cikovt	104
Drozeg plavi; Blaumerle, einsamer Spatz; <i>Petrocincla cyanea</i>	106
Drškač, glej carar	103
Dular, glej prodnik	212
Duplar; Hohltaube; <i>Columba oenas</i>	29
Fazan navadni; gemeiner Fasan; <i>Phasianus colchicus</i>	49
Fazan srebrni; Silberfasan; <i>Phasianus nycthemerus</i>	52
Fazan zlati; Goldfasan; <i>Phasianus pictus</i>	52
Flamingo; rosenrother Flaming; <i>Phoenicopterus roseus</i>	268
Gaga; Eidergans; <i>Somateria mollissima</i>	36
Galeb; Lachmöve; <i>Larus ridibundus</i>	228
Gavec, glej priba	209
Gavek, glej priba	209
Golob divji; Feldtaube; <i>Columba livia</i>	28
Golob selec; Wandertaube; <i>Columba migratoria</i>	30
Golob skalni, glej golob divji	28
Golobar, glej kragulj	186
Gos divja ali siva; Graugans; <i>Anser cinereus</i>	39
Gos njivska; Saatgans; <i>Anser segetum</i>	41
Grbež; kleine Bekassine, Moorschnepfe; <i>Scolopax gallinula</i>	206
Griljec, griljček; Hirngrille, Girlitz; <i>Fringilla serinus</i>	71
Grivar; Ringeltaube; <i>Columba palumbus</i>	28
Grivnjač, glej grivar	28
Grlica; Turteltaube; <i>Columba turtur</i>	29
Grlica laška; Lachtaube; <i>Columba risoria</i>	30
Hareč, glej kosec	223
Hariš, glej kosec	223
Hortolan, glej strnad vrtni	73
Hrastar, glej kosec	223

	Stran
Hubkač, glej udeb	139
Hudournik navadni; Mauerschwalbe, Segler; Cypselus apus	64
Hudournik planinski; Alpensegler; Cypselus melba	65
Ibis; geheiligter Ibis; Ibis religiosa	264
Ilovščica, glej šmarnica	76
Jareb gozdni; Haselhuhn; Tetrao Bonasia	158
Jareb planinski, glej jareb snežni	160
Jareb rdeči, glej jareb gozdni	158
Jareb skalni; Steinhuhn; Perdix saxatilis	159
Jareb snežni; Schneehuhn; Lagopus alpinus	160
Jarebica poljska; Rebhuhn; Perdix cinerea	156
Jastreb beloglavi; weissköpfiger Geier; Vultur fulvus	179
Jastreb rjavi; brauner Geier, Kuttengeier; Gyps cinereus	179
Kačar; Schlangenbussard; Circaetos gallicus	185
Kakadu; rumenočopasti; gelbschöpfiger Kakadu; Cacatua sulphurea	245
Kalandra; Kalandlerlerche; Alauda calandra	95
Kalin; Gimpel; Fringilla pyrrhula	77
Kameničar; Steindrossel, Steinröthel; Petrocincla saxatilis	105
Kanarec, kanarček; Kanarienvogel; Fringilla canaria	238
Kanja navadna; Mäusebussard; Buteo vulgaris	183
Kanja koonoga; Rauhfußbussard; Buteo lagopus	185
Kavka; Dohle; Corvus monedula	130
Kavka planinska; Alpendohle, Schneedohle; Pyrrhocorax	135
Kazuar; Kasuar; Casuarius indicus	255
Kivij; australischer Kiwi, Schnepfenstrauss; Apteryx australis	284
Klesk, glej krekovt	134
Klinkač; Schreiadler; Aquila naevia	171
Kljunač, glej sljuka	203
Kljunorožec; Nashornvogel; Buceros rhinoceros	270
Kluk, glej bobnarica	201
Kobilar; Goldamsel, Pirol; Oriolus galbula	109
Kokica; Klipjenuhn; Rupicola crocea	263
Kokoš domača, klej kura	24
Kokošar, glej kragulj	186
Kokoška vodna, glej liska	221
Kolibrij gizdavi; prächtiger Honigkolibri; Mellisuga magnifica	247
Kolibrij navadni; gemeiner Kolibri; Trochilus colubris	249
Komatar; Ringdrossel; Turdus torquatus	105
Kondor; Kondor; Sarcorhamphus Gryphus	249
Konopljenka, glej repnik	71
Konopljičica, glej brezovček	81
Kos; Schwarzdrossel, Amsel; Turdus merula	101
Kos kameni, glej kameničar	105
Kos planinski, glej kavka planinska	135
Kos povodni; Wasseramsel; Cinclus aquaticus	106
Kosec; Wachtelkönig; Rallus crex	223
Kotorna, glej jareb skalni	159
Kovaček; Weidenlaubsänger, Fitis; Ficedula trochilus	83
Kozača, glej uralska sova	196
Kozica; Bekassine, Heerschnepfe, Himmelsziege; Scolopax gallinago	206
Kragulj; Hühnerhabicht; Astur palumbarius	186
Kraljiček; Goldhähnchen; Regulus ignicapillus	90
Kramparica, glej kavka planinska	135

	Stran
Krehlja; Krickente; <i>Anas crecca</i>	35
Krekovt; Tannenheher; <i>Nucifraga caryocatactes</i>	134
Krevs, glej kosec	223
Krivokljun mali; Fichtenkreuzschnabel; <i>Loxia curvirostra</i>	86
Krivokljun veliki; Kiefernkreuzschnabel; <i>Loxia pytiopsittacus</i>	88
Krokar; Rabe, Kohlrabe; <i>Corvus corax</i>	124
Kukavica; Kuckuck; <i>Cuculus canorus</i>	151
Kulik, glej prilivka	211
Kura domača; Haushuhn; <i>Gallus domesticus</i>	24
Kvakač; Nachtreiher; <i>Ardea nycticorax</i>	203
Labud črni; schwarzer Schwan; <i>Cygnus atratus</i>	55
Labud črnorati; schwarzhalsiger Schwan; <i>Cygnus nigricollis</i>	55
Labud grbec; Höckerschwan; <i>Cygnus olor</i>	53
Labud pevec; Singschwan; <i>Cygnus musicus</i>	54
Lanj, glej lunj	188
Lastavica domača; Rauchschwalbe; <i>Hirundo rustica</i>	62
Lastavica hišna; Hauschwalbe; <i>Hirundo urbica</i>	62
Lastavica kmetska, glej lastavica domača	62
Lastavica mestna, glej lastavica hišna	62
Legat; Bienenfresser; <i>Merops apiaster</i>	118
Leščarka, glej jareb gozdni	158
Ligarica, glej gos njivska	41
Lipek, glej šmarnica	76
Lirorepec; Leierschwanz; <i>Maenura superba</i>	258
Liska; Blässhuhn, Wasserhuhn; <i>Fulica atra</i>	221
Lišček; Stieglitz; <i>Fringilla carduelis</i>	69
Lopatka; Löffelreiher; <i>Platalea leucorodia</i>	220
Lunj; Sumpfwiehe; <i>Circus aeruginosus</i>	188
Lužar; Pfuhlschnepfe; <i>Limosa aegocephala</i>	212
Mahavka, glej galeb	228
Marabuj; Marabustorch; <i>Ciconia Marabu</i>	266
Martinec; Wasserläufer; <i>Totanus glotis</i>	212
Menišček; Tannenmeise; <i>Parus ater</i>	99
Mišar, glej kanja	183
Mogilnik, glej zlati orel	170
Mokosevka; glej postolka	182
Mokož; Wasserralle; <i>Rallus aquaticus</i>	224
Mokožka; Sumpfhuhn; <i>Ortygometra porzana</i>	223
Mršnjik, glej jastreb beloglavi	179
Muhar belovrati; Halsbandfliegenfänger; <i>Muscicapa albicollis</i>	115
Muhar črnoglavi; Trauerfliegenfänger; <i>Muscicapa atricapilla</i>	114
Muhar veliki ali sivi; grauer Fliegenfänger; <i>Muscicapa grisola</i>	114
Muhavec, glej muhar	114
Musa; Sumpfmiese; <i>Parus palustris</i>	99
Muteč, glej udeb	139
Nesit, glej pelikan	235
Nikavec; Bergfink; <i>Fringilla montifringilla</i>	69
Noj; Strauss afr.; <i>Struthio Camelus</i>	251
Odap, glej udeb	139
Olšica, glej čizek	70
Oplonaševac; Spottdrossel; <i>Mimus polyglottus</i>	261
Orel kraljevi; Königsadler; <i>Aquila imperialis</i>	170
Orel planinski; Steinadler; <i>Aquila fulva</i>	168

	Stran
Orel ribji; Flussadler, Fischadler; Pandion haliaetos	172
Orel ruski, glej klinkač	171
Orel zlati; Goldadler; Aquila chrysaetos	170
Osar, glej sršenar	185
Ostriž; Lerchenfalk, Baumfalk; Falco subbuteo	183
Ostroglež, glej strnad beli	73
Palček; Zaunkönig; Troglodytes parvulus	88
Papiga amazonska; Amazonenpapagei; Psittacus amazonicus	243
Papiga siva; grauer Papagei, Jako; Psittacus Erithacus	243
Pastirica bela; weisse Bachstelze; Motacilla alba	91
Pastirica rumena; gelbe Bachstelze; Motacilla sulphurea	93
Pav; Pfau; Pavo cristatus	46
Pegam; Seidenschwanz; Bombycilla garrula	117
Pegat; Perlhuhn; Numida meleagris	45
Pegulica, glej priba	209
Pelikan; Pelikan; Pelecanus onocrotalus	235
Penica vrtna; Gartengrasmücke; Silvia hortensis	86
Penica pisana; Sperbergrasmücke; Sylvia nisoria	86
Petelin, glej kura	24
Petelin divji; Urhuhn, Auerhuhn; Tetrao urogallus	161
Pevka; Alpenflüevogel; Accentor alpinus	96
Pezdečivka; Sumpfmiese; Parus palustris	99
Pingvin; Fettgans, Pingvin; Aptenodytes patagonica	281
Pinoža, glej nikavec	69
Pipulica, glej priba	209
Pižmarica; Bisamente; Anas moschata	35
Plašica; Beutelmeise; Parus pendulinus	100
Plavček; Blaumeise; Parus coeruleus	98
Plazirec; Baumläufer; Certhia familiaris	142
Plevica; Sichler; Ibis falcinellus	208
Plezavček, glej plazirec	142
Pliska, glej pastirica	93
Podgrivka, glej bregulja	63
Podhujka; Nachtschwalbe, Ziegenmelker; Caprimulgus europaeus	65
Podlesk, glej jareb gozdni	158
Pogorelec; Gartenrothschwanz; Sylvia phoenicurus	76
Polojnik; Strandreuter; Himantopus rufipes	211
Ponirek čopasti; gehäubter Steissfuss, Lappentaucher; Podiceps cristatus	231
Ponirek mali; kleiner Steissfuss; Podiceps minor	231
Popkar, glej kalin	77
Postojna; Seeadler; Haliaetos albicilla	171
Postolka; Thurfalke; Falco tinnunculus	182
Potaplavec mali; kleiner Sägetaucher; Mergus albellus	235
Potaplavec srednji; mittlerer Sägetaucher; Mergus serrator	235
Potaplavec veliki; grosser Sägetaucher; Mergus merganser	235
Prepelica; Wachtel; Coturnix dactylisonans	145
Priba; Kibitz; Vanellus cristatus	209
Prilivka; Triel; Oedienemus crepitans	211
Prodnik; Strandläufer; Tringa canutus	212
Prosenka; Goldregenpfeifer; Charadrius pluvialis	211
Prusnik; Schwarzkehlchen; Saxicola rubicola	77
Puran; Truthan, Indian; Meleagris gallopavo	41

	Stran
Raca divja navadna; Stockente, Wildente; <i>Anas boschas</i>	32
Raca turška, glej pižmarica	35
Rajčica; Paradiesvogel; <i>Paradisea apoda</i>	257
Rdečerepka, glej pogoreleček	76
Reglja; Knackente; <i>Anas querquedula</i>	35
Remec, glej plašica	100
Repaljsica; Braunkehlchen; <i>Saxicola rubetra</i>	76
Repnik; Bluthänfling; <i>Fringilla cannabina</i>	71
Republikanec, glej družni tkalec	272
Ribič, glej čigra	229
Roda, glej štrk	217
Ruševac; Birkhuhn; <i>Tetrao tetrix</i>	165
Senica velika; Kohlmeise; <i>Parus major</i>	96
Sér; Bartgeier, Lämmergeier; <i>Gypaetos barbatus</i>	173
Skobec; Sperber; <i>Astur nisus</i>	188
Skovik; Zwergohreule; <i>Ephialtes scops</i>	195
Slapnik; Polartaucher; <i>Colymbus septemtrionalis</i>	233
Slavec mali; Nachtigall; <i>Lusciola luscinia</i>	80
Slavec veliki; Sprosser; <i>Lusciola philomela</i>	83
Sljuka; Waldschnepfe; <i>Scolopax rusticola</i>	203
Smijačica; Lachtaube; <i>Columba risoria</i>	30
Smolnica, glej brinovka	104
Smrdat, glej udeb	139
Smrdela, glej udeb	139
Smerdojerica, glej udeb	139
Smrdokavra, glej udeb	139
Smrdovranka; Blauracke, Mandelkrähe; <i>Coracias garrula</i>	122
Sokol hostni, glej sokol selec	180
Sokol selec; Wanderfalk; <i>Falco peregrinus</i>	180
Sokol sivi, glej sokol selec	180
Sokolič; Zwergfalke, Merlin; <i>Falco aesalon</i>	183
Sóp, glej sér	173
Sova lesna; Waldkauz; <i>Syrnium aluco</i>	194
Sova pegasta; Schleiereule; <i>Strix flammea</i>	192
Sova uralska; Habichtseule; <i>Uula uralensis</i>	196
Sovjak, glej velika uharica	190
Splinec; Kornweih; <i>Circus cyaneus</i>	188
Sraka; Elster; <i>Corvus pica</i>	131
Srakoper črnočeli; grauer Würger; <i>Lanius minor</i>	113
Srakoper rjavi; rothrückiger Würger, Dorndreher; <i>Lanius collurio</i>	110
Srakoper rjoglavi; rothköpfiger Würger; <i>Lanius rufus</i>	112
Srakoper veliki; grosser Würger; <i>Lanius excubitor</i>	112
Sršenar; Wespenbussard; <i>Pernis apivorus</i>	185
Strakoš; arktischer Sturmvogel; <i>Procellaria glacialis</i>	276
Strelcar, glej polojnik	211
Strgar, glej kosce	223
Strnad beli; Schneeammer, Spornammer; <i>Emberiza nivalis</i>	73
Strnad mali; Zippammer; <i>Emberiza cia</i>	73
Strnad rumeni; Goldammer; <i>Emberiza citrinella</i>	72
Strnad trstni; Rohrammer, Rohrspatz; <i>Emberiza schoeniclus</i>	73
Strnad veliki; Grauammer; <i>Emberiza miliaria</i>	73
Strnad vrtni; Gartenammer, Ortolan; <i>Emberiza hortulana</i>	73
Strus, glej noj	251

	Stran
Stržek, glej palček	88
Svadljivec, glej togotnik	212
Ščinkovec navadni; Bauchfink, Edelfink; <i>Fringilla coelebs</i>	66
Ščinkovec planinski; Schneefink; <i>Fringilla nivalis</i>	69
Šivec; indischer Schneidervogel; <i>Orthotomus longicauda</i>	275
Škarjavec, glej ruševac	165
Škarnjek; Gabelweih; <i>Milvus regalis</i>	188
Škorec; Staar; <i>Sturnus vulgaris</i>	136
Škorec planinski, glej kavka planinska	135
Škratec, glej skovik	195
Škrjanec čopasti; Haubenlerche; <i>Alauda cristata</i>	95
Škrjanec gorski; Heidelerche, Baumlerche; <i>Alauda arborea</i>	95
Škrjanec laški, glej kalandra	95
Škrjanec poljski; Feldlerche; <i>Alauda arvensis</i>	94
Škrlec, glej škrjanec poljski	94
Škurh; Brachvogel; <i>Numenius arquata</i>	206
Šmarnica; Hausrothschwanz; <i>Sylvia tithys</i>	76
Šoga; Holzheher, Eichelheher, Nussheher; <i>Garrulus glandarius</i>	133
Šoja, glej šoga	133
Štiglec, glej lišček	69
Štorklja, glej štrk	217
Štrk beli; weisser Storch; <i>Ciconia alba</i>	217
Štok, glej štrk	217
Štular, glej polojnik	211
Svrljuga, glej škrjanec čopasti	95
Taščica; Rothkehlchen; <i>Sylvia rubecula</i>	74
Taščica plava; Blaukehlchen; <i>Sylvia suecica</i>	76
Tkalec družni; geselliger Webervogel, Republikaner; <i>Ploceus socius</i>	272
Togotnik; Kampfhahn; <i>Machetes pugnax</i>	212
Toko; grosser Pfefferfresser, Toco — Tukan; <i>Rhamphastus Toco</i>	271
Tonovščica, glej galeb	228
Trstnica; Rohrsänger; <i>Sylvia arundinacea</i>	86
Tukalica; Teichhuhn, grünfüssiges Rohrhuhn; <i>Gallinula chloropus</i>	222
Udeb; Wiedehopf; <i>Upupa epops</i>	139
Udob, glej udeb	139
Udod, glej udeb	139
Udova; Paradieswitwe; <i>Vidua paradisica</i>	260
Uharica mala; Waldohreule, kleine Ohreule; <i>Aegolius otus</i>	192
Uharica močvirna; Sumpfhohreule; <i>Aegolius brachyotus</i>	192
Uharica velika; Uhu, grosse Ohreule; <i>Bubo maximus</i>	190
Vijoglavka; Wendehals; <i>Lynx torquilla</i>	149
Vivek, glej priba	209
Vizbec, glej strnad mali	73
Vjer, glej uharica velika	190
Vodomec; Eisvogel; <i>Alcedo ispida</i>	120
Vrabec domači; Haussperling; <i>Fringilla domestica</i>	56
Vrabec poljski; Feldsperling; <i>Fringilla montana</i>	59
Vrabec trstni, glej strnad trstni	73
Vran, glej krokar	124
Vran morski mali; kleiner Seerabe, Wasserrabe; <i>Carbo graculus</i>	235
Vran morski veliki; Cormoran, Scharbe; <i>Carbo cormoranus</i>	233
Vran nočni; glej kvakač	203
Vrana črna; schwarze Krähe; <i>Corvus corone</i>	129

	Stran
Vrana planinska; Alpenkrähe, Steinkrähe; <i>Fregillus graeculus</i>	135
Vrana poljska; Saatkrähe; <i>Corvus frugilegus</i>	129
Vrana siva; Nebelkrähe; <i>Corvus cornix</i>	128
Vrana zelena, glej zlatovranka	122
Vrtnik; Gartenlaubsänger, Bastardnachtigall; <i>Ficedula hippolais</i>	84
Vrtoglavka, glej vijoglavka	149
Vuga, glej kobilar	109
Zeba, glej ščinkovec	66
Zelenec; Grünhänfling, Grünling; <i>Fringilla chloris</i>	79
Zlatovranka; Blauracke, Mandelkrähe; <i>Coracias garrula</i>	122
Zvrzek; glej brezovček	71
Žabodér, glej bobnarica	201
Žabogólt, glej štrk	217
Žerjav; Kranich; <i>Grus cinerea</i>	213
Žličarica; Löffelente; <i>Anas clypeata</i>	35
Žličarka; Löffelreiher; <i>Platalea leucorodia</i>	220
Žolna črna; Schwarzspecht; <i>Picus Martius</i>	146
Žolna siva; Grauspecht; <i>Picus canus</i>	147
Žolna zelena; Grünspecht; <i>Picus viridis</i>	146
Žvižglja; Pfeifente; <i>Anas Penelope</i>	35

Kazalo tretjega dela.

U v o d.

	Stran		Stran
I. Ptice človeške prijateljice	5	V. Selitev	12
II. Ptičje življenje	7	VI. Ptice naše dobrotnice	15
III. Gnezdittev in valitev	8	VII. Ne proganjajte ptičev	18
IV. Mladiči	11		

I. Domača perotnina ali živad.

1. Kura	21	6. Pegat	45
2. Golob	26	7. Pav	46
3. Raca	32	8. Fazan	49
4. Gos	37	9. Labud	52
5. Puran	41		

II. Naše poljske in gozdne ptice.

10. Vrabec	56	29. Vuga ali kobilar	109
11. Lastavica	60	30. Srakoper	110
12. Ščinkovec ali zeba	66	31. Muharji ali muhovci	113
13. Struad	72	32. Cipa	115
14. Taščica	74	33. Pegam	117
15. Kalin ali popkar	77	34. Legat	118
16. Dlesk	79	35. Vodomec	120
17. Slavec	80	36. Zlatovranka ali zelena vrana	122
18. Penica	84	37. Vran ali krokar	124
19. Krivokljun ali blask	86	38. Siva vrana	128
20. Palček ali stržek	88	39. Kavka	130
21. Kraljiček	90	40. Sraka	131
22. Pastirica ali pliska	91	41. Šoja ali šoga	133
23. Škrjanec ali škrlec	93	42. Škorec	136
24. Pevka	96	43. Udeb ali smrdokavra	139
25. Senica	96	44. Brlez ali brglez	140
26. Kos	101	45. Plezavček ali plazirec	142
27. Drozdi	103	46. Žolne	143
28. Povodni kos	106	47. Detal	147

	Stran
48. Vrtoglavka ali vijoglavka	149
49. Kukavica	151
50. Prepelica	154
51. Jarebica	156
52. Divji petelin	161
53. Ruševce ali škarjevec	165
54. Orel	166
55. Sér	173

	Stran
56. Jastreb	177
57. Sokol	179
58. Kanja ali mišar	183
59. Kragulj	186
60. Velika uharica	190
61. Pegasta sova	192
62. Čuk	194

III. Naše močvirne in povodne ptice.

63. Siva čaplja	197
64. Bobnarica	201
65. Sljuka	203
66. Škurh	206
67. Priba	209
68. Polojnik	211
69. Žerjav	213
70. Štrk ali štoklja	217
71. Lopatka ali žličarka	220

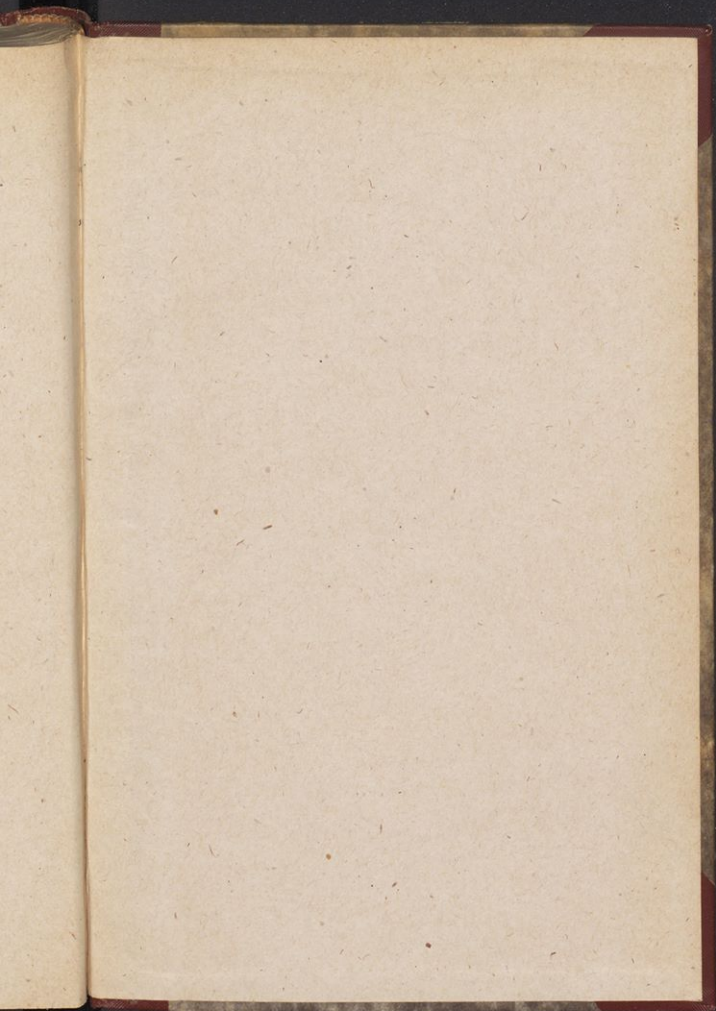
72. Liska	221
73. Kosec ali hariš	223
74. Droplja	225
75. Galeb ali tonovščica	228
76. Ribič ali čigra	229
77. Čopasti ponirek	231
78. Morski vran	233
79. Pelikan	235

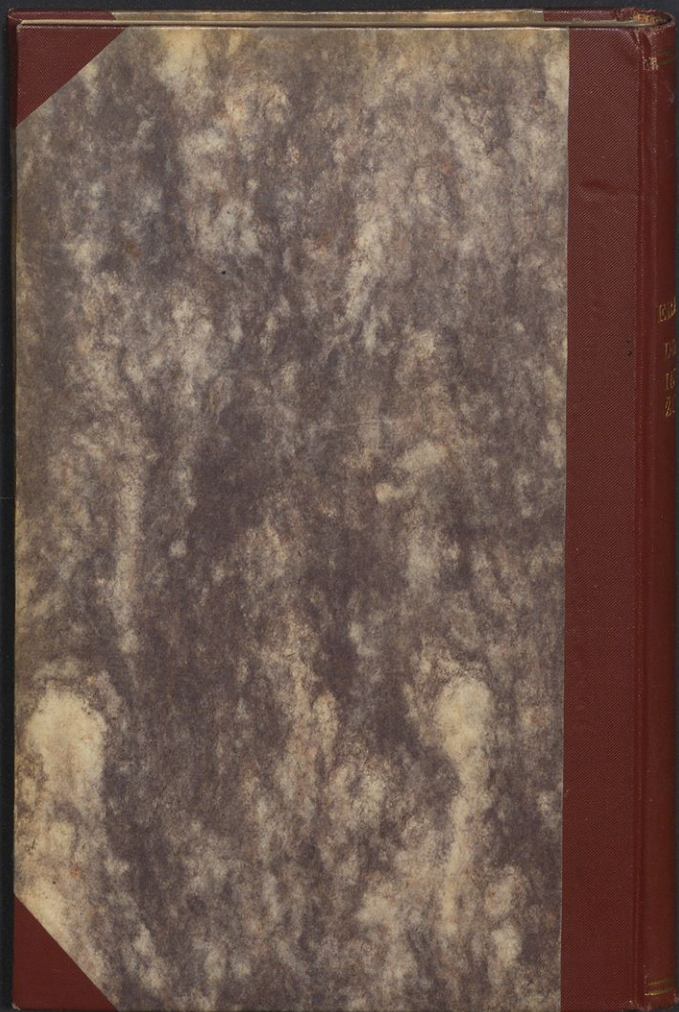
IV. Najimenitniše ptice iz ptujih krajev.

80. Kanarček	238
81. Amazonska ali rumeno- glava papiga	243
82. Dolgorepi arara	244
83. Rumenočopasti kakaduj	245
84. Kolibrij	246
85. Kondor	249
86. Noj ali strus	251
87. Kazuar	255
88. Rajčica	257
89. Lirerepec	258
90. Udova	260
91. Oponašavec	261
92. Kokica	263

93. Ibis	264
94. Marabuj	266
95. Flamingo	268
96. Kljunorožec	270
97. Veliki tukan ali toko	271
98. Tkalec	272
99. Šivec	275
100. Strakoš	276
101. Burjevka ali burnica	278
102. Albatros	279
103. Pingvin	281
104. Alk	283
105. Kivij	284
Imenik ptic	286

1838
D
16
2